

Pekka Neittaanmäki • Kirsti Becker • Timo Siukonen • toim.

Meidän Osmemme

OSMO PEKONEN IN MEMORIAM

Meidän Osmomme

OSMO PEKONEN IN MEMORIAM

MONTMARTREN KUKKULAN
HUIPULLA SIJAITSEVA KATOLINEN
SACRÉ-CŒURIN KIRKKO HALLITSEE
OSMOLLE RAKASTA PARIISIN
KAUPUNKIKUVAA.
SEN SISÄÄNKÄYNTIÄ VARTIOIVAT
JEANNE d'ARCIN JA
LUDVIG PYHÄN PATSAAT.
KIRKKO ON SODASSA KAATUNEIDEN
JA RAUHAN SYMBOLI.
RINTEEN KUKKAISTUTUKSET
KUUVAAVAT ILOA, JOKA OLI TEEMANA
SEKÄ OSMON KIRJASSA *OODI ILOLLE*
(2010) ETTÄ HÄNEN KUOLINPÄIVÄNSÄÄN
ILMESTYNEESSÄ CD:SSÄ *ILOLLE*.

Toinen painos, täydennetty laitos
Pekka Neittaanmäki • Kirsti Becker • Timo Siukonen • toim.
Kustantaja: Jyväskylän yliopiston IT-tiedekunta
Kannen kuva: Jussi Nuorteva
Ulkoasu: Keijo Halttunen
Painopaikka: Yliopistopaino Jyväskylä (2023)

ISBN 978-951-39-9529-4

Meidän Osmomme

OSMO PEKONEN IN MEMORIAM

SISÄLLYS

ALKUSANAT

Pekka Neittaanmäki Kirsti Becker 6

MUISTOTILAISUUS KYYYHKYLÄN KARTANOSSA MIKKELI 18.11.2022 8

Petri Pekonen Tuntemattomampi Osmo 9

Olli Rehn Eteläsavolainen renessanssi-ihminen ja ekumeeninen pohdiskelija 17

Tarmo Kunnas Muistopuhe Osmo Pekoselle 20

Maija Nyssönen Serkun muistoja Osmosta 30

Arto Hjelt Olen soiva 34

Jouko Heikkinen Osmo ja runo 40

PROFESSORI OSMO PEKONEN MUISTOLLE JYVÄSKYLÄN KIRJAMESSUILLA 20.11.2022 43

Heidi Tuorila-Kahanpää Miksi Osmo Pekosesta tuli katolilainen 44

MUISTOSEMINAARI MIKKELIN YLIOPISTOKESKUKSESSA 14.12.2022 58

Simo S. Salo Pariisissa ja Porrassalmella 59

OSMON YSTÄVIEN TAPAAMINEN JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON AGORASSA 02.02. 2023 67

Timo Tiihonen Lukiolaispojasta kansainväliseksi tutkimusmatkailijaksi 68

Tapani Kuusalo Osmo Pekonen in memoriam 71

Pekka Neittaanmäki Osmo Pekonen Jyväskylän yliopiston tiedeyhteisön jäsenenä 73

Lea Pulkkinen Osmo Pekosen muistolle 75

Kirsti Becker Tähdet nukkuvat hänen kanssaan 77

Esa Kannisto Iloinen ystäväni Osmo 87

Jussi Nuorteva Muodonmuutoksia – muistojani Osmo Pekosesta 89

<i>Risto Krogerus</i>	Kolme muistoa Osmosta	102
<i>Johan Stén</i>	Muistikuvia ystävistäni	104
<i>Kristof Fenyvesi</i>	Feathers from Hermes' hat – in memoriam Osmo Pekonen	112
<i>Svetlana Ruoho</i>	Kuinka minusta tuli Osmon taiteilija	113
<i>Jorma Kyppö</i>	Osmo, tiedemaailman löytöretkeilijä	118
<i>Jukka-Pekka Mecklén</i>	Poikien Kirjakerhon kummisetä	121
<i>Timo Siukonen</i>	Valon ja varjon maa	124
<i>Pirkko Markkanen</i>	Varaäidin muistoja Osmosta	132
<i>Kirsti Huttunen</i>	Toivoretkellä	133
MUUALLA OSMOA MUISTANEITA		141
<i>Pekka Huokuna</i>	Koulutoverini Osmo	142
<i>Erkki Vettenniemi</i>	Kolme kirkkaana hohtavaa hetkeä	144
<i>Jussi Seppälä</i>	Osmo Pekonen ja Uuden vuoden vietto Mikkelissä	146
<i>Kari Kuoppala</i>	Osmo Pekonen ja Tiedepolitiikka-lehti	147
<i>Panu Rajala</i>	Osmo Pekosen housuissa	151
<i>Eero Tarasti</i>	Osmo Pekonen (1960–2022), suomalaisen tieteen Faust	153
OSMON YSTÄVIÄ YHTEEN KOKOONTUNEINA, URAA JA TEOKSIA		170
	Kirjan julkaisutilaisuus suomalaisessa tiedeakatemiassa Helsinki 27.04.2023	177
	Joitakin havaintoja Osmon tutkimustyön ja julkaisujen laaja-alaisuudesta	181
	Osmon ansioluettelo	181
	Osmon teokset	182
	Kiitämme	185

ALKUSANAT

Osmon odottamaton kuolema 12.10.2022 Uzès'ssa Ranskassa vaikutti šokin tavoin hänen perheeseensä, sukulaisiin, ystäviin ja työtovereihin.

Suuri menetys aiheutti voimakkaan tarpeen muistaa häntä.

Suomen Pankkiin 31.10.2022 sovittu, Osmolle myönnettyä professorin arvonimeä juhlistava tilaisuus, muuttui yhdellä iskulla muistotilaisuudeksi ja oli ensimmäinen kaikkiaan neljästä laajemmasta Osmon muistoksi järjestetystä tilaisuudesta. Näistä tärkein oli luonnollisesti Mikkelin Pitäjänkirkon kaunis siunaustilaisuus ja sen jälkeinen Kyyhkylän kartanossa järjestetty muistotilaisuus 18.11.2022.

Merkityksellinen oli myös Mikkelin yliopistokeskuksessa 14.12.2022 järjestetty yleisölle avoin muistoseminaari, jossa luennoivat Tarmo Kunnas ja Simo S. Salo.

Myös Jyväskylän Kirjamessujen yhteydessä 22.11.2022 Osmoa muistettiin kolmella puheenvuorolla, joiden pitäjät olivat puhuneet aiemmin Kyyhkylän muistotilaisuudessa. Tilaisuudessa kuultiin myös Osmon suomentamia lauluja Jyväskylän Studiokuoron esittämänä.

Jyväskylän yliopiston Agora on tarjonnut Osmolle työhuoneen ja sen myötä eri tahoille suuntautuneita työskentelymahdollisuuksia niin Agoran piirissä kuin muualla. Jyväskylän yliopistossa työskentelee runsas joukko Osmon työtovereita ja ystäviä.

IT-tiedekunnan tärkeällä tuella järjestettiin Agorassa 2.2.2023 näistä muistotilaisuuksista laajin, Osmon ystävien tapaaminen. Käytettyjen puheenvuorojen synnyttämä tunnelma herätti halun dokumentoida, tallentaa tuoreeltaan kirjalliseen muotoon se, mitä puhehin on ilmaistu. Kirja syntyi IT-tiedekunnan tuella.

Toimittaja Kirsti Becker on työskennellyt Agoran tilaisuuden ja tämän kirjahankkeen parissa professori Pekka Neittaanmäen kanssa. Osmon ystävinä meille molemmille on näiden kirjoitusten kokoaminen yhteen ollut kiinnostavaa ja antoisaa.

Ilman kirjoittajia tätä kirjaa ei olisi olemassa. Ajatus muistopuheenvuorojen koamisesta yksien kansien väliin laajeni Agorasta käsittämään myös muualla Osmon muistoksi esitetyt sekä muuten syntyneet kirjoitukset. Kirjoitusten muotoon tai sisältöön ei ole puututtu: ne on koottu yhteen sellaisinaan otsikoita myöten. Pääosa kuvista on kirjoittajien yksityisarkistoista.

Muistajista tärkein on luonnollisesti Osmon veli Petri Pekonen, jonka kirjoitus aloittaa kirjamme ja toimii johdatuksena kaikkiin muihin. Petrin ystävällinen apu eri muodoissaan on ollut tässä korvaamaton. Lämmin kiitos, Petri!

Kirjoittajista Tarmo Kunnas on esittänyt muistosanat kaikissa neljässä, jotkut muut kirjoittajat kahdessa tai kolmessa Osmon muistotilaisuudessa. Heistä on tärkeää mainita Olli Rehn, koska hän on lausunut muistosanansa Kyyhkylän kartanon

muistotilaisuudessa, Suomen Pankin tilaisuuden lisäksi. Useammassa tilaisuudessa puheenvuoron käyttäneet ovat yhdistäneet kirjoitukseensa aineksia eri puheenvuoroistaan. Kirjoitukset on sijoitettu joko ensimmäisen esittämistilaisuuden mukaiseen tai kirjoittajan itsensä valitsemaan osastoon.

Yleisesti voi todeta, että lähes kaikki kirjoitukset ovat selvästi laajempia ja moniaineksisempia kuin suulliset esitykset ovat olleet.

Kirjastamme puuttuu Osmon rippi-isän, Pyhän Olavin seurakunnan kirkkoherran Anders Hambergin Osmon siunaustilaisuudessa ja Kyyhkylässä samoin kuin Agorassa lausumat sanat, sillä hän kokee sielunhoitajan ominaisuudessaan parhaaksi olla pidättyväinen Osmosta kirjoittamisessa ja on siksi halunnut pysyä alkuperäisessä suullisessa ilmaisumuodossaan. Läsnaölleet muistavat hänen lempeät sanansa.

Kiitämme lämpimästi kaikkia tähän Osmoa muistavaan ja arvostavaan, hänen persoonaansa ja elämäntyötään monipuolisesti valaisevaan muistohankkeeseen osallistuneita. Kaipaamme Osmoa kaikki.

Jyväskylässä 11.04.2023

Pekka Neittaanmäki   Kirsti Becker

ALKUSANAT 2. PAINOKSEEN

Tämä 2. painos kirjastamme tuli tarpeelliseksi, koska saimme ensimmäisen painoksen jolloin painossa arvokasta Osmoon liittyvää materiaalia, jonka halusimme mukaan kirjaan. Samalla tarjoutui tilaisuus liittää 2. painokseen kirjan julkaisutilaisuutta Suomalaisessa Tiedeakatemiassa 27.4.2023 dokumentoiva aineisto.

Olemme voineet myös korjata virheitä, joita ensimmäisessä painoksessa esiintyi. Pahoittelemme niitä.

Kiitämme prof. Thanh- Vân Ton-Thatia Osmolle omistetusta runosta, samoin prof. Tarmo Kunnasta, joka suomensi runon tuoreeltaan julkaisutilaisuudessa luettavaksi.

Kiitämme myös FT, TkT Johan Stèniä ja prof. Timo Tossavaista Mathematical Intelligencer -lehden Osmoa muistavasta numerosta.

Jyväskylässä, Osmon-päivänä 11.05.2023

Pekka Neittaanmäki   Kirsti Becker

*Muistotilaisuus
Kyyhkylän
kartanossa
Mikkeli*

18.11.2022

Kerron taustaksi hieman perheestämme ja syntymäkodistamme Lenjuksesta. Lenjus on ollut samalla suvulla vuodesta 1763. Tilan nimi tulee Julenius-suvusta. Pihapiirin rakennuskanta on pääosin 1700-luvulta, päärakennus vuodelta 1785. Se on Mikkelin vanhin asuttu rakennus.

Isämme Esko oli kaksinkertainen neuvos, kansanedustaja, kunnallismies ja osuustoimintamies. Hän kuoli 90-vuotiaana vuonna 2014. Meeri-äitimme vastasi kodista ja meistä pojista isän ollessa valtaosin poissa kotoa luottamustoimiensa vuoksi. Äidin vastuulle jäi käytännössä myös tilan johtaminen. Äitimme kuoli vuonna 2016, 84-vuotiaana. Osmo syntyi 1960, minä kuutta vuotta myöhemmin. Lapsuutemme Lenjus oli silloista keskikokoa suurempi tila. Päätuotantosuuntana oli lypsykarjatalous, kuten on nykyisinkin.

Lapsuutemme leikit olivat ajan hengen mukaisesti usein hyvin sotaisia. Nallipyssyt paukkuivat länkkäri- ja inkkarileikeissä, joille antoivat inspiroivan ympäristön sankka kotikuusikko, läheinen kalliosola sekä tietenkin karjalauma hirmuinen. Talvella tuvan lattia täyttyi suurista rintamataisteluista, kun tinasotilasarmeijat iskivät vastakkain. Isompien poikien kanssa Osmo kävi sekä lumisotaa että käpysotaa. Jälkimmäinen taistelumuoto päättyi tietääkseni yhden pojan saatua männynkävyän silmäänsä.

Kukapa olisi tuolloin arvannut, että vuosikymmeniä myöhemmin, vuonna 2014 Osmo nousisi isoon rooliin Porrassalmen taistelunäytöksessä. Männynkäpyihin se yhtymäkohta oli, että 13.6.1789 von Döbeln ehti huudahtaa venäläisten ammusten olevan lopussa ja ampuvan vain männynkävyillä. Hetkeä myöhemmin hän saikin osuman otsaansa.

Kotimme ei ollut mikään kulttuurikoti. Arjen täyttivät tilan työt. Autottomasta kodista emme monastikaan poistuneet juuri kahdeksan kilometrin päässä sijainnutta Mikkelin keskustaa kauemmaksi. Radio ja jo varhain hankittu televisio tarjosivat ikkunoita ulkomaailmaan. TV muokkasi sukupolvensa maailmankuvaa, Osmokin muisteli eräänä ajatteluunsa merkittävästi vaikuttaneena ohjelmana vuoden 1969 *Kuustudiota*.

Viihdeohjelmista aivan erityinen sija oli huumoriohjelmilla, kuten Kivikasvoilla ja Speden tuotannolla. Speden elokuvaan *X-paroni* Osmo palasi monen monta kertaa. Elokuvasa maalaispojalla on aatelinen kaksoisolento ja näiden roolit menevät koko ajan sekaisin. Voisi ajatella, että Osmokin oli elämässään kahden roolin mies, ainakin. Ja historiallisen elokuvan tähdeksikin hän aikanaan pääsi ystävänsä Johan Sténin kanssa.

Pienessä maalaiskylässä harrastusmahdollisuudet olivat niukkoja, moninaista omaehtoista liikuntaa lukuun ottamatta. Osmon lajeja olivat etenkin pallopelit, sulkapallo ja jalkapallo. Jaliksessä Osmo harjoitteli talvikaudella pallonhallintaa äitinsä kauhuksi Lenjuksen tuvassa kehittäen itselleen erinomaiset taidot pallon pompotellussa niin polvella, päällä, olkapäällä kuin kantapäälläkin. Muista lajeista mainittakoon shakin peluu, jossa Osmolle ei kyllä kunnan vastusta tahtonut löytyä.

Lukemaan opittuaan neljävuotiaana häntä ei pidätelty siinä harrastuksessa mikään. Valtava lukuinto suuntautui aluksi sarjakuviin. Erilaiset supersankarit innoittivat, myyttisestä lännensankari Pecos Billistä Tarzaniin, Mustanaamioon ja Mandrake-taikuriin. Batman-viitankin Osmo oli aikanaan saanut. Myöhemmin nimenomaan erilaiset viitat kuuluivat Osmon historiallisiin asusteisiin. Aku Ankat olivat erityisen rakkaita.

Muistan 1970-luvun alusta kesäpäiviä, jolloin äiti huhui Osmoa ruokapöytään. Poika saattoi löytyä läheisen suuren petäjän oksalta taskukirjojen parista, yhdeltä lempilukupaikaltaan. Vähitellen lukeminen oli laajentunut kirjojen puolelle. Kotikirjastomme tarjosi hyvän alun lukemiselle, hieman laajempaa tarjontaa oli Olkkolan kyläkoulun pienessä kirjastossa sekä etenkin kirjastoautossa.

Osmo luki aina ja kaikkialla, kirjoista tuli hänelle esineinäkin hyvin rakkaita. Johdatuksen historian kiehtovaan maailmaan hän sai isosedältään Valtter Pekoselta sekä etenkin sedältään Pentti Pekoselta. Syttyi elämänikäinen rakkaus kotiseudun historiaan. Tuukkalan kalmisto, Porrassalmen taistelu sekä vanhan Kirkkotallin tarina kiehtoivat Osmoa lapsena. Myöhemmin hän palasi näihin aihepiireihin lukuisia kertoja elämänsä ja uransa aikana.

Pentti-sedältään Osmo sai myös kipinän alkaa tutkia Pekosen suvun karjalaisia alkujuuria. Tässä mielikuvitusta kiehtoi etenkin Pellon Peksoon liittyvä jumaluskonto. Myöhemmin toimiessaan Pekosen sukuseurassa Osmon tutkimukset johtivat Viron Setumaalle, myyttisen Peko-kuninkaan jäljille, tutustumaan *Peko*-eepokseen. Tie muidenkin eeposten maailmaan oli auki.

Osmo oli pienestä pitäen kiinnostunut maailman maista ja kansoista. Kotiin tulleet sanomalehdet silppuuntuivat monesti jo ennen kuin muu perhe ehti niitä lukea, kun Osmo kokosi päivän uutisista maantiedon kansioitaan. Kansainvälinen politiikka kiinnosti. Tästä on hauska muisto 1970-luvun alkuvuosilta kotonamme vietetystä Keskustan vihreästä vapusta. Elettiin Yhdysvaltoja kuohuttanutta Watergate-salakuunteluskandaalin aikaa. Osmo ja minä kätkimme kammarin sohvan pehmusteisiin paristoilla toimivan mankan äänittämään mahdollisia keskusteluja. Kuinka ollakaan juuri sille paikalle kokoontui isäni vastaisia voimia punomaan juoniaan. Illalla sitten soitimme nauhan yllättyneelle isällemme.

Lapsuutemme ja nuoruutemme oli myös rankkaa työntekoa kesäisin. Suven parhaat hetket menivät rehunteon ja heinäteon merkeissä, karjan aitoja korjaillessa ja karjaa paimentaessa. Tuolloin luotiin pohjaa peruskunnolle, kestävyydelle ja kas-

vatettiin sisua. Maataloustyöt kuuluivat Osmon kesiiin vuosikymmenten ajan. Koneellistumisen myötä fyysiset työt tilalla vähenivät, mikä harmitti Osmoa. Kotitilan töissä hän oli kohottanut kuntoa ja oli pa monta uutta aivoitustakin syntynyt metsän siimeksessä. Osmo vaali läpi elämänsä talonpoikaishenkeä ja antoi sen myös näkyä. Yliopiston matrikelissa herätti huomiota Osmon harrastukset: ranskalainen kirjallisuus ja lypsykarjanhoito. Kun yliopiston ruokalassa kysyttiin ehdotuksia sopivista ilmastoruoka-annoksista. Osmo oli ehdottanut läskisööstä kannanottona kotimaisen kotieläintuotannon puolesta. Siitä saattoi joku närkästyäkin.

Osmoa pidettiin lapsinerona jo kolmen vuoden ikäisenä. Ensimmäisiä merkkejä tulevasta nähtiin siinä, että hän osasi tuon ikäisenä määrittää nukkumaanmenoaikansa itse kellon viisareiden ollessa tiettyssä asennossa. Tämän muiston on kertonut Osmoa hoitanut Sylvi-tätini.

Kansakoulun alaluokalla ihmetystä herätti Osmon kyky laskea miinusmerkkisillä luvuilla, kun yhteenlaskua opeteltiin. Osmosta se oli yksinkertaista. Hän oli tehnyt omat havaintonsa ja johtopäätöksensä tarkastelemalla kodin lämpömittaria. Osmo alkoi saada joka aineesta kiitettäviä numeroita. Oppikoulussa hänen todistuksessaan tasoksi muodostui kymmenen keskiarvo kaikissa aineissa liikuntaa lukuun ottamatta. Siinäkin numerona oli kelpo kahdeksan. Paine tällaisen tason säilyttämisestä oli valtava ja johti aika ajoin ylireagoiteihinkin. Muistan kun Osmo rojautti reppuineen koulusta tultuaan suorilta jaloilta tuvan lattialle parkuen. ”Kaikki on lopussa!” Silloin hän oli saanut kokeesta kymmenen miinus.

Vilkkaana ja korkeintaan hyvän keskitason oppilaana minulla ei ollut helppo käydä koulupolkua Osmon perässä. Mikkelin yhteiskoulussa kerrottiin vielä minun aikani Osmon saaneen kerran yksitoista uskonnon kokeesta. Opettaja oli joutunut turvautumaan omiin opiskeluajan oppikirjoihinsa, koska Osmon vastaus edusti korkeampaa teologiaa. Myös äidinkielen tunnilla esiteltiin Osmon ainetta malliksi meille.

Mikkelissä Osmoa verrattiin lahjakkuudessa usein Ahti Karjalaiseen. Tässä näkyi myös koulujen välinen kilpailuasetelma, Karjalainenhan oli aikanaan lyseon poikia. Ylioppilaskirjoituksiin valmistautuessani lukiomme rehtori Pekka Pitkänen sanoi minulle. ”Tee vain oma parhaasi. Osmon tulokset ovat sinulle saavuttamattomia.” Tuo sisuunnutti niin, että kerrankin todella tsemppasin opintojeni parissa. Tulokseksi oli kuusi laudaturia todistuksessa. Osmolla niitä oli seitsemän. Tästä jäi kiertämään urbaani/agraarilegenda, että Lenjuksen tilan jatkaja ratkaistiin ällien perusteella. No totta toinen puoli!

Meille kotiväelle oli aikanaan yllätys, että Osmo lähti lukemaan matematiikkaa Jyväskylän yliopistoon. Näin siitäkin huolimatta, että hän oli lukioaikanaan edustanut kahdesti Suomea matematiikan olympialaisissa. Niin vahva oli kuitenkin Osmon kiinnostus ollut kieliin, uskontoon, maantieteeseen ja etenkin historiaan.

Tavallaan olimme epäilyisämme oikeilla jäljillä, kuten Osmon myöhempi henkilöhistoria osoittaa.

Opintojen lomaan osui armeijavuosi. Osmo oli päättänyt suoriutua siitäkin mallikelpoisesti. Niinpä hän pestasi minut henkilökohtaiseksi valmentajakseen armeijaa edeltäväksi kesäksi. Vedin loputtomia ”teräsmies”-harjoitteita eli pyöräilyä, juoksua ja uintia. Punnerrukset siihen päälle. Cooper-testiä juoksutin ajaen mopolla rinnalla. ”Ei voi vielä väsyttää kun minuakaan ei väsytä!” Kerran Osmo lähti suunnistaen kohti Ristiinaa. Olikin harhautunut ja soitti illalla Mäntyharjulta! Näillä treeneillä armeija sujui hienosti.

Mittausupseerina Osmo pääsi hyödyntämään matemaattista osaamistaan. Tärkeintä kuitenkin oli, että jatkosodassa nuorena joukkueenjohtajana koviin paikkoihin joutunut isäkin osasi arvostaa.

En mene tässä sen syvemmälle opiskeluvuosiin tai työvuosiin. Yksi asia Osmon uralla on kuitenkin jäänyt minua vaivaamaan. Osmo vaikutti olevan matemaattisen uransa huipulla vuonna 1999, kun hän pääsi *Der Spiegel*-lehden kanteen yhtenä Stephen Hawkingin valitsemista viidestäkymmenestä nerosta, joiden tuli ratkoa maailmankaikkeuden syvällisimpiä salaisuuksia, luoda *teoria kaikesta*. Jo seuraavana vuonna Osmon ura matematiikan huippututkijana oli käytännössä ohi. Moisen äkkikäännöksen syytä voimme vain arvailla.

Nuorina aikuisina meistä tuli aiempaakin läheisempiä. Teimme yhdessä retkiä ja meillä oli yhteisiä hankkeita hyvinkin erilaisissa ympyröissä. Kaksi muistoa vuodelta 1993. Osmo pyysi minut 12.6. mukaansa Senaatintorille Leningrad Cowboysin ja Puna-armeijan kuoron konserttiin. Siellä sitten hoilasimme yli kuudenkymmenentuhannen muun kanssa ”*Those were the days!*” konsertissa, jonka koimme Berliinin muurin murtumisen suomalaisena jälkinäytöksenä ja uuden ajan alkuna Suomelle. Kirjassaan *Dance macabre* Osmo kirjoitti tästä hurmioituneen kuvauksen.

Saman vuoden syksyllä oli sitten aivan toisenlainen tilaisuus, jonka sisältö tulisi määrittelemään loppuelämäämme. Mikkelin keskiaikaisen katolisen kirkon, sittemmin Kivisakastina tunnetun rakennuksen puuosat purettiin vuonna 1776 ja tilamme silloinen isäntä Juhana Julenius osti ne huutokaupalla. Rakennus palveli heinäätällinä vuosisatoja. Osmon aloitteesta se kunnostettiin ja pyhitettiin kolmen kirkkokunnan toimesta rukoushuoneeksi 8.11.1993. Vain vajaata kolmea vuotta myöhemmin kirkkotallille tuli käyttöä iloisissa merkeissä, kun puolisoni Jonna ja minut vihittiin siellä avioliittoon. Sittemmin kirkkotalli on palvellut muissakin perhejuhlissa. Vuonna 2013 se sai toimia suuren Pyhän Mikaelin ekumeenisen pyhiinvaelluksen lähtöpaikkana. Tuolloin jo katolilaisuuteen kääntyneen veljeni rooli vaelluksen toteutuksessa oli merkittävä.

Osmosta tuli oikeastaan meidän kuusihenkiseksi kasvaneen perheemme seitsemäs jäsen. Lastemme ollessa pieniä Osmo jakoi peuhata heidän kanssaan ja myö-

hemmin otti heitä mukaansa kulttuuritapahtumiin ja matkoille. Kristina Cruisesin risteilyillä Osmo oli luennoitsijana ja otti mukaansa vuorollaan poikamme Valtterin ja Wiljamin sekä tyttäreemme Sannin. Vietimme käytännössä kaikki merkittävät juhlapyhät yhdessä. Juhannuksia juhliittiin Saimaan rannalla saunoen, grillailten ja tietovisaillen. Osmon lempipuuhaa oli mahtavien juhannuskokkojen rakentaminen. Kerran ilta huipentui kokkokilpailuun silloisen mökkinaapurin kanssa. Osmo kantoi metsästä hakkuutähteitä, naapurin turvautuessa klapipinoonsa. Juhannuksen humun mentyä naapuri sitten kainosti kysyi, saisiko talon metsästä tehdä polttopuita, kun meillä pääsi loppumaan...

Lenjuksen joulut on aina vietetty perinteitä kunnioittaen ja uusiakin ollaan luotu. Osmo halusi olla kaikessa mukana ja nautti seimen rakentamisesta, kuusenhaus- ta, joulusaunasta, vaimoni Jonnan ja tyttäreemme Sannin valmistamasta jouluaterias- ta. Kun aattoilta hämärtyi ja pukkia odoteltiin, niin ikkunoiden takaa näkyi hiukan tutunoloinen tonttu lasten tunnelmaa nostamassa. Jouluaamuun herättiin anivar- hain, jotta ehdittiin tehdä navettatyöt ennen Pitäjänkirkon seitsemän jumalanpal- velusta. Lasten silmät avautuivat viimeistään ajomatalla, kun Osmo kajautti Kello löi jo viisi, kaikin säkein. Kirkosta palattuamme Osmo horahti aina sikeään uneen, jota hän kutsui joulu-uneksi. Siinä hän koki kuluneen vuoden moninaisten asioiden asettuneen oikeaan järjestykseen ja oikeisiin mittasuhteisiin sekä voimaantuneensa tulevan vuoden uusiin haasteisiin. Loppiaiseksi Osmo toimitti meille tuvan oven yläpuolelle kiinnitettävän tarranauhan, jossa oli vuosiluku ja kirjaimet CMB. Ne merkitsivät yhtäältä idän viisaita Caspar, Melchior ja Balthasar ja toisaalta lauset- ta Christus Mansionem Benedicat, Jumala siunatkoon tätä taloa kyseisenä vuonna. Kaunis katolinen perinne.

Osmon elämässä oli myös tummempia värejä. Yksinäisyyttä, murhetta välirikoista ystäviin ja työtovereihin, identiteettikriisejä, tunnetta arvostuksen puutteesta, syr- jintäkokemuksia, vaikeuksia suhteessa omiin vanhempiin, vaikeutta käsitellä läheis- ten sairautta ja kuolemaa. Maailmantuskaa, luomisen tuskaa, elämän tuskaa. Hän kamppaili näissä tuntemuksissa läpi elämänsä. Voitolle tummat sävyt olivat päästä ensimmäisenä koronavuotena, jolloin eristäytyminen oli muuttumassa erakoitumi- seksi. Kaikkien yhdessä elettyjen vuosien aikana kannoin huolta veljeni jaksamisesta ja hyvinvoinnista. Rakkaus veljeen auttoi kantamaan raskastakin taakkaa, kantoihan hän minuakin. Hiljaisena rukouksena kyllä oli, etten koskaan joutuisi kantamaan viimeisellä matkalla.

"The road is long, with many a winding turn. That leads us to who knows where, who knows where. But I'm strong, strong enough to carry him. He ain't heavy, he's my brother. So on we go, his welfare is of my concern. No burden is he to bear. We'll get there." (Tämän Bobby Scottin ja Bob Russellin kappaleen Minna ja Mauri Vihko esittivät Osmon muistotilaisuudessa.)

Aikanaan koronakurimus hellitti ja Osmonkin elämässä alkoi taas valon aika. Viimeisenä kesänä elämän värit hohtivat Osmolle kirkkaina. Professorin arvonimi toi hänen kaipaamaansa arvostusta ja kutsuja moniin tilaisuuksiin, kalenteri alkoi taas täyttyä. Porrassalmelle Osmo ehätti 13.6. seppelenlaskuun taistelun muistomerkillä. Mahtava kokko paloi taas juhannuksena ja Osmo jäi, kuten aina, hiipuvaa tulta vartioimaan juhannusyöhön. Isoisovanhempien Heikin ja Matildan, viimeisten rusthollarien, haudankin hän ehti kunnostuttamaan. Nuorin lapsistamme, Benjami pääsi sedän kanssa risteilylle Savonlinnasta Joensuuhun ja keväällä 2023 kaksikon oli määrä suunnata Ranskaan, Seine-joelle. Viimeinen tapaamisemme oli elokuun lopussa, jolloin Lenjuksessa vieraili bussilastillinen kulttuurimaiseman hoidon ammattilaisia kaikkialta Suomesta. Osmo kertoi historiasta ja minä maataloudesta, kirkkotollin edessä, vasikoiden ja Jaisa-aasimme ympäröiminä. Unohtumaton päivä.

Edessä oli Osmon kovasti odottama, Tarmo Kunnaksen johtama pyöräilymatka Ranskaan. Puhuimme viimeisen kerran juuri ennen lähtöä. Jostain syystä innostuin kertomaan tavallista tarkemmin, mitä kullekin perheenjäsenellemme kuului; oli hyviä uutisia kerrottavana. Toivotin siunausta matkalle. Lokakuun kahdennentoista päivän aamuna olin aamulypsyllä. Aamu oli alkanut iloisesti, kun yöllä oli syntynyt terhakka lehmävasikka. Kun laskin pienokaista olkipohjalle niin yhtäkkiä mieleeni tuli isävainajan lakoniset sanat: ”Yksi tulee ja toinen menee.” Ihmettelin mistä tuo kuolemaan viittaava lausahdus nyt nousi, eihän kukaan ole täällä nyt kuolemassa. Halasin vastasyntynyttä poistaakseni pelkoni. Aamutöiden jatkuessa kuuntelin Ylen Ykköstä. Pian radiossa alkoi *Muistojen Bulevardi*. Silloin soi Gilbert O’Sullivanin *Alone again*.

Viheltelin tuttua säveltä ja tapailin suomennoksen sanoja. *”Niin turhaan sanaa vain, mä lohdutukseen hain. Joka huokaus, joka lohdutus oli silloin täysin vieras, merkityksetön. Jokainen näin rakkaimmastaan kai kerran joutuu luopumaan, jää haavat ainoastaan.”*

Keskelle tätä melankoliaa soi puhelin tuntemattomasta numerosta. ”On huonoja uutisia...”

Veljeni kuolema oli täysin käsittämätön tieto ja musertava isku. Vajosin lohdutamaan itkuun. Rakas Jonna-vaimoni keskeytti työpäivänsä ja tuli avukseni. Yksin en olisi enää selvinnyt.

Kuluneiden kuukausien aikana suru on muuttanut muotoaan. Suruaika ei tietenkään ole päättynyt. Siitä sain muistutuksen Mikkelin konserttitalo Mikaelissa, kun olin kuuntelemassa säveltäjäimestari Kassu Halosen syntymäpäiväkonserttia. Tuttu kappale *Viimeinen laulu* palautti mieleen syksyn surulliset vaiheet. *”Viimeisen laulun valmiiksi sain. Siihen mä syksyn sävelet hain. Siinä soi vuolaitten vuosien summa, ilo vain soitosta vähenee. Jäljelle jää sävel kaunis ja tumma, laulajan lähtö kun lähenee.”*

Vexi Salmen kaunis sanoitus pyörii mielessäni kun mietin Osmon viimeiseksi jäänyttä pyöräretkeä Ranskassa. *”Kaukana laulujen syntymämailla miete jo käy ala-*

KUVA SHIRI KARTTUNEN

Wiljami Pekosen lakkiaisia juhlittiin 29. elokuuta 2020 Lenjuksen puutarhassa. Perhekuvassa Wiljami, Valteri, Benjami, Osmo, Sanni, Petri ja Jonna Pekonen.

kuloisin. Siellä vain soi sorasointuja vailla lauluista kaunein ja suloisin. Siksi laulaen laulaja silmänsä sulkee, sointujen siltaa uneensa kulkee.”

Vaan mikä jäikään veljeni viimeiseksi lauluksi? Koronan aikana Osmo kertoi kirjoittavansa viittä eri kirjaa, joista yksi olisi hänen uransa päätteos. *Nibelungeinlaulu*, Saksan kansalliseepoksen uusi suomennos jäi rakkaan veljeni viimeiseksi lauluksi. Kun nyt luemme sitä, eritoten sen viimeisiä säikeitä, ne avautuvat meille aivan uudessa valossa.

Näin veljeni runoili:

*”Katoaa herruus, mahti, ihannuus ihmislusten,
voi olla musta murhe osana ruhtinasten.
Vaihtua surujuhlaan voi ilonpidon hurma,
kohdata kuninkaita kohtalon kolkon tuoma turma.
En laulajana kerro mitenkä jatkui taru,
vaan ymmärrätte kyltä: maan suru oli karu.
Mun lauluni näin päättyy kuin umppeutuva latu,
taistosta nibelungein näin ikivanha kertoi satu.”*

KUVA WIKIPEDIA

Alkuperäisen Nibelungenliedin käsikirjoitus noin vuodelta 1220.

Osmo Pekosen kuollessa 12. lokakuuta 2022 Ranskassa Lenjuksen maatila Mikkelin Porrassalmella menetti mahdollisuuden hänen fyysiseen läsnäoloonsa. Veli Petri ikuisti tyhjän maiseman seuraavana päivänä. Osmon henkinen olemus oli sittenkin jäänyt unohtumattomasti leijaillemaan näkymään muistojen varassa.

ETELÄSAVOLAINEN RENESSANSSI-IHMINEN JA EKUMEENINEN POHDISKELIJA

KUVA LEENA LOUHIWAARA

Tieto Osmon äkillisestä ja ennenaikaisesta poismenosta kosketti syvästi meitä kaikkia. Kunnioitan Osmon muistoa parilla tarinalla.

Opin tuntemaan Osmon Mikkelin yhteiskoulun ruokalassa 1970-luvun puolivälissä. Satuimme usein samaan pöytään, vaikka olin kaksi luokkaa alempana ja kävimme keskustelemaan. Juttu juontui sujuvasti, välillä ystävällisen herjanheiton siivittämänä – sitäkin Osmo harrasti, tosin jo silloin sivistyneesti ja sympaattisesti, toista kunnioittaen.

Opin arvostamaan hänen tasavaltalaista luonnettaan ja huumorintajuun, ja tietysti lahjakkuuttaan ja nopeaa älyään. Yhteiskoulussa Osmo tunnettiin hyvin muiden oppilaiden keskuudessa. Hän edusti Suomea matematiikkaolympialaisissa, joissa menestyi hyvin. Oli luontevaa, että matematiikasta tuli hänen ensimmäinen tutkijauransa.

Muistan myös, että ”nörtiksi”, jos sallitaan, Osmo oli sosiaalisesti kyvykäs ja pärjäsi supliikilla koulun pihalla hankalissakin tilanteissa – niitäkin välillä esiintyi. Tätä kuvattaisiin englanniksi sanalla ”street-smart”, urbaanin juonikas. Ehkä se auttoi frankofiliä monilahjakkuutta selviytymään Pariisin sielukkaissa kortteleissa ja Ranskan kulttuuriälymyksen kielipeleissä.

Osmo oli orastavaksi intellektuelliksi yhteiskoulun pihapeliä perusteella myös huomattavan osaava jalkapalloilija – hyvin tärkeä ominaisuus Mikkelissä – vaikka hän ei Mikkelin Palloilijoiden juniorijoukkueissa tainnut pelatakaan. Futista pelasimme Osmon ja hänen veljensä Petrin pojan Valtterin kanssa myös Pekosten kotitalon Lenjuksen pihalla joitakin vuosia sitten, kun perheeni kanssa vierailimme siellä. Myöhemmin Osmo keskittyi etenkin pyöräilyyn ja kävelyyn liikuntamuotona.

Myöhemmin, vasta kouluvuosien jälkeen, minulle selvisi oman sukuni yhteys Lenjukseen. Isoisäni Einar Rehn (1893–1941) oli Lenjuksen tilan torppari ennen kuin torpparinvapautuksen ja Lex Kallion myötä kohosi itsenäiseksi pienviljelijäksi 1920-luvun alussa. Hän oli tannerilainen sosialidemokraatti, joka ei hyväksynyt väkivaltaa eikä punakaartia.

Osmon isä, Lenjuksen pitkäaikainen isäntä, kansanedustaja ja kunnallisneuvos ja maanviljelysneuvos Esko Pekonen (1923–2014) on kertonut kuulemaansa muistelu Porrhassalmen tilanteesta ennen vuoden 1918 sotaa: ”Täällä oli hyvin rauhallista. Mutta rauhallisuus kyllä pysähtyi tähän sisäpiiriin. Meillä oli kutsuttu kerran torpparit koolle ja kaupungista oli tullut agitaattori, niin kuin siihen aikaan sanottiin. Hän oli esittänyt, että nyt tulee sota, ja emäntä tapetaan ensimmäiseksi. Silloin ’van-

ha Rehn' (tarkoittaen Einarin isää Hermania) sanoi, että mikäs meidän eteen sitten tulee, jos emäntä tapetaan? Ja siihenhän se päättyi.”

Suomen tasavaltaa kuvaa sekin, että Mikkelin Rouhialan hautausmaalla sijaitseva Osmon hauta ja Pekosten sukuhauta on 25 metrin päässä meidän sukuhaudastamme, jonne Einar Rehn on haudattu.

Pikakelataan 1970- ja 1920-luvulta 50/100 vuotta eteenpäin.

Joukko Osmon ystäviä eri elämänaalueilta päätti, että poikkeukselliselle tieteen moniottelijalle ja laaja-alaista sivistysajattelua edustavalle Osmolle olisi paikallaan hakea professorin arvonimi. Primus motorina ryhmässä toimi Kansallisarkiston silloinen pääjohtaja Jussi Nuorteva. Mukaan ryhmäämme lähtivät Jussin ja minun lisäksi säveltäjä Kaija Saariaho, professori Pekka Neittaanmäki, pääjohtaja Päivi Happonen, professori Ulla-Maija Forsberg ja kotiseutuneuvos Kauko Sorjonen.

Asia eteni hyvässä myötätulessa. Vuonna 2021 tasavallan Presidentti Sauli Niinistö myönsi Osmo Pekoselle professorin arvonimen. Päätimme juhlistaa tätä ja sovimme, että kutsun Osmon ja professuuriin ”sylliset” Suomen Pankille professorin nimityskirjan luovutustilaisuuteen. Saimme lopulta sovitettua etenkin Kaija Saariahon ja Osmon aikataulut yhteen ja tilaisuus oli määrä pitää 31.10.2022. Kutsut lähtivät lokakuun ensimmäisellä viikolla. Kaikki oli hyvin ja seesteisesti, ja odotimme kovasti tuota tilaisuutta.

Vain joitakin päiviä myöhemmin tuli järkyttävä tieto kuin salama kirkkaalta taivaalta: Osmo oli kuollut äkillisesti pyöräilymatkalla Ranskassa. Soitin Petrilte välittäkseni osanottomme. Pohdimme asiaa hänen kanssaan. Päätimme, että järjestämme tilaisuuden, vaikka sen luonne muuttuikin. Teimme siitä Osmon muistotilaisuuden Helsingin päässä. Näin ollen kokoonnui lokakuun lopulla Suomen Pankilla, kymmenkunta Osmon ystävää. Uskallan sanoa, että se oli lämminhenkinen, terapeuttinenkin Osmon muistoa kunnioittava tilaisuus.

En esitä täyttä raporttia, mutta muutama poiminta puheenvuoroista:

- Emerituspiispa Eero Huovinen: Osmo oli ainutlaatuinen mies. Hän pohti syvällisesti hengellisiä asioita. Valittuaan 90-luvulla katolisen uskon hän suuntautui viime vuosina vahvasti ekumeniaan.
- *Kanavan* tuottaja, toimittaja Tuomo Lappalainen: Kanavalla ei ole vakituisia toimittajia. Se on vakituisten avustajiensa näköinen lehti. Osmo oli pysyvä, arvostettu kirjoittaja, joka muokkasi Kanavaa.
- Professori Pekka Neittaanmäki: Osmolla oli merkittävä rooli soveltavan ja perinteisen matematiikan jännitteisessä kentässä.
- Emeritusprofessori Tarmo Kunnas kertoi meille pyöräretken kulusta ja muisteli Osmon rakkautta Ranskaan ja ranskalaiseen kulttuuriin.

- Kansliapäällikkö Pekka Huokuna, Osmon pitkäaikainen ystävä MYK:sta lähtien, piti kauniin, koskettavan ekumeenisen hartauden.

Paitsi veljenä, sukulaisena ja ystävänä, jäämme kaipaamaan Osmoa myös tieteen moniottelijana ja todellisena renessanssi-ihmisenä – ja ekumeenisena pohdiskelijana. Hänen työnsä jäävät elämään.

*Me lähdemme elämästä
emmeä kuitenkaan lähde.
Me elämme edelleen kaikessa,
mitä olemme tehneet.
Kaikki, mitä olemme ajatelleet,
sanoneet ja olleet,
jää elämään ja valaisee toisten teitä.
Me kuolemme,
emmeä kuitenkaan kuole,
vaan elämme niiden sydämissä,
jotka ovat rakastaneet meitä.*

Martti Lindqvist

Siunattu rauha Osmon sielulle, ja voimia läheisille suruun.

KUVA PEKKA NEITTAANMÄKI

Petri Pekonen puhuu Suomen Pankin tilaisuudessa. Kuvassa Suomen Pankin pääjohtaja Olli Rehn (vas.), Eero Huovinen, Martti Häikiö, Ulla-Maija Forsberg ja Pekka Huokuna.

KUVA OSMO PEKONEN

Tapasin Osmo Pekosen ensimmäisen keran kolmekymmentä vuotta sitten Pariisissa Suomen Ranskan Instituutissa järjestetyssä matemaatikkojen kongressissa. Kontakti oli jo silloisen nuoren miehen kanssa helppo: Ranska ja ranskalaisuus tarjoutuivat luonnolliseksi keskustelunaiheeksi, mutta hieman yllättävästi keskustelumme sivusi jo varhaisvaiheessa myös uskonnollista elämämpiiriä.

Usein toistuvien keskustelujemme teemat laajenivat ajan myötä koskemaan kirjallisuutta, filosofiaa ja tieteiden historiaa ja nykyisyyttä. Liikuimme eurooppalaisen kulttuurin alueella hyvin laajalti ja joskus sen ulkopuolellakin.

Osmolla oli ällistyttävä yleissivistys. Hän hallitsi samaan tapaan luonnontieteiden teoriaa kuin humanistista kulttuuria tai maailmanhistoriaa. Hänen nyt jälkeen jättämänsä *Nibelungeinlaulun* valtaisa käännös paljastaa Osmon viehtymyksen ihmiskunnan varhaishistoriaan ja keski-aikaan ja kertoo samalla hänen rakkautensa fantasiaan. Mutta tätäkin käännöstään tehdessään hän on ollut myös tarkka matemaatikko. Hänen viljelemänsä runomitta on kaikessa mukaansa tempaavuudessaan rytmeiltään ja soinnuiltaan säännöllisempi kuin Toivo Lyyän aikanaan tekemä käännös tai itse alkuperäinen saksalainen epos.

Osmo oli tavattoman aikaansaapa ja ahkera. Hän tuntui vaikuttavan kaikkialla ja ehtivän kaikkialle. Hänellä oli ystäväverkostoja ja hyviä ystäviä monilla tieteen ja taiteen aloilla. Runous – vaikein ja syvällisin kirjallisuuden lajeista – oli ehkä kuitenkin häntä kaikkein lähimpänä.

Ihmisen syvällisyys merkitsee, että hänen persoonallisuudessaan on poikkeuksellisen paljon erilaisia ulottuvuuksia, jotka hän on löytänyt ja joita hän on onnistunut viljelemään. Eri taipumusten monimuotoisuus ja rikkaus oli Osmon tapauksessa poikkeuksellista. Hänen persoonallisuutensa ulottuvuudet eivät yleensä joutuneet keskenään ristiriitaan, vaikka ne ehkä rikkaudessaan hämmästyttivät muita eivätkä aina vain tasoittaneet hänen tieteellistä uraansa. Osmo toteutti kuitenkin tasapuolisesti ja harmonisesti kaikkia mahdollisuuksiaan. Hän oli tarkka, systemaattinen matemaatikko ja luonnontieteilijä, mutta myös hyvin omaperäinen monia tiedon alueita sivuava laaja humanisti. Tämä merkitsi hänen kohdallaan sekä taiteellisen herkkyyden, humanistisen peruskatsomuksen että ankan tieteellisyyden ja matematiikan välistä synteesiä. Hän oli samalla tavalla täysin kotonaan kansainvälisen matemaatikoryhmän keskellä kuin humanistienkin parissa.

Esteetti Osmo Pekosessa oli yllättäen enemmän kuin vain aavistus talonpoikaa.

Muistan, kuinka hän *Ikaalisten puistofilosofia* -tapahtumassa kesällä 2022 ikään kuin antoi julkisessa keskustelussa minulle syötön talonpoikaisen maanviljelyskultin ihmeen tarkasteluun. Knut Hamsunin Nobelilla palkittu romaani *Maan siunaus* kertoi hänenkin analyysinsä mukaan ennen kaikkea talonpoikaisen elämänmuodon ja maanviljelyskulttuurin pyhydestä.

Ei ollut sattuma, että Osmo tunsi myös ranskalaisen runoilijan Charles Péguy'n omakseen. Tämäkin hengen aristokraatti, joka mm. elähdytti ranskalaisten kansallistunnetta ja ranskalaista pyhiinvaellusperinnettä, oli hyvin tietoisesti talonpoikaista juurta. Osmolle, kuten Péguy'lle, oli tärkeää käsillä tehdyn työn, käsityön, mutta myös henkisen työn kunnianhimoinen hiominen ja kunnioitus. Osmo pyrki kaikessa täydellisyyteen. Osmon arvostamassa Charles Péguy'n runoudessa ankara *Vanhan Testamentin* Jehova tekee tilaa luovalle kristillisyydelle vailla dogmeja ja omaperäiselle korkealle moraalille. Péguy'n ajattelussa marxilainen sosialismi väistyy aidon pientä ihmistä suojelevan ja puolustavan humanismin tieltä.

On vaarana, että kun me erilaiset ihmiset muistelemme Osmoa, annamme hänestä liian yksiselitteisen kuvan, liitämme hänen muotokuvaansa omiakin piirteitämme ja että näemme hänet yksipuolisesti omilla ehdoillamme. Osmo pystyi epäilemättä mukautumaan erilaisiin inhimillisiin odotuksiin ja erilaisiin ihmisiin ja ottamaan omasta poikkeuksellisen rikkaasta henkisestä arsenaalistaan esille aina uusia ulottuvuuksia. En olisi voinut kuvitella, että joutuisin hänen kanssaan väittelyyn jostakin kysymyksestä. Leikillisesti sanoen meillä oli varmasti koko joukko yhteisiä ennakkoluuloja lähentämässä meitä. Riitti, että olimme samalla aaltopituudella ja saatoimme ymmärtää toisiamme puolesta sanasta.

Osmolla oli kiinteä, vahva perusta rikkaalle henkiselle elämälleen, mutta hän oli yhtä paljon etsijä, maailmanakatsomuksellisten jännitteiden tulkitsija kuin yksiselitteisten totuuksien julistaja. Hänessä oli tilaa aivan erilaisille katsomustavoille ja jokaiseen hänen asenteeseensa liittyi ääretön määrä vivahteita.

Osmo antoi meille humanistiystävillään vuosikymmenien aikana vahvoja herätteitä luonnontieteiden kehitystä ja niiden teoreettista ulottuvuutta koskevassa pohdinnassa. Ajatteleva ihminen osaa ihmetellä. Ja tiedemiehenäkään ei Osmo Pekoselle ollut tärkeintä pelkästään lopullisen varmuuden löytäminen vaan jatkuva ihmettely ja varmoina pidettyjen totuuksien uudelleen kyseenalaistaminen. Hän kiinnitti voimakasta huomiota kaikkeen siihen, mikä modernissa luonnontieteessä ja sen teorioissa tuntui paljastavan, että pelkkä tarkkuus ei ole totuus. Totuus ei ollut hänelle vain matemaattinen suure. Hän ajatteli kuten tunnettu ranskalainen maalari Henri Matisse: ”Tarkkuus ei ole totuus”.

Muistan häntä myös ilahduttaneen ajatuksen, että olemme jo tässä elämässä kaikki ylönousseita. Me olemme tulleet inhimilliseen elämäämme ja olomuotoomme tyhjistä. Elämä ja ihminen ovat jo sellaisinaan ihmeitä. Uskontojen tehtävä on juuri kertoa tästä ihmeiden maailmasta omalla tavallaan.

Osmo oli loisteliaan luova kirjoittaja ja tyylytaituri, mikä näkyy myös hänen tuoreessa *Nibelungeinlaulun* käännöksessään. Hänellä oli tässä suhteessa vaikutusta monen muun kirjallisiin töihin. Hän tarkasti ja korjasi monia minun omien kirjojeni käsikirjoituksia. Hän ei ottanut koskaan mitään korvausta suuresta työstä, jonka teki tekstieni hyväksi. Hänen tarkastettuaan viimeisen Nietzscheä käsittelevän kirjani käsikirjoituksen kysyin jälleen, voisinko maksaa hänelle jonkin korvauksen. Tällä kertaa hän suostuikin siihen, mutta kun sitten myöhemmin kysyin hänen tilinumeroaan, sain vastaukseksi Punaisen Ristin Ukrainan apua koskevan tilinumeron.

Kustannustoimittaja Alice Martin oli joutunut tekemisiin Osmon kanssa kummankin hänen kääntämänsä eepoksen *Beowulf*in ja *Nibelungeinlaulun* käännöksen yhteydessä ja hän totesi, että Osmon persoonallisuudessa oli jotain ritarillista.

Kun kolme päivää ennen Osmon poismoa pysähdyimme pyöräretkellä Nobelkirjailija Frédéric Mistralin kotikylään Maillaneen, olin menossa muiden pyöräilijöiden tapaan kantapaikkaani suuren kahvilan terassille, mutta Osmo johtikin minut vastapäiseen, paljon pienempään kahvilaan perusteena, että myös pienemmän kahvilan oli saatava osansa asiakkaista.

Osmo oli ihmisenä ainutkertainen ja korvaamaton.

Hän ehti olla hyvä lähimmäinen, jolle humaani auttamisenhalu ei ollut vieras. Hän oli heikkojen ja sorrettujen puolella.

Mutta ennen kaikkea Osmo oli luonteeltaan leikkisä. Hän saattoi harrastaa hiukan draamallistakin huumoria ja sai minusta siinä suhteessa hyvän tukihenkilön. Staufenin kaupungissa Badenissa improvisoimme pyöräilijöiden iloksi tohtori Faustuksen ja paholaisen dialogin sen majatalon edessä, jossa itse tohtori Faustus oli perimätiedon mukaan asunut 1500-luvulla. Historia oli aina voimakkaasti läsnä dialogissamme.

Osmon huumoria leimasi usein poikkeuksellinen älyllisyys. Olin jättänyt hänen tarkastettavakseen kerran kovassa kiireessä hieman puolivalmiin käsikirjoituksen, jossa oli paljon nimi- ja vuosilukuvirheitä. Ilmoittamatta sen kummemmin minulle asiasta, hän oli lähettänyt kustantajalleni kirjeen, jossa hän kyllä puolusti käsikirjoitusta, mutta pisteliään leikillisesti mainitsi, että professori Köngäs, siis minä Kunnas, oli jättänyt tekstiin paljon

Osmo Pekonen ei aina ehtinyt mukaan toivomilleen Ranskan pyöräretkille, vaikka intoa olisi ollutkin. Elokuussa 2010 hän tuli siviilivaatteissa tervehtimään ryhmää Strabourgissa ja osallistui yhteiselle choucroute-perinnelounaalle.

nimivirheitä, jotka hän nyt kyllä oli korjannut. Osmo oli huolimatta pidättyväisyydestään ja korrektiudestaan kriittinen monen ajan ilmiön suhteen. Hänen naurussaan oli ironisia ja satiirisia äänenpainoja. Ja nimenomaan naurussa ja kriittisessä ironiassa löysimme toisemme.

Osmon tausta oli vahvasti luterilainen. Siitä kertoivat hänen työmoraalinsa ja elämänasenteensa. Osmo oli varsin hyvin perillä siitä, että luterilaisella perinteellä on avainasema Suomen kansan ja maan luomisessa ja kehityksessä. Sen vuosisatainen vaikutus selittää vielä tänäänkin Suomen menestystä maailman kansojen yhteisössä. Mutta vanha katolinen perinne tuntui tarjoavan vielä jotain enemmän kuin moderni suomalainen luterilaisuus. Osmon mielestä kirkon ei tullut seurata ajan muodikkaita ja hallitsevia aatevirtauksia ja asenteita, vaan uskonnon oli tuotava todellisuuteen jotakin, mikä rikasti koko kulttuuria ja toi siihen omaperäisen vaihtoehdon. Hänessä oli mystikko.

Osmo liitti hyvin tuntemaansa Ranskan kulttuurinperinteeseen luontevasti harastamansa Ranskan katolisen perinteen, jota edustivat hänen kommenteissaan ja kirjoituksissaan monet ranskalaiset tiedemiehet ja ajattelijat. Ranskan kansallispyhimys Jeanne d'Arc oli yksi hänen kiinnostuksensa kohteita. Häneen näytti vaikuttaneen myös ranskalaisten katedraalien arkkitehtuuri.

Osmolle tärkeämpi oli kuitenkin universaali pyhyiden käsite kuin jonkin uskonnollisen ideologian dogmit. Pyöräillessäkin mietimme, voisimmeko nähdä meitä ympäröivässä luonnossa, kohtaamassamme historiassa tai kulttuurimonumenteissa pyhyiden kajoa.

Luulen, että katolisuuden taiteellinen, esteettinen olemus oli tehnyt häneen jo varhain syvän vaikutuksen. Kyse ei ollut vain katolisesta liturgiasta vaan kaikesta siitä taiteellisesta, mikä oli voimakkaasti läsnä katolisissa arkkitehtonisissa monumenteissa. Hänen sisäinen elämänsä, josta hän ei kaikille puhunut, oli vahvasti uskonnollista. Hänen valintoihinsa voi liittää Blaise Pascalin asenteen: ”Sydämellä on syynsä, joita järki ei laisinkaan tunne”. (*Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît point.*)

Hänen uskonnollinen kokemuksensa saattoi lähestyä lapsen uskoa, mutta se ei ollut koskaan kovin kaukana esteettisestä tai taiteellisesta elämänpieristä, vaikka hän oli opiskellut myös katolisen teologian perusoppeja ja suhtautui suurella vakavuudella myös joihinkin teologisiin opinkappaleihin. Hän oli uskonnonkin ystävänä suurten linjojen ja laajojen näkökulmien mies. Erityistä Osmon mietteissä oli, että taide, tiede ja filosofia eivät olleet ristiriidassa kristillisen uskon kanssa.

Ranskalainen matemaatikko René Descartes on ollut luomassa modernia maailmaamme, sikäli kun hän korosti, että totuutta on vain varma tieto. Hän oli inspiroimassa modernia fysiikkaa luovia fyysikoita ja ajatteli joita, jotka ottivat matemaatiikan, laskennallisuuden fysiikan käyttöön ja loivat matemaattisen fysiikan, joka on modernin fysiikan perusta. Osmosta Descartesia etämmällä ei ollut toinen ranskalainen matemaatikko Blaise Pascal. Hän osoitti 1600-luvulla, että äly ja järki voivat

palvella uskontoa. Älykäs ihminen voi olla hyvällä omalla tunnolla uskonnollinen ja järki voi rikastaa ja puolustaa uskonnollista ja jopa mystistä kokemusta. Ranskan historia tarjoaa loisteliaita esimerkkejä siitä, kuinka pyhimykset tai syvästi uskonnolliset ihmiset ovat olleet luomassa kansallista kulttuuria, ranskalaista tiedettä ja taidetta ja samalla myös ranskalaista identiteettiä.

Osmo Pekosen kiinnostus ranskalaiseen katolisuuteen oli rakkautta koko ranskalaista kulttuuria kohtaan.

Osmo oli uskonnollisessa suhteessa radikaali ajattelija. Hänelle radikaali kristillisuus ei ollut kaiken kanssa kompromisseja tekevää deististä vapaa-ajattelua. Hänelle radikaali kristitty on se, joka on muita kristityitä enemmän kristitty. Ajatuksen taustalla oli T.S. Eliotin näytelmän *Murha katedraalissa* päähenkilön, Canterburyn arkkipiispan Thomas Beckettin mitään pelkäämätön uskonnollisuus, joka oli valmis uhmaamaan jopa kuolemaa ihanteellisen, radikaalin uskonkäsityksen vuoksi.

Osmo olisi varmasti allekirjoittanut myös sen T.S. Eliotin näkemyksen, jonka mukaan protestanttisella ja myös luterilaisella perinteellä on ollut parin viime vuosisadan aikana vaarana maallistua. Suomalainen luterilaisuus ei tuntenut puoli vuosisataa sitten juurikaan mystiikkaa. Se oli uskonto, joka kyllä palveli esimerkillisesti omaa yhteiskuntaansa. Mutta suomalainen luterilainen ei voinut kokea tuolloin yhtä omakseen uskonnon seremoniallisuutta ja rituaalisuutta kuten katolilainen omaansa. Katolisuus antoi hänelle mahdollisuuden intohimoisempaan uskonnollisuuteen kuin rationaalinen luterilaisuus. Uskonnolliset opinkappaleet eivät kuitenkaan milloinkaan rajoittaneet Osmoa. Hänelle uskontojen muodolliset erot eivät olleet oleellisia. Hän oli aina suvaitseva kaikkia kulttuuriuskontoja kohtaan. Vierailin hänen kanssaan kerran Pariisin aasian taiteen museossa *Musée Guimet*'ssä. Siellä saatoimme todeta että, sen paremmin sana uskonto kuin sana taide eivät ole merkitysvahteiltaan yksiselitteisiä. Niitä ei voi puristaa eurooppalaiseen tai kristilliseen muottiin.

Eräs merkki Osmon persoonallisuuden rikkaudesta, ennakkoluulottomuudesta ja universaalisuudesta oli, että hän oli samalla kertaa patriootti, vahvasti juurtunut omaan sukuunsa, omaan kotiseutuunsa Porrassalmeen ja koko Savoan ja että hän oli samalla kosmopoliitti, joka viihtyi erinomaisesti vieraisissa kulttuureissa ja ammensi niistä henkistä pääomaansa. Hänelle hyvin läheinen oli hänen kotiseutunsa Porrassalmen historia ja perinne, myös legendaarinen Porrassalmen taistelu, jossa eräs esi-isäni vääpeli Kumlander oli toiminut myöhemmän kenraali Carl von Döbelnin tulkkinä. Osmo kirjoitti asiasta puoleksi leikkimielisen runon.

Olin yllättynyt, kun Osmo julkaisi aikoinaan monografian länsisuomalaisesta runoilijasta Lasse Heikkilästä. Oli vaikea nähdä yhteistä nimittäjää heidän välillään. Mutta oliko se runouden ohella myös se, että Lasse Heikkilä oli Tali-Ihantalalan torjuntataistelun runoilija. Se liittyi tavalla tai toisella Osmon patrioottisiinkin tuntoi-

KUVA/TIMO SUKONEN

Osmo Pekonen ja Tarmo Kunnas Porrassalmen taistelun muistomerkillä Mikkelissä elokuussa 2019.

hin. Osmo isä oli osallistunut Tali-Ihantalan taisteluun ja haavoittunutkin siellä. Osmo puhui suomalaisena ja savolaisena patrioottina sujuvasti ruotsia, saksaa, englantia ja ranskaa ja muitakin kieliä auttavasti. Hän lauleli useammin kuin kerran *Marseljeesia* huumorin sävyttämänä Kalle Väänäsen savolaisen version sanoilla. Hän ei ollut vain ranskalaisen kulttuurin ystävä. Hänellä oli elävä suhde myös englantilaiseen, saksalaiseen ja ruotsalaiseen kulttuuriin.

Osmo ei ollut vain itseensä vetäytyneet kamarioppinut. Hänen olemuksensa säteili toimintaa. Hänellä oli koko ajan uusia suunnitelmia ja myös toiminnallisia ja organisatorisia tavoitteita. Hänen kiinnostuksensa Euroopan ulkopuolelle päätyi organisatoriseen voimannäytteeseen. Helmikuussa 2019 hän järjesti meidät Suomen Algerian suurlähettilään Tuula Svinhufvudin tuella Alger'hen esitelmöimään. Asuimme komeasti turkkilaisvalloituksen aikana rakennetussa palatsissa. Meidät vietiin autolla poliisisaattueen suojassa vierailulle Saharan portille. Se oli todellista uskontojen välistä dialogia.

Itse olin vaalinut pitkään suhteita Sorbonnen yliopiston islamilaisen etiikan professoriin Mohammed Arkouniin, joka oli ollut pyörilemässä kanssani Suomessa. Osmo ehdotti, että pitäisin hänestä esitelmän Alger'ssa. Osmolla oli taas kontakti itsensä kirjailija Amin Maloufin kanssa, joka oli yhteistyössä Kaija Saariahon kanssa

KUVAITIMO SUKONEN

Suurlähettiläs Matti Häkkinen ja Osmo Pekonen pyöräretken pysähdystauolla Ranskan Provencessa huhtikuussa 2005.

kaukorakkautta kuvaavan oopperan käsikirjoitusta valmisteltaessa.

Algeriassa oleskelunsa aikana Osmo antoi tunnetulle *El Watan* -lehdelle laajan haastattelun, jossa hän kertoi kirjailija Mohammed Dibin suomalaisuutta kuvaavasta trilogiasta. Itse esitelmöin eräällä Algerian televisiokanavalla maltillista islamia edustaneesta ystäväni Mohammed Arkounin islamkäsityksestä. Osmo otti Alger'ssa myös laajemmalti kantaa koko maailmantilanteeseen ja toivoi kansainväliseen politiikkaan enemmän ymmärrystä ja rakkautta.

Osmo liittyi johtamaani Ranskassa liikkuvien pyöräilijöiden ryhmään vuonna 2002, joka suuntasi kulkunsa silloin Atlantin rannikolle mm. La Rochelle'n ja Saintes'in kaupunkeihin. Hän oli innokkaasti mukana myös Saksan Badeniin ja Elsassiin suuntautuneilla pyöräretkillä, joiden tematiikkaan liittyi myös Schwarzwaldissa ja Freiburg im Breisgauissa pitkään vaikuttanut filosofi Martin Heidegger ja hänen ajattelunsa. Vielä viimeisellä retkellämme Avignonin seudulla keskustelimme Osmon kanssa luonnontieteiden teorioista ja empiirisinäkin pidettyjen tieteiden arvoitukseisuudesta, mutta myös Heideggerin ajattelusta.

Osmo osallistui Ranskan pyöräilyihin kymmenisen kertaa. Näistä retkistä pari suuntautui Provenceen, ainakin yksi Baskimaahan, yksi Canal du Midille, mikä

Tarmo Kunnas taputtaa Osmo Pekosta olalle yhteisessä Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksessa maaliskuussa 2020.

merkitsi pyörämatkaa Toulousesta Avignoniin. Yksi retki tehtiin Mont Ventoux-vuoren läheisyydessä. Sille nousi aikanaan myös runoilija Petrarca, tapahtuma jota Osmo vaelluksellaan Mont Ventoux'n maastossa iloksemme perusteellisesti muisteli.

Kyse ei pyörämatkoilla ollut vain hammasta purren toteutetusta urheilusta. Pyöräily sisälsi myös vankan yhteishengen, voimakkaan kiinnostuksen Ranskan historiaan ja kulttuuriin, jopa gastronomiaan. Se merkitsi intensiivistä ajatuksenvaihtoa ja mahdollisuutta keskustella mitä moninaisimmista teemoista aivan eri aloja edustavien pyöräilijöiden kanssa. Tässä pyöräilyssä oli monine vastuksineen jotain pyhiinvaelluksen hengestä. On traagista, että Osmon omien sanojen mukaan pyöräilyryhmässämme oli hänen elämänsä tärkeitä tapahtumia.

Hän elävöitti monin tavoin kerrallaan aina viikon kestäviä pyöräilyretkiämme ja oli ryhmässä rakastettu ilon, älyn ja henkisen voiman lähde. Hän edusti erinomaisesti pyöräretkeläisille ominaista yhteisöllisyyttä ja sai tälläkin tavoin lukuisia uusia ystäviä. Osmo piti pyöräretkien jälkeenkin yhteyksiä useihin pyöräilijöihin.

Vaikka Osmo Pekosen elämäntyö on jo tällaisenaan vaikuttava, on Suomen kulttuurille suuri vahinko, että hänet otettiin pois hänen luomiskautensa parhaassa vaiheessa. Hän kertoi kyllä tulevista töistään ja tavoitteistaan, mutta aina vain hyvin

yleisluonteisesti ja yllätti kaikkein lähimmätkin ystävät työn laadun ja vaikeuden osalta, kun työt olivat valmiit. Osmo ei kertonut minulle koskaan *Nibelungen*-käännöksestään. Vain kerran hän siteerasi minulle *Nibelungen*-laulun alkutekstiä. Hän ei kertonut tälläkään kertaa etukäteen mitään tästä minullekin tärkeän tekstin valtavasta käännöstyöstä.

Osmo vaikutti viimeisellä retkellään erittäin hyväntuuliselta ja nuorekkaalta saapuessaan Avignoniin. Hän ei ollut ainakaan retken alkupuolella väsynyt. Hän jopa lauloi ja laski leikkiä innokkaasti. Hänen yllättävä poismenonsa oli sitäkin kauheampi yllätys mukana olleille. Se tapahtui tosin rauhallisesti hänen nukkuessaan Uzèsin herttuakaupungissa Provencessa.

Jotain sovittavaa voisi nähdä siinä, että Osmo kutsuttiin pois hänen rakastamassaan Ranskassa ja ystävien ympäröimänä. Mutta jää syvästi harmittelemaan sitä, että hän olisi voinut vielä monin tavoin rikastuttaa suomalaista ja kansainvälistä kulttuuria toimillaan ja julkaisuillaan.

KUVA TIMO SUIKKINEN

Kristof Fenyvesi ja Osmo Pekonen pitivät elokuussa 2019 iloisen vuoropuhelun Mikkelin Kenkäverossa Kristofin syntymäpäivän kunniaksi. Läsä ollut joukko pyöräili tilaisuuden jälkeen tutustumaan kaupungin katuverkostoon otettuun uuteen Väänäsenpolkuun, jonka nimeämisen romaanisen filologian professorin Veikko Väänänen (1905–1997) kunniaksi Osmo ja monet hänen ystävänsä olivat saaneet aikaan.

KUVATIMO SIUKONEN

Pyöräilypäivän kahvituolla buhnikuussa 2005 Provencessa mikkililäläiset Matti Kunnas (vas.) ja Osmo Pekonen vaihtoivat ajatuksia matkareitistä sadevarusteet päällä.

Hyvä saattoväki!

Kerron muutamia muistoja rakkaasta serkustani Osmosta.

Meidän isämme Esko ja Pentti Pekonen olivat veljeksiä ja Lenjuksen maatilan poikia. Olin seitsemänvuotias, kun Osmo syntyi. Lenjus oli mummolani ja isäni synnyinkoti, jossa olen lapsesta asti käynyt. Loma-asuntomme ja Lenjus ovat Surnuinjärven rannalla ja pellon poikki on oikoreitti kävellä.

Osmo oli rauhallinen lapsi. Hän rakenteli legopalikoilla, joita oli suuri rökkiötuvan pitkällä pöydällä tai sitten luki Aku Ankkoja. Osmo oppi lukemaan hyvin varhain ja siirtyi aikaisin sarjakuvista kirjoihin. Osmo saattoi vaikuttaa näsäviisaalta, koska hänellä oli laaja sanavarasto ja hän käytti kirjakieltä jo alakoululaisena. Osmon äidin Meerin kertoman mukaan poika tuli kerran Olkkolan koululta kotiin litimärkänä, koska kaverit olivat kastelleet hänet puutarhaletkulla. Toisia lapsia oli ärsyttänyt kirjakieltä puhuva kympin oppilas. Sellaista kateus saa aikaan. Muista kiusaamistapauksista en ole kuullut.

Osmo keskusteli lapsena mielellään aikuisten kanssa ja aloitti noin 10-vuotiaana kirjeenvaihdon Pentti-setänsä – isäni – kanssa. Osmo selosti huolellisella käsialalla Lenjuksen tapahtumia. Kirjeenvaihto kehittyi vähitellen historian puolelle ja molemmat jakoivat innostustaan ja tietojaan rakkaasta kotiseudustaan Porrassalmesta ja monista muista aiheista. Heidän välilleen kehittyi syvä yhteisymmärrys ja ystävyys. Nuorempana Osmo saattoi kärjekkäästikin esittää lehtien palstoilla kritiikkiä tiettyjä tahoja kohtaan. Lainoppinut Pentti-setä (hallitusneuvos) yritti vähän hillitä nuorta sukulaista toteamalla: ”Suomessa on pienet ja pitkämuistiset piirit, joita ei kannata ärsyttää”. Heidän kirjeenvaihtonsa, minkä Osmo on säilyttänyt ja mapittanut, jatkui 40 vuotta Pentti-setän kuolemaan asti.

Sukupolvien ketjussa Osmo on vuorostaan ollut mentorina vanhimmalle, lakia opiskelevalle veljenpojalleen Valtteri Pekoselle, koska hekin jakoivat lukumiehinä kiinnostusta samoihin kohteisiin. Valitettavasti tämä suhde katkesi liian varhain. Osmo ehti kuitenkin tehdä veljenlasten kanssa useita kulttuurimatkoja Suomessa ja Välimeren maissa.

Osmo oli Lenjuksessa varttuneena tottunut monenlaisiin maatalon töihin, joihin käytännön hommat eivät olleet Osmon ykköslaji. Laidunaikaan Osmo näkyi usein pelloilla aidanteossa. Kirkkotallin ympäristö sai runosuonen sykkimään. Äidinpuoleiset tädit ja eno vierailivat kesäisin usein Lenjuksessa ja olivat Osmolle läheisiä aikuisia. Osmon saunan lämmittämiseen Meeri-äiti ei aina ollut tyytyväinen, kun se kesti ja kesti. Osmo näet ensin luki sytykkeenä olleet aikakauslehdet

ennenkuin kuin raaski polttaa ne.

Osmon opiskellessa ja väitöskirjaa tehdessä 1980-luvulla Pariisissa, kävimme Ranskan matkallamme Osmoa siellä tapaamassa. Meillä oli treffit Riemukaaren luona. Osmo meidät huomattuaan heilutti palmunlehtiä ja johdatti meidät pieneen katoliseen kirkkoon palmusunnuntain messuun. Osmo tunsu seurakunnan katolisen papin, jolle esitteli sukulaisensa Suomesta. Messun jälkeen meidät kutsuttiin seurakunnan kahvitilaisuuteen, mikä tuntui olevan Osmolle viihtyisä paikka. Tämä tapaus tuli mieleen, kun Osmo hämmästytti meidät sukulaiset kääntymällä katoliseksi. Kuten tiedetään, Osmo matkusteli paljon ja nuorena tiukalla opiskelijabudjetilla. Osmo oli usein meillä Pakilassa lentomatkakortteerissa. Lapset tykkäsivät Osmosta ja ottivat hänestä kaiken irti. Rasittavin rooli Osmolle oli mökillä Mikkelissä Porrassalmen taisteluleikki, jossa Osmo joutui olemaan ratsu ja kuljettamaan lapsia repuselässä harjua ylös ja alas. Osmo oli tyttäreemme Katrin kummisetä. Hän toi matkoiltaan kehittäviä tuliaisia kuten Japanista syömäpuikot, Intiasta silkkisen laukun, Latviasta meripihkahelmet ja Milanosta seimenhahmot ja myöhemmin kirjalahjoja.

Osmon äkillinen kuolema Ranskassa pysäytti meidät ja laajat piirit. Lukuisat osanotot ja muistelot etenkin somessa ovat yllättäneet varsinkin, kun Osmo ei ollut ollenkaan sometyyppiä, vaan perinteisten kirjeiden, kirjojen, esitelmien ja artikkeleiden mies. Osmo asui Jyväskylässä melko askeettisesti ja vaatimattomasti, asunto oli täynnä kirjoja, jopa saunakin. Sanoinkin Osmolle, että ota ainakin kiukaan sulake irti, etteivät kirjat vahingossa syty palamaan.

Yksinäisen korona-ajan jälkeen Osmolla oli viimeisenä kesänä ja syksynään innostava kausi meneillään, oli uusia kirjaprojekteja, virkistäviä matkoja ja tapaamisia sekä professori-nimityksen juhlallisuudet odottamassa.

Osmosta kehittyi vähitellen kosmopoliitti. Hän oli erityisesti innostunut kaikesta Ranskaan liittyvästä, täydelliseen ranskankielen taitoon sopi synnynäinen tapalaus ärrä ranskalaisittain.

Kaikkein rakkain paikka maan päällä Osmolle oli kuitenkin synnyinkoti Lenjus. Vanhempien jälkeen tukikohtana oli Petri-veljen ja Jonnan koti. Heidän neljä lastaan olivat Osmolle rakkaita. Petrin perheen luona Osmo sai kokea kodin lämpöä etenkin kaikkina juhlapyhinä sekä lomilla. Silloin mekin Osmoa viime vuosina tapasimme. Osmo palasi kotiseudulleen kuin muuttolintu. Joutsenet kotijärvellä kiehtoivat Osmoa. Joutsenten keväällä ilmaantuessa ja syksyllä taas lähtiessä Osmo koki haikeata mystiikkaa.

Vaikka Osmon äkillinen kuolema on jättänyt suuren surun ja kaipauksen varsinkin veljen perheelle ja meille muille saattajille, saamme luottaa, että Taivaanisän säätämät elinpäivät tulivat täyteen ja Osmo on päässyt taivaankotiin.

Maija Nyysönen, os. Pekonen

Hovioikeudenneuvos

1

2

3

4

1) Alakoululainen Osmo 1968 pääsiäisenä, Porrassalmella sekä serkku Maija Pekonen.

2) Osmo 1966 pääsiäisenä, Lenjuksen edustalla, sekä serkku Maija Pekonen.

3) Osmo ja Petri 1974.

4) Lenjuksen edustalla 1974. Vasemmalta lukien: äiti Meeri, isä Esko, Osmo, Petri, isänäiti Heta ja Maija.

5

6

7

8

5) Lenjuksen vanha aitta 1974. Osmo, Maija, Petri.

6) Osmo kummina 1982 (Katri Nyysönen).

7) Lenjuksessa toukokuussa 1985 (Katri sylissä).

8) Osmo ratsuna Porrassalmen harjulla 1986 (Katri ja Lauri Nyysönen).

Kuvat 1–5 ottanut Pentti Pekonen ja kuvat 6–8 Maija Nyysönen

Tutustuin Osmoon Kansan Raamattuseuran opiskelijoiden raamattupiirissä. Soluun kuuluivat Pirjo Kauppinen, Päivi Korhonen, Päivi Ahvenjärvi, Ilkka Vuorio, Osmo Pekonen ja minä, Arto Hjelt. Osmo ja Ilkka olivat olleet edustamassa Suomea mm. matematiikkaolympialaisissa ja olivat jo hyviä tovereita keskenään. Taisi olla syksy 1980, kun kokoonnuimme sellaisella joukolla, jossa olin mukana. Tapasimme viikoittain raamattupiirissä ja teimme joskus yhteisiä retkiä, mm. hiihtämään koko joukolla. Aikanaan raamattupiiri hajosi, kun yksi ja toinen siirtyi työelämään tai jatko-opiskeluihin, mutta yhteys Osmoon säilyi.

Kun menin naimisiin 1984, pyysin Osmoa häihini bestmaniksi. Se sopi myös morsiamelleni Tuunille, koska hänkin oli jo päässyt tutustumaan Osmoon vieraillessamme hänen kotonaan Lenjuksessa edellisenä kesänä. Kävimme tuolloin tutustumassa mm. Ristiinaan nähtävyyksiin ja Astuvansalmen kalliomaalauksiin, jolla retkellä myös Petri, Osmon veli, oli mukana. Kanssakäymisemme lisääntyi vähitellen. Katko tuli, kun Osmo lähti Ranskaan opiskelemaan. Hänen sieltä palattua yhteisiin harrastuksiimme on kuulunut mm. hiihtoa, pitkiä laturetkiä Laukaan Peurunkaan, Multian ja Keuruun suuntiin. Samoin yhteiset pitkät pyöräretket kuuluivat tapoihimme. Joitakin vielä suunniteltiin keväällä 2022. Vauhti ei ollut päättä huimaavaa, emme kisailleet, vaikka vähän poikamaisia olimmekin yltiöpäisydesämme: hiihtomatkoilla 10 km, no jaa, lämmittelyä, vähintään 20 km, 30 km voisi olla sopiva, kyllä me yhdessä kestetään 50 km, mennään!

Houkuttelin hänet myös oppitunneilleni kertomaan alkeishiukkasista kansantajuistettuna. Hän oli silloin jo hankkinut hyvät tiedot modernista fysiikasta, vaikei fysiikka hänen opiskeluaiheisiinsa varsinaisesti kuulunut. Sain kuulla paljon kertomuksia oman opetukseni taustaksi Vaajakosken lukiassa.

Kun nuorin lapsemme syntyi syksyllä 1995, mietimme vaimoni Tuunin kanssa sopivaa nimeä ja kummeja. Etsimme luontoaiheista nimeä. Siihen aikaan Osmolla oli pinnalla Peko-eepos, jonka hän käänsi ranskaksi, ja matkat setukaisten maalla. Tuntui luonnolliselta, että kun ajattelimme nimeksi Pekkoa, niin kummi sopii olla Osmo. Näin sitten 29.10.1995 Osmosta tuli Pekko-poikamme kummisetä.

Kanssakäymisemme jatkui. Osallisuin tilanteisiin, joissa Osmo oli mukana suunnittelussa ja ideoinnissa niin Jyväskylässä kuin täällä Mikkelissä, kuten pyhiinvaellus Pekosten kirkkoriiheltä kaupungin Kivisakastille ja Porrassalmen taistelun uusintänäytös. Mm. tänä keväänä tilaisuus Kuokkalan kirkossa, jolloin Emil Anton esitteli kirjaansa *Kahden virran maa*. Osmo oli päättänyt koronan aikaisen hiljaisuuden jäl-

keen ryhdistäytyä ja järjestää useampiakin vastaavantyyppisiä seurakuntatilaisuuksia, mutta ne taisivat nyt jäädä toteutumatta. Viime kesänä pääsimme taas pyhiinvaellukselle, Pyhän Olavin mannerreitit vaellus, kesäkuun alussa Leivonmäen kirkolta Pappisiin 22 km halki kansallispuistomaiseman ja vielä yhteinen reissu elokuussa Toivakan miestenpäivillä Rutalahden Letkaliiterissä. Lisääkin yhteistä suunnittelimme, mutta Osmon kalenteri näytti jo aika täydeltä, yhteistä aikaa ei tahtonut löytyä. Pyhiinvaellus Leivonmäellä osoitti mm. hänen kovaa marssikuntoansa, kun hän eteni teettämäänsä lippua keulassa kantaen. Minäkin jouduin useampaan kertaan ottamaan lisäaskelia tai juoksupyrähdyksiä, jotta pysyin rinnalla tai kannassa. Mukana olleiden miesten kanssa ehdottelimme hänelle välillä lipunkantajan vaihtoa, hän kantoi käsissään, ei ollut kantovyötä, mutta hän itsepintaisesti piti kunniakkaan tehtävän itsellään. Pyhiinvaellus alkoi Savonlinnasta. Ensimmäinen etappi olisi ollut soutu Savonlinnasta Joroisiin. Osmo oli ilmoittautunut soutuun, mutta etapille ei ollut muita ilmoittautuneita, joten se jouduttiin perumaan. Myös vaelluksen päätösosuudelle hän osallistui.

Tässä olivat ystävytemme raamit lyhyesti.

Marraskuun alussa sanomalehti Keskisuomalainen julkaisi postuumisti Osmon kirja-arvostelun Pekka Tarkan teoksesta *Nuori Aaro. Aaro Hellaakosken tiede, taide ja runous 1893–1928*. Siinä on lause: ”Luonnontieteellinen ja humanistinen osaaminen siis yhdistyivät Hellaakoskessa, mikä on perin harvinaista.” Osmokin kuului tähän harvinaisten joukkoon. Minua viehätti Osmossa monipuolisuus. Matematiikka ei ollut hänen ainoa intohimonsa. Historia, kielet, runous, laulu – hän otti laulutunteja – kulttuuri yleensä, innoitti häntä. Itsekin olen kiinnostunut samoista asioista. Ehkä se yhdisti meitä.

Maaria Leinosella on runo ystävästä:

Ystävä

*ystävä on hän,
jonka kanssa voi
vaieta pitkään
kuunnella hiljaisuutta
lintuja
tuulta
myrskyn raivoamista
oudossa metsässä
katsoa kynttilänliekkiä
auringonlaskua
pimeää yötä.*

*Ystävä on hän,
jonka kanssa saa
kulkea omaan tahtiin
eikä toinen sano:
nopeammin, nopeammin
astu jälkiini
olemme pikemmin perillä!
Ystävänsä kanssa
taival
matkanteko
viivähtäminen
yhtä tärkeää
kuin perillepäisy
Tai tärkeämpää.*

Ystävyysremme noudatti tuota runon kaavaa. Laitoin Osmon kuoleman jälkeen terassilla ruokaa ja kuuntelin voimakkaan tuulen pauhua rantametsikössä. Puikahti mieleen, että tuuli pauhasi silloinkin samalla tavalla, kun Osmon kanssa hiihdimme Multialla. Silmäni kostuivat, sellaista yhteistä hiihtoretkeä ei enää tule. Osmo jaksosi kuunnella hievahtamatta, keskittyneesti puhettani. Ei keskeyttänyt. Mutta taas päästyään suunvuoroon, kertoi pitkät, mielenkiintoiset porinat ja vangitsi kuulijansa värikkäillä, lievästi huumoripitoisilla ilmaisuilla tai faktoilla, ettei häntäkään voinut keskeyttää. Ilmeisesti hän myös kuuntelemalla ja keskittymällä oppi nopeasti, koska hänellä oli hyvä muisti.

Olimme eritasoisia tiedoissa ja asioiden laajuudessa, teimme erilaista työtä, hänellä vapaammin järjestettävää teoreettista, minulla aikatauluun sidottua käytännöllistä. Joskus tavatessamme tuntui, että olemme aikakauden päässä toisistamme kahliutuneina omien pohdintojemme syövereihin ja keskustelusta tuli vain tilannekatsaus, missä ollaan. Joskus oli vaikea löytää sanottavaa, sitten vain kuuntelimme hiljaisuutta vaikkapa savusaunan leppeissä löylyissä.

Mutta hän arvosti kuulijaansa ja ystäviään. Hän ymmärsi hyvin ihmisten erilaisuuden ja ihaili heidän monia kykyjään. Hän ei valitellut, positiivinen ilma väreili hänen ympärillään, tapaaminen oli mieltä ylentävää. Toki oli hänellä useita masentaviakin kausia, joista hän kertoi avoimesti. Hän tuskaili ollessaan *Keskisuomalaisen* kolumnistina, ettei aiheita tahdo löytyä, mistä kirjoittaisi. Lukija ei sitä voinut tietää. Se ei näkynyt varmaan tyylisiin kirjoitetuista artikkeleista ja niiden määrästä.

Koronan aikaan hän kävi työhuoneessaan Mattilanniemessä vasta muiden lähdettyä sieltä. Kauppareissuistaankin hän luopui ja tuotatti tarvikkeet kotiinsa, yk-

sinäisyttäkö? Mutta silloinkin hän muisti ihmisiä. Hänen joulukorttinsa tulivat keskeytyttäen joka vuosi. 18.9. tuli vielä syntymäpäivätervehdys Heidelbergistä.

Osmo oli herkkä ja taiteellinen sielu. Runot ja laulut kuuluivat hänen elämäänsä. Runoja tai runon pätkiä, tai tekstiosuuksia lausuttuna jostain mahtipontisesta esim. eepoksista, sain kuulla usein tavatessamme. Samoin hän lauloi minulle virsiä. Nyt syksyllä oli Korpilahden kirkossa Jyväskylän Studiokuoron äänitys, jossa oli mukana neljä Osmon suomeksi sanoittamaa virttä. Ne on painettu omaksi CD-levyksi. Sanoituksista kuului Osmon elämän asenne: ilo, tyytyväisyys ja rauha. Hän oli vahvasti kahden maan kansalainen. Usko ja Hengessä vaeltaminen olivat hänelle yhtä tärkeää kuin tämä kaikki näkyvä ympärillämme. Levyllä olevan virren *Kaksi isänmaata* toinen säkeistö kuuluu:

*Myös uutta isänmaata jo kaipaam tulevaa
ja etsin valtakuntaa, min usko valmistaa.
Sen kuulun sotajoukkoon, kun rauhan työtä teen,
ja kilvoituksen jälkeen saan voiton seppeleen,
kun kirkas aamunkoitto yön jälkeen sarastaa,
ja lunastettu, vapaa on valmis uusi maa.*

Hiihto ja pyöräily ja pitkät kävelyretket olivat Osmolle mieluisia, keino päästä irrottautumaan töistä, kuten sekin, että monipuolisuudessaan pääsi vaihtamaan mielenkiinnon kohdetta. Hänellä ei ollut omaa autoa, joten hän meni kohteelle jalan, kantaen suksia pitkänkin matkan. Joskus hän otti tilataksin ja ajoi meille ja tuli sisälle, sanoi: ”Nyt lähdetään hiihtämään, Arto, olen varannut kyydin.” Niin mentiin. Asiaa oli jo pidempään valmisteltu.

Osmo kertoi usein vaelluksistaan. Esimerkiksi kerran hän oli kevätaamuna lähtenyt yksin Jyväskylästä hiihtämään ja lopulta päätynyt Suolahteen ja palannut sieltä junalla takaisin illalla. Muistan myös hänen kertoneen, kuinka oli lähtenyt kävelemään vailla suuntaa Jyväskylässä ja tullut metsiä pitkin Muurameen vailla karttaa tai kompassia, polkuja pitkin. Hänellä oli hyvä suuntavaisto. Tänä kesänä hän teki kotimaassa pitkän yön yli kestäneen pyöräretken, koska hänellä oli syntynyt halu tutustua kotimaan erilaisiin maisemiin.

Jyväskylässä yhdisteltiin lukioita. Siinä yhteydessä kiinteistöissä tehtiin opetustilamuutoksia. Niin jouduin minäkin suunnittelemaan nykyaikaista väliseinätöntä, viihtyisää, pulpetitonta, digitaalisin opetustauluin ja tabletein varustettua tilaa. Osmo kävi vilkaisemassa sitä. Käytti siellä työtoveriaankin. Mutta ei hän lämmennyt moiselle. Hän puolusti lehden palstoillakin vanhaa hyvää menetelmää. Leuka ja liitutaulu. *Helsingin Sanomat* kirjoitti 25.8.2009: Osmo kyseli ”Opetuksen viihteyttäminen lisääntyy, paranevatko tulokset?” Hän toteaa, että ”klassiseen oppimiskäsitteeseen kuuluu askeesi, keskittyminen oleelliseen. On parempi oppia muutama asia

kunnolla kuin tuhat asiaa pintapuolisesti. Koululuokan ei tarvitse olla viihdekeskus. Klassinen pulpetti – joka on melko samanlaisena käytössä kaikkialla maailmassa – ei ole tarkoitettu divaaniksi, jossa lojutaan katselemassa elokuvia.”

Hän oli luotettava ystävä. Mitä sovittiin, se tehtiin. Tuntui, että hän osasi kalenteritapahtumansakin ulkoa. Kun esitin jotain päivämäärää tapahtumalle tai tekemiselle, hän pystyi heti sanomaan, käykö se vai ei. Hän jaksoi kulkea rinnallani ja arvostaa minua. Hänen kanssaan matkanteko oli yhtä tärkeää kuin perillepääsy. Menetin hänessä ystävän, jollaista ei ehkä enää koskaan tule elämäni. Hänen lähtönsä oli yllätys ja järkytys.

Lopuksi runo Aaro Hellaakoskelta, *Satakieli herää*. Se kertoo esiintyjästä, miten päivät kuluvat, mitä mielessä liikkuu, kun valmistautuu esitykseen ja miltä se sitten tuntuu olla yleisön edessä. Näin Osmon usein tämän runon lävitse. Siinä on samaa herkkyyttä, monipuolisuutta, yllätyksellisyyttä ja räväkkyyttä kuin oli Osmossa. Runo kuvailee luontoa, mitä Osmo jatkuvasti tarkkaili ja joka oli innoituksen lähde.

SATAKIELI HERÄÄ

*Tais harmaja olla päivällä höyhenpuku,
ajan täyttivät askarrus ja murkina muu
ja kiireitten kirotuitten luvuton luku.
Nyt huolien tomusta laulaja irroittuu.
Olen taas joku minä, maan kukkako? pilvenlaita?
vai jotakin siltä väliltä? tiedä en
edes: lehtikö puun vai lehdentakainen.
Mut aavistan: en harmaja höyhenpaita,
en köyhä, en sairas, en saita.*

*Kun päivän tulinen pallo taivaanrantaan ehtii,
olen kukkasista suurin ja punaisin,
ja vaikka olisin mykkä, minusssa sittenkin
jokainoa säie liikkuu ja livertelehtii,
joka höyhen on irti juuristaan ja kysyy,
mikä ollenkaan tänä iltana kiinni pysyy,
kun kaikki, mikä on ollut ja mikä on tulevaa,*

on nyt, on tapahtumaa.

*En tiedä, lienenkö hukkunut järven loiskeeseen,
joka äsken kimalsi, nyt värijuovin peittyi,
vai pilvenkö painoton kulku, yksikseen
kun ilmojen kannettavaksi se nauraen heittyi.
Olen hohto männikön pilarikyljissä tuolla,
olen pursujen väkevä huoku aavalla suolla,
ja ruohikon autuus, perhosen siipi tuo,
joka äsken katkesi lemmittynsä luo,
olen kaikki, jotka nyt, tänä hetkenä, tahtovat kuolla.
Suviyö, satu surmana rintaan!
Pian pöllö jo lyö kumistintaan.*

*Kenen tietäisin onnesta osattomaksi jääneen,
hänet toisin tänne, ja vaatisin rakastamaan
tätä turhinta, mitä on tehty milloinkaan.
Miks kaikki on vaiti? Miksei puhkea ääneen
tämä ilta hurmaunut, yli mullankin huminoiva?
Olen valmis kuunteluun. En kaipaa mitään.
Olen olematon, jota sisältä kiirehditään.
Olen vastaanottaja vain. Olen soiva.*

Aaro Hellaakoski, Runot, 1953

Ystäväni Osmo oli soiva; ja hän soi edelleen meissä kaikissa!

Tapasin eräänä päivänä Osmon Jyväskylän yliopiston kirjastossa. Oli vuosi 1997. Osmo istui miettelään näköisenä pöydän ääressä ja tuijotti lähes tyhjää paperia, johon hän oli lyijykynällä kirjoitellut muutamia yksittäisiä sanoja. Paperin vieressä oli englanninkielinen teksti, joka minun silmäni vaikutti jonkinlaiselta pitkäsäkeiseltä runolta. Kysyin Osmolta, mitä hän oikein puuhasi. Hän kertoi kirjoittavansa seuraavan viikon *Keskisuomalaiseen* kolumnin ja totesi: ”Haluaisin kääntää siihen loppuun tämän prinsessa Dianan hautajaisissa esitetyn virren.” Kyseessä oli hymni *The Two Fatherlands*.

Ihmettelin asiaa mielessäni. Olin kyllä oppinut tuntemaan Osmon maatikkona ja lahjakkaana kynäilijänä, mutta en ollut koskaan ajatellut, että hän kääntäisi tai kirjoittaisi runotekstiä. Sitä paitsi näytti siltä kuin hän olisi nyt tehnyt runokäännöstä ensimmäistä kertaa. Muistaakseni näin olikin: rutiinia runotyöhön ei vielä ollut. Mietin mielessäni, että ensikertalaiselle mittaan kääntäminen olisi todella vaikea tehtävä, ja siksi ehdottelin Osmolle edustavaa proosakäännöstä. Tämän hän torjui ehdottomasti – kunnan runomuotoinen käännös oli saatava! Olin opinnoissani perehtynyt runomittoihin ja niinpä saatoin hiukan auttaa häntä: analysoin runon säkeiden tavarakenteen ja runomitan paperille englanninkielisen tekstin viereen ja totesin, että tähän kaavaan sanat pitäisi saada istumaan. Sitten jätin Osmon pohtimaan kääntämisen saloja ja menin menojani. Aika skeptinen olin lopputuloksen suhteen.

Seuraavalla viikolla kolumni oli lehdessä, ja totta tosiaan: sen lopussa oli myös *Dianan virsi* kauniisti mittaan käännettynä, riimittelyineen kaikkineen. Olin yllättynyt – ja toisaalta en ollut yllättynyt. Tapaus vahvisti käsitystäni siitä, että Osmolla riitti lahjakkuutta moneen suuntaan. Eikä kulunut pariakaan vuotta näistä tapahtumista, kun jo istuimme Osmon ja kielitieteilijä Clive Tolley'n kanssa jyväskyläisessä pubissa, jossa herrat tarjoilivat minulle *Beowulf*in säkeitä lausujan silmin ja korvin arvioitaviksi. Minulle se oli uutta ja kiinnostavaa. Siitä pitäen runoudesta puhuttiin enemmänkin, välillä myös Teivas Oksalan kanssa, jonka työtä antiikin klassisen runouden kääntäjänä Osmo arvosti kovasti. Klassiset runomitat ja teokset – nykyaikana usein suuren yleisön unohtamat – ja niiden saaminen suomen kielelle oli Osmolle tärkeää.

Osmon oman työn huipennuksena voidaan pitää keväällä 2023 postuumisti ilmestynyttä *Nibelungeinlaulun*, Saksan kansalliseepoksen, uutta runosuomenosta. Viimeisessä puhelinkeskustelussamme elokuussa 2022 hän tähän työhönsä viitaten huudahteli useaan otteeseen: ”Kuule Jouko, runot ovat alkaneet elää

minulle! Ne taipuvat minun käsissäni!”

Mutta palaan alkuun. En tuona päivänä vuonna 1997 tullut varsinaisesti ajatelleeksi, miksi Osmo halusi kääntää virren *Kaksi isänmaata*. Ympyrä sulkeutui Osmon hautajaisissa, jossa tuo isänmaallinen hymni laulettiin ja jossa sen sanat avautuivat uudella tavalla. Kosmopoliittina Osmo liikkui vaivatta Ranskassa ja muissa maissa, mutta samalla hän oli itsekin hengellisessä merkityksessä kahden maan kansalainen.

Olen itse runoihminen – en kuitenkaan ole runoilija vaan lausuja. Tässä työssä Osmo ystävänä kannusti minua ja järjesti myös monia mielenkiintoisia ja muistoon jääviä esiintymistilaisuuksia. Tosin aina joskus tartun kynääni ja jokin runo luiskahtaa pöytälaatikkoon. Alla olevat runot kirjoitin reilu viikko Osmon kuoleman jälkeen. Niissä oleva tunne ja kokemus ovat toki omaani, mutta samalla niistä ehkä kuultaa läpi jokin osa Osmon profiilista sellaisena kuin sen näin. Tietysti vain osa.

Kolme runoa Osmon muistolle

1.

*Kun tulee syksy
vesi nostaa kauluksensa
kääntyy pois
liukenee harmaaseen
hämärään*

*yhä kosketat sitä
se on mykkä ja kylmä
sinä katsot
et näe*

jäät yksin

2.

*sinä pysähdyit
mutta ympärilläsi maailma jatkaa liikettään
sen virrat venyttävät ja taivuttavat muistoasi
ja edestämme ovi suljetaan*

*paikassa, johon jäit
kasvaa puu
sen oksat kaartuvat ylös
korkeuksiin*

*me hämääryimme
ja muistimme katoaa
mutta näkymätön puu
kasvaa siinä, mihin kerran jäit*

*se kasvaa varjoisana ja kirikkaana
siinä, mihin kerran jäit*

3.

*Ääretön avaruus, keltainen
aurinko viljelysten yllä,
mustien merkkien virtaava jono paperilla.
Saarnipuu.*

Runot on esitetty Osmon muistotilaisuudessa Kyyhkylän kartanossa.

*Professori
Osmo Pekosen
muistolle
Jyväskylän
kirjamesuilla
20.11.2022*

Minua on pyydetty avaamaan, miksi Osmo Pekosesta tuli katolilainen. Hänen 50 vuoden iässä tekemänsä uskonratkaisu yllätti monia, koska hänet tunnettiin vakaana luterilaisena. Hän oli myös laajasti verkostoitunut Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Tästä huolimatta hän päätti liittyä katoliseen kirkkoon.

Minulle annettiin tämä tehtävä, koska olin Osmon ystävä ja olen katolilainen. Osmo ei perustellut minulle päätöstään. En minäkään kertonut hänelle, miksi olin hyvin nuorena lähtenyt katoliseen kirkkoon. Meillä kummallakin oli kristillinen vakaumus eikä meillä ollut tarvetta puida niin sanottuja uskonasioita. Keskityn siis nyt vain Osmo Pekosen tiehen katoliseen kirkkoon, koska siitä osaan sanoa jotain varmaa.

Olisi toki ollut kiinnostavampaa puhua Osmo Pekosen ”katolisesta identiteetistä”. Suomenruotsalainen runoilija Anna-Lisa Österberg (1926–2007) koki löytäneensä katolisen identiteettinsä ”i Johannes av Korsets dikter, i 1000-talets ottoniska miniatyrer, i moder Teresas verksamhet, i Røgle dominikankloster” (*Fides* 1/1993). Mitkä olivat ne seikat, johon Osmo Pekonen kiinnitti katolisen identiteettinsä? Siitä voimme sanoa jotain, vasta kun Pekosen yksityisarkisto avataan.

Osmo Pekosen uskonratkaisusta olen sitä mieltä, että opillisilla kysymyksillä oli siinä vain vähän painoarvoa samoin kulttuurisilla seikoilla. Arvioni voi tuntua yllättävältä, kun tiedämme, kuka Osmo Pekonen oli ja mitä hän teki.

Uskon ennemminkin, että Osmo Pekonen vähitellen tuli vakuuttuneeksi siitä, että kuuluminen katoliseen kirkkoon antaisi hänelle sen, mitä hän tarvitsi ja kaipasi, mutta ei ollut löytänyt muualta yhtä runsaana ja tyydyttävänä. Päätös liittyä katoliseen kirkkoon hautui vähitellen kypsäksi.

Osmo Pekosen kokemus katolisesta kirkosta (1980-luvulla Ranskassa, 1991–2010 Suomessa) on pääpiirteittäin selvä. Osmolla oli katolisia ystäviä. Hän tutustui katolisiin maallikoihin ja pappeihin Jyväskylän paikallisseurakunnassa ja hiippakuntatasolla, mutta myös muualla. Katolisiin piispoihin tutustuminen oli hänelle tärkeää. Hehän edustavat kirkon auktoriteettia. Osmolla oli tilaisuus osallistua katolisiin hengellisiin tapahtumiin kotimaassa ja ulkomailla. Katolinen paikallisseurakunta Jyväskylässä alkoi tuntua omalta, vaikka hän kävi välillä ahkerasti Jyväskylän Kuokkalan alueseurakunnassakin.

Vuonna 2001 edesmennyt dominikaani-isä Martti Voutilainen, ensimmäinen reformaation jälkeen Suomessa vihitty katolinen pappi, sanoi kerran, että suomalaisen luterilaisen tulo katoliseen kirkkoon kestää 10 vuotta. Ymmärrän isä Martin väitteen seuraavalla tavalla. Kristikunnan suurinta kirkkoa ei tunneta Suomessa. Katolista kirkkoa ympäröi ”tietämättömyyden pilvi”. Suomalainen. Suomalainen, joka tahtoo liittyä katoliseen kirkkoon, joutuu kulkemaan tämän pilven läpi. Todellisuus hahmottuu vähitellen. Toinen näköeste, jonka täytyy murentua, on ennakkoluuloisuus. Saattaa viedä hyvinkin pitkän ajan, ennen kuin kokemus on murtautunut ennakkoluulojen ”Berliinin muurin” ja näköala vapautuu.

Isä Martti Voutilaisen aika-arvio sopii tietyin varauksin Osmo Pekoseen. Hänen tielleen ilmaantui useita hidasteita. Ne tulivat osin katolisen kirkon piiristä ja osin myös Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sisältä. Pekonen liittyi lopulta katoliseen kirkkoon vuonna 2010 osallistuttuaan toistamiseen katoliseen uskonnonopetukseen.

Esittelen nyt Osmo Pekosen tietä katoliseen kirkkoon pääsääntöisesti aikajärjestyksessä. Joku muu häntä hyvin tunteva henkilö painottaisi varmaankin monta asiaa toisella tavalla kuin minä.

Ensimmäinen ja pitkäaikaisin Osmo Pekosen katolinen ystävä on Tuomo Lahdelma, hänkin savolainen ja Osmon vanhempien työtoverin poika. Muutettuaan Jyväskylään opiskelemaan Osmo osallistui Tuomon vetämän Kansan Raamattuseuran solun toimintaan. Avioituttuaan unkarilaisen katolilaisen kanssa Tuomo Lahdelma liittyi vähitellen katoliseen kirkkoon. Lahdelma on luonnehtinut itseään Pekosen ”uskon isoveljeksi”. Tuomon katolilaiseksi tulo 1983 antoi Osmolle runsaasti miettimisen aihetta. Lahdelmat olivat Pekosen katolinen ystäväperhe. Liityttyään katoliseen kirkkoon Osmo kutsui Tuomoa ”edelläkävijäkseen uskossa”.

Olin puolisoltoni Lauri Kahanpäältä, joka oli Osmo Pekosen kollega ja eräretkitoveri, kuullut Osmosta jo 1980-luvulla, mutta vasta hänen palattuaan Ranskasta ja vietettyään postdoc-vuoden Tukholmassa tutustuin häneen. Meillä molemmilla oli työhuoneet Jyväskylän yliopiston Mattilanniemen kampuksella, pitkään jopa samassa MaD-rakennuksessa. Tapasimme joskus arjessa. Söimme toisinaan lounasta samassa opiskelijaravintolassa.

Muistan varsin hyvin sen kerran 1990-luvun alussa, kun lounaskeskustelumme aikana minulla oli syytä sanoa Osmolle, että olen katolilainen. Osmo vastasi yllättävään tietoon kertomalla, että väitöskirjavaiheessaan Pariisissa hän oli ollut tekemisissä Opus Dei -järjestön kanssa. Opus Dei tarjosi hänelle muun muassa pääsiäisviikon Roomassa. Osmo Pekonen ei pitänyt kokemastaan.

Ranskassa saatu kielteinen kokemus väritti nuoren Pekosen näkemystä katoli-

sesta kirkosta. Hänelle oli syntynyt sellainen käsitys, että koko katolinen kirkko on samanlainen kuin Opus Dei. Sen vuoksi hän ei omien sanojensa mukaan halunnut olla missään tekemisissä katolisen kirkon kanssa. Kerroin, ettei katolista kirkkoa voi samaistaa mihinkään yksittäiseen järjestöön. Opus Dei elämäntapoineen on oma lukunsa ja muut merkittävät maallikkojärjestöt omansa. Kirkkoomme mahtuu käsittämättömän monta todellisuutta. Tästä alkoi polkuni Osmo Pekosen eräänlaisena katolisena mentorina.

Minusta tuli Osmo Pekosen toinen suomalainen katolinen ystävä, ensimmäinen oli aikaisemmin mainittu Tuomo Lahdelma. Osmo oli Pariisissa 1980-luvulla oppinut, että voi vieraillla katolisessa messussa. Tapasimme joskus Pyhän Olavin kirkossa sunnuntaisin messussa ja kirkkokahveilla jälkeenpäin.

Todettuamme yhtäläiset kiinnostuksemme alat osallistuimme toisinaan yhdessä erilaisiin kulttuuri- tai kirkkotapahtumiin tai järjestimme jotain yhdessä. Kun olimme autolla aamulla liikkeellä, pyysin Osmoa rukoilemaan ääneen laudes-hetkirukouksen, kun taas illalla vesper-hetkirukouksen. Niitä rukoilevat kaikki katoliset papit ja sääntökuntalaiset ja kymmenet miljoonat maallikot.

Retroperspektiivissä pidän merkittävänä virstanpylväänä Osmo Pekosen tiellä katoliseen kirkkoon Pyhän Olavin seurakunnan vuonna 1992 järjestämää, koko katoliselle hiippakunnalle tarkoitettua ja ekumeenisesti avointa pyhiinvaellusta Norjan uuden ajan katolisen kirkon 150-vuotisjuhlaan Nidarosin tuomiokirkossa. Osmo ilmoittautui matkalle nähtyään mainoksen Jyväskylän katolisen kirkon ilmoitustaululla. Eteläsavolaisena häntä kiinnosti Norjan kuningas pyhä Olavi, jonka elämää ja kaatumista vuonna 1030 Stiklestadin taistelussa esitetään kesäisin näytelmänä itse tapahtumapaikalla. Perillä Trondheimissa Osmo yhdessä erään savonlinnalaisen ja sysmääläisen kulttuuritoimijan kanssa neuvotteli oikeudesta saada Pyhän Olavin näytelmä Olavinlinna.

Norjan matkalla Osmo Pekonen tutustui katolisiin seurakuntapappeihin ja kahteen maallikkodominikaaniin, joista tuli hänelle elinikäiset ystävät. Matka oli hengellisesti antoisa. Osmo viihtyi katolilaisten hilpeässä seurassa. Hän oli vapautunut ja iloinen.

Toinen matka, johon me molemmat osallistuimme, suuntautui Israeliin. Siellä pidettiin lokakuussa 1995 Suomen Jerusalemin-instituutin avajaiset. Osmo Pekonen lähti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon delegaation jäsenenä, minä viime hetken peruutuspaikalla.

Olin ensimmäistä kertaa Jerusalemissa. Virallisen ohjelman ohella halusin tutustua kaupunkiin. Osmo tarjoutui oppaaksi. Kuljimme Vanhassa kaupungissa pitkin Via dolorosaa. Kolmannellatoista asemalla ranskalainen pyhiinvaellusryhmä odotti pääsyä Pyhän haudan kirkkoon. Osmo innostui juttelemaan katolisen papin kanssa.

Sen seurauksena hänelle annettiin kunniatehtävä. Osmo astui syvästi liikuttuneena ensimmäisenä kirkkoon kantaen suurta ristiä selässään.

Sunnuntaina kysyin Osmolta, mistä löytäisin katolisen kirkon Jerusalemissa. Osmo kysyi kummeksuen, miksi. Minä siihen, olen katolilainen. Käyn sunnuntaisin messussa.

Osmo Pekonen vietti 1990-luvulla useaan otteeseen pitkiä aikoja Pariisissa eri matematiikan tutkimuslaitoksissa. Olen kuullut hänen silloin, ehkä vain joskus, käyneen messussa. Osmo tutustui näillä Pariisin rupeamilla Elsa Godartiin, filosofiaan ja psykoanalyttikkoon, joka oli perehtynyt Edith Steiniin, saksalaiseen filosofiaan, joka pyhäksi julistettuna tunnetaan luostarinimellään Ristin Teresa Benedicta. Olin itse samoihin aikoihin aloittamassa Edith Steinin elämäkerran kirjoittamista. Osmolla oli kaksi katolista ystävää, jotka tutkivat samaa pyhää naista!

Vuonna 1998 Osmo Pekonen teki pyhiinvaelluksen Chartres'n katedraaliin yhdessä runoilija, kirjailija ja kääntäjä Anna-Maija Raittilan ja tämän puolison Taisto Niemisen kanssa. Samalla matkalla he vierailivat sveitsiläisen veli Roger'n Burgundiin perustamassa ekumeenisessa Taizé-yhteisössä. Anna-Maija Raittila tunnetaan Taizé-liikkeen Suomeen tuojana.

Osmo Pekonen sai hämmästelemisen aihetta kuullessaan minulta, että Anna-Maija Raittila ei ollutkaan ensimmäinen suomalainen Taizéssä-kävijä, vaan ensimmäiset olivat kolme katolilaista: Elisabeth de Godzinsky 1960-luvulla, sen jälkeen Rauni Vornanen ja kesällä 1970 Heidi Tuorila-Kahanpää.

Vatikaanin II kirkolliskokous (1962–1965) merkitsi katolisen kirkon avautumista moneen suuntaan. Ekumeeniset aloitteet alkoivat heti. Olin ottanut ekumenian sydämen asiakseni jo luterilaisena koululaisena ja harjaannuin opiskelijana katolisen kirkon ekumeniaan Espoon Myllyjärven ekumeenisen keskuksen isien opastamana. Kuuluin Suomen ekumenian pioneerin, itävaltalaisen isä Theodor Rohnerin, johtamaan ekumeenisten nuorten ryhmään. Hän on edelleenkin ystäväni.

Olin vuonna 1969 Assisin Centro Ecumenico Nordicossa tutustunut sveitsiläiseen Marie Robert'iin. Marien kummisetä oli Taizén veli. Vierailin kesällä 1970 Robert'ien reformoidun kirkon pappilassa Moudonissa. Lähtiessäni sieltä kohti Taizétä pastori Robert soitti veljien yhteisöön. Perillä minut kutsuttiin veljien taloon keskustelemaan mahdollisuuksistani tuoda Taizé-liike Suomeen. Niitä minulla ei ollut. Anna-Maija Raittilalla sen sijaan oli. Anna-Maija Raittila oli Osmo Pekosen luterilainen ekumenian opas. Osmo sai minun kauttani tuntumaa siihen, miten ekumenia vaikuttaa yhden katolilaisen elämään. Pyhän Olavin seurakunnan elämässä ekumenia toteutui virallisesti ja runsaasti.

Olin kesäkuussa 1997 osallistunut Ruotsin katolilaisten pyhiinvaellukseen Lisieux'hön. Minulla on sellainen mielikuva, että Osmo Pekonen olisi kertonut ai-

keestaan liittyä katoliseen kirkkoon oman Ranskan matkani jälkeen ja myös hänen Ranskan matkansa jälkeen eli aikaisintaan vuonna 1998.

Perheemme järjesti 26. heinäkuuta 1998 suuren kesäjuhlan suvulle ja ystävillemme Sysmässä. Osmo sijoitettiin katolilaisten pöytään, jossa istuivat Jyväskylän katolisesta seurakunnasta hänen jo tuntemansa Risto ja Berta Sipi sekä eräs hänen tuttavansa Norjan matkalta 1992. Heille kaikille uusi tuttava oli Unkarin 1000-vuotisen Pannonhalman benediktiiniluostarin nuori munkki, joka kävi suomen kielen kursseilla Jyväskylän Kristillisessä opistossa. Munkki Krizosztom opiskeli luonnon-tieteitä Budapestissa tavoitteenaan opettajan työ luostarinsa sisäoppilaitoksessa. Hän oli monipuolisesti taitava – soitti mm. unkarilaista säkkipilliä, kecskedudaa – utelias ja haasteita pelkäämätön mies – lähti vesille optimistijollallamme, vaikka ei ollut aikaisemmin istunut purjeveneessä. Krizosztom ja Osmo tutustuivat, ystävyistyivät ja kävivät pitkään kirjeenvaihtoa.

Ehkä kesäjuhlamme oli virittänyt Osmo Pekosen olemaan kiinnostunut osallistumaan Pyhän Olavin seurakuntamatkaan Uuteen-Valamoon lokakuun ensimmäisenä sunnuntaina 1998. Heinävesi kuuluu seurakuntamme alueeseen. Euroopan katolisten piispainneuvostojen konferenssi piti luostarissa yleiskokouksensa 1.–4. lokakuuta. Suomen katolinen piispa Paul Verschuren oli Euroopan piispojen johtojen puheenjohtaja, mikä kertoo paljon hänen nauttimastaan arvostuksesta.

Perillä Valamossa meillä oli tilaisuus nähdä katolisen kirkon auktoriteettia henkilöiviä kardinaaleja ja piispoja Valamon luostarin pääkirkossa messussa. Osmo Pekonen kuuli Prahán kardinaali Miloslav Vlkín saarnaavan, vaihtoi muutaman ajatuksen Glasgow'n karismaattisen kardinaalin Thomas J. Winningin kanssa ja oli läsnä, kun haastattelin Graz-Seckaun piispa Johann Weberiä kirkon käymistilasta Itävallassa (Fides 19/1999). Osmo Pekosen mielestä katoliset piispat olivat helposti lähestyttäviä.

Kiitoksena edelliskesänä osoittamastamme vieraanvaraisuudesta munkki Krizosztomia kohtaan sain arkkiapotti Asztrikilta kutsun kahdelle viettää pääsiäisen kolme pyhää päivää 1999 Pannonhalman benediktiiniluostarissa. Jumalanpalveluksissa Osmolle avautui uusi näkökulma katolisen kirkon universaalisuuteen. Pystyimme ruotsinkielisistä messu- ja hetkirukouskirjoistani – äidinkieleni on ruotsi – seuraamaan unkarinkielistä liturgiaa. Raamatunlukukappaleet ja rukoukset ja muut menot ovat nimittäin kaikkialla samat.

Palvelusten välillä kävimme yhdessä läpi Suomen katolisen hiippakunnan rukouskirjan käsikirjoituksen. Osmo huolsi kieltä. Piispan suunnittelema ja johtamani työryhmän toimittama rukouskirja jätettiin keväämmällä tarkastusryhmälle. Vierailumme päätteeksi saimme saksaksi keskustella iäkkään isä Gellértin kanssa. Vanha benediktiinimunkki oli sosialistisen Unkarin vainovuosien aikana toiminut dogmaatiikan professorina Roomassa.

Vuoden 1999 kesäkuun Fides-lehden Lukijoilta-osastossa julkaistiin Osmo Pekosen kirje ”Mea culpa” (katolisen synnintunnustuksen alkusanat). Siinä hän esitelti itseään ja asiaansa näin: ”Olen taustaltani tyyppillinen luterilainen, mutta viime aikoina suhtautumiseni katoliseen kirkkoon on alkanut muuttua. Olen katsonut kriittisesti omia vanhoja kirjoituksiani ja tuntenut joistakin katumusta.” Pekosen mieltä painoi erityisesti hänen kirjoituksensa Kanava-lehdessä 1/1994, jossa hän mustamaalasi jesuiittasääntökuntaa ja sen osuutta EU:n politiikassa. Hän pyysi julkisesti anteeksi katolilaisilta sitä, että hän ekumenian vastaisesti oli ollut levittämässä ”suomalaisen sielun syvyiksiin syöpynyttä” jesuiittojen vastaista ajattelutapaa.

Tässä kohdassa on syytä mainita, että Osmo Pekonen oli noin puoli vuotta aikaisemmin saanut luultavasti ensimmäisen kerran elämässään keskustella jesuiitan kanssa, nimittäin edellä mainitun Euroopan piispojen edustajien kokouksessa (CCEE) Valamossa lokakuussa 1998. Trapezassa istui samassa pöydässä irlantilainen jesuiitta, kirkkoherra, jonka seurakunnan alueen halkaisi tasavallan ja Pohjois-Irlannin raja. Hän kuului CCEE:n Brysselin toimiston avustajiin. Keskustelumme oli niin mielenkiintoinen, että minä jatkoin sitä jälkepäin sähköpostitse. Osmosta en tiedä.

Osmo Pekosen yllä mainittuun kirjeeseen vastasi aikaisemmin mainittu Risto Sipi, Pyhän Olavin seurakunnan tukipilari, Jyväskylän Valmetin valimon johtaja. Hän kiitti ystäväkseen ja veljekseen kutsumaansa Osmoa kirjeestä, joka oli syvästi koskettanut häntä ja kertoi samalla omasta tiestään katolilaisena.

Osmo Pekosella oli enemmän aihetta pyytää anteeksi, kuin mitä hän aavisti. Piispa Paul Verschuren (1967–1998) pyrki keskustelevana intellektuellina luomaan katoliselle kirkolle suotuisan ilmapiirin Suomessa ekumenian hengessä. Siinä hän oli myös onnistunut. Pekonen ei tiennyt, kuinka vaikea katolisen kirkon tilanne maassamme oli vielä hänen syntymänsä aikoihin eli ennen Vatikaanin II kirkolliskokousta. Siihen Verschuren oli osallistunut asiantuntijana. Pekonen oli ajattele mattomasti sivaltamalla katolista kirkkoa Kanava-lehdessä herättänyt piispassa pelkoa, minkä dominikaanit minulle kertoivat. Piispa Verschurenin pelko ei kohdistunut yhteen sivallukseen, vaan henkilöön, johon terävä äly ja itsevarma tyyli yhdistettynä pinnalliseen tietoon katolisesta kirkosta voisi vaarantaa katolilaisten asemaa ja elämää maassamme. Niiden varjeleminen oli Verschurenin elämäntyö. Osmon ystävyys loi varjon minunkin ylleni.

Osmo Pekonen puolusti julkisesti perimmäisiä arvoja. Hän otti kantaa aborttia ja eutanasiaa vastaan (Kanava 1995/8; 1996/1; 2000/7; 2001/8). Artikkelissaan ”Onko olemassa luterilaista sosiaalietiikkaa?” (Kanava 1996/5) Pekonen ilmaisi huolensa maamme poliittisten toimijoiden puutteellisesta tietoisuudesta kristillisten arvojen merkityksestä EU:ssa kysyen, millä tavalla luterilainen kirkko voisi vastata katolisen kirkon yhteiskuntapoliittiseen haasteeseen.

Osmo Pekonen joutui henkilöhyökkäyksen kohteeksi Kanava 2001/8 -artikkelin

vastineessa. Silloin piispa Paul oli jo kuollut.

Vuonna 1999 Osmo Pekosella oli lisää tilaisuuksia tutustua katolilaisiin kotimaassa ja ulkomailla. Heinäkuun kolmannella viikolla 1999 hän osallistui Suomen ja Viron karmeliittamaallikkoyhteisön avoimeen hiljentymisviikonloppuun Espoon karmeliittaluostarissa. Karmeliitta Anders Arborelius, Tukholman piispa, puhui ranskalaisen autuaan Kolminaisuuden Elisabetin (1880–1906) ajatuksista. Osmo piti retrettijärjestelyistä, yhteisön hengestä ja piispa Andersin puheista. Hänen Arboreliukselta pyytämänsä artikkeli julkaistiin suomeksi (Anders Arborelius, ”Katolinen kirkko Ruotsissa”, Kanava 1999/6). Joulukuussa 1998 vihitty Arborelius on ensimmäinen ruotsinsyntyinen katolinen piispa sitten reformaation.

Retretin jälkeen pistäydyimme tervehtimään 90-vuotiasta ikonimaalaria. Hollandilaissyntyinen isä Robert de Caluwé (k. 2005) oli 1960-luvulla luonut Espoon Ekumeenisen keskuksen yhdessä toisen bysanttilaiseen riitukseen kuuluvan katolisen papin, edellä mainitun isä Theodorin kanssa. Bysanttilainen liturgia on sama kuin ortodokseilla. Osmo Pekoselle avautui nyt uusi näkökulma katoliseen kirkkoon. Se ei ollut monoliitti, vaan koostui kymmenistä autonomisista kirkoista, joista suurin on roomalaisen riituksen kirkko.

Elokuussa 1999 vietettiin Turun dominikaaniluostarin perustamisen 750-vuotismuistoa. Osmo Pekonen, Clive Tolley ja minä osallistuimme yhdessä Turun yliopiston järjestämään avoimeen kollokvioon oheisohjelmineen. Dominikaani-isä Martti Voutilainen vietti messua latinaksi ja suomeksi Tuomiokirkon Pormestarin kappelissa.

Lokakuussa 1999 Osmo Pekonen matkusti suomalaisen delegaation mukana Augsburgiin, jossa 31.10. allekirjoitettiin luterilaisten kirkkojen ja katolisen kirkon yhteinen julistus vanhurskauttamisopista. Kirkot olivat päässeet yksimielisyyteen ihmisen pelastuksen sisällöstä ja merkityksestä.

Ainoassa Osmo Pekosen Fides-lehdessä (11/2000) julkaistussa jutussa ”Lasse Heikkilän syntymästä 75 vuotta” hän mainosti työn alla olevaa Lasse Heikkilän elämäkertateostaan (*Marian maa: Lasse Heikkilän elämä 1925–1961*. SKS, 2003). Heikkilä tunsu isä Martti Voutilaisen ja kuvasi Studium Catholicum alkuvaiheita sekä Le Saulchoirin luostaria. Hän kirjoitti joitakin katolisuuden inspiroimia runoja.

Vuosituhanne vaihteen jälkeen Osmo Pekosen into liittyä katoliseen kirkkoon lähes tyrehtyi. Siihen oli ilmeisesti useita syitä. Epäilen, että Heikkilä-kirjan laimea vastaanotto piispantalossa oli ollut pettymys. Piispa Verschuren oli vastaanottanut Pekosen kohteliaasti, mutta viileästi. Henkilöhyökkäys Kanava-lehdessä (2001/8) satutti. Osmo kertoi minulla, että katolisen opetuksen omaksuminen ei ollut help-

poa, kun oli oppinut jotain muuta. Muutosvastarinta nosti siis päätään. Arvelen vaikeuksien osaksi johtuneen siitä, että katolinen kirkkoherra ja Osmo ”puhuivat eri kieltä”.

Ensimmäisenä Ranskan katolisessa kirkossa ilmenneet seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset olivat käsittämättömät. Jouduin koville Osmo Pekosen katolisena mentorina. Skandaalit eivät ole mikään katolisen kirkon yksinoikeus. Nykyään tilanne on ”helpompi”, koska vanhoillislestadiolaisten, metodistien, anglikaanien, Saksan evankelisen kirkon tapaukset ja niiden peittely ovat paljastuneet, samoin Yhdysvaltojen partiolaisten jättivyvyhti, Potsdamin juutalaisseminaarin jupakka, Odenwaldin tunnustuksettoman eliittikoulun hyväksikäyttötapaukset ja konkurssi jne.

Realiteetit eivät aina vastaa ihanteiden viitoittamaa kaavaa. Osmoa järkyttivät esimerkiksi Morbackan tapahtumat. Vuonna 2000 sen perustajan Anna-Maija Raittilan mies teki itsemurhan ja viisi vuotta myöhemmin paljastui lisäksi, että yhteisön pastorina toiminut mies olikin valepappi.

Vuonna 2003 Osmo Pekonen osoitti usealla tavalla pitävänsä luterilaista identiteettiään luovuttamattomana. Runoilija Anna-Maija Raittila oli Osmo Pekoselle merkittävä hengellinen ystävä. Hänen perustamansa Morbackan hiljaisuuden yhteisö oli Pekoselle tärkeä. Osmo Pekosen tekemä Anna-Maija Raittilan 75-vuotispäivähaastattelu ”Kristikunnan suuri sydän sykkii Morbackan yhteisössä” julkaistiin 22.7.2003 kuudessa sanomalehdessä. Arvelen Raittilan ja Morbackan olemassolon pidättäneen Pekosta liittymästä katoliseen kirkkoon, sillä melko pian Raittilan poismenon jälkeen hän teki sen.

Osmo Pekosen kiinnostus pyhiä kohtaan (p. Olavi, p. Henrik, p. Birgitta, p. Dominikus) ilmeni tässä vaiheessa vielä vain kulttuurimatkkailuna. Osallistuimme yhdessä Pyhän Henrikin muisto -seminariin Emil Cedercreutzin museossa ja kulttuurikeskuksessa 8.–9.3.2002. Toukokuussa 2002 Osmo, eräs opiskelijani ja minä kiersimme viikon verran Keski-Ruotsia pyhän Birgitan jäljissä. Seuraavana vuonna oli pyhän Birgitan syntymästä kulunut 700 vuotta. Emmi Ignatius kirjoitti matkastamme upean esseen, joka julkaistiin *Pekosen Elämäni vuodenaikat* -kirjassa (2003). Toukokuussa 2003 Osmo Pekonen ja minä tutustuimme pyhän Dominikuksen Pohjois-Kastiliaan.

Osmo Pekonen kävi Kastilian matkalla Ávilassa, jossa lukuvuonna 2002–2003 opiskelin karmeliittasääntökunnan oppilaitoksessa Centro Internacional Teresiano y Sanjuanista. Hän oli valinnut ajankohdaksi toukokuun alkuviikon, jolloin paavi Johannes Paavali II julisti viisi espanjalaista pyhäksi Madridissa 4. toukokuuta 2003. Osmo kärsi ulkopuolisuuden tuskaa kanonisointimessussa Plaza Colónilla runsaine suosionosoituksineen paaville. Hänellä oli mukanaan arkkipiispa Jukka Paarman valokuva, ”esimieheni”, kuten hän asian uhmakkaasti ilmaisi.

Osmo Pekonen kävi vielä joskus katolisessa messussa, mutta luultavasti pääsääntöisesti Kuokkalan alueiseurakunnan jumalanpalveluksissa. Syksyllä 2003 valmistui

kirjoittamani elämäkerta Edith Steinistä (1891–1942), modernista naispsyhmyksestä. Osmo Pekonen oli lukenut käsikirjoituksen Ávilassa ollessaan. Hän järjesti kahdena päivänä ekumeenisia julkistamistilaisuuksia, ensiksi yhdessä kustantajan kanssa Jyväskylän katolisen kirkon seurakuntasalissa ja sen jälkeen myös Kuokkalan seurakunnan tiloissa.

Ekumeeninen vieraanvaraisuuteni jatkui entiseen tapaan. Vuoden 2004 syyskuussa vietti johtamani Suomen ja Viron karmeliittamaallikkoyhteisö vietti 10-vuotisjuhlaansa dominikaanien kulttuurikeskuksessa Helsingissä. Osmo Pekonen oli yksi kutsuvieraistamme. Piispa Józef Wróbel esitelmöi evankelisista neuvoista (naimattomuus, köyhyys ja kuuliaisuus; Matt. 19: 12–39), jotka eivät koske vain luostariveljiä ja -saria, vaan asianmukaisesti sovellettuina kaikkia Kristuksen seuraajia, sillä ne kuvaavat Kristuksen elämäntapaa.

Piispan tulkattu italiankielinen esitelmä teki ilmeisesti vaikutuksen Osmo Pekoseen. Luultavasti vielä vuoden 2004 puolella saimme postikortin, jossa hän kertoi viettävänsä Roomassa kuusi viikkoa italian alkeita opiskellen. Kielen monimutkaisen verbiopin ohella hän oppi varmaan muutakin.

Helsingin katolisen hiippakunnan kaksi merkittävää tapahtumaa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä ovat ehkä paljonkin vaikuttaneet Osmo Pekosen päätöksentekoon, koska hän oli hyvin suomalainen, vaikka olikin kosmopoliitti.

Kun vuonna 2005 julkaistiin Katolisen kirkon katekismuksen (KKK) suomenos (815 s.), katolisen uskon ja opin aikuisopetus nousi aivan uudelle tasolle. Vuonna 2009 katolinen kirkko Suomessa sai ensimmäisen suomalaisen johtajansa sitten reformaation. Saksassa opiskellut pyhän sydämen pappi Teemu Sippo vihittiin Helsingin (katolisen) hiippakunnan piispaksi Turun tuomiokirkossa 5. syyskuuta 2009. Osmo Pekonen ja minä lähdimme tilaisuuteen yhdessä.

Morbackan hiljaisuuden keskus lopetti toimintansa 2009. Osmo Pekosen käynnit olivat päättyneet viimeistään vuonna 2008, kun Anna-Maija Raittilan voimat ehtyivät.

Uudenvuodenaattona vuonna 2009 Osmo Pekonen lähti kuuntelemaan paa-villisen talouden saarnaajan, kardinaali Raniero Cantalamessan raamattuopetusta Tampereen Areenalla. Nokian Mission Lauri Vouhelainen oli suomentanut useita Cantalamessan kirjoja. Cantalamessa on Milanon katolisen yliopiston varhaiskirkon historian emeritusprofessori ja katolisen karismaattisen liikkeen edustaja. Tampereella hän kertoi kokemuksistaan Yhdysvaltojen karismaattisesta liikkeestä.

Loppukesästä 2010 sain eräältä vanhalta seurakuntalaiselta tietää, että ”Osmo liit-

tyy meihin”. Osmo Pekonen oli kaikessa hiljaisuudessa toistamiseen saanut opetusta pappilassa.

Ajattelen, että Osmo Pekonen liittyi katoliseen kirkkoon ensisijaisesti sen takia, että hän kaipasi päästä täysivaltaiseksi jäseneksi siihen universaaliseen yhteisöön, jonka hän oli alkanut kokea omaksi. Katolisen kirkon itseymmärryksen mukaan kirkko on perussakramentti. Messussa hän oli aina tervetullut ekumeeninen vieras, mutta kommuunion (ehtoollisen) saamisen ehto oli kirkon jäsenyys.

Suomen katolisessa hiippakunnassa on noin 17 000 jäsentä (2023) ja seitsemän seurakuntaa, jotka yhdessä kattavat koko maan. Jyväskylän Pyhän Olavin seurakunta on niistä pienin. Hiippakunnan ja seurakuntien jäsenmäärän pienuudella on eräs suuri etu. Meillä vallitsee vahva me-henki. Katolilaiset tuntevat toisensa, tekevät asioita yhdessä, kuuluvat porukkaan. ”Man glaubt leibhaftig”, usko koetaan ja ilmaistaan konkreettisesti, kuten wieniläinen uskontososiologi Paul Michael Zulehner on asian ilmaissut.

Pyhän Olavin seurakunta on 1799 perustetun Viipurin katolisen seurakunnan seuraaja. Sotien jälkeen Viipurin seurakunta siirrettiin Jyväskylään, koska siellä oli korkeakoulu. Ensimmäinen puolalais-suomalainen perhe jyvässeudulla oli seurakunnan tukipilarina yli 60 vuoden ajan. Sen jäsenet kolmanteen polveen asti loivat uskollisuudellaan, vastuullisuudellaan ja aloitteellisuudellaan perustan sille perhehengelle, joka vallitsee seurakunnassa. Lääninarkkitehti Olavi Kivimaan suunnittelema kirkko lasimaalauksineen on auki aamusta iltaan. Messua vietetään joka päivä, sunnuntaisin kaksi kertaa, suomeksi ja englanniksi. Jokasunnuntaiset kirkkokahvit kokoavat yhteen paikalliset kaikkia maanosia edustavat seurakuntalaiset, joista osa on pakolaisia tai maahanmuuttajia, vaihto-opiskelijoita maailman kaikista kolkista ja ekumeenisia vieraita. Väriä ja vaihtelua riittää. Seurakunta on nykyään Myanmarista tulleiden katolisten pakolaisten keskuspaikka. He ovat joutuneet puhvelipellolta kylmään Pohjolaan. Seurakunnan myanmarilaisen assistenttipapin eräs tehtävä on lohduttaa heitä. Seurakunnan juhlissa pöydät nuokkuvat eksoottisia herkkuja

Seurakuntaan kuului Pekosen ystävä Jyväskylän yliopiston hungarologian professori Tuomo Lahdelma perheineen, kaksi muuta humanistisen tiedekunnan professoria sekä kolme yliopistofyysikköä, nykyään myös matematiikan opettaja. Papeista mainittakoon isä Paolo Berti, kemisti, ja isä Kasimierz, laivainsinööri, jotka työelämässä ollessaan saivat pappiskutsumuksen, sekä ursuliinisisar Malgorzata, joka on koulutukseltaan matematiikan ja fysiikan opettaja.

Piispa Teemu Sippo otti Osmo Pekosen katolisen kirkon täyteen yhteyteen sunnuntaina 29. elokuuta 2010. Päivän evankeliumissa puhuttiin ylpeydestä ja

KUVA TIMO SUKONEN

Osmo Pekonen liittyi katoliseen kirkkoon 29. elokuuta 2010 Jyväskylässä vastaanmalla myöntävästi Helsingin piispan Teemu Sipon tekemiin kysymyksiin.

vaatimattomuudesta (Luuk. 14: 1, 7–14). Samassa yhteydessä Osmo vastaanotti vahvistuksen sakramentin (jota ortodoksisessa kirkossa sanotaan mirhavoitelun sakramentiksi). Hänen valitsemansa vahvistuspyhimys oli ensimmäinen ranskalainen paavi Sylvester (II), joka matematiikan historiassa tunnetaan paremmin nimellä Gerbert Aurillacilainen. Pekonen oli useastikin kirjoittanut matemaatikkopaavista Sylvester II:sta (999–1003), esimerkiksi esseessään ”Mitä tapahtui vuonna 1000?”

Osmo Pekonen oli pyytänyt minut vahvistuskummikseen. Juhlansa muistoksi Osmo sai minulta André Manaranchen teoksen *J'aime mon Église* (Rakastan kirkkoani). Sen on kirjoittanut tunnettu hengellinen kirjailija, jesuiitta (!), joka sanoo:

KUVA TIMO SIUKONEN

Osmoa kuvattiin vahvistusmessun jälkeen Pyhän Olavin kirkon pihalla Jyväskylässä piispa Teemu Sipon (kesk.) ja kirkkoherra Krystian Kalinowskin kanssa.

KUVA TIMO SIUKONEN

Osmo järjesti katoliseen kirkkoon liittymisensä kunniaksi jublan Kuokkalan kartanossa Jyväskylässä. Alkupuheenvuoron esitti Osmon tervetuliaissanojen jälkeen Helsingin piispa Teemu Sippo.

“J’aime mon Église, j’ose me dire catholique. Non pas parce que je suis Français et que ma grand-mère était une bonne paroissienne, mais par choix personnel.”

Versailles’n yliopiston matematiikan professori Guillermo Moreno Socias oli Ranskasta saapunut onnittelemaan Osmoa. Tämä Pekosen nuoruuden Opus Dei-kontaktimies asui meillä kolme päivää. Maanantaina 30. elokuuta me kolme ystävää menimme yhdessä iltamessuun.

Osmo Pekonen palveli uutta kotiseurakuntaansa ja hiippakuntaansa eri tavoin. Hän toimi ahkerasti messussa raamatunlukijana ja lauloi osansa ranskaksi seurakunnan joulujuhlassa Tiernapoikanäytelmässä. Hän osallistui pihataлкоisiin ja toi haravoinnin ja perkaamisen keskelle sivistyksen tuulahduksen. Pekonen toi monilla foorumeilla esiin katolista historiaa ja erityisesti tietoisuutta pyhästä Olavista. Hän edusti seurakuntaansa Keski-Suomen Pipliaseuran hallituksessa. Osmo Pekonen oli kolmena vuonna mukana järjestämässä tapahtumia dominikaaniveljien kulttuurikeskuksessa Helsingissä.

Oltuaan vuoden verran katolilainen Osmo Pekonen osallistui hiippakuntajuhlaan. Sen on Suomelle ideoinut itse paavi Paavali VI (1963–1978), joka nimittämälleen piispa Paul Verschurenille suositteli vuosijuhlan järjestämistä. Paavin mukaan pienessä hiippakunnassa piti kerran vuodessa vallita juhlatunnelma.

Vuoden 2011 hiippakuntapäivä alkoi piispanmessulla Lohjan keskiaikaisessa Pyhän Laurin kirkossa. Osmo tiesi, että Lohjan kirkkoherrana oli ollut Jacobus Petri Rödh (1432–1433), Pariisin yliopistossa matematiikkaa ja astronomiaa opettanut suomalainen. Lounas tarjottiin hiippakuntakeskuksessa, niin ikään Lohjalla. Ohjelmanumerot esitettiin niittykentällä. Ensin kuultiin juhlaesitelmä, sitten filippiiniläiset nuoret värikkäissä juhla-asuissaan esittivät kukkatanssin. Lopuksi kuultiin Indonesian suurlähettilään tyttären koskettava lauluesitys. Vapaan seurustelun aikana Osmo keskusteli ranskaksi afrikkalaisen jatko-opiskelijan kanssa.

Tähänastinen on ollut vain johdantoa, nyt seuraa pääasia: Sitten Osmo lähti kirmailemaan suurella vihreällä niityllä. Hän levitti käsivartensa ikään kuin syleiläkseen monikansallista ja moni-ikäistä juhla-seuraa ja toisti toistamiseen: Olen niin onnellinen, niin onnellinen.

Epilogi

Olen viime aikoina lueskellut lainaksi saamiani katolisen hiippakuntalehden 1990-luvun vuosikertoja. Tätä kirjoitusta laatiessani satuin löytämään erään, nyt jo edesmenneen Pyhän Olavin seurakunnan jäsenen kirjoituksen. Veli-Jaakko Franzi sanoittaa kokemuksensa katolisesta kirkosta näin:

”Kierrellessäni monissa maissa olen saanut kokea katolisen kirkon suuruuden ja yhtenäisyyden. Voi mennä kuin kotiinsa, kun astuu kirkkoon. Se antaa turvallisuuden tunteen.” – ”Katolinen kirkko on aina sama, vaikka ulkonaiset puitteet olisivat joskus vaatimattomat. Saamme ammentaa uutta voimaa kirkon ehtymättö-

mistä aarteista.” – ”Kuinka onnelliseksi tunnen itseni katolisen kirkon helmassa!” (Veli-Jaakko Franzi, ”Katolinen kirkko – minun kirkkoni”. Fides 1/1993)

Joensuulaista iskelmälaulajaa ja jyvaskyläläistä kulttuurin ja tieteen freelance-moniottelijaa yhdistivät monet seikat: perheettömän yksinäisyys, tulojen satunnaisuus ja tulevaisuuden turvattomuus. On merkille pantavaa, että Pekonen ja Franzi molemmat ilmaisivat olleensa onnellisia katolilaisena.

Franzi tosin kertoo lainaavansa sisar Benedicta Idefeltiä (*Viipurista Vatikaaniin: Suomalainen nunna maailmalla*, 1984), joka teoksessaan kertoo lapsuudestaan Viipurissa, elämästään sairaanhoitajana sodanaikaisessa Itä-Preussissa, pakolaisena Berliinissä, vainotuksi tulleen opettajana Brasiliassa ja toimittajana Vatikaanissa. Hän jos kuka suomalainen koki elämänsä onnellisuuden kummunneen kuulumisestaan katolisen kirkon universaaliin yhteyteen.

KUVA WLADYSLAW TRZASKA

*Osmo Pekonen Tiernapoikien Mänkinä eli Tähtienpyörittäjänä
Jyväskylän Pyhän Olavin kirkossa loppiaisena 2022.*

Muistoseminaari
Mikkelin
yliopistokeskuksessa
14.12.2022

KUVA JUHA LAKKALA

Vuonna 2018 Osmo Pekonen kirjoitti: ”Maupertuis joka tapauksessa joutui lähtemään elämästä kesken tieteellisiä ja kirjallisia töitään aivan niin kuin monelle muullekin oppineelle on käynyt ja tulee käymään.” (Osmo Pekonen-Johan Stén, *Valon aika*). Kun kirjoittajalle itselleen kävi kuvaamalla tavalla, hän oli kuollessaan vain hivenen iäkkäämpi kuin mainittu hänelle tärkeä ranskalainen tiedemies.

Sain tiedon Osmon menehtymisestä hänen veljeltään. Muistan hyvin, millä paikkakunnalla olin ja mihin pysäköineen puhelimen soidessa. Ennen pitkää järkyttävä viesti toi mieleeni kummallisen asian, joka vain etäisesti liittyy kohta alla Osmosta kertomaani.

Kuusitoista vuotta Osmon vierailun jälkeen Pariisin kodissani seisoin sen talon edessä Jouko Tyyrin kanssa. Kertoilin hänelle jotain samaa kuin aikanaan Osmolle. Entinen päätoimittaja ja ministeri innostui niin, että toivoi minun järjestävän itsensä asujaksi johonkin Ranskan pääkaupungin luostariin tai muuhun vastaavaan yhteisöön.

Koko muutaman yhteisen päivämme ajan hän oli intohimoisesti kävellyt. Hän oli matkanjohtaja, mutta kun muut liikkuiivat joihinkin paikkoihin ajoneuvoilla, hän kulki pari kertaa jalan myöhästymisiä ja vetämänsä kirjailijapitoisen joukon moitteita pelkäämättä. Syynä oli hänen valmistautumisensa alle puolen vuoden päässä odottavaan pyhiinvaellukseen.

Niin koskettavasti kävi, että Tyyri kyllä näki vielä joulun ja vietti syntymäpäiväänsä, jopa matkusti vaellukselleen Espanjaankin, mutta ei lopulta päässyt pyhiinvaelluskohteeseensa Santiago de Compostellaan. Hän joutui lähtemään elämästä ennen suunnitelmiensa toteutumista.

Ensitapaaminen ja seuraava

Osmon tapasin ensi kertaa Suomen Pariisin suurlähetystön juhlassa 6.12.1984.

Edellisenä vuonna olin ollut vastaavassa tilaisuudessa toisen maan pääkaupungissa. Sieltä ei ollut muistiini jäänyt ketään yhtä pitkää, yhtä nuorta ja aluksi yhtä syrjään vetäytyntä kuin hän.

Hän seisokeli pitkään yksinään ja vaikutti välinpitämättömältä. Odottiko hän tulewansa parhaiten huomatuksi juuri sellaisena? Lopulta tuppauduin juttusille.

Kohtahan riemu repesi, kun saamani sukuselvityksen jälkeen kerroin minäkin asuneeni jo vuosia hänen perheensä nimekkään kotiväylän, Mikkelin maalaiskunnan Porrassalmentien (hänen savolaisversionsa mukaan Rappukappeikontien) varrella! Osmo sanoi saaneensa Osk. Huttusen säätiön 100-vuotisapurahan en-

simmäisenä henkilönä ranskankielisessä maassa tapahtuvaa jatko-opiskelua varten. Hän kertoi kansainvälisestä asuntolastaan ja matematiikan opiskelutilojensa kytkeytymisestä itsenäisen Suomen historiaan kenraaliluutnantti A. F. Airon sota-korkeakoulujan perusteella.

Eräänä sateisena iltana pari kuukautta ennen ensitapaamistamme oli minua vastassa ollut Pariisin pohjoisella rautatieasemalla isä André Lemaire OP. Hän oli tuttuni pitkältä ajalta, Helsingin yliopiston kunniatohtori. Edellisellä vuosikymmenellä olin silloin tällöin tavannut häntä lisensiaattiseminaarissa, jonka henkilökuntaan olin kuulunut.

Hänet oli pyydetty paikalle, kun käsittelyssä oli ollut jonkun roomalais-katolisen, varsinkin ranskalaisen teologin ajatteluun kohdistuneen opinnäytetyön luonnoskatkelma. Joskus olin taas ollut kutsuttuna hänen johtamansa, Valtioneuvoston linnan tuntumassa sijainneen Studium Catholicumin juhliin.

Nyt hän toimi priorina Pariisin ydinkeskustan kuululla ostoskadulla sijainneessa dominikaaniyhteisössä. Myöhemmin häntä käytettiin vastaavassa tehtävässä muualla, missä kaivattiin taitavaa kriisijohtajaa. Hän oli finaaliehdokkaiden joukossa huomaavaisimmaksi koskaan tapaamakseni mieheksi.

Luultavasti juuri hän oli järjestänyt minut vuokralaiseksi kaupungin kolmannellatoista alueella sijainneeseen dominikaaniyhteisöjen kokonaisuuteen. Suomessa sellaisia on totuttu hiukan suurpiirteisesti kutsumaan luostareiksi.

Osmon kannalta näiden yhteisöjen jäsenet olivat hauskan yksityiskohdan vuoksi erityisen kiinnostavia. Maailman jokaisen dominikaanin nimen perään kuului näet lisätä hänen nimikirjaimensa OP. Se oli urheilumaailmaan verrattavissa oleva seuraturunus, lyhenne latinan sanoista Ordo praedicatorum, mikä tarkoittaa: Saarnaajien sääntökunta.

Ajattelin tutustuttaa 24-vuotiasta Osmaa hiukan sellaiseen, mitä hän ei ollut ennen nähnyt, mihin hänellä ei muutoin olisi helposti pääsyä ja mikä sisältäisi yllätyksellisyyttä.

Elokuvateatterin äänet makuuhuoneessani

Asuinyhteisöni ”luostari” Couvent Maydieu oli modernilta näyttäneessä keltatiilisessä pienkerrostalossa. Sisällä oli valoisuutta, kalustus oli kevyttä, kappeli pikkuruinen, vain jakkarat istuimina.

Vein Osmon tovereineen omaan huoneeseeni, joka sijaitsi toisen kerroksen käytävän päässä. He taisivat hiukan ihmetellä, kun seinäni takana toimi elokuvateatteri. Se oli saanut nimensä André Bazinilta, legendaariselta elokuvakriitikolta.

Olin yhteisön ainoa vuokralainen. Vakituksina asukkaina oli kymmenkunta työkäistä dominikaania. Joukkoon kuului Ranskan kirkollisen TV:n baskitaustainen johtaja ja kaksi hänen lähikollegaansa. Nuorimmat olivat opiskelijoita. Se oli jäsenistön ikääntymisen ongelmissa kamppailleelle sääntökunnalle toivon merkki.

Eräänä aamuna yksi asuintovereistani, kehitysapupomo, tuli ovelleni ohjeistamaan: ”Et varmaan tiedäkään, että tuonne ylimpään kerrokseen on majoitettu yksi laitton siirtolainen. Jos poliisi sattuisi tulemaan ovelle, sano, että sinä et ole nähnyt ketään.”

Huoneeni alapuolella sijaitsi ravintolatyypillisesti sisustettu kulttuuritila. Sitä voitiin tarjota korvauksetta esimerkiksi Etelä-Amerikasta saapuvien rutiköyhien lauluyhtyeiden ensimmäiseksi eurooppalaiseksi esiintymispaikaksi. Toimintaa pyöritti kulttuurisihteeridominikaani.

Tällaisia ilmiöitä Osmo ei olisi odottanut löytävänsä luostarin kaltaisesta paikasta, edes Pariisissa. Mutta havaitun perimmäinen syy löytyi sääntökunnan historian kovimmasta ytimeistä.

Jo 1200-luvulla oli kaikkien aikojen kuuluisin dominikaani Tuomas Akvinolainen opastanut: tämän veljestön olisi pyrittävä mahdollisimman lähelle oman aikansa kulttuurin kärkeä.

Ranskalaisia lounaita

Osmolle kerroin, että tämän hänen laillaan Pariisissa opiskelleen, nykyäänkin kaikkein eniten arvostetun roomalais-katolisen teologin Tuomas Akvinolaisen oma yhteisö oli ollut Couvent Saint-Jacques. Tuo ”luostari” oli edelleen olemassa ja tarjosi minulle maksullisen lounaan kerran päivässä.

Asuinyhteisöstäni tämän Pyhän Jakobin puolelle pääsin lyhyen maanalaisen tunnelin kautta. Talo oli monikerroksinen betonibrutalismirakennelma, yhdessä asiassa meikäläiselle ennen näkemätön: kirkkosali sijaitsi keskellä pohjakerrosta ja ylempien kerrosten asunnot olivat kirkosta nousevan kuilun ympärillä siten, että niistä saattoi huoneensa oven käytävälle (ja samalla kirkkokuiluun) avaamalla seurata jumalanpalveluksen kulkua ja siihen liittyä, mitä sairaat ja heikkokuntoiset pitivät suurena etuna.

Ateriakumppaneinani oli milloin Pariisin kuvataiteilijoiden pappi, milloin psykoanalytikoiden pappi tai joku muu kiinnostava yhteisön jäsen, mahdollisesti jonkin teologian alan professori tai asiantuntija. Viereisessä pöydässä istui kerran iäkäs isä Marie-Dominique Chenu OP, yhteisön entinen kuulu prior, jolle kaksi rouvaa piti seuraa.

Ruokalistan muistan lyhyenä: ranskalaiset ja kokolihapihvi. Tilanne paastopäivinä ei ole jäänyt mieleeni. Tuttu dominikaani-isä opasti, että vaikka Ranskassa ollaan ja melkein kaikki muut joisivat lounaalla punaviiniä, minun ei ole sitä pakko tehdä. Peili auttoi minua noudattamaan ilomielin hänen vapauttavaa neuvoaan.

Sunnuntaisin messun jälkeen ennen lounasta sain kokea pariisilaisen sääntökuntaversioiden kirkkokahveista. Läsnäolijoille kaadettiin pikkuruiseen ryyppyylasiin tilkka armanjakkia, konjakin sukuista, tätä miedompaa viinitislettä.

Se, että tällaisesta roomalais-katolisesta kokemusmaailmastani kertoilin Osmolle, rupesi tosiaan minua hänen kääntymään roomalais-katolilaiseksi askaruttamaan, varsinkin se, mistä olin itse innostunein, keskustelujen ketjusta suuren teologin kanssa.

Vankeudesta karkaillut kardinaali

Osmo jo tiesikin, että tärkein syyni noilla kulmilla asumiseeni ja muuhun osallistumiseeni oli nimeltään Yves Congar OP. Tämä professori ja pappi oli 1962–1965 luonnostellut viisi roomalais-katolisen kirkon viime vuosisadan tärkeimmistä asiakirjoista. Ne olivat osa Osmon kirjaston suurimpiin kuulunutta teosta, Vatikaanin toisen konsiilin päätösasiakirjojen ranskankielistä laitosta.

Congar oli legendaarinen nimi teologiassa. Ensimmäisessä maailmansodassa koettu tietyn luterilaisen seurakunnan hyvyys oli tehnyt hänestä ekumeenikon. Toisen maailmansodan vankileiristä hän oli upseerina karkaillut ja kiinni joututtuaan pitänyt kohtalotovereilleen luentoja teologiasta ja muusta tärkeästä. Roomalais-katolisen kirkon sisäisten väentöjen seurauksena hän oli myös joutunut kokemaan pitkään kovin vaikeita vaiheita.

Paavi Johannes XXIII oli häivyttänyt taustalle niiden koettelemusten muiston kutsumalla hänet konsiiliteologiksi, siis koko maailman tuhansien katolisten piispojen monivuotisen kokouksen keskeiseksi asiantuntijaksi. Suomessa hänen maineestaan oli kertonut entinen pitkäaikainen lähityötoverini Seppo A. Teinonen. Lopulta isä Congarista tuli kardinaali.

Totesin Osmolle, että tähän päivittäiseen työyhteyteen minut oli johdattanut eräs Congarin tärkeimpään kirkon uudistusta koskeneeseen kirjaan liittynyt löytö. En ehtinyt tulla tietämään, missä määrin Osmo oli kenties tutustunut tämän suuren ajattelijan ja tutkijan tuotantoon. Joskus ajattelin, ettei olisi minulle sataprosenttinen yllätys, jos hän vielä eläkeiässään innostuisi väittelemään teologiainkin alalta.

Isä Congarin minulle sanomasta oli erityisen mieleen jäävää: ”Minä vastaan aina kellojen kutsuun.” Se tarkoitti: hän ei jätä väliin jumalanpalveluksiin osallistumistaan.

Paljon myöhemmin tuo Osmon vähäinen tutustuttaminen Pariisin roomalais-katoliseen kotiympäristööni ja kerronta sen hahmoista alkoivat tosiaan minua painaa: olinko antanut hänelle liian innostavan kuvan suurimmasta kirkkokunnasta ja liian kovan alkuvauhdin kohti sen syliä?

Hetkiä Pariisin jälkeen

Kuvatusta alkutapaamisistani Osmon kanssa on kulunut jo yli 38 vuotta. Niiden jälkeen oli yhteydenpidossa tiiviyttä. Sain häneltä seuraavan vuosikymmenen lopulle asti kirjeitä ehkä enemmän kuin keneltäkään toiselta.

Muutamissa niistä hän vei minut muistettavalla tavalla uusille, siitä lähtien itselleni tärkeiksi osoittautuneille alueille. Yksi näistä koski Suomen sodan traagista sankaria Joachim Zachris Dunckeria. Osmo kuvaili mieleen jäävästi käyntiään Uumajan seudulla ja tämän haudalla, jossa vieruskaverina lepää venäläinen eversti.

Osmon kirjeen jälkeen löysin itsenikin Duncker-juhlasta tämän kotipihan piiristä Ristiinasta. Opin myös ymmärtämään, miksi Osmolla oli tarve lausua joka kesä Runebergin suurta Duncker-runoa *Heinäkuun viides päivä*.

Ei ollut kulunut vielä neljää vuotta ensitapaamisestamme, kun Mikkelin hiipakunnan tuomiokapituli oli esittänyt Osmoa jäseneksi Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntaan, joka osallistuisi Luterilaisen maailmanliiton yleiskokoukseen Brasilian ”ekologisessa pääkaupungissa” Curitibaassa vuoden 1990 alussa. Ehdokas toisaalta ryhtyi teologisesti valmistautumaan mahdolliseen tehtäväänsä ennen näkemättömällä tavalla, mutta oman heikkoutensa tunnossa toivoi toisaalta jäävänsä lopullisessa karsinnassa valitsematta. Hänen toiveensa täyttyi.

Kun Osmon vanhemmat olivat kodissani ylioppilasjuhlissa 1988, minulle vasta alkoi selvitä hänen isänsä Eskon suurin sankariteko juhannusviikolla 1944 Mustamäellä Viipurin maalaiskunnassa. Kolmattakymmentä vuotta myöhemmin minun suotiin olla paikalla, kun hän ensi kertaa kertoi sen perusteellisesti myös pojilleen. Jäin miettimään, oliko Osmon Lasse Heikkilä -kirja perimmiltään kiitos isälle ja tämän rintamatovereille.

Osmon kodin päärakennuksen lähellä sijaitsee lato, joka on rakennettu Etelä-Savon vanhimmista edelleen käytössä olevista hirsistä. Hieman mietin, kun tulin pyydytyksi 8.11.1993 hengelliseen tapahtumaan, jossa tuo entinen Mikkelin Kivisakastin läheisyydestä kauan sitten siirretty kirkkotalli oli tarkoitus siunata uuteen käyttöön. Tilaisuudessa olivat palvelemissa roomalais-katolinen isä Frans Voss ja nykyinen ortodoksinen metropoliitta Arseni. Olin ollut vasta neljättä kuukautta Mikkelin tuomiorovastina ja edustin tässä harvinaislaatuisessa tapahtumassa tietysti luterilaista kirkkoa.

Vasta hiljattain tajusin kysyä itseltäni, tuliko siinä tilaisuudessa minun silmilleni ensi kertaa näkyviin Osmon jo jonkin aikaa käynnissä ollut, parisenkymmentä vuotta kestänyt huojuunta kolmen tunnustuskunnan välisessä vetovoi-makentässä.

Osmo Pekonen setänsä ja mentorinsa, hallitusneuvos Pentti Pekosen kanssa Lenjuksen kirkkotallin edessä.

Isä Arseni toi tullessaan isäntävälle lahjana maalaamansa suurikokoisen ikonin, joka ripustettiin ladon seinälle. Laadin pienen tähän, ”ekumeeniseen latoon” liittyneen artikkelin kotiseutuhenkiseen hartauskirjaan *Hyvä osa*.

Uloskirjautumiseni Osmon elämästä ja paluu siihen

Tuon vuosikymmenen lopulla tulin ajattelemattomuuttani kirjautuneeksi pitkäksi aikaa ulos Osmon elämästä. Muuan hänen lehtijuttunsa sai minut pelästymään niin kovasti koko hänen tulevaisuutensa ja myös hänen persoonallisuutensa suuntautumisen puolesta, että rääkäisin kaikkien aikojen voimakkaimman kirjallisen varoitushuutoni. Hän ei suinkaan kokenut kriittisyyttäni pitkäaikaisen ystävän tukitoimena, vaan jonain aivan vastakkaisena.

Hän palasi näkökenttäni vasta 50 vuotta täyttäneenä roomalais-katolilaisena. Jonkin lakon takia en päässyt harmikseni hänen kakkosväitökseensä. Mutta sain muutamana päivänä olla eri rooleissa mukana niissä vuoden 2014 Porrassalmi-juhliissa, jotka kuuluivat Osmon elämän viimeisen täyden vuosikymmenen kohokohtiin. Joitain silloisista ruotsinmaalaisista kutsuvieraista saapui muutamaa vuotta myöhemmin todistamaan, miten hänen aktiivisuutensa sai yhden näkyvän muiston Mikkelin keskustaan, von Döbelnin reliefin Porrassalmenkadulle.

Etukäteen hieman yllättävä oli Osmon ajatus, jonka mukaan hän halusi Dominikaanisesta tasavallasta kotoisin olleen roomalais-katolisen isän oman isänsä hautaan siunaamista koskeneeseen valmistautumiskeskusteluun kotiini. Itse tilanne oli kovin sympaattinen.

Tuon vuosikymmenen mittaan Osmo antoi muutaman kerran ymmärtää, että hänen elämänsä maisema oli kuin Taipaleenjoen hajalle pommitettu ympäristö talvisodan rauhan tultua taiteilluissa kuvissa. Omat havaintoni, hänen kirjansa ja artikkelinsa vaikuttivat kertovan muuta. Hän näytti osaavan siirtyä pettymysten jälkeen uusiin ympäristöihin ja yhteyksiin. Entistä estottomammin hän tuntui kykenevän sanomaan: ”Tahdon mukaan.” Ja entistä luovemmin hän ideoi ja esiintyi. Tuntui kuin hän olisi entistä herkemmin kyennyt kuuntelemaan myös sydämensä ääntä. Yhä useamman mutkan takaa hänen tiellään näytti tulevan vastaan uudenlainen Elämänpuu.

Myös veljensä perheestä hän puhui yhä uudestaan niin kauniisti, että kysymyksessä oli ilmiselvästi hänelle sisin yhteisö, johon kuuluminen oli hänelle jatkuvan voiman, ilon ja motivaation lähde.

Luennoitsija-Osmoa kuulin enimmäkseen vasta 2010-luvulla, jolloin hänen vapautunut taitonsa alkoi olla huipussaan ja läheni ajoittain performanssia, esitystaidetta. Paljon varhaisemmassa vaiheessa hän esiintyi kerran itselleen sittemmin rakkaaksi käyneessä Mikkelin yliopistokeskuksen nykyisessä auditoriossa Lönnrotinkatu 5:ssä. Aihe oli hänen laajan kiinnostusalueensa eturivin keskustasta. Se koski Porrassalmen taistelua (12.–13.6.1789), jossa venäläinen puoli oli ottanut

KUVA VEIKKO LUISVUO

Kuvataiteilija Sofia Saaren tekemä reliefi kenraali Georg Carl von Döbelnistä sijaitsee Mikkelissä Porrassalmenkadun ja Vuorikadun kulmassa vanhan sairaalarakennuksen päädyssä Osmo Pekosen aikaansaannoksena.

hänen kotitalonsa päämajakseen.

Suuri vuorovaikutteisuus ei mikkeliläisissä yleisöluennoissa ollut tuolloin suinkaan pääsääntö. Osmo oli ottanut kotoaan mukaan tykinkuulan ja pompotteli sitä puhuessaan käsissään. Siten menetellessään hän jo teki jotain uudelta tuntunutta. Mutta kun hän antoi sen yhdelle kuulijalleen ja kysyi, haluaisiko piispakin kokeilla, hän sai tapahtuman jäämään kuulijoiden mieliin.

Ehkä vaikuttaa ihmeelliseltä, miksi tunsin Osmon kääntymyksestä roomalais-katolisuuteen niin paljon hiipivän syyllisyyden taakkaa? Hän ei kyllä puolella sanalla koskaan viitannut siihen, että Pariisiin aikamme tai sen jälkeinen yhteytemme olisi mitenkään työntänyt häntä

roomalais-katoliseen suuntaan. Silti sisimmässäni hellin tämäntapaista epäilystä.

Kunnes siihen turhaan itesyytelyyni tuli muutos 26.11.2022. Heidi Tuorila-Kahanpään selvitys Osmon muisteluhetkessä Jyväskylän kirjamesujen yhteydessä oli sisällöltään minulle yksi antoisimpia koskaan kuulemiani puheenvuoroja. Hän kertoi tämän ystävänsä parisenkymmentä vuotta kestäneestä hengellisestä ja henkisestä kamppailusta kahden kirkkokunnan välillä. Mietin, mahtoiko kuvassa olla jossain määrin kolmaskin, ortodoksinen.

Ensitapaamisellamme Osmosta näki, ettei hän ensi kertaa Pariisiin pakatesaan ollut tullut ajatelleeksi, mihin kaikkeen uudessa elinympäristössä kutsu kävisi. Useassakin kuulemassani muistelupuheenvuorossa on kuvailtu hänen tyylikkyyttään, ulkoista tai puhujana taikka kirjoittajana. Yhdessä alussa mainitun teoksen artikkelissaan hän osoittaa olevansa hyvin tietoinen tästä ulottuvuudesta.

Osmo julkaisi aihepiiristä parikin kertaa liittyen kreivi Buffoniin ja päätti viimeisen tällaisen tekstinsä: ”Tiedon muruset ovat ihmisen ulkopuolisia seikkoja, kun taas tyyli on ihminen itse. Tyyliä ei voi varastaa, ei siirtää eikä muuttaa; jos se on ollut jaloa ja ylevää, ihaillaan kirjoittajaa ajasta aikaan. Vain totuus kestää, jopa ikuisesti.”

Tuskinpa minusta olisi vastaanpanijaksi

Erään aamupäivän lopulla Yves Congar kysyi, sopsisiko minun tulla tavanomaisen keskustelumme lisäksi uudestaan hänen luokseen myös kello 14. Syytä hän ei maininnut.

Kun kello alkoi olla iltapäivällä kaksi, hämmästyin. Sisään astui Canterburyn arkkipiispa, jolle John Vikström oli minut edellisenä vuonna esitellyt. Robert Runcie kertoi saapuneensa Anglikaanisen kirkkoyhteisön johtajana luovuttamaan Yves Congarille korkeimman, niin hän sanoi, anglikaanisen kunniamerkin, Pyhän Antoniuksen ristin.

Congar oli joutunut dominikaaniyhteisöineen yli vuosikymmeneksi jättämään kotimaansa. Sinä aikana hän oli opettanut yhden vuoden Isossa-Britanniassa Cambridgen yliopistossa. Nyt Canterburyn arkkipiispa oli tullut kiittämään silloista verratonta opettajaansa.

Tajusin, että siinä huoneessa kuultiin melko historiallisia sanoja. Yleisesti tiedetään, miten armotonta ja pitkää juuri Brittein saarilla oli ollut anglikaanien roomalais-katolilaisiin kohdistama menneiden aikojen vaino.

Arkkipiispa lopetti puheensa sanomalla tälle vanhalle papille ja professorille: ”Te olette elävä sakramentti!”

Kun sen kuulin, ensimmäinen ajatukseni oli: ”Voiko noin sanoa?” Ja toinen heti perään oli: ”Juuri noin täytyy puheen kohdehenkilöstä sanoa!”

Jos havaitsisin jonkun Osmoa muistellessaan toteavan, että tämä oli ollut elävä sakramentti, siis Jumalan hyvyyden ja rakkauden välittymisen väline, tuskinpa minusta olisi sille ajatukselle kovaksi vastaanpanijaksi.

KUVA SIMO S. SALO

Mikkelin Pitäjänkirkko on Pekosten perhe- ja kotikirkko, jossa Pyhän Olavin seurakunnan kirkkoherra Anders Hamberg siunasi Osmon hautaan. Pitäjänkirkko on kaksinkertainen ristikirkko eli kahtamoinen ja Suomen suurimpia puukirkkoja.

*Osmon ystävien
tapaaminen
Jyväskylän yliopiston
Agorassa
02.02.2023*

KUVA PETTERI KIVIMÄKI

Ensimmäinen mieleeni painunut muisto Osmosta on kesäkuun lopulta 1979 Lontoon Heathrow'n lentokentältä. Olimme matkalla XXI kansainvälisiin matematiikkaolympialaisiin. Joukkueemme johtaja, Erkki Pehkonen, oli juuri jättänyt meidät järjestäjien oppaan hoteisiin ja edennyt jatkolennoilleen joukkueenjohtajien kokoukseen. Opas odotti vielä yhtä joukkuetta saapuvaksi.

Aikanaan joukkue saapui, opas totesi "Let's go!" ja alkoi opastaa parin-kolmenkymmenen nuoren joukkoa maanalaiselle. Oma joukkueemme ei ollut aivan valmis lähtöön, koska rohkeimmat olivat jo hyödyntämässä odotusaikaa ja asioimassa lehtikioskilla. Koska kaveria ei jätetty, pääsimme liikkeelle muutaman kymmenen metrin takamatkalta. Tästä seurasi aika väistämättömästi, että menetimme kosketuksen oppaaseen ja muihin joukkueisiin. Itse huomasin tämän ehkä muita aiemmin, mutta kynnyksellä huutaa ääneen ison joukon yli joukkueovereille oli itselleni ylittämätön. Näin päädyimme eksyksiin lentokentällä.

Meillä oli järjestäjiltä viikon lippu Lontoon julkiseen liikenteeseen sekä viikon ohjelma, jossa mainittiin majapaikka, varsin viitteellisesti ilman katuosoitetta tai muita yhteystietoja. Pysähdyimme pohtimaan tilannetta ja ratkaisukeinoja. Tästä tilanteesta muistan Osmon. Hänellä oli selkeä ja perusteltu kanta: meidän eksymisemme tullaan huomaamaan, joten järkevintä on pysyä kohtaamispaikalla ja odottaa, kunnes meitä tullaan noutamaan.

Tämänhetkisestä elämäkokemuksesta katsoen tuo oli tietysti ainut looginen ja kypsä vaihtoehto. Kuitenkin loogisessa ajattelussa lahjakkaat nuoret miehet ovat ensisijaisesti nuoria miehiä, joten ryhmänä päädyimme hakeutumaan majoitukseen omatoimisesti. Olihan parhaiten varustautuneella mukanaan yksityiskohtainen Lontoon kartta, josta löytyi majapaikkaan viittaava kaupunginosa. Siis, matkalaukut kantoon ja suunnistamaan ensin maanalaisessa ja sitten kadulla. Ensimmäinen arvauksemme ei lopulta vienyt ihan perille, mutta ystävällisten paikallisten ja ikonisen lontoolaisen poliisinkin avulla oikea paikka viimein löytyi.

Perille saavuttuamme Osmo ilmoitti meidät saapuneeksi ja huolestuneena kyseli, oliko meitä jo ehditty kaivata tai suorastaan etsiä. Osmon pettymykseksi kukaan ei ollut edes huomannut, että yksi joukkue olisi ollut hukassa. Järjestäjillä oli tosin antaa meille sähkö joukkueenjohtajalta, joka ilmoitti päässeensä hyvin perille. Tilanteen ironia luonnollisesti huvitti meitä suuresti.

Matematiikkaolympialaiset antoivat meille ainutlaatuisen tilaisuuden nähdä lahjakkaita nuoria eri maista ja ne meistä, jotka rohkaistuivat keskusteluihin (Osmo oli

tässä aktiivinen) saivat havaita, että joukossa oli monilahjakkuuksia ja että lahjakkuus yhdessä asiassa ei suinkaan sulkenut pois intohimoista kiinnostusta johonkin aivan muuhun.

Syksyllä 1979 Osmon tie vei Jyväskylän yliopistoon opiskelemaan matematiikkaa. En muista koskaan keskustelleeni, miksi hän valitsi Jyväskylän, johon tuona vuonna piti vielä hakea valintakokeiden kautta. Esimerkiksi Helsinkiin olisi päässyt suoraan todistuspisteillä, ainakin, jos oli kirjoittanut reaalikokeen luonnontiedepainotteisesti. Otaksuttavasti Osmon lukioaikaiset ystävät ja olympiaedustajat vuoden 1978 joukkueesta Bukarestissa, Markku Markkanen ja Ilkka Vuorio olivat antaneet hyvän todistuksen Jyväskylästä. Itse asiassa vuoden 1978 kisajoukkueesta neljä kahdeksasta jatkoi opintojaan Jyväskylässä. (Petri Toiviaiselle tämä oli kotikaupungin takia luonnollinen valinta.)

Itse vietin syksyn 1979 vielä armeijan harmaissa kaakkoissuomalaisissa metsissä ja aloitin opintoni vasta 1980. En siis ollut paikalla todistamassa Osmon opintojen alkua. Aloitettuani Osmo antoi itselleni kokeneemman opiskelijan neuvon tenttiä alkupään kurssit suoraan omatoimisesti, että pääsee nopeammin eteenpäin. Tätä neuvoa Osmo oli itse noudattanut seuraten tässä puolestaan Markku Markkasen esimerkkiä. Yksi seuraus oli, että vaikka aikanaan itse kirinkin, Osmon rohkaisemana, yhden vuosiluokan verran, en ehtinyt missään vaiheessa Osmon kanssa samoille kursseille. Opiskelimme siis tavallaan samaan aikaan mutta kohtaamatta koskaan luennoilla, joten itselläni ei ole konkreettista mielikuvaa Osmosta opiskelijana, eikä edes tarkkaa mielikuvaa siitä, missä vaiheessa Osmo puolestaan kävi armeijan. Toki jälkikäteen, kun Osmon laaja kiinnostus humanistisiin tieteisiin tuli yhä selvemmin ilmi, on aivan ymmärrettävää, että liikuimme pitkälti eri osissa kampusta, nähden toisemme vain satunnaisesti matematiikan laitoksen käytävällä.

Epäsuoran todisteen tapaamistemme satunnaisuudesta löysin arkistoistani – postin kautta tulleen kirjeen keväältä 1983, jossa Osmo, kauniilla ja huolellisella käsi-alallaan, kutsuu minut mukaan matemaatikkojen raamattupiiriin. Nykyään kirjeitä ei juuri kirjoiteta, mutta tuskin ne tuohonkaan aikaan olivat tyypillisin kommunikoinnin muoto samalla kampuksella samaa alaa opiskelevien kesken.

Lähempi ystävyuteni Osmon kanssa alkoi tuosta raamattupiiristä ja sen puitteissa käydyistä keskusteluista ja jatkui sitten pitkälti kirjeenvaihtona, kun Osmo siirtyi Pariisiin jatko-opintoihin vuonna 1984. Itse päädyin Ranskaan vuotta myöhemmin, ensin kielikurssille ja sitten jatko-opintoihin. Asuimme eri puolilla Ranskaa, mutta Osmo onnistui järjestämään itsensä vierailulle sekä kielikurssini että myöhemmin opintojeni aikaan. Tuolloin pääsin todistamaan, miten määrätietoisesti Osmo omaksui ranskalaisuutta, niin kieltä kuin kulttuuriakin. Siinä, missä itse koetin selvitä arjesta ummikkopohjalta aloittamani lyhyen kielikurssin varassa, Osmo, ranskaa jo pitkään lukeneena ja pidempään Ranskassa asuneena, kulki kaikkialla sanakirja mukanaan ja uuden sanan tavatessaan tarkisti sen sanakirjasta, tarvittaessa ehkä vielä

länäolijoiden kanssa varmistaen. Selvästi Osmon sanakirjassa riittävä tuli vasta hyvän jälkeen.

Osmo perehtyi Ranskaan monipuolisesti ja alkoi, viimeistään väitöksensä jälkeen, jakaa löytöjään eri tahoille kirjoittaen yliöitä ja lyhyitä esseitä eri asioista lehtiin. Nämä hän luonnollisesti allekirjoitti omalla nimellään ja oppiarvollaan. Lehtien toimituksilla oli kuitenkin paha tapa täydentää puuttuvia tietoja päättelemällä kontekstista. Niinpä matematiikan dosentti sai epämuodollista, joskaan ei ansiotonta, arvonnousua milloin minkäkin alan dosenttina. Näitä Osmo aina tavatessamme muisteli ja laskeskeli silminnähten huvittuneena. Hän oli selvästi 'kaiken maailman dosentti' jo paljon ennen kuin käsite, tosin pejoratiivisena, keksittiin.

Tapasin Osmoa ensisijaisesti perhepiirissä. Keväällä 1988 olin post doc -kaudelani Länsi-Saksassa yhdessä nuorikkoni kanssa. Kutsuimme Osmon käymään ohikulkumatkallaan ja hän taisi sattua paikalle parhaiksi omaksi syntymäpäiväkseen. Meille oli kasvamassa positiivinen ongelma. Esikoinen ilmoitti tulostaan ja mietimme jo, miten synnytykset ja ristiäiset hoidetaan vieraassa maassa, ja etenkin kuka kummiksi. Osmo tuli luonnollisesti mieleen Keski-Euroopassa muutenkin liikkuvana, joten hän sai kunnian olla ensimmäinen (naistenlääkäreiden jälkeen), jolle kerroimme tulevasta ja pyysimme kummiksi. Osmo sitoutui kummin tehtävään ja oli monet kerrat läsnä kummilapsensa syntymäpäivillä ja muisti monin muinkin tavoin matkojensa lomassa. Osmo asettui luontevasti maanläheisiin perhejuhliimme ja keskusteluihin, kanssakeskustelijoitaan arvostaen heidän iästään ja taustastaan riippumatta.

Miten luonnehtisin Osmoa yli neljäkymmenen vuoden ystävyysperspektiivistä? Ulkoisesti hän oli "polymath", laajasti oppinut ja useiden tieteenalojen sekä kulttuurien välissä sujuvasti navigoiva. Toisaalta sisimmässään hän oli Homo Ludens, leikkivä ihminen, joka oli aina utelias ja valmis heittäytymään uusiin rooleihin ja uusiin seikkailuihin niin ajan, paikan kuin kulttuurienkin ulottuvuuksissa, mutta sydäntään ja sydämen sivistystä koskaan unohtamatta.

KUVA PETTERI KIVIMÄKI

Ystävänä professori Osmo Pekosen maallinen matka päättyi 12. lokakuuta 2022 pienessä eteläranskalaisessa Uzès'n kaupungissa. Paitsi matemaatikko Pekonen oli innokas oppihistorian tutkija tuoden meillä käytyyn keskusteluun usein myös vähemmälle huomiolle jääneen ranskalaisen näkökulman.

Kiista Descartesin ja Newtonin kosmologioiden mallien paremmuudesta ei ollut vielä 1700-luvun alkuvuosina ratkennut, ja niinpä Ranskan tiedeakatemia päätti lähettää

kaksi meridiaaniasteen mittausretkikuntaa, toisen päiväntasaajalle ja toisen lähemmäksi pohjoisnapaa Ruotsin Tornioon.

Jälkimmäistä, neljän matemaatikon ja tähtitieteilijän retkikuntaa vuosina 1736–1737 johti Pierre Louis Moreau de Maupertuis.

Ruotsi oli kuitenkin puhdasoppisena luterilaisena maana ainakin periaatteessa vihamielinen ympäristö katolilaisille ranskalaisille tutkijoille, joten retkelle päätettiin ottaa mukaan hengelliseksi tueksi oma sielunhoitaja, isä Réginald Outhier, joka osoittautui pappisvirkansa ohella myös päteväksi astronomiksi. Maupertuis'n retkikunnan vaiheita onkin selostettu ja analysoitu varsin kattavasti alkaen Maupertuis'n ja Outhierin omista raporteista ja matkakuvauksista.

Pekonen huomasi, että tarjolla oleva materiaali antaa mahdollisuuden tarkastella pienen katolisuuden saarekkeen ja ympäröivän luterilaisen yhteiskunnan vuorovaiikutusta, kaiken tämän tapahtuessa Lapin, silloisen 'Ultima Thulen' varsin eksoottisissa oloissa. Niinpä hän kirjoitti aiheesta ranskankielisen väitöskirjan *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Outhier en Suède en 1736–1737* (Rovaniemen yliopisto, 2009). Tämä herätti myös kansainvälistä huomiota, sillä Ranskan humanististen ja yhteiskuntatieteiden akatemia myönsi väitöskirjasta Pekoselle vuoden 2012 Chaix d'Est Ange -palkinnon.

Osmo saavutti urallaan paljon, hän oli kaksinkertainen tohtori ja ranskalaisen Ordre des Palmes Académiques'in ritari. Osmo oli kuitenkin luonteeltaan kulkija ja etsijä. Minusta viereisellä sivulla olevat Konstantinos Kavafiksen runon *Ithaka* säkeet kuvaavat hänen taivaltaan:

*Sinun täytyy aina pitää Ithaka mielessäsi,
sinne saapuminen on sinun päämääräsi.
Mutta älä lainkaan kiirehdi matkallasi.
On parempi, että se kestää monta vuotta;
ole vanha kun ankkuroit sen rantaan,
rikkaana kaikesta, minkä olet saavuttanut matkalla,
sillä älä odota Ithakan antavan sinulle rikkauksia.
Ithaka on antanut sinulle loistavan matkan.
Ilman Ithakaa et olisi koskaan lähtenyt liikkeelle.
Ithakalla ei ole sinulle enää mitään annettavaa.
Vaikka saari on köyhä, Ithaka ei ole pettänyt sinua.
Olet tullut viisaaksi, olet kokenut,
ja silloin olet ymmärtänyt Ithakan merkityksen.*

Konstantinos Kavafis

KUVA PETTERI KIVIMÄKI

Osmo tuli Jyväskylän yliopistoon opiskelemaan matemaatiikkaa ja menestyi opinnoissaan erinomaisesti. Hän kuului matematiikan olympialaisissa menestyneisiin opiskelijoihimme. Hän valmisteli väitöskirjaa sekä Ranskassa että Englannissa ja väitteli Suomessa. Menetyksellinen tutkimustyö edellyttää tutkimusryhmään. Sellaista ei matematiikan laitoksella Osmon tutkimusalueella ollut.

Osmo oli kiinnostunut matematiikan lisäksi tieteen historiasta, taiteesta, kirjallisuudesta ja kulttuurista. Keskustelin tilanteesta hänen kanssaan ja ehdotin yhtenä mahdollisuutena siirtymistä monitieteiseen Agora Centeriin, jonka johtajana toimin. Agorassa oli käynnistymässä professori Lea Pukkisen vetämä Sosiaalinen pääoma -hanke, johon Osmo siirtyi tutkijaksi.

Osmo toimi arvostetun tieteellisen lehden *The Mathematical Intelligencerin* kirjarvioijana ja sai eri kustantajilta satoja kirjoja vuosittain. Hän luovutti osan kirjoista tutkimusryhmälleni. Siitä oli erinomainen apu. Kokosimme pienen käsikirjaston Osmon lahjoittamista kirjoista.

Yliopistojen tavoitteissa puhutaan monitieteisyydestä. Käytännössä monitieteisyyttä on vaikea toteuttaa. Resurssit ovat tiedekunnilla erilaisia, ja tuloksia mitataan tieteenaloittain. Monitieteellisyydelle on käytännössä vaikea löytää rahoitusta. Poikkeuksia kuitenkin löytyy. Osmon kanssa keskustelimme Antto Leikolasta. Hän siirtyi biologiasta muihin aiheisiin. Hän työskenteli aate- ja oppihistorian professorina Oulun yliopistossa ja oppihistorian professorina Helsingin yliopistossa. Keskustelin useampaan otteeseen Osmon kanssa mahdollisuudesta monitieteistä professuurista, jonka tehtävänä olisi mm. tieteen historian luentosarjat tarjottavaksi kaikille yliopiston opiskelijoille. Toinen tavoite oli matematiikan historian kurssit opettajiksi opiskeleville. En saanut tukea ehdotukselle.

Osmo viihtyi monitieteisessä Agora Centerissä. Professori Matti Mannisen (fyysikka) ollessa rehtorina monitieteinen ihmislähtöisen teknogoiden tutkimuskeskus Agora Centre lopetettiin. Agora Center oli tavoitteissaan ja toiminnassaan kehityksen kärjessä ja edellä aikaansa. Tästä huolimatta monitieteinen keskus haluttiin lopettaa. Keskustelimme asiasta useaan otteeseen myös Osmon kanssa. Asia harmitti meitä molempia.

Agora Centerin lakkauttamisen jälkeen Osmo siirtyi IT-tiedekunnan tiloihin ja löysi uusia yhteistyötahoja IT-tiedekunnasta ja eri puolelta yliopistoa. Järjestimme useita konferensseja mm. monitieteisen *Bridges*-konferenssin, jolle Jyväskylän kaupunki myönsi vuoden 2016 kongressipalkinnon. Siihen osallistui 353 henkilöä 27

eri maasta. Ohjelmaan kuului ainutlaatuinen, erityisesti lapsille suunnattu yleisöpäivä, joka kokosi reilut 2000 jyväskyläläistä tutustumaan esimerkiksi siihen, kuinka 3D-tulostimella tehdään pannukakkuja. Vuosittain eri puolilla maailmaa järjestettävä *Bridges*-konferenssi yhdistää eri tieteen- ja taiteenalat – ja kaiken perustana on matematiikka.

Suunnitelmia oli myös lähivuosille sen jälkeen, kun Osmo oli saanut professorin arvonimen. Olin mielelläni mukana tekemässä esitystä professorin arvonimestä. Osmo oli siitä hyvin iloinen ja teimme suunnitelmia. Covid-pandemia siirsi suunnitelmien toteuttamista. Osmon oli tarkoitus aloittaa keväällä 2023 *Studia Generalia* -luentosarja tieteen historiasta.

KUVA PEKKA NEITTAANMÄKI

Jyväskylän kaupunki myönsi kongressipalkinnon 2016 Bridges-konferenssin järjestäjille. Ryhmäkuvassa Raine Koskimaata (vas.), Kati Valpe, Pekka Neittaanmäki, Osmo Pekonen, Taru-Maija Heilala ja Kristof Fenyvesi.

KUVA TUULI PITKÄNEN

Syksyllä 2001 sain eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalta pyynnön laatia esiselvitys aiheesta tieto- ja viestintäteknikan merkitys sosiaaliselle pääomalle. Molemmat käsitteet – tieto- ja viestintäteknikka ja sosiaalinen pääoma – osuivat ajan hermoon samaan tapaan kuin tekoäly tällä hetkellä.

Agora-rakennus oli valmistunut vuotta aikaisemmin, ja Asinne oli muuttanut vasta perustetun Informaatioteknologian tiedekunnan lisäksi muun muassa psykologian alan huippututkimusyksikkö Ihmisen kehitys ja sen riskitekijät. Olimme aloittamassa Agora Centerin toiminnan profiloimista monitieteisellä ”human technology”-brändillä. Uuden ajan airueeksi koettuun rakennukseen ja toimintaan kävi tutustumassa paljon vieraita, muun muassa eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. Valiokunnan piirissä oli keksitty, että sitä askarruttavaan kysymykseen voisi pyytää meiltä selvitystä.

Lisääkö tieto- ja viestintäteknikka sosiaalista pääomaa eli verkottumista ja keskinäistä luottamusta vai vähentääkö se sitä? Miettiessämme, mistä saisimme apua esiselvityksen laatimiseen, juolahti mieleeni kääntyä Agorassa työtilat saaneen matemaatikko, dosentti Osmo Pekosen puoleen. En tuntenut häntä henkilökohtaisesti, mutta tiesin, että hän oli kirjoittanut mielenkiintoisia analyyseja yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyvistä aiheista.

Osmo kuunteli yhteistyöpyyntöäni tarkkaavaisesti, myhäili sen jälkeen itsekseen ja sanoi sitten: ”En minä noista asioista mitään tiedä, mutta voinhan ottaa selvää.” Hän aloitti tehtävässään vuoden 2002 alussa. Tammikuun puolivälissä järjestimme Agorassa kutsusymposiumin tästä aiheesta hänen työnsä tukemiseksi. *Esiselvitys Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintäteknikan kehitys** valmistui kolmen kuukauden kuluttua Osmo Pekosen erinomaisilla tiedonhankinta- ja omaksumiskyvyillä. Agora Centerin kehittämispäällikkö Päivi Fadjukoff osallistui esiselvityksen valmisteluun kokoamalla sosiaalisen pääoman käsitettä sivuavia tutkimusryhmiä Jyväskylässä ja Tampereella.

Osmo Pekonen käytti tuolloin uutta Internetiä ja tiedonhakujärjestelmiä käsitämättömän tehokkaasti. Monia kieliä taitavana hän tavoitti aineistoa eri kulttuuripiireistä. Erityisen merkittävää oli yhdysvaltalaisen Robert Putnamin ja ranskalaisen Pierre Bourdieun käsitysten välisen jännitteen tarkastelu. Putnam oli vuonna 2000 julkaissut kirjan *Bowling alone*, jossa hän esittää havaintonsa amerikkalaisten lisääntyvästä yksinäisyydestä. Hän oli tilastoaineiston perusteella todennut amerikkalaisten keilailevan yhä enemmän mutta yksinään olematta keilailuklubin jäseniä. Tämä trendi elämän muillakin alueilla viittasi Putnamin mukaan sosiaalisen pääoman vähentymiseen, mikä ei koske vain yhteisöllisyyttä vaan myös ihmisten arvoja

ja normeja sekä heidän välillään vallitsevaa luottamusta. Bourdieu puolestaan oli kirjallisessa tuotannossaan ollut kriittinen taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kasautumista kohtaan. Pääoma merkitsi hänelle samaa kuin Marxilla. Hallitseva luokka voi sen voimalla harjoittaa symbolista väkivaltaa.

Esipuheessa Osmo Pekonen painotti sitä, että tietoyhteiskunta ei ole kokonaan uusi yhteiskunta, vaan uusi kulttuurikerros, joka rakennetaan entisen päälle vanhaa kulttuuria täydentäen. Hän ennakoiki, että uudella tietotekniikalla varustettu kirjasto on kuin kyberavaruudessa matkaava avaruusalus, jonka kapteenin eli ”kybernautin” statuksen pitäisi näkyä koulutuksessa. – Osmo näki tulevaisuuteen. Jyväskylän yliopiston uudistetussa kirjastossa pitää mennä kellarin sokkeloihin kirjoja löytääkseen. Kybernautit ohjailevat koneitaan niiden yläpuolella.

Lasten osalta suositelimme tieto- ja viestintätekniiikan integroimista sellaisiin oppimisympäristöihin, joissa lapset ja nuoret voivat osallistua muun yhteiskunnan elämään myös reaalisesti eivätkä vain virtuaalisesti. Tekniikan pitäisi tukea kehitystä ehyeen hyvään elämään eikä luoda uusia ja arvaamattomia psykologisen kehityksen riskejä. Tämä kuului perustamme Agora Centerin tavoitteisiin, jonka työn yliopiston johto valitettavasti keskeytti 2010-luvun jälkipuoliskolla.

Olen iloinen siitä, että sain työskennellä Osmon kanssa. Innostuin tutustumaan hänen muuhunkin tuotantoonsa, jonka monipuolisuus ja syvällisyys häkellyttivät. Hyvin vaikuttava on vain 36-vuotiaana kuolleen runoilija Lasse Heikkilän elämäkerta *Marian maa* (2002). Siinä Osmo kertoo, että häntä kiinnosti kuoleman arvoitus ja että kuoleman kaipuu oli Lasse Heikkilässä syvällä, hänen perusolemuksessaan. ”Kuoleman rakkaudesta en koskaan pääse”, kirjoittaa Heikkilä, ja toisaalla ”rauha vain kanssani, syvä tyyni uneton lepo, sinua kaipaam”.

Osmo itse on ollut hyvin herkkä havaitsemaan elämän merkityksiä. Teoksessa *Elämän puu* hän kirjoittaa: ”Metsä – kuten meri, autiomaata tai vuoristo – on ihmisen hengenelämän ehtymätön lähde”, ja teoksessa *Elämän vuodenaajat*: ”Muistuttakoot vuodenaajat niistä pienistä ja ilmaisista asioista, joista elämisen arvoiset hetket loppujen lopuksi koostuvat.”

Pian Osmo yllätti minut taas, kun sain käsiini Hannu Iksen johtaman Jyväskylän Studiokuoron uuden CD:n, ILOLLE. Se sisältää muun muassa Beethovenin ja Griegin musiikkia uusilla, Osmo Pekosen sanoituksilla. Beethovenin Oodi Ilolle -teoksessa on kohta: ”Yhdistää voi ilon taika, minkä aika erottaa. Lumottuna ihmiskunta näkee unta, siivet saa.”

Tapaamisen ilo on muistikuvani Osmosta.

Lea Pulkkinen

*Pekonen, O. & Pulkkinen, L. (2002). Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintätekniiikan kehitys: Esiselvitys. Eduskunnan kanslian julkaisu 5/2022.

Milloin oikein tutustuin valoisaan, iloiseen, totiseen ja leikkivään Osmoon? Miettiessäni loppusyksystä 1997 haastateltavia tunnin mittaiseen radiodokumenttiini *Kolmio – kiehtova geometrinen muoto*, olin jo tavannut eri tilaisuuksissa hänet: seurallisen, pitkän matemaatikon, ja ajattelin että hän voisi hoitaa kolmion matemaattisen määrittelyn, muu onkin sitten kulttuurintutkimusta, semiotikkaa...

Osmo ehdotti itse haastattelupaikaksi Puutarhurin taloa, vanhaa puurakennusta Jyväskylän yliopiston pääkampuksen sydämessä; hän olisi siellä joka tapauksessa illalla Suomi-Unkari Seuran tilaisuuden vuoksi. Puutarhurin talossa olisi tilaa vetäytyä hiljaisuuteen äänittämään. Vanhan puutalon ainutlaatuisen hieno akustiikka, liikenteen äänet kuulumattomissa – se on radiodokumentaristin akustinen unelma ja sai minut oitis hyväksymään iltatyön.

Tuosta ensimmäisestä haastattelustamme Puutarhurin talossa tuli ennen kokematon! Tein yhden kysymyksen: mikä on kolmio, matemaatikko Osmo Pekonen? Ja: sain siihen yli puolentoista tunnin mittaisen vastauksen!

Todettuaan, viinilasi kädessään, että itse asiassa jo viinit, Unkari ja kolmiot muodostavat eräänlaisen kolmion, hän kertoi eloisasti ensin euklidisen geometrian kolmiosta, jolla on kolme tukipistettä ja jonka kulmien summa on 180 astetta ja niin edelleen. Hän kävi läpi monelle tutut Eukleideen neljä aksioomaa. Viiden aksiooman äärelle hän pysähtyi ja siirtyi sen kautta epäeuklidiseen geometriaan, erityisesti sen hyperbolisiin kolmioihin, kolmioihin, joiden kulmien summa on vähemmän kuin 180 astetta. Hän kertoi hyperbolisen geometrian intohimoisesta, traagisesta luojasta unkarilaisesta János Bolyaista (1802–1860) tämän traagista matemaatikkoisää Farkas Bolyaita (1775–1856) sivuuttamatta.

Mitkä näyt, minkä toisen todellisuuden ja avaruudelliset ulottuvuudet Osmo kuvauksellaan avasi! Taivas – tähtitaivas – aukeni ja näytti loputtomuutensa – ja näytti samalla tietämyksemme rajallisuuden sekä kyvyttömyytemme ottaa vastaan aikalaisia nerokkaamman tiedemiehen esittämää, mutta aiemmin tuntemattoman totuuden. Tässä suhteessa kaltaisiamme olivat olleet myös Bolyain ajan kiistämättömät auktoriteetit: filosofi Immanuel Kant ja matemaatikko, fyysikko ja tähtitieteilijä Carl Friedrich Gauss, joiden torjuva suhtautuminen syvensi dramaattisesti János Bolyain tragediaa.

Osmo maalasi sanoillaan ja kertojankyvyyllään muotokuvan yksinäisestä, köyhästä ja sairauksien piinaamasta, elämänsä loppuvuodet täydellisessä yksinäisyydessä eläneestä ja kuolleesta nerosta, joka oli kirjoittanut matemaatikkoisälleen eräänä tähtikirikkaana yönä: "Olen luonut tyhjyydestä kokonaan uuden maailman!" Ja sen hän

oli tehnyt, me tiedämme sen nyt.

Oli selvää, ettei tämä hieno, mutta valtaisa materiaali tulisi mahtumaan radiodokumenttiini, jossa olisi monta tarkastelukulmaa ja useita haastateltavia, mutta niin lumoavaa oli se, mitä ja miten Osmo puhui, etten keskeyttänyt häntä. Itse hän tauotti puhettaan hetkiseksi kaksi kertaa, ojentautui ja kaatoi lasinsa pohjalle hiukan lisää unkarilaista valkoviiniä.

Päätin heti, että János Bolyaista ja hänen hyperbolisesta geometriastaan syntyisi oma erillinen ohjelmansa, jolle täytyy löytyä lähetysaika. Täytyy!

Kestoltaan 50–minuuttinen *Kolmioita, viiniä, filosofiaa* lähetettiin Radio Yle 1:ssä jokseenkin tasan 25 vuotta sitten, 30.1.1998. Radiodokumenttini Kolmio, kiehtova geometrinen muoto, jossa Osmo oli yhtenä useista äänistä, oli kuultu kuu-kautta aiemmin.

Vaikuttuneena Osmon kertojan ja yleistajuistajan taidosta ehdotin myöhemmin, siirryttyäni Tiedetoimitukseen, että tekisin Osmon ja kahden muun matematiikasta väitelleen, myös pedagogisesti ansioituneen matemaatikkoystäväni kanssa matematiikkaa käsittelevän sarjan. Matematiikka puuttui ohjelmistosta täysin. Ajattelin, että edes matematiikan käsitteitä pitäisi saada liikkumaan eetterissä signaalina siitä, että matematiikka on olemassa. Ja että se voi olla kiinnostavaa. Ideaani ei vastustettu, mutta se ei myöskään saanut kollegoilta kannatusta. Esihenkilö, joka itse oli minua matemaattisesti huomattavasti koulutetumpi, suhtautui siihen myönteisesti, mutta arveli itsekin ehkä voivansa tarttua aiheeseen – minun aidattu niittyni toimituksessa olivat humanistiset tieteet.

Kolmioiden aikaan, 1990-luvun lopulla, 2000-luvun taitteessa, Osmon ja minun roolit mikrofonin äärellä olivat selkeät ja kohdillaan: minä kysyin, hän vastasi.

* * *

Oli osoittautunut, että meillä oli yhteisiä, toisistaan riippumatta syntyneitä kiinnostuksen kohteita: olin jo 1980-luvulla tehnyt 5-osaisen radiodokumenttisarjan Maupertuisin maapallon muotoa mitanneen retkikunnan matkasta Torninjokilaaksossa – täällä paikalla oleva professori Tarmo Kunnas esitti siinä tarvittut Ludvig XV:n sanat ranskaksi. Tuon katolisen retkikunnan vastaanottoon luterilaisessa ympäristössä tuli kohdistumaan Osmon toinen, ranskankielinen väitös Lapin yliopistossa vuonna 2010. Olin paikalla hänen kutsumanaan huolellisesti valmistautuneena myös lausumaan Nils-Aslak Valkeapään runon englanniksi brittikuvausryhmälle, joka ei koskaan saapunut väitöstilaisuuteen.

Olimme Osmon kanssa molemmat niin ikään kiinnostuneita esimerkiksi Viron setukaisista, heidän elävästä Pekko -kuningasmyytistään, mutta ennen muuta kalliokuvista. Ne olivat pitkäaikainen erityisharrastukseni. Osmo toimi tulkkina elokuussa 2007 Ristiinan Astuvansalmella, kun haastattelin Lascaux'n luolan kuulujen maalausten päätutkijaa professori Norbert Aujoulat'ta (1946–2011) hänen näkemyksistään Suomen alueen kalliokuvista. Hiiskumatta mitään minulle, Osmo kir-

joitti myöhemmin Yliopistolehteen arvioinnin kirjastani Kalliokuvien äärellä (Atena 2014), jossa hahmottelin kuvien lisäksi niiden intohimoisen tutkijan ja tuntijan professori Pekka Kivikkään elämää.

2000-luvun alkuvuosina tein Kuukauden tiedekirja -ohjelmapaikalle jutut mm. Osmon toimittamista *Elämän värit* ja *Elämän vuodenajat* -kirjoista (Kopijyvä 2003, Minerva 2005) samoin *Beowulf*-suomennoksesta (WSOY 2007), hänen yhteistyöstään tohtori Clive Tolley'n kanssa. Haastattelin häntä ja tohtori Jonathan Hymesia heidän *Waldere*-kirjastaan (Minerva 2005).

Tuolloin Osmo puhui jo germaanisen *Nibelungeinlaulun* ja anglosaksisen *Waldere*n hämmästyttävistä yhteyksistä. *Nibelungeinlaulusta* (WSOY 2023) tuli hänen postuumi, ylivertainen joutsenlaulunsa.

Osmo piti huolen siitä, että haastateltavana oli aina myös joku tai jotkut hänen yhteistyökumppaneistaan. Hän halusi jakaa yhteisten työn saaman huomion. Noina vuosina hän asteli jo humanistisilla niityillä ja hänen toimittamansa ja suomentamansa kirjat lujittivat ja levittivät hänen juuristoaan tuossa kaikkien kukkien kansainvälisessä maailmassa.

* * *

Oli selvää, että lapsuuden koti oli Osmolle tärkeä. Hän kertoi veljestään, jonka jaksaminen kotitilan töissä joskus painoi häntä. Hän halusi omalta osaltaan auttaa. Hän iloitsi veljen lapsista. – Minullahan ei ole omia lapsia, niin kuin sinulla. Omasta ihmelapsitaustastaan ja kouluneroudestaan hän ei koskaan maininnut. Kuulin niistä vasta hänen kuolemansa jälkeen.

Yleensä Osmo oli iloisen innostunut, kun hänet tapasi. Muistan myös tilanteita, joissa hän oli ahdistunut. Yksi sellainen oli hänen järjestämänsä pienehkö, mutta kuitenkin kansainvälinen seminaari Päijänne-risteilyineen, jolta oli kesken kaiken vedetty rahoitus pois. Hän kertoi olevansa epätoivoinen, eihän hänellä ollut sellaisia rahoja. ”Voisitko käydä puhumassa”, hän pyysi. Näin kuinka hän veti risteilyllä isännän roolinsa tuon paineen allakin valloittavaan tapaansa. Poikkesin seuraavana päivänä keskustelemassa rahoitustilanteesta. Rahoittajaa hiersi se, että kaikki kunnia seminaarista lankeaa Osmolle, eikä seminaarin taloudellinen mahdollistaja saanut siitä mitään vastinetta rahoilleen, ei edes kunniaa. Asia ratkesi hyvällä tavalla.

Ahdistuksen aihe oli myös lähtö ranskalais-venäläiseen kirjallisuusseminariin Pietariin. Siellä käsiteltäisiin mm. Charles Péguy'ta, jonka runoista Osmo oli toimitannut suomenkielisen valikoiman *Chartres'n tie* (Minerva 2003). Hän halusi ehdottomasti osallistua tuohon seminaariin ja tavata siellä ranskalaiset Hattukaupan työt: kolme etevää, nuorta ranskalaista kirjallisuuden- ja filosofiantutkijaa, jotka minäkin olin tavannut hänen seurassaan sekä Jyväskylässä että Helsingissä.

”Hattukaupan työt!” Nimitys oli niin osmomaisen romanttinen. Hän oli ollut Helsingissä hattuostoksilla näiden viehättävien naisten kanssa ja kertoi nauttineensa kokonaisen iltapäivän kauniista näystä, kun he sovittelivat hattuja ja kujeilivat peilin

edessä. Heistä tohtori Elsa Godartin lähettämät muistosanat ovat kirjoitukseni liitteenä.

Ongelma oli, ettei kukaan muu Suomesta ollut lähdössä Pietarin seminaariin, jossa heidän Charles Péguy -seuransakin kokoontui. Eikä hän uskaltanut matkustaa venäjää osaamattomana yksin Venäjälle, jossa ei ollut käynyt. Hän pyysi minua lähtemään seminaariin kanssaan, minähän tunsin jo nuo ihanat, mukavat Hattukaupan tytöt, Elsan, Thanh-Vânin ja Lioudmilan. – En osaa venäjää, joten minusta ei olisi sinulle siellä mitään hyötyä. Hän oli sitkeästi eri mieltä, koska: olin liikkunut paljon Kuolan niemimaalla ja käynyt muualla Venäjällä alkuperäiskansojen parissa, joten tietäisin miten Venäjällä ollaan. Lisäargumenttina hän käytti sitä, että olin aina selvinnyt sieltä takaisin kotiin! Olin hämmästynyt, mutta maailmanmatkaajan pelko oli todellinen.

Seminaarimatkasta Pietariin sukeutui sellainen seikkailu, että olin tyytyväinen – ainakin jälkikäteen – siitä, että seisoin hänen seuranaan Pietarin laitakaupungilla sijaitsevan vanhan opiskelija-asuntolan lukitun ulko-oven takana sateisena, pimeänä syösyönä. Järjestäjät olivat ystävällisesti heittäneet meidät iltatilaisuuden jälkeen ulos bussista majapaikkamme pysäkillä.

He eivät tienneet tai muistaneet, ettei asuntolassa viikonloppuisin ole paikalla ovet avaavaa iäkistä babuškaa. Ulko-ovi oli ja pysyi lukossa. Taivaalla ei tuikkinut yhtään tähteä.

***

Vaikka tapasimme noina vuosina paljon, kuulin vain kerran hänen suustaan sanat: ”Minä en ole tuosta henkilöstä koskaan kuullut!” Tuolloin hän myös toisti sanansa, heti perään. Kyseessä olivat sveitsiläinen kirjailija Robert Crottet (1908–1987) ja tutkija, historioitsija, kääntäjä Samuli Aikio, Luobbal Sámmol Sámmol (1937–2022). Myös Sámmol oli usein käyttämäni asiantuntija ja läheinen ystävä, mutta ennen muuta hän oli nuoruudessaan liikkunut sekä Lapissa että laajalti Euroopassa kirjailija Robert Crottet’n kanssa. Sámmol oli myös yksi niistä, jotka olivat saaneet tukea Crottet’n toisen maailmansodan jälkeen Englannista käsin järjestämästä avusta ennen kaikkea koltille, mutta myös muille saamelaisille.

Osmo suunnitteli tuolloin Anto Leikolan juhla kirjaa *Lapin tuhat tarinaa* ja kysymys oli kuulunut, olisiko minulla ehdottaa aihetta ja kirjoittajaa hankkeeseen. Kyllä, minulla oli. Lapsena venäjän oppinut kirjailija Robert Crottet oli päätenyt osin mystisluontoisen, vaiheikkaan etsintänsä ajamana Petsamon Suonikylään kolttasaa-melaisten pariin, asumaan lahjakkaan kertojan Kaisa Gauriloffin mökkiin. Crottet kirjoitti useita kolttakulttuurista inspiroituneita teoksia, mm. monille kielille käännetyn taidesatukokoelman *Kuun metsä* (suom. Sinikka Kallio-Visapää, Otava 1954). Crottet ymmärsi kolttien perinteen hienouden. Koltat itse saivat alun perin ranskaksi kirjoitetut satunsa luettavakseen äidinkielellään vasta vuonna 2006, iäkkään Vassi Semenojan koltantamana.

Kuun metsä -kokoelma oli minulle itselleni merkityksellinen, olin ammentanut siitä ja käsitellyt muutenkin vuosien mittaan kolttakulttuuria omissa töissäni. Halusin, että meillä katveeseen jääneet Robert Crottet ja Samuli Aikio saisivat sijansa Osmon ja Johan Sténin toimittamassa, ilman epäilystä hienoksi rakentuvassa teoksessa. Osmo ymmärsi ja innostui. Juuri se oli hänessä niin hienoa, innostuminen.

Samuli Aikion Crottet-kirjoitus sai paikkansa Leikolan juhlakirjassa (*Lapin tuhat tarinaa*, Mäntykustannus 2012). Toinen kirjoittajaehdokkaani oli fil. tri Leif Rantala, jonka Osmo kertoi jo tavanneensa Lapin yliopistossa.

Olimme molemmat kiinnostuneita Lapista; sekin yhdisti meitä. Kiinnostuksemme kohteet pohjoisessa olivat kuitenkin pääsääntöisesti etäällä toisistaan. Osmo tutki kansainvälisesti tunnettujen oppineiden ja jalosukuisten matkoja Ultima Thuleen, minä olin jo kauan sovittanut askeleitani saamelaisten ja saamelaisten kulttuurien jutaamakeinoihin. – Molemmat ovat tarpeen.

Olimme kiireisiä ja matkustimme paljon tahoillamme. Siihen nähden tapasimme

usein, hyvin monenlaisissa yhteyksissä. Mutta oli tuleva aika, jolloin tapaamisemme harvenisivat, lähes loppuisivat. Yhteys säilyisi.

Tulivat vuodet, jotka antoivat kannettavakseni surun toisensa jälkeen, surun jonka yötä pimeämmän hunnun läpi jaksoin katsoa vain yhteen suuntaan: laillani surevaan perhepiiriini. Oli itseltään selvää vetäytyä kaikesta ulospäin suuntautuvasta, Osmon ehdottamat tekemiset mukaan lukien. Tapaamisista tuli enimmäkseen sattumanvaraisia ja lyhyitä. Osallistuin sentään hänen pyynnöstään messuun Pyhän Olavin kirkossa harvakseltaan, kuitenkin toistuvasti.

Osmo toimitti yhdessä Johan Sténin kanssa Anto Leikolan juhlakirjan Lapin tuhat tarinaa. Yksi tarinoista kertoo kirjailija Robert Crottet'sta ja hänen kolttasatukokoelmastaan Kuun metsä. Satujen kertojasta Kaisa Gauriloffista on tehty myös elokuva Kuun metsän Kaisa.

KUVA PAVO NUTTANEN

Usein hän oli tuolloin jossain erikoisroolissa siellä. Olin ollut tuossa kirkossa myös tilaisuudessa, jossa hänet otettiin katolisen kirkon täyteen yhteyteen. Hänen pyynnöstään kävin myöhemmin myös puolustamassa hänen kirkkoaan, kun se joutui uhan alle.

***

Palaan taaksepäin, iloiseen 2000-luvun alkuun. Kolmioiden aikaan roolimme olivat siis kohdillaan, kun työskentelimme yhdessä mikrofonin äärellä eli minä kysyin ja Osmo vastasi – pitemmin tai lyhyemmin. Niin oli jatkunut, mutta myös se muuttuisi.

Kesällä 2002 olin lähdössä Tarttoon haastattelemaan setukaiskulttuurin voima-

hahmoa folkloristiikan apulaisprofessoria Paul Hagua. – Setukaiset ovat omaleimaisen kulttuurinsa säilyttänyt ortodoksinen kansansirpale Kaakkois-Virossa.

Kun kerroin Osmolle matkastani, hän ilmoitti lähtevänsä mukaan: käydään samalla Piritan luostarissa... ja käydään haastattelemassa presidentti Lennart Merta Virosta Marian maana! Osmo oli juuri saanut valmiiksi runoilijaelämäkerran *Marian maa – Lasse Heikkilän elämä 1925–1961* (SKS 2002).

Suuntasimme kohti Tallinnaa ja edellisenä kesänä uudelleen avattua Piritan luostaria ja presidentti Lennart Meren merenrantaresidenssiä. Ja sieltä edelleen Viljandin pikkukaupunkiin istuskelemaan nurmikolle ja kuuntelemaan virolaista ja setukaista kansanmusiikkia – sekä etsimään Tartosta karannutta

haastateltavaamme Paul Hagua. Olimme matkanneet Tarttoon vain kuullaksemme hänen vaimoltaan, että Paul on taas unohtanut. ”Mutta menkää Viljandiin, siellä on kansanmusiikkifestivaali; kaupunki on pieni, löydätte kyllä hänet!”

Vuosia tämän matkamme jälkeen ilmestyisi Seppo Suhosen suomentama, Kai Niemisen riimittelemä, Anna Vabarnan laulama *Pekko* -setukaisepos. (SKS 2006). Kiitossanoista tulisin näkemään, että eepoksen julkaisemista ovat edistäneet Osmo Pekonen ja Pekosen sukuseura. Kannen Pekko-kuvan tekijä olisi Mauno Pekonen.

Kesäisellä Viron-matkallamme osoittautui, että Osmo pystyi vaihtamaan hetkessä rooleja myös mikrofonin äärellä: moitteettomasti pukeutunut ranskaa puhuva herrasmies oli tietysti luonteva asiantuntijahaastateltava, mutta myös tarpeen mukaan kunnioittava tai lähes rennosti pukeutunut rento haastattelija.

Osmo oli ollut se, joka hankki meille pääsyn Lennart Meren (1929–2006) kotiin ja pitkän haastattelun hänen kanssaan – vietimme Meren luona useita tunteja.

Vierailumme tapahtui aikana, jolloin Meren toinen kausi presidenttinä oli vuotta aiemmin päättynyt, eikä hän antanut haastatteluja. Ylen ulkomaantoimittajatakaan eivät olleet enää saaneet häneltä haastattelua, vaan palanneet Pasilaan tyhjin toimin. Pidin mahdollisena, että niin käy myös meille, sillä Osmo ei ollut saanut Mereen yhteyttä Jyväskylästä yrittäessään. Minulla oli matkallemme sovittuna useita muita haastateltavia, joten ei hätää. Siltikin – ellemme onnistuisi Lennart Meren

Osmo ja setukulttuurin voimamies, folkloristi Paul Hagu Viljandin kansanmusiikkifestivaalilla.

KUVA KIRSTI BECKER

KUVA KIRSTI BECKER

Piritan vhävitetyn luostarikirkon seinät kohoavat yhä korkeuksiin. Niiden suojassa äänitimme Osmon kuvausta Marian maan, Maarjamaan vaiheista.

nita tuossa puhelussa Lasse Heikkilää ja *Marian maa* -kirjaansa.

Taksimme sai ohittaa Meren taloa vartioivan sotilaan kopin pysähtymättä. Vastanotto suuressa talossa oli sydämellinen, näkymä merelle avara ja kaunis.

Meri oli valmis puhumaan – pienen neuvottelun jälkeen jopa suomeksi – ja hän

KUVA KIRSTI BECKER

Birgittalaisääntökunnan luostarin kirkko vihittiin käyttöön 1564. Iivana Julman joukot tuhosivat luostarin ja veivät osan nunnista Venäjälle 1577.

suhteen, pettymys olisi suuri. Olin jo innostunut hänen haastattelemisestaan – ja pakannut mukaan rakastamani Meren *Hopeanvalkea*-kirjan (suom. Eva Lille, Gummerus 1983).

Osmo oli tarkkavaistoinen ihmisten suhteen ja osasi asettaa sanansa oikein. Piritan luostarista Lennart Merelle soittamaansa puheluun hän latasi kaiken sen, mikä avasi ovet. Hän aloitti kunnioittavasti ranskaksi ja puhutteli Merta tämän korkein arvonimin, kertoi opiskelleensa Pariisissa samassa oppilaitoksessa kuin Meri aikoinaan, kertoi että olemme majoittautuneina siinä jokseenkin lähellä Meren taloa Piritan luostarissa, että olemme jo olleet aamumessussa ja haastatelleet abbedissa äiti Patriziaa ja isä Vello Saloa, joka osoittautui Meren lapsuudenystäväksi – jonka Meri halusi meidän tuovan mukamme luokseen, eivät olleet tavanneet vuosikymmeniin. Eikä Osmo tietenkään unohtanut mai-

puhui koskettavasti lapsuutensa Siperia-kokemuksista, tunteikkaasta paluustaan Viroon 17-vuotiaana, Viron muinaisen historian kipukohdista ja Virostä Marian maana. Viroa ja Latviä eli vanhaa Liivinmaata tarkoittanut nimitys Maarjamaa oli hänelle hyvin tärkeä, se sisälsi siunauksen.

Äänittäessämme olin enimmäkseen vaiti; Osmo oli ottanut haltuunsa haastattelijan toimeni jokseenkin suvereenisti. Hänen historian tietämyksensä pitkine latinankielisine siteerauk-

KUVA KIRSTI BECKER

Kukkia presidentti Lennart Merelle. Taustalla uusi Piritan luostari, joka avattiin kesällä 2001.

sineen, tietenkin ulkomuistista, tekivät varmasti vaikutuksen historioitsijanakin tunnettuun Lennart Mereen, niin avoimesti ja läheiseen sävyyn Meri puhui. Kirjaani hän kirjoitti lämpimän omistuksen.

Haastattelun jälkeen Meri kävelytti meitä ympäri laajaa, luonnontilaista pihamaataan, joka on vanhaa luonnonsuojelualuetta. Maaperä on miljoonia vuosia vanhaa savea, ja sen kivet oli jääkauden jää pudottanut muistoiksi sijoilleen.

Meri kertoi, että hänelle oli tärkeää tuntea historia myös jaloillaan, konkreettisesti jalkojen alla. Osmo huomasi, että pihalla kukkii runsaana neitsytmaarian sänkyruohoa, keltamataraa, pyhää yrttiä, josta on saatu muinaisina aikoina keltaista väriä. ”Tämähän on Terra Marianaa koko niitty!” huudahti hän ja levitti kätensä syleilemään paikkaa. Lennart Meri kertoi, silminnähdessäni, että Virossa keltamataraa käytettiin yhä värjäykseen Kihnun saarella.

Meri kertoi, että hänelle oli tärkeää tuntea historia myös jaloillaan, konkreettisesti jalkojen alla. Osmo huomasi, että pihalla kukkii runsaana neitsytmaarian sänkyruohoa, keltamataraa, pyhää yrttiä, josta on saatu muinaisina aikoina keltaista väriä. ”Tämähän on Terra Marianaa koko niitty!” huudahti hän ja levitti kätensä syleilemään paikkaa. Lennart Meri kertoi, silminnähdessäni, että Virossa keltamataraa käytettiin yhä värjäykseen Kihnun saarella.

KUVA OSMO PEKONEN

Lennart Meri ja lapsuudenystävä, Isä Vello Salo Meren talon pihamaalla Suomenlahden äärellä. Terra Marinasta, Marian maasta on kysymys.

Seuraavana aamuna presidentti, kirjailija Lennart Meren ja muiden aiemmin Piritassa haastateltujen joukkoon liittyi vielä yksi: Piritan hävitetyn luostarikirkon raunioilla vastasi minun kysymyksiini dosentti Osmo Pekonen, Marian maan asiantuntija.

* * *

Se oli ehkä toissakesänä tai sitten jo edellisenä, kun Osmo yllätti minut kadulla kohdatessamme: poskisuudelmia seurasi laulu! Hän kertoi ottavansa laulutunteja, ja oli niistä kovin innostunut, posket hehkuivat. Hänellähän oli kaunis ääni, myös puheääni. Innostus oli taas siis johonkin uuteen, ehkä laulutekstien suomennostyön myötä.

Poskisuudelmät ja laulu! Ne kuuluivat hänen tervehdysseremoniaansa sen jälkeen.

* * *

Unkarilainen matemaatikko János Bolyai, josta Osmo puhui niin vaikuttavasti ensimmäisen kerran häntä haastatellessani – eli ja kuoli yksin omassa neron ja poikkeusihmisen hornanmeressä – hornanmerekseksi hänen isänsä Eukleideen viidettä eli paralleeliaksiomaa kirjeessä pojalleen oli nimittänyt ja vaatinut Jánosia lopettamaan sen tutkimisen.

Tähtikirkas oli se yö, jona János Bolyai on kertonut oivaltaneensa lopullisesti, että on olemassa kolmio, jonka kulmien summa on vähemmän kuin 180 astetta, ja että hänen aikalaistensa hyväksymän euklidisen maailman ulkopuolella levittäytyy erilainen maailma. Se oli tähtikirkas, yksinäinen yö. Kukaan ei jakanut János Bolyain kanssa tuon yön tähtien kirkkautta eikä sitä loputonta avaruutta, johon hän viimein yksinäisyydessään hukkui.

Myös Osmo oli poikkeuksellinen lahjakkuus, jolla oli intohimoinen tietämisen ja tutkimisen palo. Osmo ei kuitenkaan hukkunut – ainakaan pysyvästi – oman lahjakkuutensa syövereihin, sillä hänen toisen siipensä kärki – myös siipi voidaan palauttaa kolmion muotoon, eikö totta? – pysyi ainutlaatuisella tavallaan kosketuksissa tähän maailmaan, jossa kolmion kulmien summa on 180 astetta, jossa ruusun juuret ovat mullassa, ja jossa ovat tuossa istuvat Petri, Wiljami ja Valtteri, ja me kaikki hänen ystävänsä täällä.

Osmohan oli läsnä meidän kaikkien elämässä, mutta hän oli samalla enkelinkantaman etäisyydellä meistä, omassa tähtikirkkaassa avaruudessaan.

*Nyt "tähdet nukkuvat hänen kanssaan,
levoton pää on tähtitynyllä hiljaa."*

Helvi Hämäläinen

Chère Kirsti,

Je suis effondrée d'apprendre le décès de Osmo Pekonen. J'aimais profondément Osmo. Voici ce que je voudrais lui dire.

Cher Osmo, tu m'a appris que Osmo cela voulait aussi dire Karhu en finnois, qui est sans doute la représentation la plus emblématique en Finlande : l'ours.

Tu étais d'une douceur, d'une pureté et d'une intelligence rare. Tu aimais la France et c'est en France que tu as fermé pour la dernière fois tes yeux. Tes écrits, ton engagement, ta passion pour lecture faisait de toi un pont constant entre plusieurs cultures.

Je t'aimais du fond du cœur Osmo, tu vas manquer à ce monde. Tu me manques.

Elsa Godart

Chercheur

Université Gustave Eiffel

Collaboratrice Scientifique

Université Libre de Bruxelles(ULB)

Rakas Kirsti,

Mieleni on kertakaikkiaan maassa kuultuani traagisen uutisen Osmosta.

Tämän haluaisin sanoa Sinulle, rakas Osmo! Opin Sinulta, mitä tarkoittaa nimesi suomen kielellä. Se tarkoittaa sitä, mikä on epäilemättä kaikkein tunnusomaisinta suomalaisuudelle: karhua.

Olit poikkeuksellisen rakastettava, puhdas ja älykäs. Rakastit Ranskaa ja Ranskassa viimeisen kerran ummistit silmäsi. Kirjallinen työsi, se mihin olit sitoutunut, intohimosi Kirjaan teki Sinusta sillan useiden kulttuurien välille.

Pidin Sinusta sydämeni pohjasta, Osmo. Tästä maailmasta puuttuu jotain Sinun lähdeytyäsi. Minä kaipaen Sinua.

Elsa Godart

Suom. Tarmo Kunnas

*Hän eli keväästä syksyyn, hedelmäpuun kukista
sadonkorjuun juhlaan.*

*Hän eli tapaamatta talviyön tuomaa pimeää,
sielua kylmäävää kouraa.*

*Hän eli elämänsä täytenä, elämäänsä täyttäen
enemmän, yhä enemmän.*

*Hän eli pidempään kuin muut, pidempänä
kuin muut.*

Aloitin työt Jyväskylän yliopiston Agora Center (AC) -monitieteellisessä erillislaitoksessa 2.1.2002, kun laitosta käynnisteltiin. Silloin tutustuin myös Osmoon, jonka kanssa olimme siitä lähtien päivittäisessä yhteistyössä, useinkin muissa kuin työasioissa, aina 29.9.2022 saakka, jolloin olimme kiertelemässä *Valon Kaupungin* -tapahtumassa suunnistaen baarien avulla. Alla hänestä viimeinen kuvani Henry's Pubissa irlantilaisista kahvia juomassa. Kaksi viikkoa tuon jälkeen Osmo oli poissa.

Kävimme vuosia säännöllisesti lounaalla ja myös iltapäiväteellä Agorassa. Myös tuolloin keskustelimme laajasti erilaisista teemoista liittyen matematiikkaan, fyysiikkaan, historiaan ja monitieteellisiin aiheisiin, kuten Alhambran ornamenteista, kiistellen modernista vs. perinteisestä runoudesta, luottamuksesta, josta sivumennen

KUVA ESA KANNISTO

sanottuna järjestimme monitieteellisen seminaarin, visioiden tekoälystä ja pohtien taivaan pilvien lukumäärän laskemisen ongelmaa. Monista keskustelumme aiheista Osmo on myöhemmin kirjoittanut taitavasti ja monipuolisesti ja, kuten eräs tietokirjailija sanoi minulle ”auringon tarkasti”.

Opin nopeasti tuntemaan Osmon myös hauskan ja kujeilevan puolen. Erikoisena piirteenä, vaan ei ehkä kaikille tuttuna, oli Osmon kyky ns. ”jäynien” tekijänä, kuten aprillipilo-

Osmo Pekonen osallistui syyskuussa 2022 Jyväskylän Valon kaupunki -tapahtumaan ja piipahti Esa Kanniston kanssa Henry's Pubissa irlantilaisista kahvia juomassa.

jen, joiden johdosta sain liiankin usein ”syödä silliä ja juoda kuravettä”. Kerran-kin aivan aamutuimaan, aamukahvia vasta miettiessäni, työhuoneeni ovelle ilmestyi Osmo näyttäen minulle paperiarkkia, jossa oli Osmolle osoitettu sähköposti tulostettuna. Siinä oli yliopiston hallinnolta tullut ohjeistus tilojen sisäisen vuokran laskemisesta, mikä oli juuri tuolloin yliopistossa ajankohtaista, ja määräys Osmon työhuoneen tilavuuden laskeminen pilottina uuden vuokran perusteeksi. Osmolla oli surkea ilme kertoessaan, ettei hän ollut huomannut sähköpostia aiemmin, ja että tiedot laskennan perusteeksi olisi lähetettävä viimeistään tänään klo 11, ja että Osmolla olisi juuri alkamassa tärkeä palaveri, joten hän pyysi minua avuksi ehdottaen, että minä menisin mittaamaan hänen työhuoneensa, mihin tietenkin suostuin. Kun olin mittaamassa Osmon työhuonetta, niin muistin, että oli huhtikuun 1. päivä, ja kun käännyin ovelle, niin siinä tällä silloin tämä silloin seisoj seisoj ja kuravettä tarjoten.

Sain usein Osmolta lahjaksi hänen kirjoittamansa tai toimittamansa kirjan painotuoreena. Mukana olivat omistuskirjoitus ja osmomainen kommentti, kuten loistavan *Marian maa* -kirjassa, jossa hän mainitsi sen olevan ”1. kirja 1. painoksesta”.

Yksi erikoisimmista tapauksista oli Brysselissä, kun Osmo oli Descartes-palkinnon tiedeviestintäkategoriassa ehdokkaana. Osmo pyysi minua Brysseliin aveciksi palkintojen julkistamisseremoniaan, joka oli mielenkiintoinen tapahtuma. No, Osmoa ei palkittu, vaan siinä ryhmässä voiton vei BBC:n ryhmä, mutta kuten Osmo muotoili: ”Suuri ja mahtava vei voiton, mutta perässä tuli sitkeästi Suomi-poika toiseksi.”

Perheemme retket Osmon seurassa, kuten Vega-veneellämme Päijänteellä, ovat hienoja muistoja.

MUODONMUUTOKSIA – MUISTOJANI OSMO PEKOSESTA

KUVA KIMMO BRANDT

Tapasin Osmo Pekosen ensimmäisen kerran Jyväskylässä vuonna 1990. Toimin silloin Korkeakoulualan assistenttien ja tutkijain liiton – sittemmin Tieteentekijäin liiton – puheenjohtajana. Liitto kuului Opettajien yhteisjärjestöön ja teki keskitetyt työmarkkinasopimukset työnantajan kanssa yhdessä Professoriliiton ja Yliopistolehtorien liiton kanssa. Mutta Jyväskylä muodosti poikkeuksen. Sen lähes legendaarinen hallintojohtaja Juho Hukkinen oli päättänyt säilyttää Jyväskylän yliopistolla oman neuvotteluoikeuden. Se tarkoitti, että neuvottelimme vuosittain Jyväskylässä erikseen. Lopputulos oli silti loppujen lopuksi sama kuin yleissopimus. Siitä poikkeaminen suuntaan tai toiseen olisi ollut hankalaa molemmille neuvotteluosapuolille.

Näiden neuvottelujen jälkeen oli tapana pitää jäsentilaisuus. Tuossa jäsentilaisuudessa viereeni ilmestyi pitkä, nuori tutkija, joka aika kauan seiso vieressäni. Lopulta hän ilmoitti, ”hei, minä olen Osmo Pekonen, olen matemaatikko.” Sen jälkeen hän ei puhunut muuta, mutta seiso ystävällinen ilme kasvoillaan siinä vieressäni, kun seurustelin muiden tutkijoiden kanssa. Kun kysyin tilaisuuden lopulla joltain heistä, kuka tuo pitkä, hillitty nuori mies oli, hän vastasi, että Osmo Pekonen on huippulahjakas matemaatikko, joka väitteli tohtoriksi pari vuotta sitten.

Osmo osallistui varsin aktiivisesti liiton tilaisuuksiin ja tuli aina tervehtimään. Hän etupäässä kuunteli, kovin paljoa emme keskenämme keskustelleet. Kun Osmo sanoi jotain, hän puhui korostetun rauhallisesti ja hyvin artikuloidusti. Se jäi mieleeni ensimmäisistä kohtaamisistamme.

Siirryttyäni omaksikin yllätyksekseni radion tiedetoimittajaksi *Ylen Ykköseen* vuonna 1994 liittyi Osmo asiasta keskusteltuamme tiedetoimittajiin. Hän oli julkaissut vuonna 1992 esseekokoelman ja vuonna 1995 ilmestyi hänen mainio teoksensa *Ranskan tie*. Hän kirjoitti myös lehtiin yhä aktiivisemmin ja hyvin paljon yleisesti tieteen historiasta ja Euroopan kulttuurihistoriasta. Hän antoi minulle kirjansa ja puhuimme keskenämme entistä enemmän. Huomasimme olevamme molemmat generalisteja, joiden kiinnostuksen kohteet ulottuivat laajalle. Aloin arvostaa Osmon monelle alalle ulottuvaa tietoa ja hänen kykyään esitellä sitä persoonallisesti ja samalla analyttisesti.

Toimitin YLE:ssä ollessani humanististen tieteiden ja tiedepolitiikan viikkomakasiinia, jonka nimi oli alankomaalaisen historiafilosofi Johan Huizingan tunnetun teoksen mukaan *Leikkivä ihminen*. Makasiinin lopussa oli lyhyt, yleensä humoristinen tutkijaesittely, jolle olimme freelancerieni kanssa antaneet nimeksi *Viikon leikitoveri*. Siinä ei haastateltu kohdehenkilöä, jolle esittely tuli yllätyksenä, vaan hänen ystäviään, kollegoitaan ja muita hänen lähipiiriinsä kuuluneita henkilöitä.

Osmo oli kerran leikkiverina. Henkilökuvan kokosi toimittajaverini Riikka Schmidt, joka sittemmin tuli laajemmin tunnetuksi television puolella YLE 1:n kuuluttajana nimellä Riikka Warras. Valitettavasti näitä viikkomakasiineja ei vielä 1990-luvulla säilytetty kattavasti. Yritin etsiä Osmon esittelyä tätä kirjoitusta varten, mutta se ei valitettavasti ole tallessa. Muistaakseni Osmoa haastateltiin ohjelmassa myös Ranskan tiede -kirjastaan.

Pariisi yhdisti Osmoa ja minua. Väitöskirjassani suomalaisten ulkomaisesta opinkäynnistä olin tutkinut keskiajan suomalaisia opiskelijoita Pariisissa, joka oli 1400-luvun lopulle saakka heidän tärkein opintokohteensa. Pariisin retkeilyjä varten olin ostanut ”erilaisen matkaoppaan” *Guide de Paris Savant* – opas tieteen Pariisiin. Siinä Pariisin kaupunginosa, katuja ja rakennuksia esiteltiin tieteen näkökulmasta. Teos oli kiinnostava taskuensyklopedia, jota edelleen pidän usein mukana Pariisissa ollessani. Osmo selaili sitä ihaillen ja totesi, että tämä hänenkin pitää hankkia. Hän ei pyytänyt sitä lainaksi, joten ehkä hän sitten hankki sen itsekin. Hänen laajasta kirjastostaan se saattaa siis hyvinkin löytyä.

Ranskaan ja suomalaisten keskiaikaiseen opinkäyntiin Pariisissa liittyi myös Osmon minulta Orléans’issa ilmestyneeseen *Le Porche* -julkaisuun pyytämä artikkeli Pariisin yliopiston rehtorinakin vuorollaan toimineen Olavus Magnin roolista Jeanne d’Arcin -prosessissa, jossa Pariisin yliopisto oli ollut mukana häntä harhaopeista tuomitsemassa. Kun Ranskan kuningas Kaarle VII keväällä 1436 oli saapunut armeijoineen Pariisin edustalle, yliopisto päätti lähettää hänen luokseen lähetystön, joka neuvottelisi hänen kanssaan Jeanne d’Arcin tapauksesta. Englantilais-saksalainen kansakunta, johon pohjoismaisetkin opiskelijat kuuluivat, nimesi edustajakseen lähetystöön suomalaisen Olavus Magnin, joka oli ollut poissa yliopistosta silloin, kun yliopisto oli hyväksynyt Jeanne d’Arcin tuomitsemisen harhaoppisena. Osmo oli erittäin innostunut tästä tapauksesta, sillä Olavus Magni oli ensimmäinen suomalainen, jolla oli ollut merkittävä rooli

KUWA JUSSI NUORTIVA

Ranskan suojelupyhimys, Orléansin neitsyt Jeanne d’Arcin kuva Ranskan Kunnialegioonan rakennuksessa. Siellä vierailimme yhdessä Osmon kanssa vuonna 2015, jolloin olimme luovuttamassa tasavallan presidentin päätöksellä kaikki suomalaiset kunniamerkit Kunnialegioonan museoon.

Ranskan historiassa. Olavus Magnista tuli sittemmin Turun piispa, mutta suurimmat ansionsa hän oli saavuttanut juuri Ranskassa. Turun hiippakunnan 1500-luvulla julkaistussa piispainkronikassa todetaankin, että ”ranskalaiset, etenkin pariisilaiset, pitivät Olavus Magnia suuressa arvossa.” Tämä tapaus oli mannaa Osmolle, joka keskusteluissamme usein palasi siihen.

Osmo osallistui hyvin aktiivisesti tiedetoimittajain liiton tilaisuuksiin, etenkin liiton puheenjohtajana järjestämilleni matkoille, sillä hyvävarainen liitto saattoi vahvasti tukea jäsenten osallistumista näille tiedematkoille. Osmolla ei ollut pysyvää palkkavirkkaa Jyväskylän yliopistossa, mutta työhuone hänellä siellä oli koko uransa ajan. En tiedä, hakiko hän virkoja muista yliopistoista tai pyrkikö hän jossain vaiheessa joihinkin muihin tehtäviin. Raha-asioista emme puhuneet, mutta onnistuin silloin tällöin hankkimaan Osmolle joitakin apurahoja, jotka tukivat hänen jatkuvasti vireillä olleiden monien hankkeittensa toteutumista.

Erytyisesti mieleeni jäi tiedetoimittajien matka Skotlantiin vuonna 1999. Teimme sen parinkymmenen hengen joukolla. Olimme vuokranneet viisi autoa, joista minä ajoin yhtä. Mittausupseeri Osmo toimi kartanlukijana. Kukin auto valitsi oman reittinsä. Pääasia oli, että saavuimme kaikki määräaikaan mennessä yhteisiin kohteisiin. Siihen aikaan ei ollut vielä älypuhelimia, GPS:ää tai mahdollisuutta lukea lisätietoja kohteista kännykällä. Matkapuhelimella saattoi kyllä soittaa tai lähettää tekstiviestejä. Ulkomailla se oli kuitenkin huomattavan kallista.

Ensimmäinen muistoni on tilanteesta, jossa olin aamulla suunnitellut ajettavan reitin yhdessä Osmon ja autokuntamme muiden jäsenten kanssa. Lähdimme sen mukaisesti matkaan, mutta jossain vaiheessa minusta alkoi tuntua siltä, ettemme olleet oikealla reitillä. Kysyin mittaupseeriltani kohteliaasti, olisiko mahdollista, että olemme väärällä reitillä. Hän vastasi, että olemme kyllä oikealla reitillä, joskaan se ei ole se, johon olimme yhdessä päätyneet. Hän kertoi, että nyt ajettava reitti oli mielenkiintoisempi ja että hän oli ajatellut järjestää meille pienen yllätyksen.

Jonkin matkaa Osmon valitsemaa reittiä ajettuamme hän ilmoitti, että puolentoista mailin kuluttua on pysähdys. Pienen tienristeyksen kohdalla hän sitten ilmoitti juhlallisesti, että olemme saapuneet kohteeseen. Nousimme autosta ja yritimme tähyillä ympärillemme, mutta emme nähneet kuin metsää ja melkein läpätunkemäntä rhodonendron-pensaikkoa. Siitä oli tullut aikamoinen riesa Skotlannissa.

Aikamme ympärillemme katseltuamme totesin Osmolle, että olisi varmasti helpompaa etsiä, jos tietäisimme, mitä etsimme. Silloin Osmo paljasti, että Venäjän keisari Aleksanteri III oli ollut täällä ja hänen vierailunsa kunniaksi oli ”meidän keisarillemme” pystytetty muistokivi. Osmolla oli mukanaan olevassa kirjassa jopa kuva noin sata vuotta vanhasta valokuvasta. Siinä kivi oli avoimella paikalla, jolta näkyi kaunis kumpuileva maisema. Kun olimme hyväsen aikaa etsineet, löytyi kaivattu kivi. Se oli sammaloituneena kummulle kasvaneessa pensaikossa. Puusto oli puolestaan peittänyt aiemman avaran näkymän. Totesimme, että se oli sitten siinä ja jat-

koimme hieman huvittuneinta matkaa. Osmo oli varsin hiljainen. Hän oli varmasti se, joka oli kaikkein yllättynein.

Samalla matkalla meille oli sovittu vierailu Roslin Institutessa, jossa saimme tutustua kloonilamma Dollyyn ja sen kolmeen kloonattuun karitsaan. Dolly oli aikansa tunnetuin skotlantilainen. Kloonattu suurikokoinen nisäkäs oli ollut tieteellinen sensaatio. Tietysti se kiinnosti meitä suomalaisia tiedetoimittajia, jotka otettiin perin ystävällisesti vastaan instituutissa. Myös Dolly oli ystävällinen ja rauhallinen ja sitä oli helppo lähestyä. Selvästikin maailmantähti, joka oli tottunut esiintymään.

Osmo oli muiden tavoin hyvin innostunut mahdollisuudesta tavata Dolly. Hän keskusteli tutkijoiden kanssa ja pyysi minua ottamaan kuvan hänestä ja Dollysta. Tein työtä käskettyä ja annoin hänelle tuon ottamani kuvan, kun se oli kehitetty Suomeen palattuamme. Digikameraa minulla ei silloin vielä ollut. Osmo kertoi, että aikoi kirjoittaa tapaamisesta ja pyysi lupaa julkaista kuvan. Toki siihen suostuin. Jonkin ajan kuluttua sain Osmolta postitse kirjan *Minä ja Dolly*. Se oli hauska kirja, kuten Osmon kirjat yleensäkin. Osmolla oli kyky tarttua tilaisuuteen ja kyky kirjoittaa nopeasti ja sujuvasti aiheesta kuin aiheesta.

Dollyn lisäksi meitä kiinnosti keskiajan lopulla rakennettu merkillinen Rosslyn Collegiate Chapel -kirkko. Sen pohjakerros oli ollut paikkana, jossa järjestettiin pienen katolisen yhteisön messuja ja seremonioita. Kirkon rakennuttanut Sinclair-suku jatkoi kappelissa suljettuja katolisia palvontamenoja vuoteen 1861 saakka. Palvonta kohdistui myös Sinclair-suvun vainajiin ja siinä oli vahvasti mystisiä, monien mielestä jopa okkultistisia piirteitä. Kansanperinteessä Rosslyn Chapel liitettiin Temppeleihin ritarikuntaan, tarinaan Graalin maljasta ja vapaamuurareihin. Vuonna 2003 se tuli maailmalla tunnetuksi, kun kirjailija Dan Brown sijoitti samana vuonna ilmestyneen kirjansa *The Da Vinci Code* loppuhuipentuman Rosslyn Chapeliin. Sen jälkeen siitä tuli nopeasti yksi Skotlannin suosituimmista turistikohteista.

KUVA JUSSI NUORTEVA

*Roslin-instituutissa tapamamme kloonilamma Dolly oli suuri ”julkkis” Skotlannissa ja maailmalla. Osmo kirjoitti vierailun pohjalta kirjan *Minä ja Dolly*.*

Matkoja muinaisuuteen – Suomen Lähi-idän instituutin säätiö

Suomi oli vuonna 1994 saanut uuden tiedeinstituutin, Suomen Lähi-idän instituutin. Sen perustamisessa olivat mukana monet tahot, kuten evankelis-luterilai-

nen, katolinen ja ortodoksinen kirkko, Helsingin ja Turun yliopistot, Åbo Akademi, Suomen kulttuurirahasto sekä joitakin muita organisaatioita. Instituutin toiminta käynnistyi Jerusalemissa, joskin käytännössä palestiinalaisalueen puolella Bet Jalassa. Siellä sijaitti instituutin ensimmäisen johtajan, filosofian tohtori ja Rockefeller museon arkeologi Mikko Louhivuoren asunto.

Vähän matkan päässä instituutin toimipaikasta sijaitti Artasin palestiinalaiskylä, jossa suomalainen tutkija Hilma Granqvist oli tutkinut palestiinalaisten avioliittokäytäntöjä 1920-luvulla. Hän oli Marokossa samojen teemojen parissa työskennelleen yhteiskuntatieteilijä Edvard Westermarckin oppilas. Tiedetoimittajat tekivät retken Israeliin ja vierailivat Artasin kylässä, jossa eräs vanha punatukkainen mies muisti vielä ”Haliman”, kuten Hilmaa siellä kutsuttiin. Hän oli ollut Hilman siellä työskennellessä viisivuotias. Hilma Granqvist tunnetaan edelleenkin koulutettujen palestiinalaisten keskuudessa. Äskettäin tapaamani Betlehemin yliopiston arkeologi totesi heti, kun kuuli minun olevan suomalainen, että täällä toimi aikanaan suomalainen ”naisprofessori”, joka oli paikallisten keskuudessa hyvin arvostettu.

Hilma Granqvist ei saanut ansaitsemaansa arvostusta Suomessa. Sen vuoksi hän työskenteli Lontoossa, jossa Edvard Westermarck toimi London School of Economicsin sosiologian professorina. Helsingin yliopisto ei hyväksynyt Granqvistin väitöskirjaa vuonna 1931, mutta Åbo Akademin professoriksi ja rehtoriksi valittu Westermarck ymmärsi sen arvon. Niinpä Hilma Granqvist väitteli tohtoriksi Åbo Akademiassa vuonna 1932. Hänen nykyisin erittäin arvokkaina pidetyt arkistonsa, valokuvansa ja tutkimusaineistonsa on talletettu Åbo Akademin kirjastoon ja British Museumiin Lontooseen. Ne on digitoitu 2021 ja niitä pidetään urauurtavina sosiologiaan tutkimuksessa.

Tiedetoimittajien vierailu Suomen Lähi-idän instituutin toimikentälle avasi aivan uudenlaisia näkymiä suomalaisten tutkimustoimintaan alueella. Powerpointeja ei vielä ollut, vaan vierailleville tiedejournalisteille oli Artasissa katettu ateria kylän hallintorakennuksen lattialle. Siellä me sitten Hilman ansiosta istuimme arvostettuina vieraina kuuntelemissa kertomuksia palestiinalaisten elämästä ja vaiheista varhais-

KUVA JUSSI NUORTEVA

Keskustelut ja ruokailu Artasin palestiinalaiskylässä käytiin lattialla istuen. Saimme tutustua suomalaisen sosiologiaantropologi Hilma Granqvistin siellä 1920–1930-luvulla tekemään vaikuttavaan työhön.

sista ajoista nykypäivään. Osmo seurasi keskustelua tapansa mukaan tarkkaavaisesti, muttei juurikaan osallistunut keskusteluun tai esittänyt kysymyksiä. Kuitenkin hän kirjasi ylös tietoja ja käytti niitä myöhemmin esseissään ja kirjoissaan.

Suomen Lähi-idän instituutin ja suomalaisen tutkimuksen merkeissä teimme neljä matkaa Lähi- itään ja Egyptiin. Professori Jaakko Frösénin johdolla tiedetoimittajat tekivät kaksi matkaa Petraan ja kaksi Egyptiin. Toinen Egyptin matka painottui yhteiskunnallisiin asioihin ja Välimeren alueen tutkimusyhteistyöhön. Osmo oli mukana matkoilla sekä Petraan että Egyptiin. Etenkin Egyptissä sää oli paahtavan kuuma ja vaaleiden pohjoismaisten vierailijoiden iho alkoi nopeasti punottaa. Osmolla oli lippalakki, mutta koska se jätti niskan paljaaksi hän kiinnitti sen alle valkoisen liinan Ranskan muukalaislegioonan hatun tapaan. Matkaryhmässämme hän sai sen ansiosta mainoksista lainatun liikanimen ”Kari Grandi, kaikkien janoisten sankari”. Toimin itse näiden matkojen järjestäjänä, sillä olin tuolloin Suomen Lähi-idän instituutin säätiön puheenjohtaja ja olin ollut EU:n tutkimuksen 7. puiteohjelmassa kansainvälisen yhteistyön ns. INCO-komitean jäsenenä ja paneutunut erityisesti Välimeren alueen tutkimusyhteistyön rahoitusjärjestelyihin.

KUVA JUSSI NUORTEVA

Egyptin kuumuus yllätti tiedetoimittajat. Runsaasti vettä nauttimalla ja suojautumalla auringolta matka sujui silti ongelmitta. Osmo sai siellä lisänimen ”Kari Grandi”.

Ekumeeninen katolilainen

Minua ja Osmoa yhdisti monien muiden asioiden ohella kiinnostus katolista kirkkoa kohtaan. Valmistelllessani väitöskirjaani suomalaisten ulkomaisesta opinkäynnistä ennen Turun akatemian perustamista vuonna 1640 työskentelin monien yliopistojen arkistoissa Ranskassa, Saksassa ja Italiassa. Tärkeä tukikohtani Suomessa oli Helsingin Ritarikadulla sijainnut dominikaanien kulttuurikeskus. Suomalainen isä Martti Voutilainen luennoi teologisessa tiedekunnassa aristotelismista ja katolisen kirkon teologiasta. Kuuntelin hänen luentojaan ja hän tuki työtäni hankkimalla kulttuurikeskuksen kirjastoon tarvitsemiani kirjoja keskiajan yliopistohistoriasta ja skolastisesta tieteestä. Kulttuurikeskuksessa asui ranskalaistaustaisia dominikaaneja, joihin frankofiili Osmo tutustui. Vähitellen kulttuurikeskuksesta muodostui tärkeä

tukikohta myös Osmolle. Sillä oli epäilemättä merkitystä hänen kiinnostuessaan en-
tistä enemmän katolisuudesta.

Merkittävin katolilainen hautausmaa Suomessa on Turun Kupittaalla. Kävimme
siellä kerran Osmon kanssa. Esittelin hänelle minulle tuttujen henkilöiden hautoja.
Professori Jarl Gallén oli auttanut minua tutkiessani dominikaanien ja fransiskaanien
studium particulareja – sääntökuntien omia yliopistotasoisia oppilaitoksia. Niiden
vaikutus oli suuri myös Suomessa. Käynti hautausmaalla avasi Osmolle uusia näky-
miä katolisen kirkon aikaan Suomessa ja suhtautumisessa katolilaisuuteen omana
aikanamme. Etenkin keskiajan suomalaisten oppineisuus teki häneen vaikutuksen.
Dominikaanien ja fransiskaanien vaikutus on ollut yleisesti vähän tunnettu. Eipä
juuri kukaan tiedä sitä, että Ahvenanmaalla sijainneessa Kökarin konventissa toimi-
nut Stephanus Laurentii oli Suomen ainoa keskiaikainen teologian tohtori. Tutkin-
tonsa hän oli suorittanut fransiskaanien omassa studiumissa, joka vastasi tasoltaan
täysin muita yliopistoja. Viimeinen keskiajan katolinen piispamme Märten (Mart-
nus) Skytte oli puolestaan opiskellut dominikaanijärjestön vastaavissa omissa studi-
umeissa. Ennen paluutaan Suomeen Turun piispaksi hän oli toiminut kymmenen
vuotta teologian opettajana dominikaanien studiumissa Napolissa. Katolisen kirkon
vaikutus historiaamme ja oppineisuuteemme avautui Osmolle Jarl Gallénin, Birgit
Klockarsin ja luterilaisen professori Kauko Pirisen tutkimusten ansiosta.

Ranskassa ja muualla katolilaisessa kulttuuripiirissä elänyt ja työskennellyt Osmo
kiinnostui vuosien kuluessa yhä enemmän katolilaisesta spiritualiteetista. Silti mi-
nulle oli yllätys hänen kääntymisensä katolilaiseksi. Osmo oli luonteeltaan eku-
meeninen, hän arvosti myös luterilaista kirkkoa, mutta vähitellen hän koki kato-
lisuuden yhä paremmin itselleen sopivaksi. Olin mukana, kun hänet konfirmoitiin
yhdessä nuorten katolisten poikien kanssa Jyväskylän katolisessa Pyhän Olavin kir-
kossa. Piispa Teemu Sippo oli tullut Helsingistä suorittamaan konfirmaation. Tätä
kirjoittaessani totesin, että Osmon katoliseen kirkkoon liittymisen jälkeen emme
oikeastaan juurikaan puhuneet ”uskon asioista”.

Suomalainen ja ranskalainen

Osmon yhteys Ranskaan oli läheinen ja Ranska myös palkitsi hänet näyttävästi.
Osmo Pekonen kutsuttiin neljän ranskalaisen akatemian jäseneksi. Académie des
Sciences, Arts et Belles-Lettres de Caen oli perustettu jo vuonna 1652, Académie des
Sciences, Belles lettres et Arts de Besançon et Franche-Comté 1752. Osmon arvos-
tama Académie d’Orléans oli vuodelta 1809 ja uusin, vaan ei vähäisin, EU-hengessä
1979 perustettu Académie européenne des Sciences, des Arts et des Lettres. Aivan
erityisen merkittävä oli Osmo Pekosen vuonna 2012 saama Institut de Francen *Prix
Gustave Chaix d’Est-Ange*, joka voidaan myöntää vuosittain vain yhdelle joko rans-
kalaiselle tai ulkomaiselle henkilölle. Kolme suomalaista oli saanut sen ennen Osmo
Pekosta: Ranskaan asettunut kasvitieteilijä William Nylander 1869, tähtitieteilijä

Karl F. Sundman 1912 ja kirjallisuudentutkija Maija Lehtonen 1964. Osmo oli myös ranskalainen ritari. Hän oli *Chevalier dans l'Ordre des Palmes Académiques*. Sen violetin väristä nauhaa Osmo kantoi usein puvuntakkinsa napinlävessä.

Vuonna 2013, paria viikkoa ennen tasavallan presidentti Sauli Niinistön virallista vierailua Ranskaan, sain tehtäväksi luovuttaa Vapauden Ristin ritarikunnan ja Suomen Valkoisen Ruusun ja Suomen Leijonan ritarikuntien kunniamerkit Ranskan Kunnialegioonan museolle. Toimin kahden jälkimmäisen ritarikunnan hallituksessa ja olin Pariisissa käydesäni todennut, että Ranskan kunnialegioonan museossa oli vain muutamia satunnaisesti sinne luovutettuja suomalaisia kunniamerkkejä. Muista Pohjoismaista oli luovutettu tuohon maailman parhaimpaan kunniamerkkimuseoon täydelliset sarjat Tanskan Elefantti-ritarikunnan ja Ruotsin Serafiimi-ritarikunnan kunniamerkkejä myöten.

Kerroin Osmolle tästä tehtävästäni ja pyysin häntä kääntämään ranskaksi luovutuspuheeni, jonka pitäisin Kunnialegioonan korkeiden edustajien, Museon johdon ja Suomen suurlähettilään ja lähetystön muiden edustajien läsnä ollessa. Osmo lupasi kääntää, mutta halusi ehdottomasti olla mukana myös luovutustilaisuudessa. Se sopi hyvin kaikille. Niinpä kävimme vielä edellisenä päivänä Osmon kanssa läpi kaikki järjestelyt museossa ja kiersimme myös katselemassa museota – jonka toki olimme molemmat nähneet jo useaan kertaan aikaisemmin. Illalla Osmo luki luovutuspuheeni lause lauseelta ja minä toistin, minkä jälkeen Osmo vielä korjasi ääntämistä ja painotuksia ja luimme tekstit uudelleen muutamaan kertaan. Lopulta hän oli tyytyväinen oppilaansa suoritustasoon. Itse luovutuspuhe meni mukavasti ja juhlistimme järjestäjien kanssa tilaisuutta sekä museossa että sen jälkeen presidentti Charles de Gaullen lähellä Kunnialegioonan palatsia sijainnassa työhuoneessa, josta silloin oltiin tekemässä

KUVA JUSSI NUORTEVA

Osmo matkusti innolla Pariisiin luovuttamaan kanssani suomalaisia kunniamerkkejä Ranskan Kunnialegioonan museoon. Osmo käänsi puheeni ja preppasi minun ääntämistäni. Kuvassa yksityiskohta museon taulusta, jossa Kunnialegioonan perustajan, keisari Napoleon I:n kuolemaa surraan.

museota. Kun vuonna 2017 minusta tuli Kunnialegioonan ritari, käänsi Osmo jälleen kiitospuheeni Ranskan suurlähetystössä pidettyä luovutustilaisuutta varten. Lausumisohjeet sain sillä kertaa nauhoitettuina. Mutta hyvin sekin toimi, vaikka olin unohtanut ottaa lukulasit mukaani.

Laxmanien Savonlinna ja Daikokuya Kodayun Suzuka

Osmo oli aina nopea tarttumaan ja paneutumaan uusiin asioihin. Niitä hänellä oli jatkuvasti vireillä uskomaton määrä. Toimiessani pohjoismais-japanilaista yhteistyötä edistävän *Scandinavia-Japan Sasakawa Foundationin* hallituksessa kiinnostuin Savonlinnassa syntyneestä luonnontieteilijä Erik Laxmanista (1737–1796), joka oli Venäjän tiedeakatemian akateemikko. Laxmanin luokse oli hänen Tyynen valtameren rannalla tutkimuksia tehdessään tuotu kaksi haaksirikkoutunutta japanilaista. Toinen heistä oli merikapteeni Daikokuya Kodayu. Japanilaiset matkustivat Laxmanin mukana Pietariin ja tutustuivat siellä hovin elämään ja tieteeseen, taiteeseen ja moderneihin keksintöihin. Daikokuya Kodayu piirsi niistä kuvia – samoin japaniksi käännetyn Suomenlahden kartan. Nämä aineistot ovat nykyisin Japanin Kansallisarkistossa Tokiossa ja Daikokuya Kodayun kotikaupungissa Suzukassa, jossa on hänelle omistettu oma museo. Erik Laxmanin poika Adam Laxman hyödynsi syntyneitä

KUVA JUSSI NUORTEVA

Eksootikkaa illallisella Tiberiaksessa. Osmolla päässään turkilaistyylinen fetsi.

KUVA JUSSI NUORTEVA

Japanilainen merikapteeni Daikokuya Kodayu. Osmo kertoi esitelmässään, että ranskalainen tutkimusmatkailija de Lesseps kiinnitti huomiota siihen, että merikapteeni poltti jatkuvasti piippua. Suzukan Daikokuya Kodayu-museo.

yhteyksiä tekemällä 1792 matkan Japaniin. Sen aikana hän sai aikaan ensimmäisen kauppasopimuksen Japanin ja Venäjän keisarikuntien välillä.

Sasakawa-säätiö on tukenut Laxmaneihin ja Daikokuya Kodayuun kohdistuvaa tutkimusta. Osmokin sai apurahan Japanissa tehtävään työhön, mutta valitettavasti se jäi häneltä käyttämättä. Osmon teema oli erittäin kiinnostava. Hän oli löytänyt yhteyden Daikokuya Kodayun ja ranskalaisen tutkimusmatkailija Barthélemy de Lessepsin (1766–1834) välillä. De Lesseps oli tavannut Daikokuya Kodayun ja kirjoittanut hänestä kuvauksen matkakertomukseensa, joka ilmestyi kahdessa osassa Pariisissa 1788 ja 1790.

Osmo esitteli tekemäänsä kiinnostavaa löytöä Kansallisarkistossa 15.9.2022 järjestetyssä Laxman-seminaarissa. Verkossa lähetetty seminaari herätti kiinnostusta myös Japanissa ja Osmo Pekosen jatkotutkimuksia Japanin arkistoissa odotettiin mielenkiinnolla. Tieto Osmon kuolemasta herätti järkytystä sielläkin. Toive on, että Osmon kollegat voisivat jatkaa tätä työtä. Joka tapauksessa sen pysyväksi muistoksi jää tiede- ja kulttuuriministeri Hanna Kososen ja Japanin suurlähettiläs Takashi Muratan Savonlinnan kaupunginkirjastossa huhtikuussa 2021 paljastama Erik Laxmanin muotokuva. Sen maalasi Osmon ystävä ja ”luottotaiteilija” Svetlana Ruoho.

Professori Osmo Pekonen

Suomalaisen kunnianosoituksen Osmo sai vuonna 2021, kun tasavallan presidentti myönsi hänelle professorin arvonimen. Moni oli keskusteluissa tuonut esille, että tätä arvonimeä Osmo Pekoselle olisi hyvinkin perusteltua esittää, olihan hän kaksinkertainen tohtori eri tieteenaloilta ja nelinkertainen dosentti.

Esiityksen asiasta tekivät lopulta kanssani säveltäjä Kaija Saariaho, Suomen Pankin pääjohtaja Olli Rehn, Kotimaisten kielten keskuksen johtaja, professori Ulla-Maija Forsberg, Jyväskylän yliopiston professori Pekka Neittaanmäki ja jyväskyläläinen kotiseutuneuvos Kauko Sorjonen, joka ystävällisesti ilmoitti, että hän hoitaa mielellään arvonimestä koituvan leimaveromaksun.

Osmo ilahtui kovasti, kun kuuli, että tasavallan presidentti oli hyväksynyt esiityksen. Hän halusi kuitenkin, että arvonimen myöntämisestä annettu avoin kirje luovutettaisiin hänelle vasta syksyllä 2022, kun myös Kaija Saariaho on Helsingissä. Tätä diplomia Osmo ei ehtinyt saada, vaikka ehtikin iloita arvonimestä lähes vuoden ajan. Jo sovittu tilaisuus pidettiin Suomen Pankissa, mutta se vaihtui ilojuhlata muistojuhlaksi. Luovutin tilaisuudessa tasavallan presidentin avoimen kirjeen Osmon veljelle Petri Pekoselle.

Kaksi isänmaata

Osmo oli isänmaallinen. Hän oli ylpeä siitä, että oli kotiseutuaan puolustaneen vanhan ja maineikkaan Savon prikaatin upseeri. Joukkoyksikön suurimmat teot sijoituivat Kustaa III:n sodan aikaan, vuosiin 1788–1790 ja kenraali Johan Sandelsin

sitkeään puolustukseen Savossa ylivoimaista venäläistä hyökkääjää vastaan Suomen sodassa 1808–1809.

Porrassalmella sijaitseva Pekosten sukukartano oli valmistunut vuonna 1785, kolme vuotta ennen Kustaan sodan syttymistä. Se oli Savon sotanäyttämön keskiössä Kustaa III:n sodan aikana. Porrassalmen taistelun aikana 13.6.1789 se toimi

KUVA JUSSI NILOREIVA

Porrassalmen taistelun 225-vuotisjuhla oli tapahtuma, jonka järjestämisessä Osmolla oli merkittävä rooli. Kuvassa hän on Porrassalmella yhdessä filosofian tohtori Charlotta Wolffin kanssa 1700-luvun asuihin pukeutuneena.

venäläisten joukkojen päämajana. Siellä sai ensiavun savolaisen sotilaan ampumasta luodista jalkoväliin haavoittunut Göran Magnus Sprengtporten, entinen Savon Prikaatin komentaja, joka oli siirtynyt Venäjän palvelukseen, kun koki, ettei saanut Ruotsissa ansioidensa mukaista arvostusta. Talon seinässä on perimätiedon mukaan edelleen tykinkuula, joka oli juuttunut siihen Porrassalmen taistelun aikana.

Osmo oli yksi vuoden 2014 Porrassalmen taistelun 225-vuotisjuhlan organisaattoreista. Mikkelissä järjestettiin myös Savon Prikaatin komentajasta Curt von Stedingkistä ja hänen suvustaan kertonut näyttely. Sen oli rakentanut Kansallisarkisto, joka oli ostanut Ruotsista Stedingk-suvun koko arkiston. Siihen kuuluivat myös Savon Prikaatin ja Karjalan Rakuunarykmentin alkuperäiset asiakirjat sodan ajalta.

Osmo oli pukeutunut 1700-luvun asuunsa ja toimi tapahtumien mestarina hoidaen järjestelyjä ja johtaen tapahtumia. Tilaisuutta kunnioittivat läsnäolollaan muun muassa Curt von Stedingkin jälkeläiset Joachim von Stedingk – rinnassaan George Washingtonin Curt von Stedingkille Yhdysvaltain vapaussodassa osoitetusta urhoolisuudesta myöntämä Cincinnati-mitali – ja nuori herttua Charles-Louis Armand Fouché d’Otrante. Osmo ui tässä seurapiirissä kuin kala vedessä.

Tapasin kreivi Joachim von Stedingkin Tukholmassa marraskuussa 2022 ja kerroin hänelle Osmon kuolemasta. Helmikuun 16. päivänä 2023 Döbeln-Förbundet, jonka aktiivijäsen Osmo oli ollut, järjesti vuosijuhlansa yhteydessä Tukholman Drottninghusetissa muistohetken, jossa muistelimme Osmon arvokasta panosta Suomen ja Ruotsin yhteisen historian tapahtumien nostamisessa esille. Tänä päivänä, kun olemme jälleen yhdistymässä NATO:n jäseniksi, tämä todettiin erityisen merkittäväksi työksi.

Yksi Osmon isänmaallisen toiminnan lähiryhmistä oli Jyväskylä Tammisunnuntain Kilta. Sen tehtävä oli muistaa Suomen Vapaussodan alkutapahtumia ja itsenäisyyden ensimmäisiä askelia. Lauantain perinteistä juhlaillallista seurasi sunnuntaina 29.1.2023 avoin kansalaisjuhla Jyväskylän Normaalikoulun juhlasalissa. Juhlassa esiintyi Jyväskylän Studiokuoro, jonka ohjelmassa oli kaksi Osmo Pekosen sanoittamaa laulua. Jälkimmäinen niistä oli tehty englantilaisen Gustav Holstin ensimmäisen maailmansodan aikana sävelletyn *The Planets*-musiikin sanoitukseksi. Sen nimi oli *Kaksi isänmaata*. Nämä kaksi isänmaata olivat tärkeitä Osmon elämässä – maallinen ja taivaallinen.

Osmo oli ollut yksi niistä viidestäkymmenestä matemaatikosta, jotka Stephen Hawking oli nimennyt ryhmään, jonka hän uskoi voivan ratkaista *Kaiken teorian*. Osmo työskenteli Pariisissa muistaakseni noin puolen vuoden ajan. Lopputulosta ei kuitenkaan saatu aikaan. Osmo itse epäili, ettei sellaista kaikkia fysiikan lait huomioon ottavaa teoriaa ehkä saadakaan aikaan. Hänelle toinen ulottuvuus tarkoitti sen jälkeen yhä enemmän sitä ulottuvuutta, joka oli saavutettavissa spiritualiteetin kautta. Hänen murrokseensa – uskonnolliseen ja ajattelulliseen – kuului ajatus siitä, että ihmisen sielu ja henki voivat ylittää fysiikan lakien rajaaman ulottuvuuden ja

liikkua vailla ajan ja materian rajoituksia. Tähän sopii Kaksi isänmaata sanoituksen jälkimmäinen säkeistö. Siinä hän puhuu tulevasta taivaallisesta isänmaasta:

*Myös uutta isänmaata jo kaipaen tulevaa
ja etsin valtakuntaa, min usko valmistaa.
Sen kuulun sotajoukkoon, kun rauhan työtä teen,
ja kilvoituksen jälkeen saan voiton seppeleen,
kun kirkas aamunkoitto yön jälkeen sarastaa
ja lunastettu, vapaa, on valmis uusi maa.*

Osmo ei nähnyt sanoittamansa musiikin valmistumista CD:llä, jonka otsikko oli *Ilolle*. Levy valmistettiin Saksassa ja se ilmestyi samana päivänä, jona hän kuoli Ranskan Uzès'ssa. Uskon ja toivon, että hän kuolemansa hetkellä sai nähdä sen toivomansa kirkkaan aamunkoiton, joka sarasti viimeisen yön jälkeen. Näin tämä suuri sielu sai ylittää fysiikan rajat ja siirtyä kaipaamaansa toiseen isänmaahan.

Jyväskylän Studiokuoron esittämä CD Ilolle valmistui Osmon kuolinpäivänä. Osmon sanoittama laulu Kaksi isänmaata esitettiin jyväskyläläisen Tammisunnuntain Killan järjestämässä kansalaisjublassa 29.1.2023.

Ensiksi: Osmo oli saanut oman käsityksensä mukaan nimensä joko vanhempiensa ystävän Osmo Alajan, taannoisen Mikkelin piispan tai Osmo Tiililän, aikanaan tunnetun ja kiistellyn dogmaatiikan professorin mukaan.

Perin isältäni suuren määrän kummankin herran kirjoja. Sovimme Osmon kanssa, että annan ne hänelle selvitellessäni kirjavarastoani. Näin myös tapahtui siltä osin kuin ehdin raivaustyötäni tehdä ennen Osmon yllättävää kuolemaa. Mieleeni jäi kirjojen joukosta Osmo Tiililän väitöskirja *Anteeksiantamukseen perustuva uskonnollinen turvallisuustila: vertaileva tutkimus* (Helsinki, 1934). Tieteellisesti varmaan jo merkityksensä menettänyt kirja, mutta rariteettiarvossaan kasvava teos!

Toiseksi mieleni pohjalle on jäänyt vahva jälki Osmosta hänen *Kanava* -lehteen kirjoittamistaan artikkeleista kolmesta eliittioppilaitoksista: École normal supérieure, École polytechnique ja École national administrative (ENA). Artikkeleissa Osmo hienolla tavalla kuvasi ranskalaista yhteiskuntaa, toisaalta sen ehdotonta sitoutumista tasa-arvoon ja demokratiaan, mutta myös yhteiskunnan elitististä luonnetta. Minulle jäi vaikutelma, että Osmon sielu resonoi kummallekin ranskalaisuuden ulottuvuudelle.

Olisikohan noista artikkeleista jo yli 30 vuotta? Tuottaja Tuomo Lappalainen totesi Kanavan vuoden 2022 viimeisessä numerossa Osmon avustaneen lehteä vuosikymmeniä. Samalla hän nosti Osmon rinnalle kaksi muuta edesmennyttä lehden uskollista avustajaa, Jyväskylän yliopiston professorin ja rehtorin Kalevi Heinilän ja ministeri Jaakko Nummisen.

Kolmanneksi: marttyyripyhimys Olavin traditio ja muistaminen olivat Osmolle läheisiä, niin myös Jyväskylän Pyhän Olavin kirkko, Osmon viimeinen runsaan vuosikymmenen kotikirkko. Kirkon kohtalo tuli muutamia vuosia sitten uhanalaiseksi, kun Jyväskylän ruutukaava-alueita oli määrä tiivistää. Asiasta järjestettiin keskustelutilaisuus nykyisen lyseon lukion tiloissa. Osmo oli tuolloin ulkomailla. Hän pyysi minua menemään paikalle puolestaan. Niin teinkin. Osin kiivaitakin puheenvuoroja sisältäneessä tilaisuudessa pyrin toimimaan kuin Osmo. Esitin mielestäni vastaan sanomattomia asia-argumentteja kirkon säilyttämisen puolesta. Ilmeisesti toimintani ei ollut aivan avutonta, sillä tilaisuuden päätyttyä kiinteistöneuvos Jari Enberg tuli kiittämään puheenvuoroistani. Hän totesi, että ”eihän tarkoituksemme toki ole kaupungin arvokennuksia tuhota”.

Katolisen kirkon korttelin ”kehittäminen” pysyi sitkeästi otsikoissa ja suunnitelmissa. Lokakuussa 2018 olin Roomassa. Matkani aikana järjestettiin Pyhä Olavin ekumeeninen muistomessu Via del Corson varrella olevassa Basilica Santi Ambro-

gio e Carlotta 16.10.2018. Osmo viestitti minulle, että mene messuun ja rukoile Jyväskylän Pyhän Olavin kirkon säilymisen puolesta. Toimin Osmon toivomuksen mukaisesti ja otin ystäväni rovasti Olli Vuorisen mukaani. Tilaisuus oli vaikuttava ekumeeninen juhla. Alttarilla oli katolinen kardinaali, mutta myös mm. Norjan ev.lut. kirkon piispa ja edustajia muista kirkoista. Otin tilaisuudesta kuvan ja lähetin sen saman tien Osmolle ja kysyin: ”Tulihan kuva perille”? Vastaus tuli tekstiviestinä välittömästi: ”Ei minulla ole älypuhelin!” Sain annettua kuvan hänelle vasta palattuani kotiin tietokoneen ääreen.

Päätän nämä pienet kertomukseni muistelemalla Osmon murhetta siitä, että monista yrityksistään huolimatta Pyhän Olavin vaellusta Savonlinnasta Nidarosiin (Trondheimiin) ei saatu kulkemaan Jyväskylän kautta. Olihan Jyväskylän katolinen kirkko pyhitetty Pyhälle Olaville lähimmän keskiaikaisen katolisen kirkkomme, Sysmän kirkon mukaan. Toivottavasti jonain päivänä reitin lähtö saadaan sentään luonnolliseen alkupisteeseensä Viipuriin, sillä onhan Wiipurin linnan torni ja koko kaupungin symboli Pyhän Olavin torni ja vanha tuomiokirkko alkujaan 1440-luvulla pyhitetty Pyhälle Marialle ja Pyhälle Olaville.

KUVA RISTO KROGERUS

Rovasti Risto Krogerus rukoili 16. lokakuuta 2018 Basilica Santi Ambrogio e Carlon kirkossa Roomassa Osmo Pekosen toivomuksen mukaisesti, jotta Pyhä Olavin kirkko Jyväskylässä säilyisi.

Ensi kerran törmäsin Osmo Pekosen nimeen luultavasti kirjassa *Ranskan tiede* (1995), joka on minusta jälkeenpäin katsottuna hänen kiinnostavimpia kirjojaan. Sen laaja-alaisuus ja historiallisten detaljien hallinta tekivät minuun vaikutuksen. Josain vaiheessa huomasin Osmon kolumnit ja kirjarvostelut *Helsingin Sanomissa* ja aloin lukea niitä systemaattisesti. En tiennyt hänestä oikeastaan mitään, mutta tietyt asiat, joita hän näytti arvostavan, viittasivat siihen, että olimme samanhenkisiä.

Suoritin diplomi-insinöörin tutkinnon Teknillisessä korkeakoulussa Otaniemessä vuonna 1991. Jo tuolloin minussa oli humanistisen insinöörin aineksia. Luin vapaa-aikanani kirjallisuutta tiedemiehistä ja heidän löydöistään. Luin innolla kirjastojen tieteenhistoriallisia ja -filosofisia teoksia. Opiskelin omin avuin lukemaan latinaa. Hankin mielestäni hyvät perustiedot 1990-luvun alussa professori Raimo Lehden tieteen filosofian luennoilta.

Väittelin tekniikan tohtoriksi vuonna 1994, mutta tutkijanurani ei lähtenyt liikkeelle itseäni tyydyttävällä tavalla. Halusin syventyä teoriaan ja perusteisiin, mutta niihin ei rahoitusta oikein tahtonut saada, kun VTT:llä suosittiin yritystoimeksiantoja ja suuria eurooppalaisia yhteishankkeita. Olin tavoitteissani melko lailla yksin ja aina tilaisuuden tullen tein elektrodynamiikan perustutkimusta omin luvuin. Monista syistä en ollut halukas lähtemään ulkomaille, kuten postdoceilla nykyisin on tapana. Ryhdyin omaksi ilokseni kirjoittamaan matemaattis-luonnontieteellisiä esseitä nyt jo lakkautettuun ruotsalaiseen *Elementa* -lehteen, ja sain niistä hieman opettavaista palautetta Ruotsista. Kotimaassani en tuntenut muita alan harrastajia. Kysyin huonetoveriltani, joka oli opiskellut matematiikkaa Jyväskylässä, tunsiko hän Osmo Pekosen. Toki hän Osmon muisti, vaikkei varsinaisesti tuntenut.

Vuosi 2004 oli käännteentekevä. Silloin vietettiin kansallisrunoilijamme 200-vuotisjuhlaa. Satuini lukemaan Suomen Ranskan yhdistysten liiton *Le Franco-Finn* -jäsenlehdessä Osmon ranskankielisen artikkelin Runebergistä. Merkillinen mies tuo Pekonen, joka tietää Runebergistäkin kaiken, ajattelin. Saman vuoden syksyllä elämäni pysähtyi läheisen ystävän äkilliseen poismenoon. Saatuaani elämäni raiteilleen päädyin vapaa-aikanani suomentamaan matemaatikko Leonhard Eulerin tieteenfilosofista teosta *Lettres à une Princesse d'Allemagne*.

Kopioin alkuteosta käsin pitkät illat Helsingin yliopiston kirjaston (nykyisen Kansalliskirjaston) erikoislukusalissa. En osannut kovin hyvää suomea, joten suomenkielinen puolisoni joutui oikomaan käännöistäni. Minulla ei ollut vielä kus-

tantajaakaan, mutta mieleeni tuli kysyä Osmo Pekosen mielipidettä sähköpostitse. Yllätyksekseni hän vastasi nopeasti ja tervehti minua hieman ylikohteliaalla ruotsin kielellä: ”Ärade kollega”. Hän kiitti minua viestistä ja halusi edistää projektiani. Kustantamoasiaan palaisimme sitten, kun tekstini oli viimeistelty.

Suomennokseni ilmestyi lopulta omakustanteena vuonna 2007, sopivasti Eulerin 300-vuotisjuhlan kunniaksi. Osmo mainitsi kirjani Euleria koskevassa kokosivuarikkelissaan *Helsingin Sanomissa*. Artikkelilla oli vaikutusta: VTT:n entinen pääjohtaja akateemikko Pekka Jauho soitti minulle samana päivänä ja onnitteli käännöksen johdosta. Seuraavaksi Osmo ehdotti tapaamista akateemikko Olli Lehdon Lars Ahlforsia käsittelevän elämäkerran julkistustilaisuudessa. Osmo ohjasi minut yliopiston päärakennuksen käytävällä Lehdon puheille ja esitteli minut miehenä, joka on juuri suomentanut kuuluisan Eulerin teoksen. Lehto ei kauan katsellut kirjaani, vaan kysyi suoraan, olisinko kiinnostunut tutkimaan Eulerin suomalaisen oppilaan Lexellin elämänvaiheita? Osmo taisi ymmärtää Lehtoa ja itseänikin paremmin, kuinka merkityksellinen keskustelumme tuolloin oli.

Sovimme Osmon kanssa, että osallistuisimme myöhemmin keväällä 2007 pidettävään Euler-kollokviioon ja muihin juhluvuoden tapahtumiin Baselissa. Siellä sitten olimme kuuntelemassa Pierre Delignen, Roger Penrosen ja muiden matematiikan suurten nimien esitelmää. Sain silloin (ehkä väärän) käsityksen, että Osmon tunsivat heidät kaikki entuudestaan. Matka oli mieleenpainuva. Asuimme aivan keskustassa Hôtel Rochatissa, kuten monta kertaa myöhemminkin, kivenheiton päästä yliopistolta ja Eulerin ja Bernoulli-suvun jäsenten kotitaloista. Osmo oli suunnitellut kaiken etukäteen, mutta jätti aina tilaa spontaaneille tutkimusretkille ja tapaamisille. Muistan erityisesti Kurt Strebelin, joka kertoi opettajastaan Rolf Nevanlinnasta ja tarjosi meille parsaa ja valkoviiniä. Osmon huomattua, etten puhu sujuvaa saksaa, keskustelumme kääntyi vaivatta ranskaksi. Tiemme erosivat. Osmo jäi Baseliin ja jatkoi seuraavana päivänä matkaansa Ranskaan. Samalla Osmo värväsi minut *The Mathematical Intelligencer* -lehden kirja-arvostelijaksi.

Vuosi 2008 oli Suomen sodan muistovuosi, jota kotimaakunnassani Pohjanmaalla vietettiin syyskuussa näytöksinä Oravaisten ja Juuttaan taistelukentillä. Olin paikalla, olihan yksi esi-isistäni saanut surmansa Oravaisten tantereella. Osmo oli tuolloin jollakin ulkomaanmatkalla, en muista missä. Uudessakaarlepyyssä juhla-vieraana oli muun muassa ulkoministeri Carl Bildt, jonka esi-isä oli osallistunut kyseiseen sotaan, sekä Carl von Döbeln ja Elisabeth Goldstein. Viimeksi mainitut olivat ruotsalaisen Döbelnförbundetin aktiivijäseniä ja vaalivat pieteteillä suuren sukulaisensa kenraali von Döbelnin muistoa.

Kerroin myöhemmin seurasta Osmolle, jota asia kiinnosti tunnetuista syistä. Niinpä vieraillessamme Tukholmassa – vuosi taisi olla 2009 – tapasimme kotonaan rouva Goldsteinin, joka kertoi arkistotutkimuksestaan ja romaanisarjasta, jota hän parhaillaan kirjoitti Döbelnin elämästä. Ilmoittauimme molemmat seuran ainais-

jäseniksi. Lämminhenkisestä ensitapaamisesta sai alkunsa joukko vierailuja Tukholmaan kenraalin kuolinpäivänä 16. helmikuuta sekä vastavierailuja Porrassalmen taistelun muistopäivänä. Seppeleitä laskettiin Döbelnin haudalle ja vastaavasti Porrassalmen taistelun muistomerkillle.

Osmolla oli joitakin suomenruotsalaisia ystäviä minun lisäksi, joiden kanssa hän puhui aina ruotsia. Hänen ruotsinsa ei ollut täydellistä, mutta se ei menoa haitannut, sillä hän odotti minun oikovan kaikki virheet, mitä en tietenkään ehtinyt tehdä. Traditioksi muodostui Osmon onnittelupuhelu syntymäpäivänäni 5. heinäkuuta. Osmo aloitti puhelun ilman tervehdyssanoja lausumalla Vänrikki Stoolin tarinoista runon *Den femte juli* loppuun saakka: ”Nu lyser julisolen klart, Mitt sinne stäms så underbart ...”. Osmo muistutti minua aina siitä, että olin Runebergin sukulainen. Todellisuudessa olen isäniäni äidinäidin kautta runoilijan äidin Anna Maria Malmin kaukainen serkku, mutta Osmolle pieni faktojen parantelu oli sallittua, ja niinpä hän puhui minusta Runebergin jälkeläisenä. Sitä, että olen samaan aikaan isäni äidinäidin kautta sukua myös Topeliukselle, hän ei enää noteerannut.

Osmo arvosti sitä, että olin kuorolaulaja, vieläpä seurakuntani kirkkokuorossa. Kun Osmo kysyi, voisiko kuoroni esittää hänen sanoittamiaan lauluja, vastasin, ettei suomenkieliset sanoitukset oikein sovi kuoroni repertuaariin. Myöhemmin oikea foorumi Osmon sanoittamille lauluille onneksi löytyi. Osmo piti laulamista, ja vaikka hän lauloi aika lailla nuotin vierestä, hän teki sen sitäkin pontevammin. Matkustaessamme joskus joulunaikaan autolla, hän poimi vieruspenkillä esiin ruotsinkielisen virsikirjan ja ryhtyi laulamaan *Giv mig ej glans, ej guld, ej prakt ...* ja muita joululauluja siinä toivossa, että minä ratin takana yhtyisin kuoroon. Tilanne oli aika hankala. Pysähdyimme silloin tällöin matkoillamme kirkkojen kohdalle, ja jos kirkko oli auki ja vapaa, lauloimme luvan saatuamme Osmon valitseman virren. Näin Osmon into laulaa hetkeksi laantui.

Joskus ystävytemme alkuaikoina lauloin Osmon kuullen virren *En vänlig grönskas rika dräkt*, joka Ruotsissa on suosiossa verrattavissa *Suivivirteen*. Koska hän selvästi piti siitä, ehdotin, että hän sanoittaisi sen suomeksi. Eikä aikaakaan, kun hän sen myös teki junamatkalla Helsinkiin kesäkuussa 2011. Ensimmäinen sanoitus otsikolla *Neitsyt Marian kevätlaulu* oli hyvin teologinen, olihan Osmo juuri kääntynyt katolilaiseksi. Laulu sai sittemmin panteistisemmat sanat ja otsikon *Vehreän verhon* luonto saa Jyväskylän studiokuoron tuoreella levyllä *Ilolle*.

Osallistuin Osmon väitöstilaisuuteen Lapin yliopistossa 2009 ja 50-vuotisjuhlaan ja konfirmaatioon Jyväskylässä 2010. Osmon väitöskirja syntyi hieman salamyhkäisesti. Tunsin Maupertuis'n astemittausretkikunnan tarinan pääpiirteissään, mutta abbé Outhierista en tiennyt käytännössä mitään. Nyt Osmo oli kaikessa hiljaisuudessa kirjoittanut Outhierista väitöskirjan ja kannusti minua tekemään samoin Lexellistä. Juhlat Rovaniemen Pohjanhovissa olivat hyvin perinteikkäät.

Käytyäni Pietarissa vuonna 2008 tutustumassa sieltä löytyvään Lexelliä koske-

vaan arkistomateriaaliin aloin suhtautua tehtävääni vakavasti. Matkustimme Osmon kanssa toista kertaa Baseliin kesällä 2010 ja tapasimme Birkhäuser-kustantamon *Vita Mathematica* -kirjasarjan toimittajan Emil Fellmannin. Kiitos Osmon taitavan diplomatian asia lähti omalta osaltani hyvin etenemään ja kirja valmistui vuonna 2014. Väitöstilaisuuteni Helsingin yliopistossa oli marraskuussa 2015. Myös väitöksen osalta saan kiittää Osmon oikea-aikaista toimintaa, sillä minut oli juuri irtisanoitettu VTT:ltä, ja itsetuntoni oli saanut pahan kolauksen.

En ollut yllättynyt Osmon kääntymisestä katoliseen uskoon. En usko Osmon hylänneen luterilaisuutta yksinomaan uskonopillisista syistä, vaikka tiedossa oli, että hän suri kansankirkkomme maallistumista ja pyhän kunnioituksen vähenemistä. Voin hyvin ymmärtää uskontojen merkityksen sosiologisesti, ja luulen, että kyse oli Osmon tapauksessa lähinnä siitä, mihin traditioon hän parhaiten koki kuuluvansa. Osmon kiinnostus pyhimyksiin kuten Pyhään Olaviin ja Jeanne d’Arciin on pitkää perua. Hän tunsi Ranskan katolisen kirkon ja sen riitit omakseen. Hänestä oli tullut innokas jäsen Charles Péguyyn ystävien seurassa Le Porche ja hänellä oli jonkin verran katolilaisia ystäviä myös Suomessa. Itse en tuntenut tarvetta kääntyä katolilaiseksi, mutta kun aterioidessamme lausuin joskus ruokarukouksen latinaksi, Osmo innostui ja ehti tästä edespäin aina lukemaan rukouksen meistä ensimmäisenä.

Moni on ihmetellyt, miten Osmo tiedemiehenä näki tieteen ja uskonnon suhteen. Monissa artikkeleissaan hän nosti esiin matematiikan perusteiden epämääräisyyden. Luonnontiede nojaa laajalti matematiikkaan, joka eksaktiudestaan huolimatta on loogisesti epätäydellinen, kuten Kurt Gödel oli osoittanut. Tieteellä on rajansa, universumilla on alkunsa, ja siellä missä piilevät todelliset mysteerit ja missä tiede ja ihmisjärki joutuvat laskemaan aseensa, siellä alkoi Osmolle Jumalan valtakunta. Simone Weil esitti tämän suuntaisia ajatuksia teoksessaan *La pesanteur et la grâce*.

Saan kiittää Osmoa monesta tärkeästä kontaktista, joita en olisi osannut etsiä, saati rohjennut hakea. Hän otti uskonsa todesta ja teki voitavansa ystäviensä eteen. Hän oikoluki ja korjasi minun suomenkielisiä tekstejä – toisinaan myös ranskan- ja englanninkielisiä artikkeleita – ja minä oioin hänen ruotsinkielisiä artikkeleitaan. Haimme projektirahoitusta yhdessä, ja tarpeen tullen vaihdoimme kirjoja puolin ja toisin. Yhteinen erikoisalamme oli tiedemiesbiografiat. Toimitimme yhdessä *Anto Leikolan juhla-kirjan* (2012), *Tapio Markkasen muistokirjan* (2018) ja valistusajasta kertovan yhteisen esseekokoelman *Valon aika* (2019). Näistä ensimmäinen, nimeltään *Lapin tuhat tarinaa*, oli mielestäni varsin onnistunut, mutta Leikola reagoi kirjaan happamasti erään hänen ystävänsä oltua siihen tyytymätön. Osmo oli tästä oudosta käänteestä hyvin pahoillaan, eikä syyttä. Minuakin episodi kummastutti.

Vuosina 2013–2015 Osmo toimitti *Tiedepolitiikka*-lehden kolme tieteenhistoriallista erikoisnumeroa. Sain näissä numeroissa hieman näkyvyyttä tieteenhistorioitsijana, mistä olen hyvin kiitollinen. Tunnen oman rajallisuuteni, eikä Osmokaan

salannut käsitystään, jonka mukaan hänen ja minun kontribuutiot tieteenhistoriaan voidaan tiivistää alaviitteisiin. Joka tapauksessa koin itse näiden kolmen artikkelin kirjoittamisen opettavaisena, enkä ilman Osmon kannustusta todennäköisesti olisi koskaan ryhtynyt niitä laatimaan.

Poliittisen kantansa Osmo teki selväksi arvokysymyksissä. Ideologiat merkitsivät hänelle avointa ovea moraal- ja arvonihilismille, ja pahimpana uhkana hän näki eutanasian laillistamisen. Myös ranskan valistusajasta keskustellessamme ymmärsin, että Osmo piti tiukasti erillään maltillisen ja radikaalin uskonnonvastaisen valistuksen. Sivistysasioissa olimme samanmielisiä. Surimme yliopistojen tilaa, jossa humanistinen asenne on jäänyt alakynteen. Arvostimme kirjastoja ja pelastimme joskus urakalla lopetettavista kirjastosta tuhattavaksi vietäviä kirjoja. Sähköisten kirjojen ja opetusvälineiden sijaan kannatimme perinteisiä kirjoitusvälineitä ja liitutaulua. Osmon *Pro liitutaulu* -kolumni Helsingin Sanomissa on jo klassikoksi muodostunut ylistyspuhe voittamattomalle opetusvälineelle.

Osmo osasi tunnetusti vangita yleisönsä esitelmillään. Tähän liittyy myös Osmon draaman taju ja leikkisyys. Jotenkin hän sai minut ylipuhuttua näyttelijäksi pianotaiteilija Marja Rumpusen jokakesäiseen *Les Lumières* -festivaaliin, jossa muutamia kertoja esitimme tiedemiehiä ja sotasankareita valistusajan salongeissa. Osmo sanoi, ettei hän olisi suostunut tehtävään, ellei mukana olisi ollut joku ”yhtä hullu kuin hän” – ”lika galen som jag själv”.

Jokainen esitys oli Osmon mielestä ainutlaatuinen kokemus, jota ei pitänyt toistaa: ”Man skall inte bada i samma flod två gånger”. Mieleeni on jäänyt jokin kesäkuinen myöhäisilta Viaporin valleilla, kun Osmo – esityksen jälkeen – syreenipuski- en lomassa auringon laskiessa herkistyi runonlausuntaan.

Tiedettä ja kirjallisuutta, bravuuria ja hienovaraista galanteriaa – pääasiassa näistä elementeistä muodostuivat Osmon käsikirjoittamat näytelmät. Esiinnyimme Mikkelin Tertissä Rousseau juhluvuonna 2012 teemalla ”Takaisin luontoon”. Marja Rumpunen säesti pianolla sopraano Meri Siiralaa, Osmo oli Rousseau ja minä kukkaiskuningas Linné. Esiinnyimme myös Mäntässä taitelijaprofessori Jyrki Siukosen kanssa kolmen 1700-luvun tiedemiehen rooleissa: Osmo oli tietenkin Maupertuis, Siukonen Leibniz ja minä Euler.

Keskustelimme Mäntän klubilla Leibnizin teoriasta, jonka mukaan elämme parhaassa kaikista mahdollisista maailmoista. Näytös sujui ennalta-asetetun harmonian mukaan, ja Osmo pääsi hauskuttamaan yleisöä lyömällä yhteen mustissa nahkasaappaissaan. Historiallisia näytöksiä varten vuokrasimme rokokoityyliset peruukit aina Kuokkasen peruukkiliikkeestä, jossa kallomme kriittiset mitat tunnettiin. Puvut olimme itse teettäneet, Osmo tietenkin Pariisissa, minä Tukholman Kuninkaallisen oopperan puvustajalla Anna Kjellsdotterilla.

Vuoden 2012 paikkeilla Osmo tutustui argentiinalaiseen elokuvaohjaaja Axel Straschnoyhin ja sai idean ikuistaa itsensä dokumenttielokuvassa sankarina

Maupertuis'n roolissa. Minutkin hän kiinnitti saman tien Celsiuksen rooliin. Muistan, ettei minulle koskaan paljastettu elokuvan varsinaista skriptiä, vaan minun piti vain eläytyä siihen, mitä ohjaaja ja Osmo olivat suunnitelleet. Suhtauduin tehtävään kärsivällisyydellä ja huumorilla, jota erämaassa filmatessa totisesti tarvittiin. Osmo oli elokuvasta valtavan ylpeä, minulle elokuvanäytökset olivat hieman vaivaannuttavia. Suhteessa julkisuuteen olimme Osmon kanssa aivan erilaisia.

Vuonna 2015 Osmo aloitti kreivi Creutzin pastoraalin *Atis och Camilla* suomentamisen klassilliseen aleksandriinimitaan. Kesällä 2016 lupauduin hänen avustajakseen, kun hän oli saanut luvan lausua sen valmiiksi saamansa osat Saksalan kartanossa Padasjoella, joka on Creutz-suvun omistuksessa. Kuhmoisten seurakunta oli houkutellut paikalle erityisesti paikkakunnan miehiä, joille runous lienee ollut vierasta. Esiinnyimme salongissa 1700-luvun asuissamme peruukit päässä, Osmo Creutzin ja minä tämän ystävän kreivi Gyllenborgin roolissa. Osmo luki teostaan suurella tunteella, kun taas minun tehtäväni oli lähinnä hymyllä, juoda viiniä ja aplodeerata sopivissa kohdissa.

Vuonna 2017 Osmo järjesti minulle tehtävän Jyväskylässä. Hän oli sopinut Helsingin yliopiston matematiikan laitoksen ja yliopiston kirjaston kanssa matemaattisen kirjastonsa lahjoittamisesta. Valtaosa kirjoista oli *The Mathematical Intelligencerin* arvostelukappaleita. Kirjasto asetti ehdoksi kirjojen vastaanottamiselle, että he saisivat ennalta luettelon teoksista, jotta mahdolliset kaksoiskappaleet saataisiin karsittua pois. Matkustin Jyväskylään kymmenisen kertaa ja sain työstäni kohtuullisen palkkion. Työpäivän päätteeksi kävimme Osmon kanssa päivällisellä kaupungin keskustassa ja testasimme kaikki vähänkin houkuttelevan näköiset ravintolat, joita oli toistakymmentä. Iltatee ja letut nautittiin perinteisesti Seminaarinkadun ulko-grillissä. Projektin päätteeksi matkustin kuorma-auton kyydissä Helsinkiin lähemmäs sadan muuttolaatikon kanssa. Kirjat päätyivät varastoon jatkokäsittelyä varten Jaakko Hintikan lahjoituksen sekaan. Osmo arvioi lahjoituksensa arvon puoleen miljoonaan euroon, mikä minusta oli tietoista liioittelua.

2010-luvun alussa Osmo tutustui Jyväskylään asettuneeseen unkarilaiseen filosofi-pedagogi Kristóf Fenyvesiin, joka pyysi Osmaa ja minuakin mukaan STEAM-opetustiimiinsä (Lyhenne tulee englannin sanoista Science, Technology, Engineering, Arts ja Mathematics). Vuonna 2019 matkustimme saamamme stipendin turvin parin vuoden ajan kouluissa ja lukioissa ympäri Suomea puhumassa ruotsia ja opettamassa historiaa ja matematiikkaa. Joskus pukeuduimme historiallisiin asuihimme ja improvisoimme milloin mitäkin historiallista tapahtumaa. Oppilaat ja opettajat olivat aluksi hämmentyneitä näkemästään, mutta loppujen lopuksi kaikilla tuntui olevan hauskaa. Osmo silmin nähden nautti saatuaan oppilaiden huomion selittäessään jotain matemaattista perustotuutta. Fenyvesi houkutteli meidät myös esitelmöitsijöiksi vuosittaiseen *Bridges*-konferenssiin, joka rakentaa siltoja matematiikan ja taiteiden välille.

Yhteisiä matkoja meillä oli kymmeniä. Joistakin niistä Osmo on kertonut julkaisuissa päiväkirjoissaan. Viimeinen yhteinen matkamme suuntautui Ruotsiin elokuussa 2022. Vuokrasimme auton Arlandan lentokentällä ja suuntasimme kohti Skoklosterin barokkilinnaa Mälaren-järven rannalla. Sää oli sateinen ja oudon lämmin. Kaikesta loistosta ja vauraudesta huolimatta vaikuttavinta linnassa oli ehkä viimeistelemätön sali, jossa remontti oli jäänyt rahanpuutteessa kesken 1600-luvulla, ja kaikki jätetty silleen. Jatkoimme seudun kiertämistä. Pysähdyimme kaatosateessa Övergranin kirkon kohdalle ihailemaan Albertus Pictorin seinämaalauksia ja illalla nautimme päivällistä Sigtunastiftelsenin idyllisessä ruusutarhassa.

Katsastettuamme seuraavana päivänä Rosersbergin linnan ja sen puutarhan ajoimme Drottningholmiin oopperaan, jossa oli Vivaldin *Il Giustino* ensiesitys. Osmolla oli väliajalla sovittu tapaaminen Helsingin Aleksanterin teatterin johtajan kanssa. Esitys kauniissa teatterissa oli mieleenpainuva, mutta katsomon kapeat istuinpenkit olivat epämukavat, enkä usko Osmollakaan olleen kovin mukavaa. Mutta kun hieman valitin selkäkipuani väliajalla, Osmo oli haltioitunut ja kuin toisessa maailmassa. Henki oli voittanut lihan. Palasimme myöhään Sigtunaan ja tilasimme stadshotelletissa Osmon valitseman iltapalan, Toast Skagenin. Ennen lentoa kotiin seuraavana päivänä kiersimme Mälarenin ja kävimme muun muassa Strängnäsän tuomikirkossa.

Viimeinen tapaamisemme syyskuussa 2022 on muistoista elävin. Poimittuani Osmon kyytiini Tikkurilan asemalla suuntasimme taidevalimoon Herttoniemen teollisuusalueelle, jossa kuvataiteilija Sofia Saaren veistämä joutsenta esittävä pronssipatsas odotti noutoa. Saimme joutsenen juuri ja juuri mahtumaan autoni takapenkille. Veistos oli omistettu Otto Manniselle ja symboloi ehkä hänen puolisoaan. Osoittautui, että Osmo omisti veistoksen kokonaan, mutta joutui jättämään sen säilöön kotiini, kunnes lopullinen sijoituspaikka sille löytyisi (Tätä kirjoittaessani pronssijoutsen on yhä olohuoneeni lattialla). Ajoimme Herttoniemen kartanon Vanhaan myllyyn lounaalle. Kävelimme sateessa Tuurholman puistossa katsastamassa Aino Acktén huvilaa ja Henrik Borgströmin kartanon jäänteitä. Vietimme vielä hetken Tamminiemen kahvilassa, minkä jälkeen Osmo lensi Saksaan Heidelberg Laureate Forumiin.

Viikon kuluttua olin Osmoa vastassa lentoasemalla ja menimme oitis konserttiin Olarin kirkkoon. Seuraavana päivänä Osmon oli määrä esitelmöidä Galileo Galileista Suurpellon koulussa järjestetyssä *Espoön Barokin* konsertissa. Pitkin päivää Osmo selaili hyllystäni löytyneitä kirjoja ja pänttäsi yksityiskohtia Galilein elämästä kuin läksyjä lukeva koulupoika. Esitelmä-konsertti meni onneksi hyvin, järjestäjät vaikuttivat tyytyväisiltä, kuten myös Osmo itse. Seuraavana aamuna vein hänet rautatieasemalle. Hän oli seuraavaksi menossa Tornioon kirjanjulkistukseen ja muutaman viikon päästä ystäviensä kanssa pyöräretkelle Ranskaan.

Muistutin häntä retken vaaroista, ja että tapahtua voi mitä tahansa. Tähän Osmo

vastasi toistaen sanojani: ”Vad som helst kan hända”. Vilkaisin häntä vielä kerran, kun hän veti perässään kahta painavaa matkalaukkua (kantaen samalla tuttua olkalaukkuaan).

Osmolta jäi kesken monta hienoa hanketta. Hän pyrki jatkamaan elokuvayhteistyötä Straschnoyn kanssa näyttelemällä jättiläistä Voltairen kertomuksessa *Micro-mégas*. Rahoitus projektille oli ilmeisesti jo järjestymässä. Hän edisti runoilijakreivi Creutzille omistetun Grétryn säveltämän *Le Huron* -opperan esittämistä Aleksanterin teatterissa Helsingissä. Hänen oli määrä luennoida tänä talvena tieteen historiaa Oulun yliopistossa. Hän haaveili myös matkasta Ecuadoriin La Condaminen tutkimusretken jalanjäljillä, ja pyysi minuakin mukaan. Salaisia suunnitelmia – kirjojen lisäksi – lienee Osmon tuntien ollut muitakin.

FEATHERS FROM HERMES'HAT –IN MEMORIAM
OSMO PEKONEN

KUVA MARTON KALLAI

In Osmo Pekonen maths met myths. Inspiration with perfectionism, poetry with diligence, and productivity with contentment. His scientific rigor and respect for cultural tradition congealed his multidirectional invention, courage, and intellectual richness.

Osmo was a mountain himself, always reaching new heights. He jumped from one peak to another with incredible speed, wanting to connect them all. His was a gift of flying. Looking closer, it was evident that all the books he read and wrote were always open to him and became large, feathered wings attached to his back. These wings provided speed, agility, and the ability to traverse great distances with ease, swiftly delivering divine messages, and performing noble missions.

Osmo loved studying these wings. As a mythologist, he was well aware of their divine origin and their ability to grant travel between the mortal and immortal realms. As a mathematician, he kept an accurate catalog of all the feathers he collected from these wings.

He got feathers from the rainbow wings of the messenger goddess Iris and from Hermes' Hat. He got feathers from Pallas Athena's silently flying owl, wings that symbolize wisdom and knowledge. Osmo collected feathers from mortals' wings too. He had feathers from the wings of Icarus, representing ambition, freedom, and the pursuit of knowledge. And he had feathers from the wings of Amor, reminding us all of the elusive and intangible nature of love. And from the wings of Zeus and Leda as swans. He had feathers from Nike, Hypnos, Morpheus, Zephyros, Thetis, and finally, from all the Abrahamic angels and the human soul.

KUVA KRISTOF FENYVESI

Runeberg day with Osmo.

Osmo's tremendous collection is now falling back to us. It is as heavy as snowfall, but it is our duty and joy to sort out the feathers and use them according to their purpose.

Create wings and fly to the following peaks, or take a feather-quill and put into the inkwell to have Osmo's multiple wishes fulfilled!

KUVA JUSSI NUORTEVA*

Tapasin Osmon ensimmäistä kertaa vuonna 2017 Pääjärjenteen risteilyllä Kuhmoisissa, missä asuu Osmon täti. Osallistuin siellä Osmon kanssa tapaamiseen, jossa minut esiteltiin vieraille taiteilijana ja esittelemällä edellisenä vuonna ilmestynyttä kirjaani *Taidemaalari Svetlana Ruoho*. Pian risteilyn jälkeen Osmo otti yhteyttä ja kysyi, olisinko minä kiinnostunut maalaamaan hänestä muotokuvan.

Olen iloinen myös siitä, että samana vuonna tekemäni ulkoilmainstallaatio oli osa Suomen itsenäisyyden juhluvuoden *Suomi 100*-kokonaisuutta. Installaatio oli aseteltu ateljeen nurmikolle järven rannalle Jämsässä.

Osmo neuvoi minua ystävällisesti Suomen historian tärkeimmistä tapahtumista. Hän ja ystävänsä Johan Stén osallistuivat näyttelyn avajaisiin pukeutuneina ranskalaisten matemaatikkojen 1700-luvun aikakausiasuihin. Avajaisista muodostui mieleen painunut tapahtuma, josta usein ajatuksiini nousee hyviä muistoja. Osmo osallistui sen jälkeen muihinkin näyttelyiden avajaisiin ja teki muutenkin työtäni tunnetuksi. Se oli erittäin tärkeää uudessa kotimaassani Suomessa.

Olin aloittanut taiteilijanurani jo hyvin nuorena ja suuri askel oli, kun minut oli hyväksytty seitsemänvuotiseen Leningradin taidelyseoon, joka opiskeluaikanaani muuttui Pietarin taidelyseoksi. Lyseon jälkeen minua kohtasi suuri kunnia, kun minut hyväksyttiin opiskelemaan vuonna 1757 perustettuun Pietarin Repinille nimettyyn Taideakatemiaan. Se oli Venäjän vanhin taideakatemia ja sinne pääsi vain harva hakijoista. Suoritin taideakatemiassa ylemmän korkeakoulututkinnon ja sain sen diplomin erinomaisin arvosanoin. Seuraavana vuonna minut otettiin jäseneksi arvostettuun Venäjän taiteilijaliittoon. Vuosina 2002–2012 sain toimia Venäjän taideakatemian alaisen Pietarin taidelyseon opettajana. Se oli merkittävä askel urallani. Maalasin samalla paljon ja osallistuin näyttelyihin ja järjestin näyttelyitä myös nuorille taiteilijoille.

Siirtyminen Suomeen oli hyppy tuntemattomaan. Olin etabloitunut vahvasti Venäjän taidemaailmaan ja tuntui, että nyt oli aloitettava kaikki uudestaan. Suomessa minua ei tunnettu ja ymmärsin, että sopeutuminen uuteen ympäristöön voisi olla vaikeaa. Niin se alussa olikin. Suomi on pieni maa ja tarvitaan paljon ihmissuhteita, jotta siellä pääsee sisälle. Onneksi kielitaitoni kehittyi hyvin ja vähitellen aloin saada uusia ystäviä ja tutustua taiteilijatovereihin. Mutta eläminen taiteilijana ei ole helppoa eikä eläminen halpaa. Siksi työtä on tehtävä koko ajan ja itseään on pystyttävä kehittämään ja uudistamaan.

Osmosta tuli tärkeä yhteistyökumppani, joka monin tavoin halusi auttaa luo-

dessani uutta uraa. Osmon muotokuvan maalaaminen oli kiinnostava hanke. Osmo halusi, että kuva maalattaisiin 1700-luvun alun tyyliin. Se oli osa hänen mielenmaisemaansa. Osmo tuli poseeraamaan ateljeeseeni ja keskustelimme paljon kaikista asioista. Halusin, että voin tehdä kuvan, joka kuvaa Osmoa ihmisenä, ei vain hänen ulkoista olemustaan. Halusin, että hänen ilmeensä ja eleensä kertovat siitä, millaisena hänet opin näkemään. Minulle tärkeitä olivat Osmon kasvojen ilme ja hänen kätensä. Halusin, että niissä näkyy hänen innostuksensa, hänen uskomaton monipuolisuutensa ja rikas tietonsa niin monilta elämän eri alueilta!

Olen ollut iloinen tuosta Osmon muotokuvasta, johon mielestäni onnistuin vangitsemaan hänet sellaisena, jollaisena olin hänet nyt oppinut tuntemaan. Osmo

KUVA OLLIPEKKA RUOHO

Taiteilija Svetlana Ruoho (vas.) ja muotokuvan kohde Osmo Pekonen pitivät taukoa ateljeessa.

ihastui myös itse tuohon muotokuvaan. Se oli tärkeää! Hän halusi esitellä sitä näyttelyssäni ja ystävilleen. Erittäin tärkeää oli, ettei hän pyrkinyt vaikuttamaan siihen, miten häntä kuvasin. Hän ymmärsi, että taiteilija viime kädessä muodostaa oman näkemyksensä kohteesta. Se on taiteilijan oikeus ja siitä haluan aina pitää kiinni taiteilijana.

Osmon muotokuva oli esillä Osmon muistotilaisuudessa Jyväskylän yliopiston Lea Pulkkinen-salissa 2. helmikuuta 2023. Hetken tilanne oli jo näyttänyt huoletuttavalta, kun Osmon veli Petri Pekonen soitti minulle ja kertoi, etteivät he olleet löytäneet Osmon muotokuvaa hänen asunnostaan. Kerroin asiasta Jussi Nuortevalle, joka ehdotti, että kuvasta otettaisiin edes hyvätasoinen valokuvasta tehty kopio tilaisuuteen. Onneksi muotokuva lopulta löytyi, ja se oli minulle suuri helpotus. Osmosta oli tullut ystäväni ja olin erityisen tyytyväinen siihen, että olin onnistunut hänen ikuistamisessaan kankaalle. Muistotilaisuudessa tunsin kuvaa katsoessani, että Osmo on läsnä joukossamme. Myöhemmin kuulin muiltakin tilaisuuteen osallistuneilta, että hekin olivat tunteneet hyvin voimakkaasti Osmon läheisyyden tilaisuudessa.

Yhteyteni Osmoon ei rajoittunut vain hänen oman kuvansa maalaamiseen. Maalasin muotokuvan myös Osmon ystävästä Johan Sténistä. Osmo halusi, että maalaan myös hänen pitkäaikaisen ystävänsä Jussi Nuortevan muotokuvan. Viime vuonna Jussi Nuorteva otti yhteyttä ja näin hänkin istui ateljeessani juttelemassa ja poseeraamassa. Jussi kertoi, että Osmo oli vielä ennen viimeistä Ranskan matkaansa ollut häneen yhteydessä ja tiedustellut, miten hanke etenee. Hän oli tyytyväinen, kun Jussi oli kertonut, että työ oli melkein valmis.

Osmon yllättävä menehtyminen oli suuri järkytys meille kaikille, myös minulle. Olimme tehneet paljon yhteistyötä vuosien varrella. Osmon avulla olin saanut yhteyden Kauko Sorjosen Säätiöön, jonka tuella sain maalata kolme muotokuvaa, jotka sijaitsevat Tornion, Savonlinnan ja Oulun julkisissa kokoelmissa. Erityisesti niistä jäi mieleeni 1700-luvulla eläneen, Savonlinnassa syntyneen Venäjän tiedeakatemian akateemikon Erik Laxmanin muotokuva. Hänestä oli aikanaan maalattu muotokuva, mutta sitä ei ollut saatavissa – vain hyvin pienikokoinen kuva tuosta maalauksesta.

Laxman oli toiminut Pietarissa, joten päädyimme siihen, että maalasin muotokuvan taustalle toiselle puolelle Olavinlinnan, toiselle puolelle Venäjän Tiedeakatemian rakennuksen Pietarissa. Tuo maalaus on nyt Savonlinnan kaupunginkirjaston seinällä muistuttamassa yhdestä kaupungin historian merkkihenkilöstä. Paljastustilaisuuteen osallistui myös Japanin suurlähettiläs, sillä Laxman oli ystäväystynyt haaksirikkoutuneen japanilaisen merikapteenin Daikokuya Kodayun kanssa, joka oli seurannut häntä Pietariin ja päässyt jopa keisarilliseen hoviin. Erik Laxmanin poika Adam kuljetti vuonna 1792 Daikokuya Kodayun takaisin Japaniin ja solmi keisarinna Katariina Suuren toimeksiannosta tuolla matkallaan ensimmäisen kauppaso-

pimuksen Venäjän ja Japanin välillä. Japanin Suzukassa on Daikokuya Kodayulle omistettu museo. Osmo oli saanut japanilais-pohjoismaalaiselta säätiöltä apurahan, jolla hänen oli tarkoitus matkustaa Japaniin tutkimaan Daikokuya Kodayun suhteita paitsi Venäjälle myös Ranskaan. Hän esitteli tätä hanketta Kansallisarkistossa syyskuussa 2022. Mutta matka jäi Osmon kuoltua tekemättä.

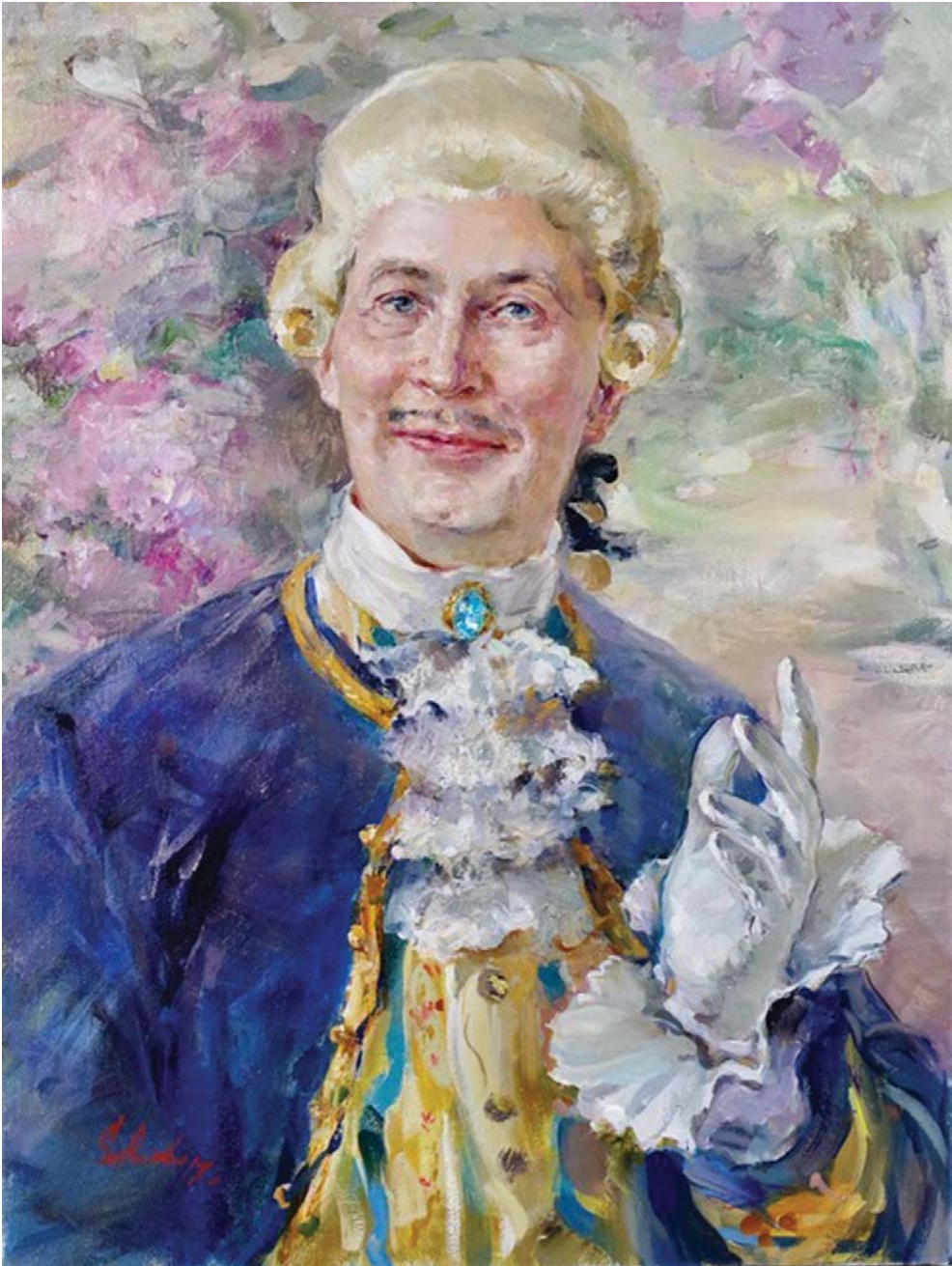
Kaikkiin näihin kolmeen julkiseen teokseen liittyi lukuisia yksityiskohtia, joista Osmo minulle kertoi ja toimitti materiaalia. Aineisto oli siis hyvin monipuolista, kun aloitin työni. Monia yksityiskohtia vielä Osmo täsmensi ennen työn aloittamista. Mutta myös näissä töissä Osmo kunnioitti minun oikeuttani luoda oma, taiteilijan tulkinta kohteista.

Moni Osmon kanssa toteuttamani hanke on tarjonnut mielenkiintoisen sukelluksen historiaan. Tämä yhteistyö on tuonut minulle uusia ystäviä Osmon lähipiiristä. Erityisen iloinen olin, kun noin kuukausi sitten suuren saksalaisen Springer Verlag-kustantamon julkaisema arvostettu *The Mathematical Intelligencer*-lehti otti minuun yhteyttä ja pyysi lupaa Osmo Pekosen muotokuvan julkaisemiseen lehden kannessa keväällä 2023 ilmestyvässä numerossa. Ilman muuten annoin luvan siihen, onhan se tärkeä tunnustus Osmon lehdessä tekemästä työstä – mutta myös minulle taiteilijan työstäni.

Ajattelen usein Osmoa ja kaikkea sitä, mitä sain tehdä yhdessä hänen kanssaan. Osmo osasi yhdistää historiaa, tiedettä ja taidetta. Hän oli innostunut kaikista niistä hankkeista, joihin hän minut otti mukaan. Hän kertoi laajasti suunnitelmiensa taustoista ja omista ajatuksistaan. Hän oli viime vuosina minulle erittäin tärkeä henkilö, joka osaltaan auttoi minua integroitumaan Suomeen. Toki hän auttoi myös joitain muita taiteilijoita ja muita tieteen ja kulttuurin piirissä toimivia hänelle läheisiä henkilöitä. Ihmisenä hän oli aina hyvin huomaavainen. Hän muisti lähettää joulukortteja ja myös kortteja matkoiltaan monissa maissa. Hän kävi myös Galleria Beckerissä Jyväskylässä järjestetyssä näyttelyssä toisen tukijani Kauko Sorjosen kanssa. Heille molemmille olen niin monesta asiasta syvästi kiitollinen.

Oli suuri kunnia, että sain tulla Osmon muistotilaisuuteen tänne Jyväskylään yliopiston Agora- rakennukseen Lea Pulkkisen -saliin, etenkin kun hänen pitkäaikainen ystävänsä Lea Pulkkinen ja suuri joukko Osmon omaisia ja läheisiä ystäviä on mukana. On ollut koskettavaa kertoa siitä, miten minusta vuosien kuluessa tuli ”Osmon taiteilija”.

Osmon muotokuvan taustalla on kukkivia syreenejä. Se oli hänen oma toiveensa. Syreenin tuoksu ja lempeät auringon säteet ovat osa tämän muotokuvan henkeä. Toivon, että tämä muotokuva muistuttaa meitä ja monia muita ainutlaatuisesta ystävästämme Osmosta vielä monina tulevina vuosikymmeninä. Hän elää ja on läsnä meidän mielissämme.

KUVA SVETLANA RUOHO

*Osmo Pekonen kreivi Gustav Philip Kreutzin teatteripuvussa 2017. Muotokuva 45x65 cm.
Taitelija Svetlana Ruoho, jolle oli tärkeää vangita teokseen Osmon kasvojen ilme ja hänen kätensä.*

*Svetlana Ruoho puhumassa Osmon muistotilaisuudessa

Osmon ensitapaaminen tapahtui kohdallani Mattilanniemen matematiikan laitoksella, ilmeisesti 1991. Sain Pekka Kekäläiseltä kuulla eräästä seminaarista, jossa yhtenä aiheena olivat mustat aukot, joista olin kiinnostunut. Olin silloin ollut jo pari vuotta töissä silloisella tietojenkäsittelyopin laitoksella, mitä ennen opiskelin Jyväskylässä sovellettua matematiikkaa. Osmoa en muistaakseni koskaan tavannut ja syynä oli aika pitkälti se, että 80-luvulla olivat ”ruuhkavuoteni”, jolloin menin naimisiin. Lapsia tuli lyhyessä ajassa kolme ja olin töissä viisi vuotta Pernaasaaren koulukodissa yövalvojana. Saimme edullisen asunnon alueelta ja koulukoti oli myös itselleni tuttu, olinhan muuttanut sinne jo viisivuotiaana.

Kun tulin seminaarihuoneeseen MaD:ssä, niin siellä oli vain jotain kymmenkunta osallistujaa, lähinnä matematiikan ja fysiikan laitokselta. Osmo veti kiinnostuneille tapahtumaa, joka ei ilmeisesti edes kuulunut opetusohjelmaan, mutta seminaari todella mielenkiintoinen vaikka osa teemoista olikin itselleni outoja. Sanotaan, että ensimmäistä kertaa yliopistossa aloitettuan tunsin olevani aidosti tieteellisessä seminaarissa. Tutustuin siellä myös uuteen käsitteeseen, solmuteoriaan (knot theory), joka oli vastikään noussut pinnalle kun ilmeni, että eräät solmujen rakenteisiin liittyvät kaavat sisälsivät yhtymäkohtia fysiikkaan, säieteoriaan ja kvanttikenttäteoriaan, mikä juonsi juurensa Edward Wittenin paperiin vuodelta 1989 koskien Jones-polynomia. Witten sai ”matematiikkojen Nobelin”, Fieldsin mitalin saavutuksistaan teoreettisessa fysiikassa vuonna 1990. Siitä oli silloin laaja Solmuteoriasta oli näin tulossa merkittävä tieteenala ja siihen liittyi vahvasti myös Lou Kaufman, jonka kirja *‘Knots and Physics’* ilmestyi vuonna 1991. Samana vuonna tutustuin verkko-teorian kautta myös Frank Hararyyn, jonka kanssa tein erittäin tiivistä yhteistyötä toistakymmentä vuotta aina hänen poismenoonsa saakka. Jo vuonna 1992 pidimme Jyväskylässä pienimuotoisen workshopin *‘Graphs and Knots’*, johon tuli osallistujia myös Virosta. Sen jälkeen Harary vieraili Jyväskylässä vielä kolmesti ja opetti kaksi kurssia Summer Schoolissa 1996. Osmo oli tänä aikana häneen tiiviissä yhteydessä ja suunnitelmissa oli myös Hararyn artikkeli Osmolle keskeisiin *Mathematical Intelligencer* -lehteen. Kävi myös ilmi, että Lou Kaufman oli Hararyn läheinen työtoveri ja niinpä myös hän tuli opettamaan Jyväskylän Summer Schooliin solmuteoriaa pitkän houkuttelun jälkeen, tosin vasta 2007 Hararyn poismenon jälkeen. Osmo seurasi Kaufmanin luentoja ja kävi hänen kanssaan lounastamassa. Itse lisäsin 2004 solmuteorian mukaan muutamaani pitämäni verkkoteorian kurssiin ja sain siihen aina Osmolta materiaalia, mukana *Mathematical Intelligencer* -lehden erikoisartikkeli. Tämä parinkymmenen vuoden tapahtumaketju eri henkilöineen sai siis alkunsa

KUVA JORMA KYPÖ

Louis Kaufman ja Osmo, tiedemiehet kävelyllä Jyväsjärven rannalla (elokuu 2007).

KUVA JORMA KYPÖ

Steve Hedetniemi ja Osmo (väitöstilaisuuden jälkeen, Agora, Lea Pulkkisen Sali 14.12.2016).

tuosta yhdestä ainoasta Osmon järjestämästä seminaarista.

Osmo oli tavattoman laaja-alainen ja toinen yhteinen kiinnostuksen kohde meillä oli historia, erityisesti muinaishistoria, josta tuntui jatkuvasti löytyvän uutta. Aina kun tulimme vastakkain hänellä oli jokin aivan uusia asia kerrottavana. Kävin kuuntele-
massa myös joitain Osmon järjestämiä vierailuluentoja ja kun aloitin 2004 Laukaan kotiseutuyhdistyksen puheenjohtajana niin Osmo avusti ensimmäisen lehden teossa kirjoittamalla Laukaan Jouluun artikkelin Olavi Pyhästä, ”Laukaassa syötiin Olavin lammasta”. Olin 1992 muuttanut Laukaan Tarvaalaan, joka on historiasta kiinnostuneen unelmapaikka, koska siellä sijaitsevat Suomen suurin kivikautinen punamultakalmisto, Saraakallion kalliomaalaukset ja vuonna 1593 rakennetun Laukaan – silloin myös Jyväskylän – ensimmäisen kirkon jäänteet. Vuonna 1993 kun Laukaa täytti 400 vuotta, niin tällä kirkkomaalla järjestettiin hartaustilaisuus, jonne Osmo tuli paikalle seurassaan Kirsti Huttunen. Mukanaan Osmolla oli Pyhän Olavin kuva, jonka hän lahjoitti Tarvaalan kyläseuralle. Olavi oli Suomessa ollut entisenä viikinkikuninkaana varsin suosittu ja kansanomaisen pyhimys kuten Osmon artikkeli Olavin lampaan syönnistäkin kertoo. Suomessa onkin kolme hänen mukaansa nimettyä kirkkoa ja tietysti

Olavinlinna. Ironisesti kun tämä Laukaan kirkko rakennettiin, niin samana vuonna Ruotsi irtaantui katolisesta kirkosta.

Osmo kaikkia ulottuvuuksia en tässä lähde käymään läpi, niitä kerrottiin paljonkin helmikuun muistotilaisuudessa, mutta tähän loppuun pari viimeistä vaihetta. Olin tehnyt lisensiaatintyöni jo 1990-luvun alkupuolella, mutta väitöskirjan vasta joulukuussa 2016. Suomesta ohjaajiani olivat Pekka Neittaanmäki ja osin myös Sepo Puuronen. Varsinainen sisältöohjaaja oli postuumisti Frank Harary, 84 vuotiaana poismennyt verkkoteorian yksi isähenkilöistä. Vastaväittäjäksi saimme kuitenkin hänen jo lähellä eläkeikää olevan ”tohtorilapsensa” (*) Steve Hedetniemen. Tämä teki samalla pikavierailun ensimmäistä kertaa elämässään Suomeen, josta hänen isoisänsä aikanaan lähti Pyhäjärveltä Amerikkaan. Matemaatikkojen leikillisesti luoma Erdős-indeksi on Hedetniemellä yksi eli hänellä on yhteispaperi Erdösin kanssa ja hänet tunnetaan mm. Hedetniemi-algoritmista, joka on Googlen hakukoneen algo-

ritmien pohjalla. Kun väitös oli ohi, niin karonkka pidettiin Agorassa, Lea Pulkkisen salissa. Loppuillasta kun muutama vieras oli enää paikalla, paikalle ilmestyi Osmo Pekonen, joka oli juuri tullut ulkomaan matkalta ja kuuli tapahtumasta. Huomatuaan tilanteen Osmo meni välittömästi käymään huoneessaan ja toi väitöslahjaksi kirjan, joka on vieläkin tuossa hyllylläni tervehdyskortin kanssa. Loppuillan Osmo ehti vielä rauhassa keskustelemaan Hedetniemen kanssa.

Osmon työhuone kierteli Agorassa paikasta paikkaan. Hänen ollessaan 2. kerroksessa oli viereisen avotilan takana kirjahylly, jonne hän laittoi vapaasti lainattavaksi erilaisia kirjojaan. Itsekin löysin sieltä hyödyllistä opetusmateriaalia. Viime vaiheessa huone vaihtui Agoran päätyyn pieneen huoneeseen, mutta kätevästi suoraan hissien ovea vastapäätä. Paikka oli rakennuksen D-siiven 5. kerros, jossa sijaitti myös perinteinen työyhteisön tiivis kohtaamispaikka eli kahvihuoneemme tilavassa aulassa. Perinteinen koska siellä on käyty kahvion paikan muuttumisesta huolimatta monia merkittäviä keskusteluja tietoni mukaan jo vuosikymmeniä. Nyt Osmokin istahti joukkoon aina kun ohi mennessään ehti. Näin myös työyhteisöimme uusi sukupolvi oppi tuntemaan hänet.

Viimeisen kerran tapasin Osmon Agorassa tiedekuntamme Puutarhajuhlissa viime syyskuussa 2022. Hänellä oli mukanaan amerikkalainen vieras ja minä olin keskustelemassa kolmen uuden porilaisen opiskelijamme ja Dumpin jäsenen kanssa. Osmon laaja-alaisuutta ja tyylikkyyttä kuvaa hyvin se, että hän jaksoi sen loppuajan keskustella opiskelijoiden kanssa yhtä luontevasti kuin kansainvälisissä tiedeyhteisöissä. Osmon aina huoliteltu pukeutuminen ja hienostunut käytöksensä kätki hyvin hänen sisäisen huumorintajunsa ja kykynsä keskustella tasavertaisesti kaikenlaisien ihmisten kanssa.

Osmo oli matemaatikko, mutta toimi laajalti eri kulttuurin alueilla. Osmon veijarimaista puolta kuvaa erinomaisesti Svetlana Ruohon hänestä maalaama muotokuva. Luonnetta kuvaa myös hänen viimeisin työpisteensä, joka oli Agorassa pieni, kirjojen täyttämä ikkunaton koppi, jonka ovessa oleva nimilappu ”Osmo” poikkesi kaikista muista Agoran huoneiden kylteistä.

Osmon kohdalla voi todella sanoa, että suuri persoonallisuus ja Tiedemies, tiede isoilla kirjaimilla, oli poistunut riveistä...

Eulerin ja Lönrotin tohtorijälkeläinen.

(*) Liittyen ”tohtorilapsiin” niin on myös ”tohtori-isiä” ja heistä on rakennettu Mathematics Genealogy Projectin lista, joka jatkuu peräti 1000-luvun alkuun saakka. Osmon nimi löytyy myös tältä listalta ja meillä on yksi yhteinen ”esi-isiä” 1700-luvulta, Leonhard Euler. Osmo teki toisen väitöskirjansa ranskaksi Rovaniemen yliopistolle ja aihe, vaikka kansantieteelliseen tutkimukseen liittyikin, oli myös matematiikan alaa. Tämän vuoksi Osmon ”esi-isiä” löytyy myös Elias Lönrot!

Poikien Kirjakerho on kahdeksan, pääosin Jyväskylän Lyseo -taustaisen, mutta eri kulttuurin sektoreita edustavan ikätoverin muodostama, aktiivinen kirjallisuuspiiri. Kirjakerhoon hyväksyttiin yhdeksäs jäsen 1994, kun luokkatoveristamme Pekka Kettusesta tuli Jyväskylän kaupunginjohtaja, mutta hänen osallistumisensa hiipui kaupunginjohtajakauden päättyttyä.

Kirjakerho kokoontuu kuukausittain keskustelemaan valitusta kirjasta, ja usein mukana on joko kirjailija itse tai joku kirjan aihepiiriä edustava asiantuntija. Tähän mennessä kirjakerhossa on keskusteltu noin 300 kirjasta, joista romaaneja on ollut 38 %, tietokirjoja 32 %, elämäkertoja 18 % ja loput mielipideteoksia, runoja, näytelmiä tai uskonnollisia klassikoita.

Osmo pyydettiin ensimmäisen kerran kirjakerhomme asiantuntijavieraksi vuonna 2000, kun aiheena oli Terra Cognitan suomeksi julkaisema *Albert Einsteinin elämäkerta*. Tästä alkoi yhteinen polkumme. Osmo osoittautui loistavaksi yhteistyökumppaniksi. Hänen valtava tietomääränsä kulttuurin ja historian eri aloilta sekä aktiivinen kirjojen tuottaminen, toimittaminen ja kääntäminen teki hänestä stimuloivan ja säkenöivän innostajan meille hiukan vanhemmille, kirjallisuutta ikämme harrastaneille, mutta työuramme muilla aloilla tehneille veljille.

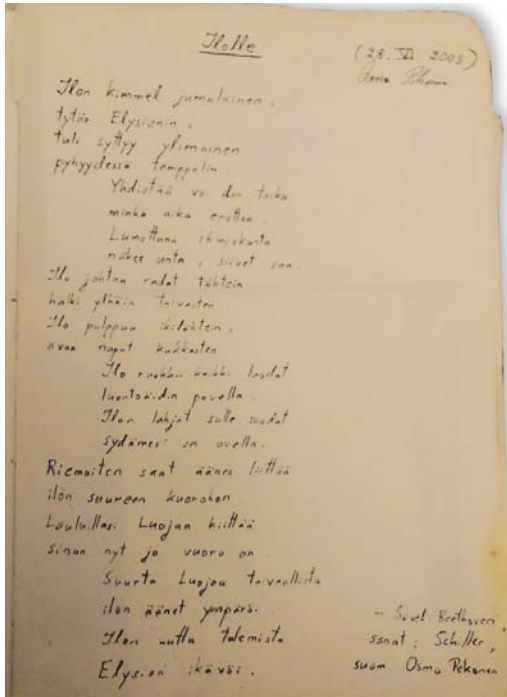
Osmosta tuli kirjakerhomme vakiovieras aina muutaman kerran vuodessa. Olimme kiitollisia siitä, että hän viihtyi seurassamme. Aloimme yhdessä suunnitella tulevia kirjakerho-tapahtumia. Osmon suhteet Suomen tietokirjailijoiden yhdistykseen ja sen aluetoimikuntaan mahdollisti monen ajankohtaisen ja merkittävän romaani- tai tiedekirjailijan vierailun järjestämisen Jyväskylään. Iltapäivällä pidettiin yleisötillaisuus kirjaston Minnan salissa, mistä siirryttiin vuorossa olevan kirjakerhoveljen kotiin jatkamaan iltaa saunan, ruokailun ja keskustelujen merkeissä.

Kun kirjakerhomme 30-vuotispäivä koitti 2016, oli itsestään selvää, että Osmo kirjoitaisi esipuheen juhlakirjaamme *Kirjojen lumoissa – 30 vuotta yhdessä luettua ja koettua* (toim. Esa Sironen), johon oli koottu kirjakerhossamme vierailneiden kirjailijoiden ja asiantuntijoiden mietteitä kirjallisuudesta ja kirjakerhomme toiminnasta.

Yhteiselossamme oli useita huippuhetkiä. Osmo ehti osallistua kirjakerhon 20-, 25- ja 30-vuotisjuhliin, joihin oli kutsuttu lukuisia kirjailijavieraitamme. 20-vuotisjuhlissa Keski-Suomen kirjailijatalolla oli esillä kaikki siihen saakka lukemamme kirjat, joita mm. Anto Leikola, Jaakko Syrjä ja Pekka Tarkka asiantuntemuksellaan kommentoivat.

Vuonna 2003 järjestimme Petäjäviedellä kirjakerhon kinkerit, joiden aiheena oli *Kymmenen käskyä taiteessa ja tieteessä*. Tapahtuma alkoi Petäjäveden vanhassa puukirkossa, jossa pidettiin Louhivuoren ja Ikosen perheenjäsenten järjestämä kirkkokonsertti. Kirkko-

veneellä soudettiin Karikkoselän rannalla olevaan Mikkolan taloon, jossa kinkarit jatkuivat. Vieraamme pohdiskelivat vuorollaan kymmenen käskyn antamia ohjeita omaan kulttuuri-toimintaansa. Taidemaalari, professori Timo Vuorikoski, muotoilija Simo Heikkilä ja kirjailija Harri Tapper taiteilijoina, professori Matti Leiwo suomen kielen tutkijana ja ajattelijana

Kopio Osmon ehkä ensimmäisestä tekemästä runokäännöksestä, jonka hän julkaisi Kirjakerhon järjestämällä kinkereillä.

Pentti Linkola luonnonsuojelijana. Osmo oli valinnut oman esityksensä taustaksi katolisen kirkon näkemyksien valottamisen kymmeneen käskyyn. Tuolloin yllätyimme valinnasta, mutta myöhemmin ymmärsimme, kuinka tärkeää Osmolle oli perehtyä erilaisiin uskonnollisiin näkemyksiin ja suuntauksiin.

Kinkeripäivänä Osmo lahjoitti kirjakerholle ensimmäisen, käsin kirjoitetun suomennoksensa Beethovenin *Oodi Ilolle* -laulusta. Voisin olettaa, että kirjakerhon juhliin liittyvät, usein Louhivuorten, Ikosten ja Studiokuoron avustuksella järjestetyt laulu- ja musiikkiesitykset ovat osaltaan innostaneet Osmoa perehtymään laulujen ja runojen suomentamiseen.

Eräs ikimuistettava kirjakerhon ilta oli 30.11.2017, kun Osmo ja Terra Cognitan perustaja ja yli 50 tiedekirjaa suomeksi kääntänyt ja kustantanut Kimmo Pietiläinen kohtasivat. Kaksi maailman

tiedekirjallisuudelle omistautunutta henkilöä keskustelemassa ensimmäistä kertaa saman pöydän ääressä omista missioistaan tarjota kansainvälisen tieteen huipputeoksia suomalaisten sukupolvien saavutettavaksi.

Saimme nauttia Osmon persoonan lämmöstä ja järjen hehkusta yli 20 vuoden ajan. Huolimatta siitä, että Osmo oli meitä nuorempi, hän oli itseoikeutettu kirjakerhon Kumisetä. Arvonimi, josta Osmolla oli tapana todeta, että se on ainut arvonimi, joka hänelle on Suomessa myönnetty. Vuonna 2021 tämä asia korjaantui, kun Osmolle myönnettiin professorin arvonimi.

Osmo osallistui viimeisen kerran kirjakerhomme istuntoon 4.10.2022, kun kokoonnuimme Vappu ja Ilkka Taipaleen kanssa keskustelemaan maailman menosta heidän *Taipaleella* (Into kustannus, 2022) ja Ilkan *Sata innovaatiota Suomesta* (Into, 2013) kirjojen pohjalta. Tuolloin Osmo julkisti meille silloin viimeisimmän kirjansa *Pohjan Tornio*, jonka julkistamistilaisuuteen hän oli lähdössä.

Kirjakerhomme jatkuu nyt ilman Osmoa. Mutta Osmo on oleellinen osa kirjakerhomme

me tarinaa. Sitä universaalial tarinaa, joka on luonut tieteen ja taiteen liiton. Nuo kaksi sanaa, jotka piirilääkäri Wolmar Schildt loi ja joita ainutlaatuisesti suomen kielessä erottaa (tai yhdistää) vain yhden kirjaimen ero. Osmo on mielestämme merkittävä osanen siinä perinteessä, jossa suomalainen kulttuuri ja tiede lähtee nousuun sortokausien lähtökohdista ja saavuttaa tasavertaisen aseman maailman valtakielien ja -suuntausten kanssa. Kuitenkin Osmo näkemysten mukaisesti, myös suomen kielelle saatettuna.

Poikien Kirjakerhon ryhmäkuvaan pääsivät vuonna 2000 eteen istumaan Jukka Louhivuori (vas.) ja Juha Saltevo ja taakse seisomaan Pekka Paavola (vas.), Olli Piirtola, Osmo Pekonen, Eero Väisänen, Jukka-Pekka Mecklin ja Lauri Raippalinna.

KUVA JOEL JYRINKI

Missä professori Osmo Pekonen kulkikaan, siellä läsnäolijoiden mieliala ei päässyt ummehtumaan. Hän loi henkeä tarinoillaan ja faktoillaan, hämmästytti historian ja kielten tuntemuksellaan, yllätti ja lauloi, rakensi ihmissuhteiden ja tutkijayhteisöjen verkostoja, jotka ilmenivät satojen ihmisten tuttavuuksina kotimaassa ja ulkomailla. Finessitasolle yltyvän kielitaitonsa (englanti, ranska, saksa, ruotsi, latina) avulla hän liikkui kuin kala vedessä akateemisen hierarkian korkeimmilla tasoilla. Esiintymiset hän hoiti tyylikkäästi tilaisuuden hengen mukaiseen asuun pukeutuneena.

Osmolla oli myös varjopuolensa, jotka loivat perspektiiviä, terävyyttä ja syvyyttä hänen profiliinsa. Kerron esimerkin.

Hyvissä ajoin kevättälvella 2010 kysyin Osmolta, suostuisiko hän syntymäpäivähaastatteluun. Hän oli tulossa miehen ikään, täyttäisi 50 vuotta 2. huhtikuuta. Toimin silloin *Helsingin Sanomien* aluetoimistusten esimiehenä Keski-Suomessa, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Aikansa kursailtuaan hän suostui. Esittelin aiheen Helsingin toimitukselle ja sain toimeksiannon. Sovimme haastattelusta, joka lopulta kesti puolisoista tuntia. Kävimme läpi Osmon henkilöhistoriaa, elämäkokemuksia, ajattelua, motiiveja, moraalialia ja uskoa.

Haastattelunauha paljastaa kaksi näkökulmaa. Haastattelija tivaa yksityiskohtia piinalliseen tapaansa, haastateltava maalaa suuria linjoja renessanssiruhtinaan varmuudella. Pääsemme karikoiden ohi nipin napin ja sovimme prosessin jatkotoimista. Hyvän lehtimiestävän mukaan haastateltava saisi lukea tekstin etukäteen.

Päivän tai kaksi myöhemmin Osmo soitti ja sanoi, että hän ei halukaan juttua julkaistavaksi. Mitä ihmettä? Miksi ei? Hän sanoi ahdistuneensa ja masentuneensa. Olin mennyt haastattelussa hänen mielestään liian pitkälle. Kuulin äänen sävystä, että hän oli tosissaan. Totesin, ettei elämä yhteen haastatteluun pääty. Hän ei ollut yhtä varma. Säännösten mukaan pyyntöä ei olisi tarvinnut huomioida. Hetken mietittyäni lisäsin, että eihän sitä ole pakko julkaista, jos tilanne on noin vakava. Lupasin varmistaa Helsingin toimituksesta, jossa mielenmuutosta ihmeteltiin. Osmo oli siellä tuttu mies. Hän oli kirjoittanut lehteen artikkeleita 1990-luvulta lähtien ja saanut uuden vuosituhannen alussa Tiede-sivulle oman aivoitus-palstan (logossa joskus myös termi aivoituksia).

En koskaan kirjoittanut Osmon syntymäpäivähaastattelua. Äänitys jäi jäljelle digitallenteena.

Tiede ja usko, matematiikka ja teologia elivät Osmon maailmankuvan mukaan sopusoinnussa eivätkä aiheuttaneet ristiriitaa. Ne täydensivät toisiaan, eivät kumon-

neet. Hän sisäisti apostoli Paavalin sanat Uudessa testamentissa. ”Rakkaus ei koskaan häviä; mutta profetoiminen, se katoaa, ja kielillä puhuminen lakkaa, ja tieto katoaa.” (1. Kor. 13:8)

Kuulumme kulttuuripyöräilyyn erikoistuneeseen Oskari Jalosen seuraan. Professori Tarmo Kunnaksen järjestämät viikon matkat olivat yhtä liikunnan ja kulinarismien riemua, kulttuurielämysten onnea ja syvällisten keskustelujen täyttämiä. Osmo osallistui niihin vuodesta 2002 ja minä vuodesta 2005. Yövyimme huhtikuussa 2006 pääsiäisen aikaan Canal du Midin -retkellä lumoavassa Carcassonnen linnassa. Lauantain lounaalla Osmo oli värvännyt eläköityneen ilmavoimien komentajan Pertti Jokisen puhujaksi rinnalleen. Osmo luki Raamatusta valittuja jakeita ja kenraali piti kädessään ikonia. Ateria siunattiin. Jälkiruoan yhteydessä Osmo sanoi lähtevänsä taksille kaupungille tiedustelemaan. Sieltä hän palasi parin tunnin kuluttua pettyneenä. ”Kaupungissa ei järjestetä yhtään pääsiäisyön messua. Vanhat papit eivät jaksa ja nuoret eivät halua”, selitys kuului.

Osmon hengellinen kasvu huipentui kääntymiseen katolisen kirkon jäseneksi elokuussa 2010 piispa Teemu Sipon johtamassa messussa Jyväskylässä. Hänellä oli runsain mitoin ystäviä eri kirkkokunnissa. Vaikka ajattelussaan hän tukeutui vaakaasti katoliseen oppiin, käytännön kohtaamisissa esimerkiksi Piipiaseuran Keski-Suomen tilaisuuksissa nousi esiin ekumeeninen ajattelu yli kirkollisten rajojen. Hän toimi järjestön aluehallituksessa. Lisäksi Osmo kykeni osoittamaan armeliaisuutta ja jakaa aikaansa heikko-osaisille.

Pehmeiden arvojen lisäksi Osmo osoitti lujuuutta ja peräänantamattomuutta Jyväskylän katolisen kirkkorakennuksen säilyttämisen puolesta. Hän piti käsittämättömänä tontin ja kiinteistön myyntiaikeita sijoittajille. Jos hän oli tärkeiden neuvottelujen aikana ulkomailla, hän lähetti tuttaviaan paikalle puolustamaan kirkon säilyttämistä. Kirkon myyntiä koskevien asiakirjojen alle tuli lopulta Helsingin hiippakunnan piispan Teemu Sipon nimi, ja siltä osin asia oli loppuun käsitelty. Jyväskylän kaupungin byrokratiassa ja hallinto-oikeudellisessa prosessissa kirkon myynti on sittemmin pysähtynyt.

Pekosen sukujuuret olivat Savossa, Mikkelin uumenissa, Saimaan Pietilänlahdella. Hän syntyi Lenjuksen sukutilalla Olkkolanniemen kylässä. Talon nimi on peruja Juleniuksen suvusta, jolle se siirtyi 1763. Kartanoksikin mainittu entinen rustholli sijaitsee lähellä Porrassalmen taistelun muistomerkkiä, jossa asutusta on ollut Tuukalan hauta- ja korulöytöjen perusteella viikinkiajoista 1000-luvun alusta lähtien.

”Olen historian raskauttama”, Pekonen naurahti haastattelussani. Muinaisaikojen löydökset Leniuksen pelloilta saivat hänen mielikuvituksensa lentämään lapsesta lähtien, ja konkretiaa löytyi, kun hän pääsi aidoilla Porrassalmen taistelun tykin kuulilla työntämään kilpaa. Kokemukset saivat hänet ymmärtämään vanhan pappis-suvun kulttuuriperimää geneeissä. Isä oli kansanedustaja, maanviljelysneuvos Esko Pekonen (1923–2014).

Pekosen matemaatikon taidot puhkesivat esiin Mikkelin yhteiskoulussa, josta hänet kutsuttiin maajoukkueeseen edustamaan Suomea koululaisten matematiikan olympialaisissa 1978 Bukarestissa ja 1979 Lontoossa. Yliopistotason differentiaaliyh-tälöt olivat tulleet tutuiksi vapaaehtoisilla ylimääräisillä tunneilla. Ammattitaitoiset opettajat saivat hänet innostumaan myös ranskan kielestä ja uskonnosta. Ylioppilas-kirjoituksissa hän kirjoitti seitsemän laudaturia ja lukuaineiden keskiarvo oli täysi kymppi. Koulusta saadut eväät ulkomaan matkoineen kantoivat häntä koko elämän.

Elämänsä vedenjakajaksi Pekonen kuvasi matematiikan kansainvälistä kon-ferenssia 1993 Debrecenin yliopistossa Unkarissa. Käytävällä oli kaksi luentosalia vierekkäin. Saatuaan pidettyä oman esitelmänsä hän pujahti toiseen saliin kuunte-lemaan brittiprofessorin Clive Tolley'n luentoa suomalaisen kasvillisuuden haltijasta Pellonpekosta. Sen aikana Pekosessa syttyi kiintymyksen liekki myytteihin, taruihin ja legendoihin. Samalla vahvistui synnyinkodista saatu käytännön yhteys muinai-suuteen. Myöhempien vuosien tulosta Pellonpekko-luennosta olivat Pekosen suo-mennos Tooleyn tuottamasta *Beowulf*-eepoksesta (1999) ja toiminta Viron setukais-ten ja pekkostutkimuksen parissa. Molemmat käsittelevät Itämeren suomalaisuuden juuria. Hänen suomennoksensa Saksan kansalliseepoksesta Niebelungin laulusta ilmestyi postuumisti helmikuussa 2023.

”Kun matematiikan maailma avautui Lontoossa ja Oxfordissa nerojen seurassa, se oli jotakin”, hän iloitsi vuoden 1979 matkasta. Sen innoittamana hän lähti yli-opistoon opiskelemaan matematiikkaa. Vain 23-vuotiaana hän valmistui lisensiaa-tiksi ja 28-vuotiaana tohtoriksi. Jyväskylän yliopistossa tarkastettua väitöskirjaansa Contributions to and a survey on moduli spaces of differential geometric structures with applications in physics hän piti vain kohtalaisena. Siitä puuttui terävä tieteelli-nen kärki.

Tiedot Pekosen lahjakkuudesta levisivät Cambridgen yliopistoon Britanniaan. Maailmankuulu fyysikko ja matemaatikko, professori Stephen Hawking (1942–2018) nosti Pekosen tulevaisuuden tieteentekijöiden joukkoon. Saksalainen *Der Spiegel* julkaisi heinäkuussa 1999 kansikuvan näistä viidestäkymmenestä valitusta, joiden tuli ratkoa maailmankaikkeuden syvällisimpiä salaisuuksia, luoda ”teoria kai-kesta”.

Herkkä mieli ja taiteellinen sielu vaikuttivat taustalla, kun Pekonen yllättäen lo-petti akateemisen kilpailun tutkimusrahoista ja viroista. Hän erosi 2000 assistenttuu-rin virasta Jyväskylän yliopiston matematiikan laitoksella. Sen jälkeen hän sai prof-essori Pekka Neittaanmäen tukemana luonteelleen sopivamman ”vapaan taiteilijan” aseman ja oman työhuoneen aluksi Agora Centerissä ja sen toiminnan loputtua IT-tiedekunnassa. Niissä tiloissa hän pystyi toteuttamaan sisäistä kutsuaan monia-laisena tieteentekijänä ja kulttuurivaikuttajana, aluksi palkallisena projektitutkijana 2001–2004 ja sitten palkattomana.

”Olin matemaatikko 33,3-prosenttisesti”, hän kuvasi Agora-aikaa. Siihen ei enää

Osmo Pekonen takarivissä Der Spiegelin kansikuvassa 1999 professori Stephen Hawkingin valitsemien, maailman lupaavimpien universumin alun ja kaiken teorian -tutkijoiden joukossa.

kuulunut omia referoituja tutkimuksia, vaan hän keskittyi tiedetoimittajan tehtäviin. Toinen kolmasosa energiasta kuului humanisti-Pekoselle ja kolmas hallinnolliselle asiantuntijalle säätiöiden ja kirkkokuntien apurahalautakunnissa.

Kun Pekonen pääsi puhumaan vapaasti ranskalaisesta tiedemiehestä Pierre Louis Moreau de Maupertuis'ta (1698–1759), tarinalle ei tuntunut löytyvän loppua. Niin innoissaan hän oli. Vuonna 1998 Osmo oli järjestämässä Torniossa idolinsa syntymän 350-vuotisjuhlaa ja muistopuiston käyttöön ottamista.

Vuosia myöhemmin Pariisin tähtitieteellisen laitoksen kirjastossa häntä kohtasi onnenkantamoinen, sillä hän löysi hyllystä ennestään tuntemattomia Lapin karttoja. Tapahtumien ketju johti toiseen väitöskirjaan, jonka tieteellinen teema oli uskontojen – lappalaisten muinaisuskonnon ja ranskalaisen katolisen kirkon – kohtaaminen ja käytännön viitekehystenä papin ja tähtitieteilijän Réginald Outhier'n matka 1736–1737 Tornionlaaksoon osana Maupertuis'n astemittausretkikuntaa. Kartat olivat Outhier'n piirtämiä.

Ranskan korkein tieteellinen laitos Institut de France myönsi vuoden 2012 Chaix d'Est Ange -palkinnon historian alalta Pekosen väitöskirjalle *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737*. Ranskan valtio palkitsi hänet Chevalier des Palmes académiques -ritariarvolla, ja hän oli neljän ranskalaisen tiedeakatemian ulkojäsen.

Osmo Pekosen kirjallinen tuotanto on vertaansa vailla. Tietokirjoja, esseekokoelmia ja päiväkirjoja, suomennettua proosakirjallisuutta ja runoja, lehtikirjoituksia, kritiikkejä ja tiedeartikkeleita satoja nimikkeitä kymmenistä kulttuurivaikuttajista Eino Leinosta Aaro Hellaakoskeen, Jeanne d'Arc antiikin Venukseen. Hänen päässään pyöri koko ajan uusia ideoita mitä moninaisimmista poikkitieteellisistä aiheista.

Osmolle ei riittänyt akateeminen tutkimus tai luova kirjoittaminen. Hän oli ankara kriitikko ja osasi ilmaista terävästi ajatuksiaan ehkä yllättävistäkin aiheista. Käykööt esimerkiksi *Helsingin Sanomien* mielipideosastolla 2.8.1995 julkaistu teksti otsikolla *Uraanivaippaiset kranaatit aiheuttaneet vakavia sairauksia*. ”Yleisesikuntamajuri Seppo Jylhä (HS 31.7.) luulee, että minä, Savon Prikaatissa koulutettu kranaatinheittämisen reservinupseeri ja ranskalaisen sotilasakatemian École polytechniquen entinen vieraileva tutkija, en seuraisi modernia sotateknologiaa. Jylhän kirjoitus uraanivaippaisista kranaateista oli täynnä virheitä. Jopa nimeni oli väärin: olen Osmo Pekonen enkä Osmo Apunen.”

Pekonen jatkoi: ”Uraanivaippaisten kranaattien tuhovoima ei perustu niiden massaan, vaan uraanin ja raudan eksotermiseen reaktioon: viisi kertaa äänennopeudella lentävä kranaatti polttaa tehokkaasti tiensä paksuimpaankin panssariin.” Myöhemmin hän selitti, millaisia säteily sairauksia erikoiskranaattien käyttö aiheutti siviiliväestölle Persianlahden sodassa: epämuodostuneita lapsia, syöpää, leukemiamaksa- ja munuaissairauksia. Hylsyjä keränneiltä lapsilta irtosi hiuksia ja hampai-

KUVA TIMO SUKONEN

Kulttuurin vaaliminen on tärkeä osa Oskari Jalosen seuran toimintaa. Kuvassa Osmo Pekonen lausuu 2006 runoa ranskalaisen kirjailijan Paul Valéry'n haudalla Sètéssä.

Tarmo Kunnas vetää Ranskan pyöräilijöiden joukkoa takanaan Hannu ja Anna-Paula Sariola, Eija, Markku ja Heikki Hesso, Osmo Pekonen ja Heikki Murtomaa.

KUVA PETER KIVIMÄKI

Osmo ja Tarmo nostavat maljan perinteistä ranskalaisjuomaa Kir Royalea.

Pitkä ja pätkä: Osmo Pekonen ja Paula Venesmaa Canal du Midi -pyöräilyllä 2006.

Tiistaina 11. lokakuuta 2022 Osmo Pekonen pääsi majoipaikkaan päivän pyöräilytapolta ja edessä oli vielä viimeinen illallinen majoipaikan L'Hostellerie Provençalen lähellä sijaitsevassa ravintolassa.

ta. Raaka-aineena käytetyn uraani 238:n puoliintumisaika on 4,5 miljardia vuotta. ”Tulevaisuudessa panssaritaistelut käytäneen uraanivaippaisilla karanaateilla, mikä merkitsee taisteluenttien pysyvää radioaktiivista saastumista.”

Tähän sotaisaan tekstiin Pekonen löysi teologisen lopun: ”Paavi Johannes Paavali II suunnittelee kutsuvansa kristinuskon, islamin ja juutalaisuuden hengelliset johtajat Siinain vuorelle vuonna 2000 neuvottelemaan rauhasta uskontojen kesken. Sivilisaatioiden sodan estämiseksi ainoa toivo on uskontojen välinen dialogi. Seuraa va vuosisata joko on spirituaalinen tai sitä ei tule ollenkaan.”

Pekosesta loisti hyväntuulinen intelligentsija: sivistys, oppineisuus, terävä-älyisyys ja hyväkuntoisuus, myös nöyryys ja leikkimielisyys. Oli kyse sana-, kuva- tai kirkkotaiteesta, Pekonen kiinnostui tekijöistä ja keskusteli teoksista, kyseli, rohkaisi ja kannusti. Hän osallistui, esitelmöi, puhui ja vaikutti sadoissa tilaisuuksissa Tieteiden yöstä V. A. Koskenniemen Seuran tilaisuuksiin, Savon tuhatvuotisjuhlista Väänäsenpolun-nimisen kadun aikaansaamiseen Mikkelissä, hiippakuntajuhlista yksityisiin perhetapahtumiin.

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö myönsi Osmo Pekoselle professorin arvonimen joulukuussa 2021. Hänen muiden kunniaainosoitusten, tunnustusten ja palkintojen sarja on pitkä. Niistä Osmo arvosti eniten Ranskassa saavutettuja. Hän suri sitä, että kaikki suomalaiset eturivin frankofiilit eivät häntä arvostaneet. Hänellä oli dosentin arvonimi Helsingin, Jyväskylän, Oulun ja Lapin yliopistoissa.

Kaksi päivää Pekosen kuoleman jälkeen Tarmo Kunnaksen syntymäpäiväjuhlassa Ranskan Avignonissa julkaistiin sankarille omistettu *Tabula Gratulatoria*. Osmo oli suomentanut siihen Kunnakselle kohdennettuna Joachim du Bellayn kuuluisan sonetin alkuperäisiä säkeitä soveltaen.

Sonetti päättyi säkeisiin:

*Mies tarmon, toimen joukkoansa johti –
lie retki kaunein ollut silkkaa unta?
Ei enää mennä aurinkoa kohti:
syys vaihtuu talveen, kohta sataa lunta.
Myös etelässä Pohjantähti hohti:
maa armain onhan Savo, Satakunta.*

Timo Siukonen

Kirjoittaja oppi tuntemaan Osmo Pekosen Ranskan pyöräilymatkoilla ja Helsingin Sanomien toimittajana.

Kirjoituksen lähdeaineisto: Agora 2.2., Filosofiklubin nekrologi ja Osmon HS-kirjoitukset
<https://filosofiklubi.blogspot.com/2022/10/in-memoriain-prof-osmo-pekonen-1960-2022.html>

Äitihahmon lohdutus

Olen ollut Osmolle äitihahmo sen jälkeen kun hänen oma äitinsä kuoli. Hän otti minut keinoäidiksi. Olen tästä roolista hänelle kiitollinen. Pidän hänet aina ajatuksissani.

Perheeni oli oppinut tuntemaan Osmon jo aikaisemmin, sillä poikani Markku opiskeli matematiikkaa hänen kanssaan, ja he osallistuivat yhdessä matematiikan olympiakisoihin Suomen edustajina.

Joulukuussa 2021 olin ensimmäinen, jolle Osmo tuli kertomaan uutisen tasavallan presidentin nimitettyä hänet professoriksi. Hän oli kulkemassa Vaasankatua pitkin ja saanut idean ilmoittaa siitä minulle. Kerrottuaan asiansa hän ei jäänyt kahville, koska oli juuri tullut junasta ja halusi jatkaa kotiinsa. Tapaaminen siirtyi myöhempään.

Soitin seuraavan kerran tammi-helmikuussa ja pyysin käymään. Olimme muutama tunnin yhdessä. Hän oli vähän aikaisemmin onnistunut pääsemään *Viimeisten kiusausten* -oopperaesitykseen Jyväskylässä. Sen innoittamana hän kysyi: ”Saanko esittää sinulle Ukko-Paavon virren?”. Osmohan oli ottanut yksityisiä laulutunteja. Hän lauloi minulle virren ja sen jälkeen keskustelimme uskonasioista. Aloitimme yhteisellä rukouksella, siis hän, minun vanhan mummon kanssa. Ajattelin, miten ihana ihminen hän on.

Sitten tuli pääsiäisaamu. Minulle ei ollut 93 vuoden aikana kukaan soittanut pääsiäisaamuna. ”Kristus on ylösnoussut, totisesti ylösnoussut”, hän sanoi heti puhelun alkuun. Minä häkellyin ja ilahduin. Se on meille kristityille tärkeä sanoma. Soitin vielä illalla Osmolle ja sanoin, että minä niin ilahduin sinun soitostasi, etkö voisi tulla luokseni kahville. Osmo vastasi, että sopii hyvin, koska hänellä ei ollut kotona kahvia eikä ruokaa. Minä sanoin, että tule sitten syömään, minulla on vielä kaikkea pääsiäisruokaa. Taas olimme monta tuntia yhdessä ja rukoilimme.

Osmon kuoltua olen ajatellut, että meillä ihmisillä on niin paljon tärkeitä asioita. Olemmekohan valmiita lähtemään sitten, kun se hetki koittaa? Paljon jää kesken, kun kuolema korjaa. Lähtöhetki tulee jokaiselle, olipa nuori tai vanha, siinä ei ikää kysytä. Sen tuntemuksen perusteella, mikä minulle Osmosta viimeisten vuosiansa aikana kypsyi, voin sanoa, että jos kuka on valmis lähtemään, niin sitä Osmo oli.

Se minua lohduttaa.

(Toimittanut: Timo Siukonen)

KUVA JORMA PÄRSSINEN, KESKISUOMALAINEN

*Maa on niin kaunis, kirkas Luojaan taivas
Ihana on sielujen toiviotie.
Maailman kautta kuljemme laulain
Taivasta kohti matka vie.*

Tämä Suomessa joululauluna tunnettu sävelmä on alun perin slesialainen kansansävelmä, johon Hilja Haahti riimitteli suomalaiset sanat. Melodia tunnettiin mahdollisesti jo 1200-luvulla pyhiinvaeltajien lauluna. Vanhassa laulukirjassa laulun nimi onkin *Toivioretkellä*. Sielujen toiviotie on elämän mittainen matka kohti toivottua määränpäättä.

Osmolta löytyi sopiva laulu, virsi tai runo jokaiseen tilanteeseen, juhlaan ja arkeen. Muistelen häntä valitsemieni lyriikoiden kautta, jotka ovat samalla yleisinhimillisiä tienviittoja. ”*Wo bist du, mein Geliebtes Land?*”, huokaa Franz Schubertin liedien Vaeltaja. Hän kaipaava onnen täyttämää Unelmien maata, mutta onni pakenee eikä toivottua löydy. Dante Alighierin *Divina Commedia* -allegorian Pyhiinvaeltaja on jättänyt maallisen vaelluksen taakseen ja kulkee Helvetin ja Kiirastulen kautta kohti Paratiisia.

*Kirkasna aina sielujen laulun
taivainen sointu säilyy vaan.*

Onnen maa?

Kerrotaan, että maailman maat ja kansat kiehtoivat Osmoa jo lapsena. Kenties hän jo silloin matkusteli mielikuvi(tuksi)ssaan eri puolilla maailmaa. Hän saikin toetuttaa matkahaaveitaan elämänsä aikana runsain mitoin: työmatkoja, tutkimusmatkoja, kulttuurimatkoja, pyhiinvaelluksia. Hän tuntui olevan aina matkalla jonnekin ajatuksissa, muistoissa, suunnitelmissa, unelmissa – ja tosi elämässä. Matkalla minäkin tutustuin Osmoon, 1990-luvun alussa junamatkalla Helsingistä Jyväskylään, kotiin. Matkalukemisenani oli ranskalaisen filosofin Simone Weilin kirja *Painovoima ja armo*, josta keskustelumme alkoi. Osmo muistutti heti, että kuuluisa matemaatikko André Weil oli tämän veli. Lahjakkaat sisarukset saavat ansaitun huomion Osmon esseessä hänen toimittamassaan matemaattisten esseiden kirjassa *Symbolien metsässä* (1992).

Weil kiteyttää toivon universaalina ulottuvuutena, joka ylittää ajan ja paikan rajat.

"Kaikki, mitä toivon, on joko parhailtaan olemassa tai se on ollut tai on joskus oleva olemassa jossain."

Simone Weil: Painovoima ja armo

Matkustamisen ajatus nostaa toiveen *"Kaukana jossain onnen maa odottaa"*. Se täyttää tarpeen irtaantua arjen realiteeteista ja nousta tavanomaisuuden yläpuolelle. Unto Monosen toisen hienon tangoklassikon mukaan *"Aavan meren tuolla puolen jossakin on maa, jossa onnen kaukorantaan laine liplattaa."* Näissä tutuissa ikivihreissä ikävöidään Schubertin liedien lailla johonkin kaukaiseen Onnen maahan, jossa kaipuu täyttyy ja unelmista tulee totta. Missä tuo Satumaa

KUVA: K.H. ROYALBUMI

Jyväsjärven ranta.

on, sitä laulut eivät kerro, se täytyy jokaisen löytää itse. Se *"odottaa jossakin kaukana"* – kenties maantieteen ulottumattomissa, metafyyssisenä olotilana. Tavoittiko Osmo oman Onnen maansa, sen tietää vain hän itse. Eikä kysymys ei ole edes taroituksenmukainen, vaan tärkeämpää on löytää tie, joka johtaa sinne.

Maa jota ei ole

*Ikävöin maahan jota ei ole,
sillä kaikkea mikä on olen väsynyt himoamaan.
Kuu kertoo minulle hopeaisin kirjaimin
maasta jota ei ole.
Maasta, jossa kaikki toiveemme täytyvät ihmeellisesti,
maasta, jossa kaikki kahleemme kirvoittuvat,
maasta, jossa vilvoitamme raadeltuja otsiamme
kuun kasteessa.
Elämäni oli kuuma harha.
Mutta yhden olen löytänyt ja yhden olen totisesti voittanut –
tien maahan jota ei ole.
Maassa jota ei ole
kulkee rakastettuni, otsallansa sädehtivä kruunu.
Ken on rakastettuni? Yö on pimeä
ja tähdet vapisevat vastaukseksi.*

*Ken on rakastettuni? Mikä hänen nimensä?
 Taivaat kaartuvat korkeammiksi,
 ja ihmislapsi vajoaa äärettömiin usviin
 vastausta tietämättä.
 Mutta ihmislapsi ei ole mitään muuta kuin varmuus.
 Ja se kohottaa kätensä kaikkia taivaita korkeammalle.
 Ja vastaus tulee: Minä olen se, jota rakastat
 ja aina olet rakastava.*

Edith Södergran: runokokoelmasta *Levottomia unia*, suomentanut Uno Kailas

Osmo löysi tarkan sisäisen kompassinsa avulla tien, joka ei vienyt älylliseen umpikujaan, ajattelun ris-teileville syrjäpoluille eikä haaveiden harhateille. Se ei ollut mikään tavallisen tallajan valmiiksi poljettu polku. Koska monet hänen esikuvansa olivat jo autuuden mailla, hän joutui raivaamaan tiensä itse. Hänestä tuli oman tiensä kulkija sen yksinäisessä, vaativassa, urheassa ja jalossa merkityksessä. Vaikka tie saattoi toisinaan viedä

Mattilanniemen rantatie.

KUVA K. EHN KOTTALBUMI

syviinkin laaksoihin, se oli pohjimmiltaan valoisa tie, jota sai kulkea rohkein joskaan ei aina kevein askelin. Samanhenkisiä kulkijoita löytyi oivallisiksi matkakumppaneiksi lukuisille kulttuuri- ja tutkimusmatkoille sekä pyhiinvaelluksille. Uuden Valamon luostarin pyhiinvaellusten lisäksi osallistuimme Jyväskylän Pyhän Olavin seurakunnan matkalle Trondheimiin sekä synnyinseutuni Laukaan seurakunnan 400-vuotisjuhlaan (1993) Hartikan kirkkomaalla, jossa sijaitsi alkuperäinen Pyhän Olavin kirkko. Osmon päivittäinen reitti Mattilanniemen työhuoneelta Jyväsjärven rantaraitin kautta kotiin tuli tutuksi vuosien ja vuosikymmenien aikana. Kaikkein rakkain kotipolku johti kuitenkin lapsuudenkotiin Lenjukseen, jonka Kirkkotallin ekumeenisessa siunaamisessa sain olla 8.11.1993 Pyhän Ylienkelin Mikaelin ort. muistopäivänä.

On maa

*”Läsnäoleva aika ja mennyt aika
 ovat kenties kumpikin läsnä tulevassa ajassa
 ja tuleva aika sisältyy menneeseen aikaan.
 ... kaikki aika on ikuisesti läsnäolevaa...”*

T.S. Eliot: Neljä Kvartettoa, suomentanut Juha Silvo

Osmo oli maailmankansalainen, joka laajan kulttuurintuntemuksensa ja erinomaisten kielitaitonsa ansiosta oli kaikkialla ”maassa maan tavalla”. Mittavan yleisvistyksensä ansiosta hän sukkuloi sujuvasti ajan ja paikan eri ulottuvuuksissa. Hänen ajatteluunsa mahtuivat niin menneen maailman ihanteet kuin tulevaisuuden unelmat, nykyhetken haasteitakaan unohtamatta. Näistä aineksista muodostui se luja eettinen selkäranka, joka määrittäi myös hänen sielunelämänsä sisällön ja suunnan. Tämä idealismi oli nuorempana ehdotonta ja asetti korkeita vaateita myös vajavaisille kanssakulkijoille. Luultavasti hän itsekin joutui tasapainoilemaan täydellisyyden ihanteittensa ja inhimillisen todellisuuden kanssa. Ikä avasi laajempaa perspektiiviä ja toi armollisuutta itseä ja ympäristöä kohtaan. Perfektionismin paine hellitti ja idealismi löysi jalonsielun muodon sielun pyrkimyksenä puhtauteen, totuuteen, hyvyteen, kauneuteen aidossa antiikin hengessä, Simone Weilin oppien mukaisesti, Kristuksen opastamana – Hänen, joka sanoi: *”Minä olen Tie, Totuus ja Elämä”*.

Idealismista ei tarvitse luopua, vaikka realismia ei pääsekään pako. Jos tie nousee pystyyn, niin sitten päikin pystyyn! Osmo ei luovuttanut vastoinkäymisissä, vaan suuntasi katseensa ja kulkunsa toisaalle, vielä syvemmälle – tai ylös. Weilinkin muukaan ainoastaan armo kykenee kumoamaan painovoiman. Painovoima vetää alas, mutta armo nostaa yhä uudelleen ylös. Ehkä idea(alit) toimivatkin täydellisemmin ja puhtaammin toisessa – tai kolmannessa tai neljännessä tai tieskuinkamonnessa! – ulottuvuudessa, mikä ei ollut vieras ajatus korkeampiin dimensioihin perehtyneelle matemaatikolle. Kaipaus etsiytyy myös ulottuvuuteen, jossa tappiot ja voitot puntaroidaan uudelleen. Tapahtumat, ilmiöt ja asiat saavat oikeat ja lopulliset mittasuhteet, kun Absoluutti kirkastaa kaiken suhteellisen.

*On maa,
johonka unten jäljet katoaa.
Lähemmäs sitä askeleeni vie
jokainen tie.
Min täällä menetin, sen löydän sieltä,
mi täällä soperrusta, selvää kieltä
on maassa, missä harha hajoaa.
On siellä toivo totta, turhaa pelko,*

Jyväsjärven rantaraitilla.

KUVA: K. H. KOTIALBUMI

*saloista himmeimmästä kirkkain selko,
ja syvin tuska enin lohduttaa.
Kas, kyyneleet
nuo, joihin ovat kummunneet
poveni katkeruus ja raskaat surut,
on vuorilähde, josta voimaa juon.
Jos tuon
ma sinne halvan rakkauden murut,
käsiini jalokiviaarre jää,
mi kimmeltää.
Ja vainajat
säteillen siimeksessä kulkevat
— oi ikävöity, vastassani lienet.
Ma tartun käteen, jok' oli kylmennyt,
nään hymyn, jonka laskin hautaan varmaan.*

.....
*On maa,
johonka kaikki polut katoaa.
Ken siellä on, ei katso heijastusta,
mi meitä valaisee, kun tie on musta.
Hän katsoo silmiin itse Olevaa.
On Rauhan maa.*

Saima Harmaja: runokokoelmasta Kaukainen maa

Kirkkauden maa

”Sillä nyt me näemme kuin kuvastimessa, arvoituksen tavoin, mutta silloin kasvoista kasvoihin; nyt minä tunnen vajavaisesti, mutta silloin minä olen tunteva täydellisesti, niinkuin minut itsenikin täydellisesti tunnetaan.”

1. Korinttolaiskirje 11:12, vanha käännös.

Osmo oli tarkkavaistoinen älykö ja herkkäsieluinen esteetikko, joka etsi kaikesta ontologista kauneutta ja ilmiöiden syvintä olemusta. Äly keksi unelmille keinot edetä eteenpäin, ja unelmat kohottivat älylle siivet lentää korkealle. Ylevät ihanteet järjestyivät

Taivaallista heijastumaa Ylistön sillalta.

KUVA KEH:n KOTITALURUMI

hyvyyden etiikaksi ja jalostuivat pyhyiden estetiikaksi. Fjodor Dostojevskin kuulut sanat ”*Kauneus voi pelastaa maailman*” voisivat olla myös Osmon lausumat. Tähän pelastavaan kauneuteen sisältyy usko, toivo, rakkaus, totuus, hyvyys, armo, ja se kattaa moraalin, filosofian, kulttuurin, tieteen, taiteen, ihmisyyden, koko elämän! Pyrkimys kauneuteen ei voi koskaan johtaa harhaan.

Myös matematiikka oli Osmolle symmetrian sinfoniaa ja harmonian estetiikkaa, olihan hänestä ”*täydellinen matemaattinen kaava yhtä kaunis kuin Chartres’n katedraalin eteläinen ruusuikkuna*”, joka kaunistaa Symbolien metsässä kantta.

*Kuin matemaatikko, mi turhaan pyrkii
mittaamaan ympyrätä eikä löydä
aatetta etsimäänsä miettienkään;*

*niin näyn tuon uuden eessä olin minä:
ma nähdä tahdoin, kuinka kehään sopi
tuo kuva ja mik’ oli suhde niiden.*

*Mut riittäneet ei siihen siivet omat;
salama äkkiä mun halki sielun
löi häikäisten ja täytti toiveheni.*

*Jo vaipui korkea nyt kuvausvoima;
mut kaihoain ja tahtoain nyt johti
kuin pyörää tasan pyörivää, se Rakkaus*

mi ohjaa Auringon ja kaikki tähdet.

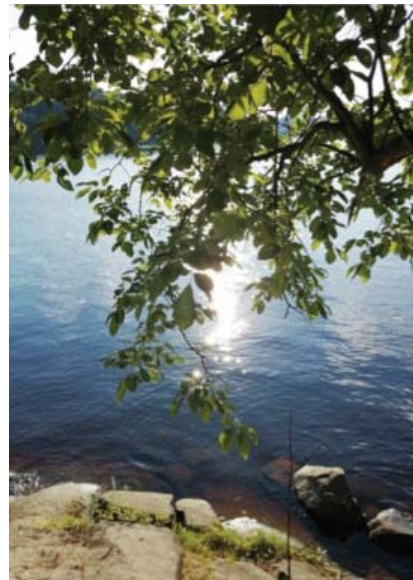
Dante Alighieri: Jumalainen Näytelmä, Paratiisin loppusäkeet, suomentanut Eino Leino

Nacht und Träume

*”Usko on luja luottamus siihen, mitä toivotaan,
ojentautuminen sen mukaan, mikä ei näy.”*

Heprealaiskirje 11:1, vanha käännös.

Hyvä ystävämme, runoilija Anna-Maija Raittila on sanonut osuvasti, että vain unelmat toteutuvat, eivät suunnitelmat. Haaveetkin ennen pitkää haihtuvat, mutta unelmat jäävät elämään. Osmo uskalsi unelmoida, hän ei

Unelmointia Jyväsjärven rannalla.

KUVA K.H. RÖTTÄLÄRUMI

jäänyt paikalleen, vaan kulki unelmiaan kohti ja toteutti niitä. Kun suunnitelmat kariutuivat eivätkä toiveetkaan täyttyneet, unelmat kantoivat. Ne kutsuivat jatkaamaan matkaa, pitivät alati liikkeessä, puhdistivat sielun arjen pölyistä, kurkottivat korkealle ja veivät pitkälle, perille saakka – Kotiin. Se, että hänen maallinen vaelluksensa päättyi matkalla ja vieläpä unessa, sopii merkillisellä ja merkityksellisellä tavalla k-Osmo-poliitin elämään. Uni ja unelma ovat sama sana useissa kielissä. Myös runoudessa ne ilmaisevat yhteistä eetosta. Schubertin laulu Yö ja Une(lma)t tuudittaa väsyneen toivoretkeläisen suloiseen uneen baritoni Dietrich Fischer-Dieskaun ja pianisti Gerald Mooren herkkänä tulkintana. <https://youtu.be/uGAxAM5p0Qs>

*Siunattu yö, laskeudut alas läpi yönkirkkaan avaruuden
kuin unelmat/unet laskeutuvat autuutta ikävöiviin, wiuuviin ihmisieluihin.*

Franz Schubert: Nacht und Träume (K.H:n vapaa käänös)

Epilogi

Kun lopettelin kirjoitustani, tutun laulun sävelet ja sanat tulvivat mieleeni.

*Koko tien Hän kanssain kulkee, mitä muuta toivoisin?
Epäilenkö rakkauttaan, jok' on hellin, lämpimin.
Hän mun sielulleni antaa Taivaan rauhan, autuuden.
Tiedän, käyköön kuinka muutoin, Jeesus tekee parhaiten.*

*Koko tien Hän kanssain kulkee, ahdingoissa auttelee,
elon leivällä Hän ruokkii, vaaran tullen rohkaisee.
Ja jos vaivais' jano rintaa, rupeis' jalka uupumaan,
riemulähteet kalliosta uhkuis' niin kuin muinoin vaan.*

*Koko tien Hän kanssain kulkee, Rakkaus, oi verraton!
Viimein Taivaan valtakuntaan minut saattaa lepohon.
Kun mä kirkkahana siellä eteen lankeen Istuimen,
"Koko tien Hän kanssain kulki", laulan silloin kiittäen.*

Sävel Robert Lowry, sanat Fanny J. Crosby, suomentanut Olli Vuorinen

Saavuttuaan määränpäähensä Pyhiinvaeltaja ymmärtää oman tiensä tarkoituksenmukaisuuden. Laulu soi tummien mollimodulaatioiden ja raastavien riitasointujen jälkeen vapaana ja kirkkaana loppumattomassa duurissa.

*Tätä on kaipaaminen: aaltoilua
kotia vailla ajan meressä.
Ja tätä toiveet: vuoropuhelua
hetken ja ikuisuuden välillä.*

Rainer Maria Rilke: Das ist die Sehnsucht
Runokokoelmasta Hetkien kirja

*Tätä on elämä. Kunnes päivän menen
hetkistä yksinäisin vyöryhtää
ja hymyillen kuin yksikään ei ennen
Ikuista vastaan vaiti jää.*

Suomentanut: Anna-Maija Raittila

Dante Alighieri: Jumalainen näytelmä

Gustave Dorén kuvitus Danten Paratiisinäkyyntä ”Muodossa ruusun valkean...”

*Muualla Osmea
muistaneita*

Muistan kuulleeni Osmosta ensimmäisen kerran jo kansakouluaikoina, ellen ennen sitä. Tieto Lenjuksen lahjakkaasta pojasta oli kulkeutunut meidän perheemme tietoon, vaikka ei ihan naapurikylässä asuttukaan. Kun sitten aloitin Mikkelin yhteiskoulussa vajaan kymmenen vuoden kypsässä iässä, huomasin olevani Osmon kanssa samalla luokalla. Koko kahdeksan vuoden taipaleen Yhteiskoulussa – ja myöhemmin Ristimäen yläasteeksi ja lukioksi muuttuneessa koulussa –

kuljimme samaan tahtiin.

Osmon todistukset olivat koulukaverien mielestä masentavan hyviä, toisaalta kaikki taisimme tajuta, että Osmo paini ihan omassa sarjassaan. Joskus Osmolla oli lahjakkuuden ja ahkeruuden lisäksi onnikin puolellaan. Muistan kerran joskus yläkoulun puolella huomanneeni jostakin televisio-ohjelmasta erikoisen englannin sanan, jonka olin katsonut sanakirjasta. Varmaankin vähän kehuskellakseni sanoin ennen käännoستهتävää, että tällainen sana muuten tarkoittaa tätä. Ja se olikin sitten keskeinen termi kokeessa. Ilman vinkkiäni Osmo olisi ehkä joutunut tyytymään 10– :een.

Yhteiskoulun maisemiin liittyy myös muisto vanhojen päivästäme vuodelta 1978. Olimme Osmon kanssa pohtineet, kuinka asiallisesti voisimme tuota päivää viettää. Lopulta päädyimme siihen, että pukeuduimme frakkeihin ja silinterihattuihin ja tilasimme taksin Yhteiskoulun kadunpuoleiselle ovelle. Sitten ajatimme taksia parisataa metriä aamun ensimmäisen välitunnin aikana koulun pihanpuoleiselle ovelle keskelle välituntiruuhkaa ja annoimme taksinkuljettajan ojentaa salkkumme auton takaluukusta. Sitten ryhdikkäästi kävelykeppejä kolistellen sisään!

Kouluaikoina kävin silloin tällöin Lenjuksessa, jonka historiallinen miljöö tuli päällisin puolin tutuksi. Toki Osmo kertoi Porrassalmen historiasta koulussakin eri oppiaineiden yhteydessä. Ajokortin saatuani kuljetin Osmoa silloin tällöin kaupungilta kotiin tai toisinpäin. Taisin kerran reippaalla käsijarrukäänöksellä Lenjuksen navetan nurkalla aiheuttaa turhaakin huolta Osmon kotiväessä.

Opiskeluaikoina jatkoimme yhteydenpitoa. Osmo kirjoitti pitkiä kirjeitä, joissa hän kuvaili opiskeluaan Pariisissa ja monia matkojaan eri puolille Ranskaa ja kauemmaksikin. Kirjeissään Osmo kertoili elävästi asioista ja ihmisistä ympärillään, kuten olemme saaneet myöhemmistä matka- ja päiväkirjoista lukea. Noina vuosina Osmon kirjeissä oli myös syvällistä hengellistä pohdiskelua, jota jatkoimme usein tavatessammekin. Osmon siirtyminen katolisen kirkon jäseneksi oli käsittääkseni pitkän pohdiskelun tulos, joka oli alkanut jo vuosikymmeniä sitten.

Tapasimme harvakseltaan milloin missäkin. Mieleeni on jäänyt kohtaaminen

Pariisissa joskus 1990-luvun alkupuolella. Osmo oli lähdössä taas kerran arktiselle vaellukselle ja esitteli turkispohjaisia suksia ja muita erävaellustamineitaan. Kontrasti yhtäältä matemaatikkojen akateemisiin piireihin ja toisaalta Olkkolan kylän maisemiin oli aika suuri. Osmo liikkui sujuvasti monenlaisissa maastoissa – myös henkisesti.

Osmosta yhdistyi oman kotiseudun ja sen historian arvostus avaraan maailmankansalaisen ja humanistin näkökulmiin.

KUVA MARTINA MOTZBAÜCHEL

Osmo Pekonen arvosti kotiseutunsa historiaa ja viihtyi Lenjuksen pelloilla karjalauman keskellä lapsuudesta lähtien. Maataloustyöt kuuluivat hänen elämäänsä niin rakkaina, että hän ilmoitti yliopiston matriikkelissa harrastuksikseen ranskalaisen kirjallisuuden ja lypsykarjanhoidon.

KUVA ETIOPIA VISAPHOTO

Toukokuun viimeinen päivä – Suvivirren päivä – tapaa olla aurinkoinen, ellei peräti helteinen, ja sellainen se oli vuonna 1985 Mikkelissäkin. Tuomiokirkon edustalla poseerasi perinteiseen tapaan tuoreita ylioppilaita. Virallinen osuus oli ohi, nyt napsittiin kuvia ja tarinoitiin tuttujen kesken.

Keskusteluni Petrin kanssa keskeytti kookas, silti hoikka miespuolinen hahmo. Esiteltynään itsensä Petrin veljeksi hän pyysi saada ottaa meistä kahdesta kuvan, ja luvan saatuaan hän sitten sääteli kameraansa paria kolmea otosta varten. Koska kuvaaja – Petrin isovelji Osmo – piti auringon oikeaoppisesti selkensä takana, me uudet ylioppilaat kipristelimme silmiämme. Vedimme lakkejamme alemmas ja yritimme ylipäänsä olla häikäistymättä kevätkesän hehkeydestä.

Sellainen oli ensimmäinen kohtaamiseni Osmon kanssa. Sittemmin, näitä nimenomaisia rivejä sommitellessani, avasin Osmon tuotannosta sattumanvaraisen nitteen ja totesin hänen saapuneen pikkuveljensä ylioppilasjuhliin kirkollisesta juhlasta: ”Toukokuussa 1985 – nuorena matematiikan opiskelijana Pariisissa – osallistuin katolisen nuorison vuotuisen pyhiinvaellukseen.” Ranskalaisen vaelluksen seurauksia ei kai kukaan meistä luterilaisen pyhäkön portailla parveilleista nuorista tai vanhemmistakaan osannut aavistaa.

Joitakin vuosia myöhemmin, kaiketi 1990-luvun puolella, sain soiton Lenjuksesta, Pekosten kotitalta. Vaikka olin jo väistynyt Mikkelistä, jossa en ollut edes syntynyt, toisin kuin useimmat luokkatoverini, vanhempani asuivat yhä Mikkelin Tuppuralassa lonkeroisen Saimaan rantamilla. Petrihän siellä soitti ja kutsui kotiin. Tai oikeastaan kutsu koski Kyyhkylänselkää, jonne Osmokin ottaisi suunnan, ja luistimet tuli siepata mukaan.

Kevättalven säät olivat tuottaneet Saimaan niille selille peilijään, niin valtavan luistinareenan, että sen ääriä emme sinä päivänä tavoittaneet. Emme kai edes etsineet jääkenttämme rosoista reunaa. Sehän olisi särkenyt taianomaisen kuvan loputtomasta, pilvettömältä taivaalta paahtaneen auringon säteitä suorastaan silmiä särkevästi heijastavasta alustasta.

Sitäkään en muista, mitä niinä tunteina mahdollisesti puhuimme. Taisimme vain antaa kimaltavan kirkkauden ja liukuvan liikkeen tainnuttaa meidät transsiin. Pitkin, verkkaisin potkuin etenimme valossa kylpevän, jäätyneen maailman halki.

Viimein sitten kaarruimme takaisin Kyyhkylää kohti. Voimiahhan tuollainen liu’unta ei verottanut, joten ”kevyttä liikuntaa” hakuteoksen mukaan harrastaneen

Osmon päivittäinen ulkoilukiintiö oli kai täyttynyt, ja hänen oli aika siirtyä sielullisten harjoitteiden pariin.

Nyt tietenkin oivallan, että eräänlaista pyhiinvaellusta luistinliikuntammekin taisi olla.

Kolmannen kerran ylimaallinen valo lankesi kohtaamistemme ylle Jyväskylän kesässä. Tällöin elettiin jo 2010-lukua. Nousin Yliopistonkatua länteen (tarkkaan ottaen lounaaseen) iltapäivän tunteina, sen verran myöhään, etten tahtonut aurinolta eteeni nähdä. Asemakadun kulmassa Osmo liittyi yllättäen seuraani. Hän siis kääntyi varjosta vasemmalle ja pääsi siinä samassa täyteen aurinkokylpyyn.

”Aurinkoa kohden”, hän vastasi uteluuni. Päättelin siten pitkän miehen harppovan minun tavoin kadun pituudelta Seminaarinmäelle asti. Mutta kohta hän jo seisautui. Kättelimme, toivottelimme toisillemme kirjallista inspiraatiota, minkä jälkeen Osmo astui ilta-auringon paahteesta pesulan viileyteen, toisin sanoen ”Aurinkoon”. Sitä nimeä kyseinen yritys tunnustaa, tosin latinaksi, ja kuumottavilta vaikuttavat sen mainosväritkin.

Osmon nyt äkisti väistyttyä keskuudestamme ajattelen hänen todella olleen valon lapsi, taivaallisen kirkkauden välittäjä eli hänelle läheisellä latinalaisperäisellä kielellä *fils du soleil*.

”Hänen runoudessaan on ikuisuuden tähtikimmeltä”, Osmo kirjoitti mainitsemassani niteessä *Chartres’n tie – Charles Péguy’n runoja* (suom. Anna-Maija Raittila, toim. Osmo Pekonen, 2003), jossa hän muisteli nuoruutensa pyhiinvaellusta. Luonnehdintaa ei tarvinne soveltaa yksinomaan kyseisen ranskalaisen runoilijan tuotantoon.

OSMO PEKONEN JA UUDEN VUODEN VIETTO MIKKELISSÄ

KUVA ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO

Olen asunut perheeni kanssa Mikkelissä v. 2003 alkaen lähellä Osmo Pekosen kotitaloa. Hänen veljensä Petrin perheestä on muodostunut meille hyvin läheinen ja tärkeä ystäväperhe, ja sitä kautta olemme tutustuneet myös Osmoon hänen vieraillessaan kotitilallaan. Tavatessamme olemme aina vaihtaneet kuulumisia, joista useimmat ovat jääneet erityisin hyvin mieleen hänen varsin persoonallisen ja suorasukaisen tyyliinsä ja partaveitsen terävän älynsä vuoksi. Kerron seuraavassa niistä muutamia.

Täpäs Osmoa sattumalta keväällä 2011 Etelä-Savon kulttuurissäätiön myöntämien apurahojen jakotilaisuudessa Mikkelissä. Hän oli toiminut hakemusten arvioijana ja oli lähdössä tilaisuuden jälkeen ansaitulle illalliselle. Kysytyäni lyhyen automatkan aikana hänen dosentuuereistaan hän totesi lakonisesti niistä olevan glorian kaukana ja että ne ovat nykyään lähinnä seremoniallisia toisin kuin joskus ennen.

Vietimme uudenvuoden aaton iltaa kotonamme 31.12.2018 Petri Pekosen perheen ja Osmon kanssa perinteisin menoin. Ohjelmaan kuului mm. hyvää ruokaa, rantasaunan lämmitystä, rakettien laukaisua ja tietokilpailu. Osmo osoittautui kävelväksi tietosanakirjaksi ja hän paini aivan omassa sarjassaan liki jokaisessa osiossa. Erityisesti vastaukset historian, kulttuurin ja taiteiden osioihin tulivat kuin aptee-kin hyllyltä nopeasti ja äärimmäisen tarkasti. Vuosiluvut löytyivät just eikä melkein. Samalla paljastui hänen tietävän asioista huomattavasti kysytyä enemmän. Ei siis ihme, että voittajasta ei jäänyt epäselvyyttä.

Mutta yllätyksiltä ei välttytty, kun pakasta vedettiin kysymys siitä, mistä pallosta saa snookerista eniten pisteitä ja kuinka paljon. Oikea vastaus ”musta pallo ja 7 pistettä” tuli salamannopeasti eräältä juniorilta. Osmo ihmetteli myöhemmin, miten vastaaja tiesi tämän. Luonnollisesti, kun kyseessä oli aktiivinen kyseisen pelin seuraaja ja harrastaja.

Osmo toi vierailun aikana esille toiveensa siitä, että hän haluaisi perinteiden mukaisesti kuulla radiosta tasan klo 24.00 Eino Leinon Hymyilevän Apollon. Pyyntö osoittautui hieman haasteelliseksi, koska meillä ei ollut käytetty radiota vuosiin eikä sen kunnosta ollut täyttä varmuutta. Kaikesta huolimatta Osmon pyyntö toteutui ja lähetys käynnistyi – tosin ei ihan alusta.

Osmo Pekonen oli erittäin aktiivinen *Tiedepolitiikka*-lehden toimituskunnan jäsen. Toimitimme hänen johdollaan Tiedepolitiikkaan kolme teemanumeroa vuosina 2013, 2014 ja 2015. Näissä yhteyksissä tutustuin Osmoon paremmin ja käsitykseni Tiedemiehestä isolla T-kirjaimella alkoi hahmottua. Osmolla ei ollut Suomessa varsinaista yliopistollista virkaa, vaikka hän oli väitellyt kahdella eri tieteenalalla. Näihin väitöksiin liittyen hän oli Helsingin ja Jyväskylän yliopistoissa matematiikan dosentti sekä Oulun yliopiston tieteenhistorian ja Lapin yliopiston sivistyshistorian dosentti. Suomessa toimimisen ohella Osmo toimi kielitaitoisena monilla kansainvälisillä foorumeilla, erityisesti Ranskassa. Hänen meriittilistassaan Tiedepolitiikka-lehden toimituskunnan jäsenyys ei ollut niitä suurimpia tehtäviä, mutta sen Osmo hoiti muun ahkerointinsa ohella säntillisesti.

Päätoimittajana tapanani on ollut lukea kaikki lehden tulevat tekstit. Niinpä Osmon kanssa yhdessä toimitetut ja Osmon laajoihin verkostoihin nojanneet teemalehdet veivät minutkin osin uusille ja tuntemattomille alueille. Vuoden 2013 kakkosnumerossa aihepiirinä oli tieteen historia, jonka yhtenä parhaista suomalaisista asiantuntijoista erityisesti luonnontieteiden alueella Osmo Pekosta voidaan pitää. Tieteeseen voidaan liittää paitsi uuden tiedon tuottaminen myös tieteen sivistävä puoli. Sivistykseen jos mihiin Osmon osaamisen ja koko olemuksen voi kiistatta liittää. Sivistykseenhän kytkeytyy usein myös laajempien elämää ja sen tarkoitusta koskevien näkökulmien esiin nostaminen. Tästä Osmo Pekosen ura on kokonaisuudessaan vertaansa vailla oleva esimerkki.

Tiedepolitiikka-lehden vuoden 2013, 2-teemanumeron tieteen historiaa käsittelevistä artikkeleista vastasivat Osmo Pekosen ohella Johan Stén, Päivi Maria Pihlaja ja Jouni Huhtanen. Omassa artikkelissaan Osmo Pekonen esittelee otsikolla *Viimeinen universalisti* ranskalaisen matemaatikon Henri Poincarén saavutuksia ja elämänvaiheita. Sivistykseen liittyen Osmo määrittelee artikkelinsa tavoitteen:

Tässä esseessä kerron yleistajuisella tavalla ”viimeisestä universalistista” sen verran kuin tieteenhistorialliseen yleissivistykseen kuuluu tietää ja niissä rajoissa kuin ilman matemaattisia kaavoja on mahdollista.

Tieteenhistorian alalla artikkeli edustaa tieteen kulttuurin tutkimusta ja dokumentointia. Lukuelämyksenä artikkeli tuo esiin Osmon tyylitajuisen kyvyn kirjoittaa tieteellistä tekstiä niin, että asiaa tuntematonkin voi nauttia siitä paikoin jopa humoristisena tekstinä. Kuvatessaan Henri Poincarén persoonaa hän toteaa:

Poincaré tunnettiin hajamielisen ja hiukan elämälle vieraan tiedemiehen perikuvana. Kerran hän huomasi kävelevänsä kadulla lintuhäkki kädessään, mutta ei voinut muistaa mistä hän oli sen käteensä saanut.

Teemanumerossa Osmo Pekonen esittelee myös Olli Lehdon kirjoittaman elämäkertateoksen ainoasta suomalaisesta ”matematiikan Nobelin” eli Fieldsin mitalin saajasta, Lars Ahlforsista otsikolla *Lars Ahlfors vei Suomen matematiikan huipulle*. Tässäkin Osmon kynänjälki näkyy hyvin artikkelin loppupuolen kappaleessa:

Suomen ainoan Fieldsin mitalistin tietämisen pitäisi kuulua yleissivistykseen, mutta jos Lars Ahlforsin nimeä udeltaisiin jossain television tietovisailussa, pisteet jäisivät varmaan jakamatta. Taannoisessa suuret suomalaiset -kilpailussa Fieldsin mitalistiamme ei liene äänestänyt kukaan. Helsingin yliopiston yksi luentosali on nimetty Ahlforsin mukaan.

Osmon monipuolinen persoona tuli lehdessä esiin myös siten, että Timo Tossavainen esitteli Osmon ja Johan Sténin toimittaman Anto Leikolan juhlakirjan *Lapin tuhat tarinaa*.

Toisen tieteen historiaa käsittelevän teemanumeron (Tiedepolitiikka 2/2014) Osmo kokosi *Tieteen persoonat* -otsikon alle. Itsensä lisäksi hän hankki lehden kirjoittajiksi Johan Sténin ja Jan von Platon. Omassa artikkelissaan Osmo Pekonen esitteli otsikon *Matemaatikko joka katosi* alla Alexander Grotendieckin. Osmon tyylijuuri kirjottajaminä pääsee taas oikeuksiinsa, kun hän tarkastelee Grotendieckin vähintäänkin mystistä elämänkulkua. Edellä esitellyssä lehdessä esille tulleen suomalaissyntyisen Lars Ahlforsin tapaan myös Grotendieck kuuluu Fieldsin mitalin saajien harvalukaiseen joukkoon. Osmo aloittaa tekstinsä värikkäästi Senecaa siteeraten *Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit* eli ”Ei ole suurta neroutta ilman hulluuden osuutta”. En taaskaan voi kuin ihaila Osmon tyylijuurista kirjoitustapaa, kun hän tiivistää matemaatikon mystisen elämänkulun artikkelinsa johdantoon:

Yksi matematiikan historian suurimmista neroista ilmestyy kuin tyhjästä, uudistaa matematiikan laajat alueet, jättää jälkeensä kymmenien tuhansien sivujen tuotannon, mutta yhtäkkiä katoaa jäljettömiin. Sitten alkaa kollegoille tulla salaperäisiä viestejä, joiden mukaan nero on ollut tekemisissä outojen henkiolentojen kanssa ja saanut selville jopa maailmanlopun päivämäärän. Harvoin jos milloinkaan on tieteenhistoriassa hulluus ja nerous kietoutunut niin hämmentävällä tavalla kuin Grothendieckin elämäntarinassa. ...Grothendieckin tarina on surullinen. Jos hän ei aina ole jaksanut lähimmäisenä olla ihmisystävällinen ja tasapainoinen, se on annettava anteeksi. Keskitysleiri ei näet ole paras mahdollinen kasvuympäristö huippulahjakkaalle lapselle.

Teemanumeroon liittyen niin Stén kuin Osmokin kirjoittivat lehteen myös kirja-arviot. Osmo esitteli otsikolla *Noiin sata Suomen tieteen suurta persoonaa* Tapio Markkasen, Allan Tiitan ja Paula Havasteen toimittaman kirjan *Suomalaisia tieteen huipulla. 100 tieteen ja teknologian saavutusta*. Tämän kirja-arvion lopussa Osmo Pekonen paljasti suuren humanistisen kulttuuripersoonansa:

Pakko kysyä lopuksi kuka listan tekijämiehistä ja -naisista on kaikkein suurin. Mikään ei mielestäni ohita suomalaisuuden suurinta henkistä tekoa, *Kalevalan* kokoamista. Ykkönen on siis Paikkarin torpan poika Sammatista.

Näiden kahden teemanumeron jälkeen Osmo sanoi vetävänsä henkeä Tiedepolitiikan teemanumeroiden tekemisessä, mutta kuinka sitten kävikään. Vuonna 2015 Albert Einsteinin suhteellisuusteoria täytti 25.11. 100 vuotta. Tämä oli Osmon mielestä ohittamaton hetki ja mahdollisuus tehdä suhteellisuusteoriaa ja sen kehitystä tunnetuksi populaarilla tavalla Tiedepolitiikan sivuilla. Niinpä Osmo tarttui taas tuumasta toimeen ja kokosi ansioituneen ja asiantuntevan kirjoittajajoukon teemanumeroa kirjoittamaan. Kirjoittajajoukkoon kuuluivat Osmon ohella Johan Stén, Jukka Maalampi, Hannu Kurki-Suonio ja Claus Montonen. Omassa artikkelissaan Osmo Pekosen aiheena oli *Epäeuklidisen geometrian synty*. Artikkelissa Osmo käy läpi aihepiiriä, jossa suhteellisuusteorian mukaan geometria ja gravitaatio ovat pohjimmiltaan sama asia. Perinteisen geometrian kannalta tähän tulokseen pääseminen edellytti sen laajentamista kaareutuviin avaruuksiin. Tämän geometrian ensimmäisenä kehitysvaiheena pidetään epäeuklidisen geometrian syntyä, jota Osmo Pekonen tekstissään selvittelee.

Epäeuklidista geometriaa käsittelevä artikkeli havainnollistaa Osmon Tiedepolitiikkaan kirjoittamistaan artikkeleista vahvimmin hänen tieteenalayhdistelmänsä, matematiikan ja tieteenhistorian. Nämäkin hän nivoo tyylikkäästi yhteen jo artikkelin väliotsikoilla: Farkas Bolyai (1775–1856) ja János Bolyai (1802–1860), Tähtiin kirjoitettu geometria, Yksinäisen neron traaginen loppu, Samaan aikaan Kazanissa... ja Geometri-an ja gravitaation vuorovaikutus. Tässäkin artikkelissa on lisäksi tyylikäs ”osmomainen” lopetus:

Yksi asia on varma: geometrian ja gravitaation dynaaminen yhteispeli jatkuu. Mikäli Einsteinin yleinen suhteellisuusteoria osoittautuu riittämättömäksi, sen tilalle kukaties tarvitaan jotakin Gaussin ja Riemannin perustamaa differentiaaligeometriaa yleisempää geometrian uutta perusteoriaa. Ehkäpä pimeään aineen ja energian lisäksi pitäisi ruveta puhumaan myös ”pimeästä geometriasta”, jota emme vielä tunne?

Tähänkin numeroon niin Stén kuin Pekonenkin kirjoittivat myös aihepiiriin kyt-

keytyvän kirja-arvion. Osmon arvion kohteena oli vasta suomennettu unkarilaisen George Pólyan teos *Ratkaisemisen taito. Kuinka lähestyä matemaattista ongelmaa*. Kirja-arvionsa Osmo päättää kanta-aottavaan toiveeseen:

Toivoisi myös Antero Vipusen kotimaassa syntyvän omintakeisia heuristiikan sinisiä ajatuksia. Mikään muuhan meitä ei lamasta ja apatiasta nosta.

Einsteinin suhteellisuusteorian juhlanumeron tarina sai arvoisensa lopun Osmo Pekosen Helsingin v. 2015 kirjamesuille organisoimasta aihetta käsitellestä keskustelutaloudesta, jossa teemanumeron kirjoittajat olivat keskustelemassa aiheesta.

Viimeisen kerran olin Osmon kanssa tekemisissä vuoden 2022 keväällä, kun koetin sähköpostitse suostutella Osmoa kirjoittamaan hänen pitämänsä alustuksen pohjalta artikkeli Tiedepolitiikka-lehteen. Osmo piti alustuksen aiheesta *Suomalaisen sivistyksen juurilla* Jyväskylän yliopistossa järjestetyssä Edistyksellisen tiedeliiton 50-juhlavuoden alueellisessa tapahtumassa 17.3.2022. Tällä kertaa Osmo ei halunnut artikkelia kirjoittaa, koska puheenvuoro oli hänen mielestään liian monisyinen artikkelin pohjaksi. Suuri osa kuulijoista oli Osmon kanssa eri mieltä, mutta tapansa mukaan hän halusi pitää omista laatukriteereistään kiinni.

Kirjahyllyssäni on kaksi Osmolta saamaani hänen toimittamaansa kirjaa: Vuonna 2005 ilmestynyt *Elämän vuodenaajat*, jossa 12 suomalaista kirjailijaa hahmottaa kuukausi kuukaudelta suomalaisen vuoden kulkua. Esipuheessa Osmo toteaa humoristisesti, että parhaissa trilogioissa on kolme osaa. Elämän vuodenaajat on kolmas osa Osmon toimittamaa esseekokoelmasarjaa, jonka aiemmat osat ovat *Elämän puu* (1997) ja *Elämän värit* (2003). Kirjan kuvituksena on Seppo Nykäsen 12 valokuvan sarja Osmon kotimaisesta Surnuijärven rannalta jokaisena vuoden kuukautena 15. päivä puolen päivän aikaan otettuna samalta paikalta. Paikka on lähellä kuuluisaa Porrassalmen taistelualuetta Surnuijärven ja ison Saimaan välissä. Toinen kirja hyllyssäni on Osmon yhdessä Johan Sténin kanssa toimittama *Lapin tuhat tarinaa* (2012), joka on Helsingin yliopiston oppihistorian emeritusprofessorin Anto Leikolan 75-vuotissyntymäpäivän kunniaksi koottu juhla-kirja. Kirja koostuu 25 artikkelista, jotka kertovat tarinoita Lapin jättämistä jäljistä siellä matkanneisiin monenlaisiin ”filosofisiin matkamiehiin”.

Elämä on aurinko.

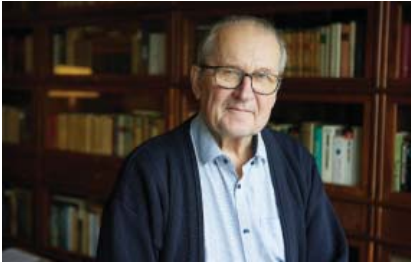
(Osmon viimeinen lause *Elämän vuodenaajat* -teoksen esipuheessa.)

Kari Kuoppala

Tiedepolitiikka-lehden päätoimittaja (2007–2022)

Teksti julkaistu Tiedepolitiikka-lehdessä (4/2022), Kari Kuoppala: Osmo Pekonen in memoriam (s. 58–59)

KUVA LAURA MALKAVAARA

Kerran hämmästyimme Hämeenkyrössä. Hujoppimainen hahmo polki pienellä Jopo-pyörällä pihaamme. Hän oli tulossa Ikaalisista ja halusi poiketa tervehtimään. Miksi noin onnettoman pienellä pyörällä?

”Kylpylässä ei ollut suurempia vuokrattavana”, Osmo selitti. Väline ei merkinnyt hänelle, vaan tahto ja päämäärä. Hän ei tyytynyt tavanomaiseen kahvitteluun, vaan halusi tarkastaa F. E. Sillanpään elämään liittyvät kohteet. Syntymäkodin Myllykolun ilmoitustaulu sai ensimmäiset moitteet. Miksi ei ruotsinkielisiä tekstejä? Informaatio muutenkin olematonta, painojälki auringossa haalistunut. Uusittava välittömästi!

Ja miksi ylipäänsä on vain kaksi harmaata tölliä muistuttamassa Nobel-kirjailijan urasta? Hänen Saavutus-huvilaansa (joka on perikunnan hallussa) on heti koottava hänen koko elämäntyötään kuvaava näyttely.

Täyttää asiaa joka sana. Yritin selittää, että olen jo luopumassa näistä paikallisista riennoista syvästi turhautuneena. Ei auttanut. Ennen luopumista on asiat korjattava! Osmo oli armoton.

Mutta jos nyt menemme Myllykoluun, mitään kohennusta ilmoitustauluihin ei varmasti ole tullut. Sehän on kunnan omistuksessa. Ja Saavutus on edelleen suvun kesämökki, ei puhuttakaan elämäntyön esittelystä.

Tällaisia kulttuuripolitiikan piristysruiskeita Osmo jakeli muuallakin. Jotkut johtivat tuloksiin, useimmat eivät. Hän oli suomalaisen hengenmaiseman yksinäinen Don Quijote. Sancho Panzan roolia sai toisinaan esittää päätään lyhyempi ja vyötäröltään vanterampi Tarmo Kunnas.

Laajan oppineisuutensa ohessa Osmo oli runouden ystävä. Häneltä sujui sekä suomalainen että ranskalainen riimi. Tutustuimme niihin aikoihin, kun Osmo teki Lasse Heikkilän elämäkertaa. Hän kääntyi puoleeni joissakin metodisissa kysymyksissä, joita yhdessä ratkoimme. Hän oli varsin hienotunteinen elämäkerturi. Heikkilästä olisi voinut paukuttaa julki kaikenlaista, mutta hän hillitsi kieltensä.

Kun esitelmöin Vammalan Vanhan kirjallisuuden päivillä Kaarlo Sarkiasta ja viittasin hänen homoseksuaalisuuteensa, Osmo paheksui tällaista. Hänellä oli omat fobiansa. Lasse Heikkilän kohdalla hän tunnisti vain vaivihkaa mitä ilmeisimmän biseksuaalisen piirteen.

Eroottinen lyriikka kyllä kiehtoi Osmoa, mikä tuli hyvin esiin hänen suomentamassaan Gustav Philip Creutzin runoelmassa *Atis ja Camilla*. Suomentaja suorastaan innoittui meillä tuntemattomaksi jääneen Creutzin hehkuvista säkeistä.

Kerran hänen piti esitellä harvinaista suomennostaan Helsingin keskuskirjasto Oodissa. Tiedotuksessa jokin oli mennyt vikaan, varattu tila ammotti tyhjänä. Kehtään vetäjääkään ei ilmaantunut paikalle. Tästäkö Osmo olisi hermostunut. Hän piti loisteliaan esitelmän meille kuudelle paikalle viimein ilmaantuneelle kuulijalle ikään kuin olisi puhunut Finlandian juhlasalin täpötäydelle yleisölle.

Osmo Pekosen järkyttävä kuolinuutinen tuli kesken Tarmo Kunnaksen järjestämältä juhlapöytäruokailulta Ranskassa. Tapaus johdatti minut muistamaan pyöräretkeämme Ranskan länsirannikolla La Rochellessa toistakymmentä vuotta sitten.

Päivä oli raskas, loppumatkan oli satanut rankasti. Muutama pyöräilijä oli eksynytkin, mutta löydetty ja palautettu joukkoon. Palasimme hotelliin läpimärkinä ja loven uupuneina. Tiedossa oli yhteinen illallinen, johon odotettiin myös kaupungin edustajia. Aikaa valmistautumiseen oli vähän. Kun vedin kiireellä housuja jalkaan, näin Tarmon vasta saapuvan pihaan pyörää taluttaen. Hänen kuminsa oli puhjennut. Olin varma, että hän ei ehdi koko illalliselle, jota hänen piti isännöidä. Eikö mitä, kun ryhmityimme kukin paikallemme pöytiin, Tarmo oli jo kättelemissä vieraita yllään moitteeton tumma puku, valkoinen paita ja kravatti. Sitten hän piti hienon ranskankielisen tervetuliaispuheen.

Ihmettelin vain yhtä seikkaa. Huonetoveriani Osmo Pekosta ei näkynyt salissa. Mihin ihmeeseen hän oli jäänyt? Kun palasin huoneeseen, Osmo makasi alakuloisena alushousuillaan sängyllä. Mitä oli tapahtunut? Hän viittasi tummiin prässättyihin housuihini tuolin karmilla. Ne eivät olleet mahtuneet hänen jalkaansa. Minä puolestani olin oudoksunut liian pitkiä housujani. Meillä oli 20 senttiä pituuseroa. Olin lähtökiireessä siepannut Osmo housut jalkaani, eikä hän voinut minun liian ahtaissa housuissani esiintyä illallisilla. Herrasmies on aina herrasmies.

Näin sain ainutlaatuisen tilaisuuden herrastella ystäväni, kaksinkertaisen tohtorin, matematiikan, tieteen- ja sivistyshistorian dosentin, neljän ranskalaisen tiedekatemian ulkojäsenen ja arvonimiprofessorin housuissa. Se oli oman sivistyshistoriani kirkas tähtihetki.

Panu Rajala

Teksti julkaistu 19.11.2022 internetissä, Panu Rajalan kotisivulla www.panurajala.fi

*Habe nun, ach! Philosophie,
Juristerei und Medizin
Und leider auch Theologie
Durchaus studiert mit heissem Bemühe
Da steh ich nun, ich armer Tor,
Und bin so klug als wie zuvor!*

Goethen *Faust*-tragedia alkaa näillä sanoilla, ja ne voisivat sopia *mutatis mutandis* myös Osmo Pekosen kohdalle. Nyt kun ajattelee hänen elämänsä kokonaisuutta, sopisi tähän myös yhtälailla loppukaneetiksi lainaus enkelien kuorosta *Faust II*:n lopussa: *Wer immer strebend sich bemüht den können wir erlösen*. Kaikkihan osaavat saksaa mutta käännettäköön varmuuden vuoksi: Joka aina pyrkii eteenpäin uurastaen hänet voimme lunastaa.

Nimittäin yllättävä tieto Osmo Pekosen poismenosta pyöräretkellä Etelä-Ranskassa, hotellissa Usèz'n kaupungissa 12.10.2022 jätti meidät hämmennyksen valtaan. Hyvin laaja ystävä ja kollegapiiri muisti hänet hyvin ja tuoreeltaan, sillä Osmo – sallittakoon tämä tuttavallinen ilmaisu – liikkui aina ja kaikkialla, hän oli omnipresent – mutta ei vain ihmisenä vaan myös tiedemiehenä ja tietokirjailijana. Mitä enemmän asiaa pohti sitä enemmän alkoi tuntua siltä, että kyseessä oli epätavallinen, arvoituksellinen ihminen.

Kun menee Helsingin yliopiston Kaisa-kirjastoon ja etsii hakusanalla Osmo Pekonen julkaisuja, niitä löytyy 44 kaikkiaan, kirjoja, mutta kun alkaa niitä jäljittää sijaitsevat, ne lähes kaikki eri osastoissa, eri kerroksissa, kellarissa ja ullakolla. On kuin nimen alle olisi kätkeytynyt useampia persoonia, niin erilaisia kirjojen aihepiirit niinikään ovat. On siis kiehtova haaste kirjoittaa jotain tästä *implied authorista*, sisäistekijä-Pekosesta, kuten narratologiassa hienosti sanotaan. Sehän on aivan eri entiteetti tai aktori kuin reaalinen, fyysinen, hoikka, vaalea, liki kaksimetrisen pohjoismainen poika Mikkelin maakunnasta, jollainen hän oli ja jollaisen tavallaan myös pysyi.

Mikä tässä on sitten niin erityistä? Varmasti se että hän loi uransa konventionaalisen akateemisen maailman ulkopuolella. Vaikka hänen perustieteenalansa ja empiiris-teoreettinen kenttensä olikin matematiikka, ei hänestä tullut matematiikan professoria jossain Suomen yliopistossa eikä liioin matematiikan opettajaa mihinkään kouluun. Hän teki rohkean valinnan: hänestä tuli kuin ihailmansa klassisen vuosisadan 1600- ja 1700-lukujen suuri polyglottinen oppinut, joka kirjoitti kaikes-

ta yhtä vaivattomasti kuin Descartes, Leibniz ym. aikoinaan – tai hänen ihailemansa ja runsaasti tutkimansa Maupertuis.

Vai oliko Osmo ensyklopedisti siinä missä matemaatikko d’Alembert tai kirjailija Denis Diderot? Tämä yhteys, jota Osmo ei muuten kylläkään mainitse missään yhteydessä, tulee vaivatta mieleen, kun lukee miten ruotsalainen kirjallisuushistorioitsija Henrik Schück varmaotteisesti (kuten aina) luonnehtii Diderot’ta:

”...hän ei ollut omaperäinen filosofina eikä runoilijana. Sen sijaan hän oli aikansa huomattavin oppinut, tiedoiltaan miltei polyhistori. Hän on ensimmäisiä, jotka tuntevat filosofian historian antiikista alkaen omaan aikaansa saakka. Hän oli opiskellut fysiikkaa ja kemiaa, fysiologiaa, anatomiaa ja biologiaa. Kuten mainittiin hän oli teoreettisesti perehtynyt myös käsityöammattien tekniikkaan. Kaunokirjallisuuden, sekä vanhemman että uudemman, hän tunsu erittäin hyvin. Hän antautuikin koko olemuksellaan näihin opintoihin ja hänet täytti taukoamaton tutkimuksen onnentunne... Hänelle oli ominaista luonnonlapsen uteliaisuus, joka asiasta hänen oli otettava selko ja jos hän olisi ollut paratiisissa, hän olisi jo ensi päivänä syönyt kaikki tiedon puun omenat, seurauksista vähääkään piittaamatta... Hänen kirjoituksillaan on ollut historian kirjoitusten kohtalo: jäädä unohduksiin sen jälkeen kun niissä pohdittu kysymys on joutunut pois päiväjärjestyksestä...” (Schück 1961: 87,89 ja 90).

Mutta on vielä toinenkin luonnehdinta Egon Friedellin Uuden ajan kulttuurihistoriassa:

”Taito saada sanakirja, luonnostaan kuivin ja kuollein kaikista henkisistä aikaansaannoksista, ei ainoastaan opettavaksi ja valistavaksi, vaan myös huvittavaksi, vakuuttavaksi ja jännittäväksi... Diderot osasi oppineena yhdistää luotettavuuden eleganssiin ja kirjailijana osoitti hämmästyttävää värikästä monipuolisuutta.” (Friedell 1955, s. 285–286).

Eivätkö Osmon kirjoitukset itsessään ole kuin Friedellin tyylin inspiroimia katksauksia lähes kaikkeen mahdolliseen tässä maailmassa? On tosin olemassa yksi teos, jossa Osmo sivuaa Denis Diderot’n elämää, nimittäin luvussa ”Diderot’n matka Venäjälle” teoksessa *Valon aika* yhdessä Johan Sténin kanssa (Pekonen ja Stén 2019, ss. 217–229).

Meidän on kuitenkin pakko hieman raottaa biografiaa, josta on laatinut erinomaisen artikkelin hänen monivuotinen ystävänsä ja historioitsijakollegansa Johan Stén kansainväliseen julkaisuun *The Mathematical Intelligencer*, jonka päätoimittajana Osmokin ennätti toimia.

Mutta tämän artikkelin taustana on tietenkin myös se että itsekin puolimikkeliläisenä tunsin Osmon ja tapasin usein Savossa oli se sitten Mikkelissä, Salmelassa, Porrassalmella, Pieksämäellä. Hän ilmaantui luennoilleni Mikkelissä ja toi sinne mukanaan veljensä Petrin poikia Lenjuksen tilalta, joka sijaitsee Porrassalmen, tuon legendaarisen vuoden 1789 taistelupaikan läheisyydessä.

Osmolla oli oikeastaan monta identiteettiä ja tässä mielessä hän oli moderni *sujet excentré*. Mutta on kai selvää, ettei kukaan synny sellaiseksi vaan tulee vähitellen, yhtä vähän kuin kukaan voi olla oppinut, sellaiseksi voidaan vain jatkuvasti tulla.

Mutta annetaan Osmon itsensä kertoa juuristaan, se auttaa ymmärtämään tätä tarinaa.

Kirjassaan *Ranskan tie* (1995), jossa monipuolisesti esitellään Ranskan tieteen erikoiset opinahjut, hän aloittaa kuitenkin järkevästi omasta itsestään:

”Olen syntynyt Mikkelin maalaiskunnassa entisessä Pietilänlahden rusthollissa, jonka päärakennus on vuodelta 1785, ajalta jolloin Haapaniemen kadettikoulun ranskankielinen äksiisi levitti siècle des lumièresin sivistystä Savon sydänmailla. Savon kartanoaluetta kutsuttiin siihen aikaan jopa ’pikku Pariisiksi’. Kustaan sodan kuuluisa Porrassalmen taistelu käytiin 13. kesäkuuta 1789 kotitaloni mailla. Savon prikaatin silloinen komentaja eversti Curt von Stedingk ja hänen nuori adjutanttinsa kapteeni Georg Carl von Döbeln olivat kummatkin palvelleet upseereina Ranskan armeijassa... he puhuivat keskenään ranskaa... Lapsena muistan leikkineeni aidoilla Porrassalmen taistelun tykin-kuulilla... lapsuudessa syntyneet mielikuvat ovat osaltaan liittäneet minut kustavilaiseen aikaan. Kenties juuri nämä muistikuvieni petites madeleines kokemuket ohjasivat minut sittemmin opiskelemaan ranskalaiseen sotilasakatemiaan Ecole Polytechniqueen, joka on perustettu 1794...” (Pekonen 1995:11).

Lapsuuden elämyksiin kuului myös pukeutuminen erilaisiin viittoihin ja rooliasuihin kuten hänen veljensä Petri kertoi muistopuheessaan Kyyhkylän kartanossa (sekin 1700-luvulta!); tämä puolestaan selittää Osmon erikoisen halun speaktaakkelisoida tiedettäkin naamioitumalla milloin Maupertuiksi, milloin Marcel Proustiksi, aina tarpeen mukaan. Joka tapauksessa Osmon elämässä oli ’maahenkeä’ kuten suomeksi sanotaan, Saksassa puhutaan *Heimatista*. Sille Osmo pysyi aina uskollisena.

Joka tapauksessa legendanomaiset tiedot Osmon lapsuudesta ja nuoruudesta olivat levinneet suomalaisiin älymystöpiireihin laajalti. Hänen isänsä huomasi hänen epätavallisen lahjakkuutensa jo 3–4 vuotiaana. Hän sai koulusta vain kymppejä ja kerran heittäytyi laukkuineen epätoivoissaan tuvan lattialle: ”Kaikki on lopussa!” hän huudahti, sain aineesta 10– . Hänen nuorempi veljensä kirjoitti kuusi laudaturia, mutta Osmo seitsemän, mikä oli siihen aikaan kutakuinkin harvinaista. Ylioppilaana hän osallistui kahdesti matematiikan olympialaisiin, Bukarestissa 1978 ja Lontoossa 1979. Maailmankuulu fyysikko Hawkins valitsi hänet ryhmään, joka kuvattiin *Der Spiegel* -lehden kanteen tulevaisuuden tieteen tekijöinä ja innovaattoreina.

Perhekontaktien kautta – setä – liikenneministeriön osastopäällikkö, hallitusneuvos Pentti Pekonen, matkusteli työnsä puolesta paljon ja tartutti Osmoon innostusta vieraisiin maihin: perhetuttavien kautta Mikkelissä vieraili tunisialaisitalialaisamerikkalainen matemaatikko Adriano Garsia v. 1978. Garsia kävi myös Osmon kotona ja rohkaisi Osmoa opiskelemaan matematiikkaa nimenomaan Ranskassa. Osmo kuitenkin matkasi Jyväskylän yliopistoon, josta valmistui matematiikan maisteriksi. Hän sai Oscar Huttusen apurahan opintoihin Oxfordissa, mutta vaihtoikin sen Ranskaan, Pariisin Ecole Polytechniquehen, jonne hän meni Max Karoubin ja Jean-Pierre Bourguignonin oppiin.

Osmo kuvaa opiskeluaan siellä em. kirjassaan:

”Ecole Polytechnique on kadettikoulu, josta valmistutaan vänrikiksi (sous-lieutenant). Polyteknikot ovat kuitenkin erikoisupseereita, joita ei lähetetä sotiin... polyteknikot muodostavat Ranskan armeijan kärkirivistön (avantgarde) joka suurissa paraateissa Champs Elyséellä tosiaan marssii kaikkein ensimmäisenä (Kommentti: onko se vähän kuin Pietarin chevalier-kaarti, jossa Mannerheim palveli?) Isorumpu ei koske intellektuelleja, polyteknikoilla on etuoikeus marssia omaan tahtiin. Semioottinen kontrasti tiukkaa marssia tuleviin muukalaislegioonalaisiin oli hätkähdyttävää Ranskan vallankumouksen 200-vuotisjuhlallisuuksissa... (op. cit s. 50).

Mutta Osmo jatkaa:

”Kasvatusihanteena ei ole karikatyyrimainen perusinsinööri eli tekniikko (technicien) eikä yhden alan asiantuntija (specialiste) vaan polyteknikko (polytechnicien)... Koulun tehtävänä ei ole yksinomaan kehittää oppilaidensa tiedollista tasoa, vaan myös sellaisia luonteenpiirteitä kuin jalomielisyys, suurpiirteisyys, huumorintaju, ajattelun selkeys, kaunopuheisuus, charmikkuus ja hienot tavat, jotka ranskalaisten oman arvion mukaan ovatkin heidän kansallisuusomaisuuksiaan” (s. 51). Matematiikka on keskeisenä ja kun tiedemaailmassa polyteknikot ovat perinteisesti pikemminkin suurten tutkimuslaitosten hallintojohtajia kuin lattiatason rivitutkijoita... (s. 54).

Pääsy eliittikouluun on jo eräänlainen aatelistarvo; Osmo lainaa Pascalia: Jo kahdeksantoista vuoden iässä mies tunnetaan ja häntä kunnioitetaan siinä missä muita vasta viisikymmenvuotiaina. Aateluus merkitsee kolmenkymmenen vuoden etumatkaa (s. 56). Kun tämän lukee, ymmärtää jotain Osmon myöhemmästä käytöksestä Suomessa ja siitä että väärinymmärryksiä syntyi, jolleivät muut oivaltaneet tätä erityistä taustaa ja itsevarmuutta kanssakäymisessä. Muistan kun hän yhtäkkiä pöllähti lounaalle ravintola *Zinnkelleriin* Helsingissä, jossa oli koolla kansainvälisiä tutkijoita *Musical significationista* ja ryhtyi muitta mutkitta juttelemaan kaikkien kanssa. Gino Stefani, professori Roomasta ei tätä ymmärtänyt, sillä Välimeren maissa on ankara hierarkia opettajien ja nuorempien oppilaiden välillä.

Joka tapauksessa Osmo siis vietti vuodet 1984–1989 Pariisissa. Maalaiskaveri Mikkelistä yksinään Pariisiin viideksi vuodeksi?! Eikö Mefisto jo ilmaantunut ja luvannut yhdeksän hyvää ja kahdeksan kaunista jos Osmo antautuisi Ranskan ja lopulta koko maailman viehätykselle ja viettelykselle? Johan Sténille Osmo sanoi, että hän meni Pariisiin matemaatikkona, mutta palasi muuttuneena. Ranska pysyi tästä lähtien hänen elämänsä johtotähtenä. Ranska sai hänet myös kääntymään katolisuuteen 2010. Uskonnollisuus oli yksi teema hänen elämässään, joka oli varmaan peritty sinänsä myös kotoa jo päätelleen siitä hartaudesta, jolla muistotilaisuudessa veisattiin – luterilaisia virsiä vaikka hautaus tapahtui katolisen liturgian mukaan.

Osmon väitöskirja Jyväskylän yliopistossa on otsakkeella, josta maallikko ei välttämättä ymmärrä mitään: *Contribution to and a survey on moduli spaces of differential geometric structures with applications in physics*. Alun pitäen hän erikoistui differenti-

aaligeometriaan keskittyen matemaattiseen fysiikkaan ja *'string theoryyn'* (säieteoria).

Mutta hän ei tehnyt akateemista uraa matemaatikkona. Miksi hän ei väitellyt sitten siellä Pariisin Polyteknisessä? Saiko hän edes koulun päästötodistuksen? Tämä täytyy selvittää. Johan Stén arveli, että vaatimustaso siellä oli sangen korkea. Mutta Osmonhan piti olla matematiikan ihmelapsi? Eikö häntä ymmärretty? Oliko kyseessä koulukuntaerimielisyyksiä?

Osmon kasvava kiinnostus intellektuaalisiin asioihin koettiin kenties outona matemaattikopiireissä. Osmon ranskasta suomeen kääntämässä 1700-luvun *science fiction* kirjassa *Matka kuuhun* (Bernard le Bovier de Fontenelle) käydään keskustelua salonkinaisen ja oppineen välillä ja ensiksi mainittu virkkaa Maupertuista: ”hän oli suuri matemaatikko, mutta ei mikään tollo.” Tosiasia lienee kuitenkin, että jos on ollakseen suuri matemaatikko täytyy olla taskussaan jokin suuri löytö, keksintö, oivallus, niin kuin joku Einsteinin suhteellisuusteoria, tai Newtonin painovoimalaki tai Maupertuisin teoria litteästä maapallosta. Ei meillä ole Pekosen teoremaa!

Osmon lukuisista persoonista kuitenkin ensimmäisenä astuu esiin juuri matemaatikon profiili – ja se ilmenee kontrapunktisena bassolinjana läpi hänen äärimmäisen monipuolisen tuotantonsa. Mitä on olla matemaatikko? Tähän löytyy vastaus mm. Osmon toimittamasta kirjasta *Symbolien metsässä. Matemaattisia esseitä* (Pekonen 1992), jossa 14 matemaatikkoa kertoo työstään mahdollisimman yleistajuisesti. Onko matematiikka *A Theory of Everything*, minkä nimiseen kongressiin v. 1999 Osmokin sai kutsun. Olen aina luullut, että semiotiikka olisi 'kaiken teoria', mutta ehkä se kunnia kuuluu myös matematiikalle.

Kirjan avaavassa laajassa esseessä Armand Borel pohtii sitä, onko matematiikka tiedettä vai taidetta ... vai kumpaakaan. Jos matematiikka lähtee vanhan kreikkalaisen matematiikan kuten euklidisen geometrian kartioleikkausten teorian tai algebran alkeista... sillä on vähän tekemistä nykypäivän matematiikan kanssa. Näiden tuttujen teorioiden pohjalta on kehitetty yhä abstraktimpia teorioita, joilla on yhä vähemmän tekemistä arkipäiväisen kokemuspiirimme kanssa silloinkin kun teorioita voidaan soveltaa luonnontieteisiin.

Siirtyminen korkeammalle abstraktion tasolle on usein ollut vaikeaa jopa kaikkein suurimmille matemaatikoille, joiden on pitänyt ottaa rohkea askel (op.cit. s. 12). Matematiikka kehitettiin alun perin käytännöllisiin tarkoituksiin... kirjanpitoon, mittaamiseen ja mekaniikkaan... mutta kesti kauan ennen kuin se etäännyi todellisuudesta tai pikemminkin kokemuksellisesta todellisuudestamme... kävi yhä selvemmäksi, että matemaattisella käsitteellä on olemassaolon oikeutus heti kun se on määritelty loogisesti, vaikkei sillä olisi mitään yhteyttä fyysikaaliseen maailmaan... (s. 18).

”Mutta kuinka voimme sitten arvioida sitä? Vastaus on, että matematiikka on suurelta osin taidetta, jonka kehitystä ohjataan ja arvioidaan esteettisten kriteerien perusteella... Mitkä ovat tämän estetiikan säännöt? Mistä tekijöistä teoreeman kauneus

muodostuu? Matematiikalla on paljon yhteistä taiteenteon kanssa: maalari yhdistelee värejä ja muotoja, muusikko säveliä, runoilija sanoja ja me matemaatikot yhdistelemme eräänlaisia ideoita. Esim. Henri Poincaré totesi: "... se tarjoaa harrastajilleen samantyyppistä mielihyvää kuin maalaaminen tai musiikki. He ihailevat lukujen ja muotojen herkkää sopusointua, heijastelevat odottamattomia näköaloja, joita uusi keksintö heille avaa; ja eikö heidän kokemansa ilo ole luonteeltaan esteettistä, vaikkei aisteilla ole siihen mitään osuutta?" (s.21).

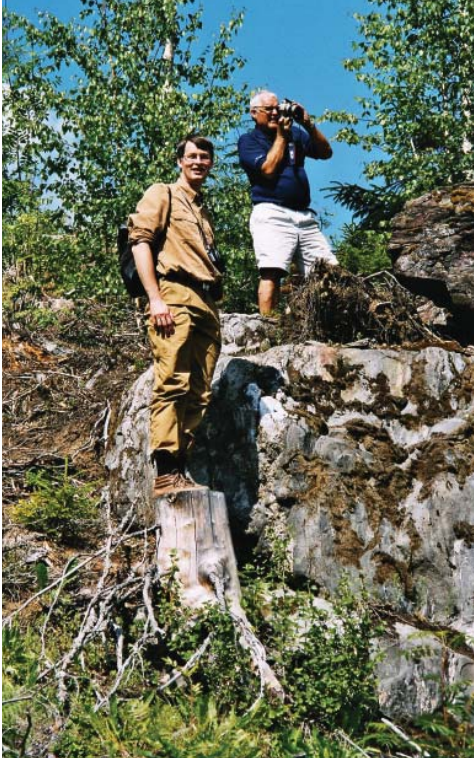
Itse asiassa tämä näkemys taitaa toistua sitten Lévi-Straussilla, jonka strukturalismi oli eräänlaista 'ihmisaivojen algebraa' ja matematiikka merkkijärjestelmää, jolla ei ollut mieltä (*sens*) eikä ääntä (*son*). Vaikka en voi pitää Osmoa varsinaisesti semiootikkona, on kuitenkin tosiasia, että matematiikka on tangeerannut semiotiikkaa ainakin kolmen hahmon tapauksessa. Ensinnäkin jo yllämainitulla Lévi-Straussilla, joka tutki myyttisen ajattelun transformaatioita ja laati matemaattisen mallin myytien logiikasta (ks. erityisesti Elli-Kaija Köngäs Marandan ja Pierre Marandan tulokset siitä esseessä *Structural models in folklore*, Midwest Folklore 1962).

Toinen suuri matemaatikko, joka kelpuutettiin 'semiootikoksi' oli René Thom. Kirjoitin hänestä *Merkkien kronikassa* (Tarasti 1991, s. 9): "Niille seuran jäsenille, jotka jotain ymmärtävät matematiikasta on suositeltava René Thomin vaikeatajuista mutta suurta huomiota herättänyttä teoriaa teoksessa *Structural Stability and Morphogenesis* (WA Benjamin 1975). René Thom on ranskalainen matemaatikko ja ns. katastrofiteorian kehittäjä joka jo 1970-luvun alussa kirjoitti strukturalismista otsikolla *"La science malgé tout..."* Thomin teoriaa sovelsivat sitten mm. tanskalainen Peer Aage Brandt mm. jazziin ja sisialaissyntyinen Marcello Castellana musiikkiin mm. väitöksessään *Entre imaginaire et symbolique* (1000 s.!) Sorbonnessa, jonka yhtenä vastaväittäjänä olin.

Mutta em. Thom-uutisen rinnalla mainitsen kolmannen merkittävän semiootiko-matemaatikon, romanialaisen Solomon Marcusin erityisesti tämän teoksen *Mathematische Poetik* perusteella 1973. Marcusin kanssa saattoi sittemmin keskustella jopa sellaisesta käsitteestä kuin transsendenssi ja häneltä on ilmestymässä laaja essee antologiassa *Transcending signs*. (Tarasti ed. 2023).

Niinpä Osmo ei nyt kuitenkaan edennyt sen pidemmälle matematiikan ja semiotiikan yhdistävillä linjoilla, vaan palasi historialliseen ja ranskalaiseen aihepiiriin toisella väitöskirjallaan Lapin yliopistoon Maupertuista. Työnohjaajina olivat tällöin professorit Juha Pentikäinen ja Tarmo Kunnas ja eräänlaisena valvojana rehtori Mauri Ylä-Kotola.

Muuan Osmon luonteenpiirteistä, joka vaikutti hänen koko kirjalliseen toimintaansa, oli eläytyminen, *Einfühlung* eli 'tunnestautuminen' kuten Irma Rantavaara muistaakseni tuon käsitteen suomensi. Ja tyypillistä oli se että hän valitsi yleensä kohteekseen marginaalisia henkilöitä. Ei kulttuurin jo kanonisoimia ikonisia hahmoja, joista kaikki jo tietävät kaiken, vaan jostain syystä syrjään jääneitä, mutta Os-

KUVA JUSSI NUORTEVA

KUVA JUSSI NUORTEVA

Osmo Pekonen osallistui kesällä 2003 Tyrvällä kokoneiden historioitsijoiden ja uskontotieteilijöiden kanssa uhriviiden etsintämatkalle. Seurana olivat emeritusprofessorit Juha Pentikäinen (vas.) ja Unto Salo ja Tyrvään museon entinen johtaja Esko Pietilä. Pentikäinen toimi Pekosen toisen väitöskirjan työnohjaajana. Tutkimus käsitteli ranskalaisen Pierre Louis de Maupertuis'n 1736–1737 johtamaa tutkimusmatkaa Lappiin ja erityisesti katolisen isä Reginald Outhier'n osaa sielunhoitajana ja tähtitieteilijänä puhdasoppisessa luterilaisessa maassa.

mon mielestä merkittäviä. Tähän hän pyrkii vakuuttamaan myös lukijansa. Lisäksi karakteristista on, sen tiedon varassa mitä meillä voi olla Osmosta kirjailijana, tutkijana ja ihmisenä, hän valitsi kohteekseen henkilöitä, jotka olivat mahdollisimman erilaisia kuin hän itse.

Osmon tieteellisen elämän varsinainen sankari oli ranskalainen matemaatikko Maupertuis. Tämä ei sulkenut pois sitä, että kaikki matemaatikot olivat Osmolle sankareita, joiden vaiheita hän jaksoi loputtomasti selvittää arkistojen avulla.

Joka tapauksessa Maupertuis oli aiheena ja primus motorina hänen väitöskirjassaan Lapin yliopistoon *La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737* (Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus 2010). Tässäkin hän valitsi tarinan subjektiksi oikeastaan sivuhenkilön, ranskalaisen papin, joka kuului Maupertuis'n matkaseurueeseen ja jonka muistiinpanot ovat arvokkaita. Outhierin kuvaus *Matka Pohjan* perille ilmestyi suomeksi 1975 ja myös Pekosen toimittamana uutena laitoksena 2011. Pekonen sai tästä työstä *Institut de Francen* palkinnon ja sitten lukuisia muitakin palkintoja; hän oli myös ylpeä siitä, että hän oli neljän ranskalaisen tiedeakatemian kirjeenvaihtajajäsen. Oli selvää, että ranskalaiset kokivat Pekosen juuri ranskalaisen kulttuurin puolustajaksi kaukana Pohjossa ja että hän siksi ansaitsi tunnustuksen tästä sankarillisesta työstä. Ehkä Osmo itsekin koki olevansa vähän kuin ranskalaisuuden apostoli ja marttyyri yksinäisessä

työopessaan Jyväskylän yliopistossa Agora-aukiolla, yhtä kaukana kuin Maupertuis aikoinaan Tornionlaakson arktisissa oloissa.

Nimittäin Ranskan kuninkaallinen Tiedeakatemia lähetti vuonna 1736 Ruotsin Lappiin akateemikko Pierre Louis Moreau de Maupertuis'n (1698–1759) johtaman geodeettisen astemittausretkikunnan, joka viipyi vuoden Tornionlaaksossa mitaten maapallon muotoa. Kyseessä ei ollut mikään vähäinen tehtävä: taustalla oli Newtonin teoria yleisestä gravitaatiolaista hänen teoksessaan *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687), jonka seurauksena oli, että maapallo oli litistynyt navoiltaan pyörimisliikkeen vaikutuksesta.

Voltaire sanoikin sitten, että Maupertuis litisti maapallon ja hän oli yhdessä ystävättärensä matemaatikko Emilie du Chatelet'n kanssa (joka myös ranskansi Newtonin teoksen) Newtonin teorian ensimmäisiä vankkumattomia kannattajia muuten vanhoillisessa Ranskassa. Siellä uskottiin vielä René Descartesin luonnonfilosofiaan. Maupertuis ja Voltaire olivat aluksi ystäviä, mutta sitten kilpailivat Fredrik Suuren suosiosta, minkä johdosta Voltaire teki sitten kaikkensa Maupertuis'n maineen mustamiseksi.

Siis 1700-luvun suuri tieteellinen ongelma oli, onko maapallo likistynyt kuten mandariini vai suippeneva kuten sitruuna. Tällä oli seurauksia myös merenkäynnille kuten oikeiden karttojen laatimiselle. Kilpaileva Cassinin teoria perustui virheelliselle mittaukselle. Vastaus kysymykseen saatiin juuri Lapissa Maupertuis'n retkikunnan ansiosta.

Osmo Pekosta ei tässä kiinnostanut vain matemaattinen ongelma, vaan ylipäätään tällainen antropologinen ekskursion ja sen tuloksena syntyneet kuvaukset Lapin luonnosta, ihmisistä, ilmastosta, 'kulttuurista' ja kaikesta koetusta. Aivan oikein Osmo arvelee, että tällaisella tiedolla niistä paikoista, joissa noita havaintoja tehtiin, on merkitystä matkailutieteelle ns. *muistin paikkoina*. Ne voivat houkuttaa muitakin kokemaan jotain samanlaista. Ei siis ihme, että Osmon väitös Rovaniemellä speaktaakkelisoitiin pukemalla akateeminen toimikunta 1700-luvun asuihin ja perukkeihin.

Osmo väittää tutkimustaan myös semiotiikaksi. Ainakin semioottisia ongelmia koki jo Maupertuis kuvauksessaan *La figure de la terre déterminée par les observations faites par ordre du roy au cercle polaire 1738*. He hakivat erästä muistomerkkiä Käymäjärveltä (*Lac Keyma*), joka sijaitsi pienen Vinsa (*Windso*)-nimisen vaaran juurella. Lumesta kaivettiin esiin kivi, josta ”epäsäännöllisen muotoinen noin kolmen jalan pituinen osa kohoaa maasta puolentoista jalan korkeuteen... yhdellä pinnalla näkyi kahdessa hyvin suorassa rivissä runsaan tuuman korkuisia uurteita. Ne on hakattu melko syvälle kiveen ja ovat samanlaisia kuin puuhun kirveellä tai taltalla tehdyt lovet... näiden kahden rivin ulkopuolella on muutamia isompia merkkejä.” (Maupertuis 2019:120).

HIL(020)001(1234567890)1234567890

123456789012345678901234567890
123456789012345678901234567890
123456789012345678901234567890

Maupertuis ei osaa sanoa kuitenkaan, ovatko ne ihmisen tekemiä eikä liioin, ovatko ne kirjainmerkkejä, ”mutta saattavat nuo viivat silti merkitä jotakin”. Maupertuis mainitsee kirkkoherra Brunniuksen, joka pitää niitä riimukirjoituksena. Kuitenkaan ruotsalainen Celsius, joka oli mukana ja perehtynyt tähän alaan ei kyennyt lukemaan näitä merkkejä. Niistä raportoitiin ympäri Eurooppaa, mutta ei tajuttu, että kyseessä oli seita. Mitä nuo merkit, *signifiantit* siten tarkoittivat, eli mikä oli niiden *signifié*, sitä ei Pekonenkaan kerro.

Joka tapauksessa Pekosen väitös tuo esiin mikrohistorioitsijan tarkkuudella kaikesta mitä tiedetään tuosta retkikunnasta ja sen nuorista jäsenistä, joiden lemmenteikkailut myös kuuluivat asiaan. Niinpä kaksi lappilaistyttöä, Planströmin tyttäret Christine ja Elisabeth olivat niin ihastuneita ranskalaisiin tiedemiehiin, että päättivät seurata heitä Ranskaan ja karata kotoaan. Ranskassa tästä tuli julkinen tapahtuma, jota kommentoitiin ja Maupertuis sai niskaansa syytöksen, että oli vietellyt nuoret tytöt mukaansa. Näin ei kuitenkaan ollut suoranaisesti, vaan tyttäret tulivat Pariisiin vasta matkaa seuranneena vuonna; Pekonen on sitten selvittänyt jälleen huolellisella arkistotyöllä heidän vaiheensa, toisen sittemmin luostarissa ja toisen aateliston piireissä.

Maupertuis olikin värikäs hahmo, joka kirjoitti vähän kaikilta aloilta kuten noiden klassisten vuosisatojen oppineet tapasivat tehdä. Pekonen on niitä suomentanut, kuten teoksen *Fyysinen venus*, joka oli rohkea biologis-eroottinen tutkielma lisääntymisestä. Samaan linjaan kuuluu myös Pekosen toinen löytö. Bernard Le Bovier de Fontenellen maailmanmaineen saavuttanut eräänlainen kauden *science fiction* -kuvaus astronomiasta, nimeltä *Entretiens sur la pluralité des mondes* (1686) Maailmojen moninaisuudesta (Helsinki: Art House 2021), siis yksi Osmon viimeisistä töistä. Fontenelle oli luonnontutkija ja humanisti, Pariisin varsinainen kulttuurivaikuttaja, joka kirjoitti taukoamatta. Hän laati mm. pastoraali-idyllejä, joihin sävelsi musiikin Lully... ja yhden niistä käänsi ruotsiksi Suomessa Anjalankartanossa syntynyt kreivi Gustav Philip Creutz; hän puolestaan julkaisi oman pastoraali-idyllinsä *Atis ja Camilla*, jonka ...

mirabile dictu... on myös suomentanut runomittaa noudattaen Osmo (2019).

Fontenelle oli kuitenkin melko tuntematon kunnes Euroopan taivaalle ilmaantui 1680 pyrstötähti, joka herätti pelkoa. Fontenelle laati satiirisen huvinäytelmän *La Comète*, joka pääsi Comedie Francaisen ohjelmistoon. Mainittakoon että tällaisista aiheista kirjoitettiin myös oopperoita kuten Joseph Haydnin *Il mondo della luna*. Fontenelle valittiin Ranskan akatemiaan 1691 sen 40 kuolemattoman joukkoon. Valintaansa hän kommentoi: ”Nyt tiedän että maailmassa on vain kolmekymmentähdeksän minua nerokkaampaa ihmistä.” (Pekonen 2021, 7).

Millaista oli tuon kauden kirjallinen tyyli, siitä saa kuvan seuraavasta kirjan katkelmasta: ”Kaikki filosofointi perustuu vain kahteen asiaan, siihen että meillä on utelias mieli, mutta heikot silmät. Jos meillä olisi paremmat silmät, niin näkisimme, ovatko tähdet tosiaan toisia aurinkoja, jotka valaisevat toisia maailmoja vai eivätkö ole. Ja jos toisaalta olisimme vähemmän uteliaita meitä ei kiinnostaisi tietää koko asiasta” (ibid, s.34).

Juuri tämä 1700-luvun maailma oli se, johon Osmo oli ensi sijassa eläytynyt ja kiintynyt. Ja nimenomaan ranskalainen maailma. Yksi viehättävimpiä kauteen liittyviä teoksia oli Roger Picardin v. 1943 maanpaossa New Yorkissa julkaisema *Salonkien aika. Les salons littéraires et la société française 1670–1789* (Helsinki: Art House 2018).

Mutta oli toki muitakin aikakausia, joissa hän viihtyi. Kaikki matemaatikot olivat hänen suojeluksessaan. Hän innostui Kaija Saariahon oratoriosta *La passion de Simone*, Simonen kärsimys 2006, joka kertoi ranskalaisen filosofin ja mystikon Simone Weilin (1909–1943) elämästä, kuolemasta ja ’transsendenssista’, kuten Osmo sanoo esseessään Saariahon juhlakirjaan *Aistit, uni, rakkaus* (Pekka Hako toim. Helsinki: Lurra editions 2012). Osmoa kiehtoi tuo matemaattinen sisaruspari Simone ja André Weil, joista ensiksi mainitusta tuli hyvin kuuluisa mm. Simonen teoksensa *Painovoima ja armo tähden*, mutta jälkimmäistä ei juuri tunneta. Kuitenkin Osmo selvitti myös André’n vaiheita, sillä ne liittyivät Suomeen. Sodan aikana hän oli nimittäin Suomessa, mutta Valtiollinen poliisi pidätti hänet vakoojana, koska uskoi Bourbaki nimellä solmittuun salaliittoon. Itse asiassa Bourbaki oli Ranskan tunnetuimpia matemaatikkoja. André Weilin suomalaiset kollegat Rolf Nevanlinna ja Ahlfors saivat hänet pelastettua tästä pälkähästä (Huvittavaa miten vastaavaa tapahtui Stravinskylle ensimmäisen maailmansodan aikaan hänen paetessa Sveitsiin: hänen *Kevätubrin* partituuriaan luultiin salaiseksi kartaksi Venäjän rajoilta).

Mutta myös toinen ranskalainen naismatemaatikko Emilie du Chatelet kiehtoi Osmoa, ja jälleen tämäkin aihe johdatti hänet Kaija Saariahon maailmaan, kun tämä sävelsi oopperansa *Emilie*, tämän elämästä.

Osmo oli suuri kansainvälinen matkustaja ja usein aiheena oli matematiikka, jonkun kuuluisan matemaatikon tapaaminen tai alaan liittyvässä paikassa vierailu. Mm. artikkeli tai katsaus *Princetonin impressioita* (*Synteesi* 3/2014) on tällainen ta-

rina. Se on kuvaus vierailusta säieteoriaa (string theory) käsittelevään kongressiin. Kyseinen teoria nykyfysiikan perusteoria, joka yhdistää tunnetut luonnon perusvoimat (gravitaation, sähkömagnetismin, heikko ja vahva ydinvoima) ja siten selittää fysikaalisesti koko maailmankaikkeuden. Siitä käytetään hieman ironisesti nimitystä 'Kaiken selittävä Kaiken teoria'. Princeton on lukemattomien nobelistien kotikampus ja se on maailman rikkain yliopisto. Kun Osmo tapasi sen puistopolulla Edward Wittenin, ilmeisesti superkuuluisan tiedemiehen, hänen sydämensä alkoi sykkiä ja hän hämmentyi täydellisesti. Myös Einsteinilla oli ollut työhuoneensa Princetonissa.

Hauska on Osmon essee *Einstein Pariisissa* (Synteesi 2/2008). Siinä hän ensiksi selostaa mitä on suhteellisuusteoria. Einsteinin tulo Pariisiin 1922 oli yhtä käänteentekevä tapahtuma tieteessä kuin kubismi tai dadaismi taiteessa tai atonaalisuus musiikissa, valistaa Osmo meitä. Taustalla on tosin politiikkaa, sillä Einstein oli kaikesta huolimatta saksalainen. Einsteinin v. 1915 esittämä teoria otettiin aluksi viileästi vastaan, mutta kun se oli empiirisesti todistettu 1919, siitä tuli maailmankuulu. Newtonin muuttui hetkessä vanhanaikaiseksi Pekosen mukaan. Einsteinilla ja Poincarélla ei ollut juuri läheistä kontakta, mutta Einstein esitelmöi kolmasti *Collège de Francesca* ja ranskaksi. Kuulijakunnassa olivat mm. Marie Curie ja Henri Bergson Hän oli kuullut suhteellisuusteorian maailmankuvaa järisyttävistä seuraamuksista (Pekonen 2008 s. 47) mutta ei koskaan kyennyt sulauttamaan sitä omaan ajan ja keston filosofiaansa. Hän kirjoitti jopa kirjankin *Durée et la simultanéité*, jonka alaotsikko oli *A propos de la théorie d'Einstein* (1922) He kävivät dialogin aiheesta ja Bergson sanoi, että hänen teoriansa kestosta koskee koko universumia. Einstein kuunteli hyväntahtoisesti, mutta totesi, ettei tarvittu mitään omaa erillistä 'filosofien aikaa', joka poikkeaisi fysikaalisesta. Kun osaa laskea ei tarvitse filosofoida!

Mutta myös Proust oli mukana tai 'sisällä' keskustelussa Einsteinista. Aivan oikein Pekonen toteaa, että Proustilla oli hämmästyttävä kyky vaistota ja sisällyttää teokseensa aikakautensa johtavia ajatuksia kaikilta elämän aloilta, jopa fysiikasta. Pekosen mukaan Proustin aikanäkemyks on kuitenkin hyvin spatiaalinen. Aika on jopa ns. neljäs ulottuvuus (Pekonen op. cit. s. 49). Pariisin lehdistö kirjoitti: Aika on kadonnut, Aikaa ei enää ole, Elämä on unta... Pekosen mukaan *Kadonnutta aikaa* -sarjan lopussa Proust paljastaa aikateoriansa: aika on kuin elämän lävistävä nuoli, kohtisuorasti avaruuteen yhtyvä ulottuvuus, avaruusajan vertikaalinen dimensio. Tämä selittää ne ihmiselämän maagiset hetket, jolloin aika ikään kuin pysähtyy ja mennyt herää henkiin. Eksistentiaalisemiottiikassa tätä kutsuttaisiin transsendentaaliseksi elämykseksi. Osmon mukaan Fysiikan professori Thibaut Damour tulkitse Radio Francelle 26.7.2005 Proustia: "Proust ei suoraan käyttänyt Einsteinin ideoita, mutta Einsteinin ja Proustin ajatukset lähestyvät toisiaan... Proustin suuri oivallus oli ettei aika ollut kadonnut, vaan että se oli jälleen löydetty. Toisin sanoen me olemme pohjimmaltamme ajan ulkopuolella olevia olentoja" (s. 51).

Pekosen mielestä on hämmästyttävää, että fysiikan professori sanoo näin. Mutta

on tyyppillistä Pekosta, että tämänkin esseensä hän ensiksi esitti puheena Imatran talvikoulussa ja pukeutuneena Marcel Proustiksi valkoisine hansikkaineen!

Itse asiassa Osmo sai usein tilaisuuden juuri semiootikkojen tapaamisissa esittää ajatuksiaan. Hän kirjoitti minulle kirjeen 22.11.1993 *Arkhimedes* -lehden toimittajana ja tiedusteli: ”Semiotiikasta lehtemme ei ole koskaan kirjoittanut. Näettekö Te semiotiikan ja matematiikan välillä mitään tutkimisen arvoista yhteyttä? Haluaisitteko kirjoittaa meille jotain? Minä puolestani lupaan kirjoittaa ensi vuonna Synteesiin.” Ja vuotta myöhemmin hän toisti pyyntönsä: Jos pystytte selittämään Greimasin narratiivista kielioppia jollakin musikaalisella esimerkillä saattaisi syntyä hyvinkin kiinnostava artikkeli... on toinenkin aihe: essee meidän heeroksemme Rolf Nevanlinnan ja Teidän Heeroksenne Erik Tawaststjernan ystävyydestä... Mikä merkitys oli Tawaststjernan matematiikan opinnoilla hänen elämäntyölleen?” Mutta semiotiikan kannalta Osmo oli jopa niin ystävällinen, että kirjoitti STT:lle kiertoartikkelin ”Imatra, semiotiikan pääkaupunki” v. 2008. Essee julkaistiin sitten kokoelmateoksessa *Oodi ilolle* (Pekonen 2010 ss. 113–116). Imatra ISIn vieraana kävi monia, mutta useimmat eivät maininneet siitä sanallakaan mediassa tai päiväkirjoissaan. Sellainen hanke oli sitten helppo lopettaa. Osmo myös mainitsee semiotiikan maailmankongressin Helsingissä ja Imatralla 11.6.2007, jossa esitelmöi itse ranskaksi. Osmo taisi taas olla liki ainoa, joka Suomessa huomasi tällaisen maailmanluokan tapahtuman. Vaikka se alkoi Helsingin yliopistosta, sen *Yliopisto*-tiedotuslehti vaikenä siitä totaalisesti.

Väitöskirjastaan Osmo sanoo, että hän kuvaa Maupertuis’n matkaa Outhierin näkökulmasta ”...semiotiikkaa metodina käyttäen ja komeasti ranskankielellä”. Mikään varsinainen eksplisiittinen semiootikko Osmo ei nyt kuitenkaan ollut. Olen hänelle kiitollinen myös monista muista oman tuotantoni arvioista, viimeksi muistelmistani *Moi ja Soi* (Tarasti 2021).

Mutta semiootikkojen Oscarin päivillä hänet nähtiin usein, mm. kerrankin puhumassa Rousseau’n haudasta. Se rakennettiin 1778 mm. Hubert Robertin piirtämän muistomerkin kanssa ja siitä tuli englantilaisen puiston prototyyppi Euroopassa, jota kaikki jäljittelivät. Osmo harrasti myös näitä ’tombeau’ aiheita aivan niin kuin musiikissa sävellettiin mm. *Tombeau de Couperine* (Ravel) jne.

Vielä näissä esikuvallisissa tiedemiehissä pitäytyäkseni Osmo laittoi paljon aikaansa toisten juhlakirjojen kokoamiselle. Todella epäitsekkästä työtä. Tällainen on mm. tähtitieteilijä Tapio Markkaselle omistettu *Markkasen galaksit* -antologia (Tähtitieteellinen yhdistys Ursa 2019, toimitettu yhdessä Johan Sténin kanssa). Nimenomaan oppihistorian traditio motivoi tämänkin arvokkaan työn. Samoin Anto Leikolan Lappi-aiheinen Festschrift.

Mutta monet Osmo kulttuuriheeroksista löytyivät aivan läheltä Mikkelistä. Osmo oli Porrassalmi-antologioiden vakiokirjoittajia. Kyseessä on Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja alkaen v. 2008. Siinä Osmo analysoi Otto Mannisen patrioottista

runoa Porrassalmen työ. Porrassalmen taistelun v. 1923 paljastettu monumentti sisältää Mannisen runon säkeet:

*Täyttäös synnyinmaa
mitä vartiopaikkasi vaatii
kuin sen on täyttänyt työ
kunniantantereen tään.*

Kesäkuun 13. 1789 käytyä taistelu Pekonen kutsuu Pohjolan Thermopylaiksi. Osmo viittaa isänsä kokemuksiin Tali-Ihantalan upseerina ja lainaa Mannista: ”Pojat seuraa taattoin tapaa/toistuu Porrassalmen työ/Suomi valvoo, Suomi vapaa/ettei toistu sorron yö”. Saman antologian numerossa III Pekonen käsittelee toistakin taistelun innoittamaa runoa, Ahlqvist-Oksasen Porrassalmen sotamarssia, joka alkaa: ”Syttynyt on sota julma/Vihan liekki leimahtaa/Punainen on Pohjan kulma/verta, tulta ennustaa”. Robert Kajanus sävelsi sen ja teos piti esittää Savo-karjalaisen osakunnan kesäjuhlassa Mikkelissä 1889, mutta se kiellettiin. Silti sävelmä jäi elämään ja allekirjoittanut on vielä kuullut vanhempiensa sitä laulavan, joten se on suullista perimää.

Sen sijaan itse runon on Eero Saarenheimo osoittanut kopioksi italialaisen Angelo Brofferion Italian vapaussotaan kirjoittamasta marssista *Delle spade il fiero lampo*, se liittyi siis tuohon Risorgimentoon, joka kiihotti mieliä Suomessakin. Mutta lopuksi Osmo toteaa Venäjän lähettilään sanoneen ironisesti, että vuosi 1789 tuo yleensä mieleen Ranskan vallankumouksen, mutta suomalaisille ’vain Porrassalmen taistelun’.

Porrassalmi IV:n teemana on Mannerheim ja siinä Osmo tarkastelee Mannerheimin runoja ja lopuksi liittää Mannerheimin hahmon eurooppalaiseen kirjallisuuteen sveitsiläisen Valmontin parantolan kautta, jossa Osmo kävi erityisessä Mannerheimseminaarissa. Valmont on linnamainen rakennus, josta tulee suoraan mieleen Thomas Mannin *Taikavuori*. Samassa parantolassa oleskeli moni kirjailija: Nabokov, Anna de Noailles, Simenon, Colette, Aragon, Green, Morand, Pagnol... ja Fitzgerald. Mahtoiko Mannerheim tavata jonkun heistä, Osmo kysyy lopuksi.

Osmolla on siis pysyvänä tietty isänmaallispatrioottinen teema tai topiikka. Se ilmenee hänen yleisintellektuaalisessa kirjoittelussaan mm. Helsingin sanomien kolumnistina vuosina 2007–2011, mitä lyhyitä artikkeleita on varmasti paljon luettu; nyt ne on koottu kahteen antologiaan. *Oodi ilolle* (Jyväskylä: Enostone 2010) ja *Joka paikan akateemikko* (Jyväskylä: Enostone 2012). Hänen lyhyet tekstinsä käsittelevät lähes kaikkea mahdollista. Mutta oliko hänellä jokin agenda tai suunnitelma tai maailmankatsomus niiden takana ja yhdistävänä tekijänä? Tähän ei pysty vastaamaan, vaikka olisi lukenut ne kaikki. Pikemminkin asenne on tuo jo aiemmin todettu luova haltioituminen *admiration créatrice*. Mikään aihe ei ole liian vähäarvoinen,

ettei siitä voisi keskustella. Tässä on tietenkin jotain sangen ranskalaista. Yksi kriteeri on luettavuus, ts. esseet on tarkoitettu suurelle yleisölle sitä kuitenkaan aliarvioimatta. Matematiikkaa on kuten esseet Alkulukujen arvotus tai Kvanttibitti maailma... Mutta on myös estetiikkaa ja mytologiaa kuten tutkielma Graalin maljasta.

Esseessä ”Elämäni Maupertuis’n hahmossa” Osmo avoimesti myöntää ihastuksensa tähän keskeiseen henkilöön löydettyään pariisilaisesta herrainvaatepukimosta kolmikolkkahatun, polvihousut, viitan ym. rokokoo ajan herrasmiehen tykötarpeet. Hän piti unelmiensa täyttymyksenä, kun yhdessä kollegoidensa Johan Sténin ja Jyrki Siukosen kanssa, kaikki pukeutuneina rooliasuihin, väitteli Leibnizin parhaasta mahdollisesta maailmasta. Mutta jotkut esseet käsittelevät historiaa ja mm. Saksaa toisessa maailmansodassa. Osmolla ei ole niihin muuta sanottavaa kuin ihmetellä tapahtunutta. Hän siis ei ole mikään Theodor Adorno, Max Horkheimer tai Klaus Mann. Tietty kevyt henkevyys on hänelle ominaista, ei raskas moraaliseettinen pohdiskelu.

Osmo julkaisi ja toimitti suuren määrän kirjoja, jotka edustavat eräänlaista elämän ja käytännön estetiikkaa. Hän saattoi innostua aivan tavallisista ilmiöistä, joissa hän kuitenkin näki monia ulottuvuuksia. Tällaisia opuksia ovat mm. *Salaperäinen Venus*, sen prologi jo paljastaa Osmon asenteen yhteen ilmiöön, joka valtaosalta on jäänyt huomaamatta. Kointähti Venus ilmaantuu näkyviin kesäkuun 6. päivän aamuna 2012... ja seuraavan kerran se ilmaantuu ihmisille 11.6. 2247. Kyseessä on siis uniikki tapahtuma, josta Osmo kirjoittaa lumoutuneena, kun tapahtuma valokuvaetaan: ”Pilvien lomasta pillkistää Aurinko, Venuksen musta täplä sitä vasten... valokuvaaja Eetu Saarti seuraa henkeään pidättäen sisarplaneettamme majesteetillista purjehdusta auringonkehrän poikki... maaginen hetki” (Mäntykustannus oy). Elegantti antologia on sitten eräänlainen Venuksen kulttuurihistoria, taustalla se poeettinen huomio, etteivät Venus ja Mars milloinkaan kohtaa toisiaan.

Elämän värit on toinen Osmon antologia, johon hän kutsui ystäviään kirjoittamaan yksinkertaisesti siitä miten he kokevat värit, siis vailla mitään ennakoivaa ohjelmaa tai teoriaa. Osmo toteaa itse vain, että värit ovat suuri arvotus, miksi ne ovat olemassa, hän kysyy kuin Goethe. En kuitenkaan näe viittausta *Goethen Farbenlehreen*, joka opettaa, että värit ovat valon tekoja, *Farben sind Thaten des Lichts*. Sitten on *Elämän vuodenajat*. Jälleen Osmo on taas pyytännyt joukon tuttaviaan kirjoittamaan jokaisesta kuukaudesta jotain. Lopputulos on vähän kuin kirjallinen vastine Tshaikovskin pianosarjalle *Vuodenajat*, jossa jokainen kuukausi saa musiikillisen karakterinsä.

Mutta sentään hänen tuotannossaan polveilee monia muitakin juonteita rinnakkain ja yksi ehkä vähän yllättäväkin on uskonnollisuus. Tavallaan se huipentui siihen tapahtumaan, joka tiedetään eli, että hän lopulta kääntyi katoliseen uskoon. Katolinen mystiikka, pyhyiden teema, kärsimyksen merkitys kiehtoivat häntä myös, tätä päällisin puoli niin elämäniloista Osmoa, melkoista urheilijaa ja aina maatöihinkin

kykenevää maalaiskartanon poikaa.

Tästä aihepiiristä kertoo hänen elämäkertansa kirjailija Lasse Heikkilästä 1925–1961, voi sanoa Osmolle täysin vastakkaisesta persoonallisuudesta, modernistista, joka tunnetaan ennen kaikkea kuuluisasta Ihantala-runosta, joka ilmestyi modernistisessa kokoelmassa *Miekkalintu* 1949. Hänen lyhyt uransa lyyrikkona päättyi mystiseen kokoelmaan *Terra Mariana* v. 1959.

Osmon laatima elämäkerta on otsakoitu *Marianmaa, Lasse Heikkilän elämä*. Tunsin kirjailijan puolison Ritva Heikkilän, joka usein puhui miehestään. Mutta hän oli sangen moniselitteinen henkilö; Lassi Nummi sanoi hänestä: ”Hän oli nerokkaimpia, rasittavimpia, oikullisimpia ja rakastettavimpia ihmisiä mitä olen tavannut... asettuminen tähän maailmaan oli hänelle vuosi vuodelta yhä vaikeampaa...”

Osmo puolestaan tulkitsee Heikkilää ’matemaattisesti’: Leibnizin filosofiasta innostunut Heikkilä näki itsensä todellisuutta heijastavana monadina, jonka sisäisen olemuksen tutkiminen on vaikeaa, jopa mahdotonta ...matemaattista metaforaa käyttäkseni: Heikkilän runoilijapersoonana oli epälineaarinen: hänessä oli yhtä aikaa meneillään useampia kehityskulkuja, joista muutamat kirkkaan loogisia, toiset sumean kaoottisia

Pekosta Heikkilä kiinnosti myös sikäli, että taustalla on ranskalainen uskonnollinen lyyrikko Charles Péguy, hänen runoutensa kuten Suomi-runon hidastempoinen vanhatestamentillinen ylätyyli on selvästi omaksuttu Péguyilta – Osmon mielestä. Suomi-neitoa verrataan mm. Jeanne d’Arciin. Elämänsä loppuvaiheessa Heikkilä kirjoitti – oleskeltuaan pidempää dominikaaniluostarissa Ranskassa – katolilaisväritteisiä mystisiä runoja Neitsyt Mariasta ja muistakin katolisista pyhimyksistä. Osmo toteaa, että Heikkilän lyhyessä elämänkaaressa näkyvät äärimmäiset taipumukset nietscheläiseen hybrikseen ja kristilliseen agapehen: tuhoamiseen ja luomiseen, huluuteen ja nerouteen.

Osmolle Heikkilän tärkein kokoelma on hänen viimeinen *Terra Marianansa*. Péguy taas on Osmonkin esikuva, muistan kun hän esitelmöi tästä kirjailijasta Piek-sämäen Sylvi-päivillä. Osmo jopa oletti että hänen nimensä oli alun pitäen ollut Péguynen. Marcel Proust ei puolestaan Péguytä juuri arvostanut, kuten käy ilmi hänen kirjeenvaihdostaan.

Osmoa varmasti Heikkilä kiinnosti myös matematiikan vuoksi sillä Heikkilä kuului ns. Urania-piiriin ja tunsii äärettömyyttä tutkineen Uuno Saarnion. Heikkiläkin pohti transfiniittisiä äärettömyyksiä... oleskeli Le Saulchoirin dominikaaniluostarissa 1957... Mutta toisaalta hän oli naisten mies ja suhteita oli, eri asteisia Kirsi Kunnakseen, Irja Haloseen, Ritva Ristolaiseen (sitten Heikkilä) ja Aila Meriluotoon. Lopulta voi siis kysyä mikä tässä kiehtoi Osmoa, joka sentään toisaalta oli 1700-luvun ja valituksen rationaalisen ajattelun kasvatti? Heikkilässä yhdistyi patrioottinen teema tuohon fyysisaihepiiriin.

Osmo alkoi sitten 2010-luvulla julkaista päiväkirjojaan. Kaikkiaan kolme ni-

dettä. *Saint Malosta Sääksmäelle, Päiväkirjastani 2014–2015*, (Jyväskylä: Enostone 2015), *Minäkin Arkadiassa. Päiväkirjastani 2016–2017* (Enostone 2017) ja *Unikukkia, ulpukoita. Päiväkirjastani 2018–2019* (Väyläkirjat 2019). Näiden päiväkirjojen innoituksen lähteenä ovat epäilemättä olleet Matti Klingenin päiväkirjat, joita on ehtinyt ilmestyä. Jo sangen monia. Mutta näiden herrojen tiet menivät ristiin yhdessä vaiheessa. On heillä kuitenkin yhteistä muuan haitta. Kummallakaan ei ole minkäänlaista indeksiä lopussa. Se on tällaisessa muistelmakirjallisuudessa aivan välttämätöntä, sillä mitä tekee potentiaalinen ostaja kirjakaupassa, kun ottaa kirjan käteensä? Hän katsoo indeksistä, onko minut mainittu. Jos on: tämäpä on jännittävää, täytyy heti ostaa! Jollei: ei kiinnosta.

Päiväkirjoissaan Osmo seuraa sitä tyyliään joka paneutuu yhä minimalistisemmin elämän yksityiskohtiin ja tapahtumiin. Ainakin niistä käy ilmi hänen suunnaton matkustamisen halunsa ja ilonsa. Hänestä voi sanoa todellakin: *er war sehr reisenlustig?* Mutta hieman hämäräksi loputa jää kaikkien näiden matkojen tarkoitus, muutoin kuin halussa todistaa, että olin siellä minäkin. Mutta ehkä matkat olivat myös pakoa työelämästä eli Jyväskylän yliopistosta, sen tarjoamasta ahtaasta työhuonekopista ja ylipäättään Suomen matemaatikko ja tiedemiespiireistä.

Tulemme nyt katsauksemme loppuun, Mitä tästä kaikesta on sanottava? Oliko Osmo suomalaisen tieteen Don Quijote, joka eli omassa fantasiamaailmassaan? Vai oliko hän suomalaisen tieteen marttyyri, joka uhrautui monien puolesta, oli aina valmis auttamaan toisia, kirjoittamaan heistä, kokoamaan juhlaakirjoja, kääntämään heidän ajatuksiaan, ylistämään heidän saavutuksiaan, toimittamaan heidän julkaisujaan. Oliko hän pohjimmaltaan talonpoika, regionalisti tieteessä, jolle tärkeintä oli *Heimat*, ja jonka kaikessa tekemisessä oli jotain 'maahenkeä'? Oliko hän eräänlainen älyllinen hedonisti, joka nautti ihmisistä, aatteista, maista, eksotiikasta, historiasta, vieraista kielistä siinä missä matemaattisista yhtälöistäkin. Oliko Osmo nerokkuus juuri kyvyssä eläytyä, haltioitua tästä maailmasta, sanoa sille tuhat kertaa *Verweile doch, du bist so schön*. Kadottiko hän tässä intohimossaan oman itsensä.? Mutta mikä oli Osmon 'oma itse'? Sitä ei tiedä kukaan muu ...kuin hän itse.

Palaan Faustiin ja sen II osaan, jonka lopussa enkelikuoro vie Faustin kuolematonta sielua mukanaan ja laulaa *Wer immer strebend sich bemüht den können wir erlösen*. En halua sanoa näin minään pateettisena loppukaneettina, vaan metaforana hänen elämästään. Jollei akateeminen maailma Suomessa häntä ymmärtänyt, hänelle sentään myönnettiin professorin arvo... ja itse hän tuntui arvostavansa jäsenyyksiään ranskalaisissa akatemoissa ja instituutioissa.

Teksti kirjoitettu alunperin Synteesi-lehteä 4/2022 varten:
Eero Tarasti, Osmo Pekonen (1960–2022), suomalaisen tieteen Faust.

Lähteet:

- Gustav Philip Creutz 1761/2019 Atis ja Camilla. Suomennos ja esipuhe Osmo Pekonen. Turku: Faros.
- Bernard le Bovier de Fontenelle 1686/2021 Maailmojen moninaisuudesta. Helsinki: Art house.
- Francis Godwin 1638/2021 Lento Kuuhun. Suom. Osmo Pekonen.
- Peter Kravanja 2004/2006 Visconti, Proustin lukija. Suomentanut Osmo Pekonen, Jyväskylä: Minerva kustannus.
- Pierre Louis Moreau de Maupertuis 2019 Maanmuoto ynnä muita kirjoituksia Lapista. Toim. Osmo Pekonen, suomennokset Marja Itkonen ja Osmo Pekonen. Väyläkirjat.
- 1745/2017 Fyysinen Venus. Helsinki: Art House.
- Réginald Outhier 744/2011. Suom. Marja Itkonen-Kaila, esipuhe Osmo Pekonen. Maupertuis-Säätiö, Väylä-yhtiöt.
- Osmo Pekonen toim. 1992 Symbolien metsässä. Matemaattisia esseitä. Gummerus: Art House.
- 1995 Ranskan tiede. Kuuluisia kouluja ja instituutioita. Jyväskylä: Gummerus.
  - 1998 Tuhat vuotta. Helsinki. Juva: WSOY.
  - 2002 Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925–1961. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
  - 2003 Elämän värit. Toim. Osmo Pekonen. Jyväskylä: Gummerus.
  - 2005 Elämän vuodenaajat. Toim. Osmo Pekonen. Jyväskylä: Gummerus.
  - 2008 Einstein Pariisissa. Synteesi 2/2008, ss. 41–52.
  - 2008 Otto Mannisen runo Porrassalmen työ. Porrassalmi. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja 2008. Mikkeli: Savon Sotilasperinneyhdistys, ss. 109–115.
  - 2010 La rencontre des religions autour du voyage de L'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
  - 2010 Oodi ilolle. Jyväskylä: Enostone.
  - 2010 Porrassalmen sotamarssin sanoma. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja 2010. Mikkeli: Sotilasperinneyhdistys, ss. 93–101.
  - 2011 Mannerheim runon peilissä. Porrassalmi. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja 2011. Mikkeli: Etelä-Savon Sotilasperinneyhdistys, ss. 63–77.
  - 2012 Lapin tuhat tarinaa. Anto Leikolan juhlaKirja. toim. Osmo Pekonen ja Johan Stén. Ranua: Mäntykustannus.
  - 2012 Salaperäinen Venus. Mäntykustannus Oy.
  - 2012 Joka paikan akateemikko. Jyväskylä: Enostone.
  - 2012 Weilin merkillinen perhe. Aistit, uni, rakkaus, toim. Pekka Hako, Helsinki: Lurra Editions, ss. 71–89.
  - 2013 Rousseau'n hauta. Synteesi 1/2013, ss. 48–56.
  - 2014 Osmo Pekonen et Anouchka Vasak Maupertuis en Laponie. A la recherche de la figure de la Terre. Paris: Hermann.
  - 2014 Princetonin impressioita. Synteesi 3/2014, ss. 70–75.
  - 2015 Saint-Malosta Sääksmäelle. Päiväkirjastani 2014–2015. Jyväskylä: Enostone.
  - 2016 Torniossa jouluna 1820. Synteesi 4/2016, ss. 2–11.
  - 2017 Minäkin Arkadiassa. Päiväkirjastani 2016–2017. Jyväskylä: Enostone.
  - 2019 Unikukkia, ulpukoita. Päiväkirjastani 2018–2019. Väyläkirjat.
  - 2019 Markkasen galaksit. Tapio Markkanen in memoriam. Toim. Osmo Pekko ja Johan Stén. Helsinki: Ursa.
  - 2019 Osmo Pekonen ja Johan Stén. Valon aika. Helsinki: Art House.
  - 2020 Kaija Saariahon oratorio La passion de Simone: maallinen ristintie. Synteesi 3–4/2020, ss. 35–47.
- Roger Picard 1943/2018 Salonkien aika. Suomentaneet Osmo Pekonen ja Juhani Sarkava. Helsinki: Art House.
- Henrik Schück 1961 Yleinen kirjallisuuden historia. 7. Valistuksen aika 2. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Johan Stén 2022 Obituary. Osmo Pekonen 1960–2022. The Mathematical Intelligencer.
- Mary Terrall 2002/2014 Maupertuis. Maapallon muodon mittaja. Suomentanut Osmo Pekonen. Tornio: Väylä.
- Widsith. Anglosaksinen muinaisruno 2004. Suomennos ja selitykset Osmo Pekonen ja Clive Tolley. Jyväskylä: Kopijyvä oy.

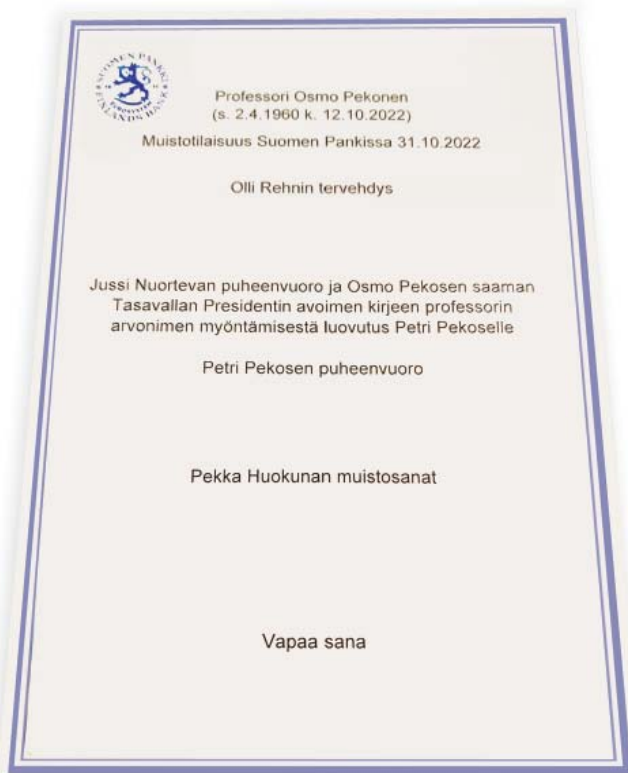

*Osmon ystäviä
yhteen kokoontuneina,
uraa ja teoksia*

OSMON YSTÄVIÄ YHTEEN KOKOONTUNEINA, URAA JA TEOKSIA

Tämä kirja liittyy erityisesti kahteen Osmon muistotilaisuuteen, joista toinen ei ole kirjassa omiana osastonaan. Kyse on tilaisuudesta, jossa Osmolle oli määrä juhlaallisesti luovuttaa Tasavallan Presidentin avoin kirje hänelle myönnetystä professorin arvonimestä. Suomen Pankkiin 31.10.2022 suunniteltu tilaisuus muuttui odottamattomasti Osmon muistotilaisuudeksi, johon arvonimihankkeessa mukana olleet kokoontuivat.

Esityksen professorin arvonimen myöntämiseksi dosentti FT, YTT Osmo Pekoselle tekivät Kansallisarkiston silloinen pääjohtaja, nykyinen ritarikuntien kansleri Jussi Nuorteva, Suomen pankin pääjohtaja Olli Rehn, säveltäjä (Taiteen Akateemikko, 2023) Kaija Saariaho, professori Pekka Neittaanmäki, Kansallisarkiston pääjohtaja Päivi Happonen, suomalais-ugrialaisten kielten tutkimuksen professori Ulla-Maija Forsberg ja kotiseutuneuvos Kauko Sorjonen.

Suomen Pankissa järjestetyn tilaisuuden ohjelma.

TASAVALLAN PRESIDENTIN AVOIN KIRJE

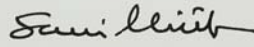
Tasavallan Presidentti tekee täten tiettäväksi, että tällä avoimella kirjeellä
tutkija, dosentti, filosofian tohtori, yhteiskuntatieteiden tohtori

Osmo Esko Tapio Pekoselle

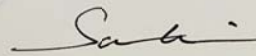
suodaan professorin nimi ja arvo.

Helsingissä 3 päivänä joulukuuta 2021

Tasavallan Presidentti

Sauli Niinistö

Pääministeri Sanna Marin

Tasavallan presidentin avoin kirje.

KUVA PEKKA NIETTÄNNÄKI

Ritarikuntien kansleri Jussi Nuorteva luovutti Petri Pekoselle postuumisti lokakuun lopussa 2022 Suomen Pankissa tasavallan presidentin avoimen kirjeen Osmo Pekosen professorinimityksen johdosta. Tarmo Kunnas sai seurata tilannetta lähietäisyydeltä.

KUVA PEKKA NEITTAANMÄKI

Osmo Pekosen muistotilaisuuden ryhmäkuvaan 31.10.2022 Suomen Pankissa kokoontuivat Tarmo Kunnas (vas.), Martti Häikiö, Pekka Huokuna, Tuomo Lappalainen, Olli Rehn, Eero Huovinen, Petri Pekonen, Valtteri Pekonen, Ulla-Maija Forsberg, Jussi Nuorteva ja Pekka Neittaanmäki.

Osallistajat

professori Ulla-Maija Forsberg
kansliapäällikkö Pekka Huokuna
emerituspiispa Eero Huovinen
professori Matti Häikiö
professori Tarmo Kunnas
vastaava tuottaja Tuomo Lappalainen
professori Pekka Neittaanmäki
Ritarikuntien kansleri Jussi Nuorteva
maanviljelijä Petri Pekonen
oikeusnotaari Valtteri Pekonen
pääjohtaja Olli Rehn

Suomen Pankissa 31.10.2023 järjestetyn tilaisuuden osanottajat.

Jyväskylän yliopiston Agora oli Osmolle monin tavoin tärkeä ja mieluisa paikka. Siksi järjestimme Osmon työtovereille ja ystäville mahdollisuuden muistella häntä juuri siellä. 2.2.2022 järjestetyssä tilaisuudessa oli yli 30 osallistujaa ja siellä kuultiin 29 muistelupuheenvuoroa.

Osmon ystävien tapaaminen

2.2.klo 12–14.30 Agora, Lea Pulkkisen salin takkatila

AVAUS

Pekka Neittaanmäki

PUHEENVUOROT

Petri Pekonen,

Valteri

Wiljami

Timo Tiibonen

Pekka Neittaanmäki

Lea Pulkkinen

Kirsti Becker

Esa Kannisto

Tarmo Kunnas

Jussi Nuorteva

Svetlana Ruoho

Anders Hamberg

Risto Grogerus

Johan Stén

Kristof Fenyvesi

KESKUSTELUA

vapaata muistelua mm. *Jorma Kyppö,*

Jukka-Pekka Mecklin, Timo Siukonen,

Pasi Tyrväinen.

TAPAAMISESSA PAIKALLA MYÖS

Anna Asikainen, Matti Asikainen,

Päivi Fadjukoff, Kirsti Huttunen,

Pirkko Markkanen, Jarkko Pirkkalainen,

Eero Saksman, Jussi Seppälä,

Helena Tossavainen, Jouko Tossavainen,

Erkki Vettenniemi.

***

KUVA VALTERI PEKONEN

*Laaja joukko Osmon työtovereita ja ystäviä kokoontui Jyväskylän yliopiston Agoraan 2.2.2023.
Paikalla olivat myös Petri, Wiljami ja Valteri Pekonen.*

KUVA VALTERI PEKONEN

*Lea Pulkinen muistelee Osmaa, joka teki yhteistyötä hänen kanssaan
mm. Sosiaalinen pääoma -projektissa.*

MEIDÄN OSMOMME -KIRJAN JULKAISUTILAISUUS

Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki 27.04.2023 klo 11.30–12.30

TIEDEAKATEMIAN PUHEENVUORO *Pekka Aula*, pääsihteeri

TILAISUUDEN AVAUS *Jussi Nuorteva*

MEIDÄN OSMOMME:
muistopuheenvuoroista kirjaksi *Pekka Neittaanmäki*
Kirsti Becker

KIRJOITTAJAPUHEENVUOROT *Petri Pekonen*
Tarmo Kunnas

THANH-VÂN TON THAT
Osmolle – Nämä koruttomat sanat *Kirsti Becker*
Suom. Tarmo Kunnas

Osmo, voici pour toi ce petit mot *Tarmo Kunnas*

KIRJOITTAJAPUHEENVUORO *Eero Tarasti*

MUISTELUPUHEENVUORO
Osmo ystävänä ja tiedekirjoittajana *Vesa Niinikangas*

KYSYMYKSIÄ JA NÄKEMYKSIÄ KIRJASTA

KUVA ANNELI NEITTAANMÄKI

Kirjan julkistustilaisuus Suomalainen Tiedeakatemia tiloissa.

OSANOTTAJAT

<i>Pekka Neittaanmäki</i>	<i>Vesa Niinikangas</i>
<i>Kirsti Becker</i>	<i>Lea Pulkkinen</i>
<i>Jussi Nuorteva</i>	<i>Sisko Repo</i>
<i>Petri Pekonen</i>	<i>Hannu Salmi</i>
<i>Valtteri Pekonen</i>	<i>Päivi Seppä-Lassila</i>
<i>Emil Anton</i>	<i>Johan Stén</i>
<i>Tapani Jussila</i>	<i>Timo Suvanto</i>
<i>Juhani Kahelin</i>	<i>Eero Tarasti</i>
<i>Reetta Kettunen</i>	<i>Timo Tuomi</i>
<i>Tarmo Kunnas</i>	<i>Erkki Vettenniemi</i>
<i>Mari Markkanen</i>	<i>Harriet Öster</i>

Kirjan julkaisutilaisuuteen saatiin Mathematical Intelligencerin uusin numero 1/2023. Lehti muistaa pitkäaikaista, innostunutta ja vaateliasta kirja-arvosteluista vastannutta toimittajaansa myös sisäsivujen laajalla kirjoituksella, jonka ovat laatineet Johan Stén ja Timo Tossavainen.

Thanh-Vân Ton That

Thanh-Tân Ton-That on kirjallisuuden professori Paris-Est-Creteilin yliopistossa. Hän on vierailut luennoitsijana myös Suomessa. Thanh-Vân on ollut Osmon ystävä yli 20 vuotta; hän on yksi Osmon Hatutkaupan Tytöistä.

Runo on syntynyt yöllä heti sen jälkeen, kun tieto Osmon kuolemasta oli saavuttanut hänet. Suru-uutinen on levinnyt hitaasti Osmon ranskalaisten ystävien keskuuteen.

Osmo, voici pour toi ce petit mot

Osmo
Omosapiens
puits de science
discrète voix
Regard malicieux
visage innocent
d'éternelle enfance
Grand prince
en costume d'époque
toujours droit
comme un roc
élégant et poli
venu d'un autre temps
d'une autre galaxie
Tu t'es endormi
il y a quelques mois
sous d'autres cieux
J'envie
ta belle et sobre vie

Osmo
Météorite
cOsmopolite
plume érudite
infatigable pilote
de l'esprit
timide au grand cœur
La Mort s'invite
en trop
Fidèle Aramis
cape épée et bottes
chevalier sans peur
et sans reproche
sur ton vélo
parti sans bagages
les mains dans les poches
parmi les nuages
qui chuchotent
cloués au cOsmos

Osmo
Voici pour toi
ce petit mot
Citoyen du monde
Osmose
de l'infinie légèreté
des choses
Tu as quitté
trop tôt
notre fraternelle ronde
Mais je sais
quand reviendront les nuits blanches
et les fraises de juillet
au bord des lacs de l'été
que tu causes
désormais
avec les ours des forêts
la lune parmi les branches
et les mésanges sans voix

Thanh-Vân Ton That
Paris, le 25 avril 2023

Runo tuli meille päivänä, jona kirjat tulivat painosta. Koska runo ei ehtinyt mukaan kirjaan, Thanh-Vân pyysi lukemaan sen kirjan julkaisutilaisuudessa. Hän kirjoitti, että hänen sydämensä on siellä kanssamme.

Osmo, tässä Sinulle koruton sana

Osmo
Osmo sapiens
tieteen lähde
hienovarainen puhe
ja ilkkurinen katse
lapsen ikuiset
viattomat kasvot
Suuriruhtinas
historiallisessa puvussa
suoran ryhdikkäänä
kuin kallio
eleganttina ja hiottuna
peräisin toisesta ajasta
ja toiselta linnunradalta
Sinä vaivuit uneen
muutama kuunkierro sitten
toisten taivaiden alla
Kadehdin
kaunista ja raikasta elämäsi

Osmo
kosmopoliittinen
meteoriitti
viisas kynä
hengen
väsymätön ohjastaja
pidättyvä suurisydäminen
Kuolema kutsuu itsensä
liian monen uskollisen musketöörin
seikkailutarinoiden pelottoman
ja nuhteettoman ritarin luokse
Pyöräsi selässä
vailla matkatavaroita
kädet taskussa
lähdit pilvien sekaan
jotka kuiskivat naulattuna kosmokseen

Osmo
maailman kansalainen
tässä sinulle
koruton sana
osmoosin
maailman äärettömän kevyiden ilmiöiden
vuorovaikutuksessa
Olet jättänyt
veljeyden piirin
liian aikaisin
Mutta tiedän
kun palaavat valkeat yöt
ja heinäkuun mansikat
kesäisten järvien äärelle
puhut vatedes
metsän osmojen - otsojen kanssa
kuun loistaessa oksistoissa
ja lintujen laulaessa äänettömästi

Suom. Tarmo Kunnas

JOITAKIN HAVAINTOJA OSMON TUTKIMUSTYÖN JA JULKAISUJEN LAAJA-ALAISUUDESTA

Osmon tutkimustuotanto jakautui melko varhain, siis jo 90-luvulla, matemaattis-luonnon-tieteelliseen pääasiassa englanniksi kirjoitettuun ja sitä kansantajuistavaan tuotantoon, jonka hän kirjoitti myös ranskaksi ja suomeksi sekä humanistiseen, kulttuuria, uskontoa ja kirjallisuutta käsittelevään tuotantoon. Näiden rinnalle tulevat Osmon kantaottavat artikkelit mm. Kanavassa ja Helsingin Sanomissa. Viime vuosina hän kirjoitti huomattavan määrän kirja-arvioita moniin sanomalehtiin. Osa kritiikeistä päätyi hänen esseekirjoihinsa.

Osmon ansioluettelo on pitkä, samoin hänen julkaisuluettelonsa; hän toimi tutkijana, tiedetoimittajana, tietokirjailijana, esseistinä, kriitikkona ja kääntäjänä. Hän teki kaksi väitöskirjaa, n. 50 muuta kirjaa ja julkaisi yli 1000 artikkelia.

Seuraavat ansio- ja teosluettelot eivät ole täydellisiä, vaan poimintoja niistä Osmon saavutuksista ja julkaisuista, jotka tuntuvat tässä yhteydessä mielekkäimmiltä esittää.

OSMO PEKOSEN ANSIOLUETTELO

- syntynyt Mikkelissä 2.4.1960
- kielitaito: suomi, ruotsi, englanti, ranska, saksa
- kaksi tohtorintutkintoa: filosofian tohtori & yhteiskuntatieteiden tohtori
- tieteenhistorian dosentti Oulun yliopistossa
- sivistyshistorian dosentti Lapin yliopistossa
- matematiikan dosentti Helsingin yliopistossa ja Jyväskylän yliopistossa
- neljän ranskalaisen tiede-, taide- ja kirjallisuusakatemian kirjeenvaihtajajäsen; nämä akatemit ovat:
  - Académie européenne des Sciences, des Arts et des Lettres (Pariisi; perustettu 1979)
  - Académie d'Orléans (perustettu 1809)
  - Académie des Sciences, Belles-lettres et Arts de Besançon et de Franche-Comté (perustettu 1752)
  - Académie des Sciences, Arts et Belles-Lettres de Caen (perustettu 1652)
- ranskalainen kunniamerkki: Chevalier des Palmes académiques
- Ranskan korkeimman tieteellisen laitoksen Institut de France'n myöntämä palkinto historian-tutkimuksen alalta: Prix Chaix d'Est Ange (2012)
- Euroopan Unionin tieteellisen tiedonvälityksen Prix Descartes -palkintoehdokas 2007
- suomalaiset palkinnot: Jyväskylän yliopiston tieteellisen tiedon julkistamis-palkinto 1995, Lauri Jäntin palkinto 1996, V. A. Koskenniemen palkinto 2010, Wolmar Schildtin palkinto 2016
- Tieto-Finlandia-palkintolautakunnan jäsen 1997, Suomen Tietokirjailijat ry:n hallituksen jäsen 2002–2011, Opetusministeriön kirjastoapurahanlautakunnan jäsen 2006–2011 (tietokirjallisuusjaoston pj.)
- Suomen Kirjailijaliiton jäsen; Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsen; Suomen Tietokirjailijat ry:n jäsen
- Tasavallan Presidentin myöntämä professorin arvonimi 2021

OSMON PEKOSEN TEOKSET

OSMO PEKOSEN KIRJAT

Väitöskirjat

1. Contributions to and a survey on moduli spaces of differential geometric structures with applications in physics. Bericht 39. Jyväskylä: Universität Jyväskylä, Mathematisches Institut, 1988.
Työn ohjaajat: Jean-Pierre Bourguignon (École polytechnique), Max Karoubi (Université de Paris VII).
2. La rencontre des religions autour du voyage de l'abbé Réginald Outhier en Suède en 1736–1737. Rovaniemi: Lapland University Press, 2010. Työnohjaajat: Juha Pentikäinen (Helsingin yliopisto), Seppo Aho (Lapin yliopisto).

Tietokirjallisuus

3. Topological and Geometrical Methods in Field Theory. Proceedings-julkaisu. Toim. Osmo Pekonen & Jouko Mickelsson. Singapore: World Scientific, 1992.
4. Symbolien metsässä: Matemaattisia esseitä. Toim. Osmo Pekonen. Helsinki: Art House, 1992.
5. Ranskan tiede: Kuuluisia kouluja ja instituutioita. Helsinki: Art House, 1995.
6. Marian maa. Lasse Heikkilän elämä 1925–1961. Helsinki: SKS, 2002.
7. Osmo Pekonen & Lea Pulkkinen: Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintäteknikan kehitys. Helsinki: Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, 2002.
8. Suomalaisen modernin lyriikan synty. Juhlakirja 75-vuotiaalle Lassi Nummelle. Toim. Osmo Pekonen. Kuopio: Snellman-instituutti, 2005.
9. Lapin tuhat tarinaa. Anto Leikolan juhlakirja. Toim. Osmo Pekonen & Johan Stén. Ranua: Mäntykustannus, 2012.
10. Salaperäinen Venus. Ranua: Mäntykustannus, 2012.
11. Maupertuis en Laponie. [Anouchka Vasakin kanssa]. Pariisi: Hermann, 2014.
12. Valon aika. [Johan Sténin kanssa]. Helsinki: Art House, 2019.
13. Markkasen galaksit. Tapio Markkanen in memoriam. [toim. Johan Sténin kanssa]. Helsinki: Ursa, 2019.
14. Maan muoto. Rovaniemi: Väylä, 2019.
15. Pohjan Tornio. Matkamiesten aania vuosisatain varrelta 1519-1919. Rovaniemi: Väyläkirjat, 2022.
16. Muistojeni kynttilöitä. Vanhaa Eurooppaa palatseista pommisuojaan. Sylvia Borgström. Suom. Osmo Pekonen, toim. Diana E. Kaley. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2023.

Esseekokoelmat

17. Danse macabre. Eurooppalaisen matkakirja. Jyväskylä: Atena, 1994.
18. Tuhat vuotta. Helsinki: WSOY, 1998.

19. Minä ja Dolly. Kolumneja, esseitä, runoja. Jyväskylä: Atena, 1999.

20. Oodi ilolle. Matkoja, maita, kaupunkeja. Turku: Enostone, 2010.

21. Joka paikan akateemikko. Turku: Enostone, 2012.

Toimitetut esseekokoelmat

22. Elämän puu. Helsinki: WSOY, 1997.

23. Elämän värit. Jyväskylä: Minerva, 2003.

24. Elämän vuodenaajat. Jyväskylä: Minerva, 2005.

Toimitetut runokokoelmat

25. Lasse Heikkilä: Balladi Ihtantalasta. Runoja kesästä 1944. Postuumista käsikirjoituksesta toimittanut Osmo Pekonen. Helsinki: Minerva, kolme painosta 1999, 2007, 2016.

26. Charles Péguy: Chartres'n tie: Charles Péguy'n runoja. Pääosin suomentanut Anna-Maija Raittila, toimittanut Osmo Pekonen. Jyväskylä: Minerva, 2003.

Päiväkirjat

27. Saint-Malosta Sääksmäelle. Päiväkirjastani 2014–2015. Tampere: Enostone, 2015.

28. Minäkin Arkadiassa. Päiväkirjastani 2016–2017. Tampere: Enostone, 2017.

29. Unikukkia, ulpukoita. Päiväkirjastani 2018–2019. Rovaniemi: Väylä, 2019.

Proosasuomennokset

30. Philippe Quéau: Lumetodellisuus. (Le virtuel: Vertus et vertiges, 1993). Suomentanut Osmo Pekonen. Helsinki: Art House, 1995.

31. Bo Lindberg: Latina ja Eurooppa. (Europa och latinet, 1993). Suomentanut Osmo Pekonen. Jyväskylä: Atena, 1997 (toinen laitos 2009).

32. Alexei Sossinsky: Solmut: Erään matemaattisen teorian synty. (Nœuds: Genèse d'une théorie mathématique, 1999). Suomentanut Osmo Pekonen. Helsinki: Art House, 2002.

33. Peter Kravanja: Visconti, Proustin lukija. (Visconti, lecteur de Proust, 2004). Suomentanut Osmo Pekonen. Helsinki: Minerva, 2006.

34. Mary Terrall: Maupertuis, maapallon muodon mittaaaja. (The Man Who Flattened the Earth. Maupertuis and the Sciences in the Enlightenment, 2002). Suomentanut Osmo Pekonen. Rovaniemi: Väylä, 2015.

35. Émilie du Châtelet: Tutkielma onnesta (Discours sur le bonheur, 1749). Suomentanut ja tieteenhistoriallisesti kommentoinut Osmo Pekonen. Kuopio: Hai, 2016.

36. Pierre Louis Moreau de Maupertuis: Fyysinen Venus (Vénus physique, 1745). Suomentanut ja tieteenhistoriallisesti kommentoinut Osmo Pekonen. Helsinki: Art House, 2017.

37. Roger Picard: Salonkien aika. (*Les salons littéraires et la société française 1610–1789*, 1943). Suomentaneet Osmo Pekonen & Juhani Sarkava. Helsinki: Art House, 2018.
38. Francis Godwin: Lento Kuuhun. (*The Man in the Moone*, 1638). Suomentanut ja tieteenhistoriallisesti kommentoinut Osmo Pekonen. Helsinki: Basam, 2020.
39. Bernard Le Bovier de Fontenelle: Maailmojen moninaisuudesta. (*Entretiens sur la pluralité des mondes*, 1686). Suomentanut ja tieteenhistoriallisesti kommentoinut Osmo Pekonen. Helsinki: Art House, 2021.

Runosuomennokset

40. Beowulf. Anglosaksinen sankariteos. Suomennos ja selitykset: Osmo Pekonen ja Clive Tolley. Helsinki: WSOY, 1999. Toinen painos: WSOY 2007.
41. Widsith. Anglosaksinen muinaisruno. Suomennos ja selitykset: Osmo Pekonen ja Clive Tolley. Jyväskylä: Minerva, 2004.
42. Waldere. Anglosaksinen muinaisruno. Suomennos ja selitykset: Jonathan Himes, Osmo Pekonen ja Clive Tolley. Jyväskylä: Minerva, 2005.
43. Gustav Philip Creutz: Atis ja Camilla (*Atis och Camilla*, 1761). Suom. Osmo Pekonen. Turku: Faros, 2019.
44. Pierre Martin de la Martinière: Seikkailu Jäämerellä. (*Voyage des pays septentrionaux*, 1671). Suomennos ja tieteenhistoriallisesti kommentoinut Osmo Pekonen. Helsinki: Basam, 2022.
45. Nibelungeinlaulu. Saksan kansalliseepoksen uusi mitallinen suomennos. Suom. Osmo Pekonen. Helsinki: WSOY, 2023.

Toimitetut kokoomateokset

- 46.–55. [yhdessä Jorma & Jutta Julkusen kanssa] Porrassalmi. Etelä-Savon kulttuurin vuosikirja. Kymmenen osaa 2008–2017. Mikkeli: Savon sotilasperinneyhdistys Porrassalmi ry.

Kirjoja joissa on Osmo Pekosen esipuhe

56. Ivar Ekeland: Paras mahdollisista maailmoista. (*Le meilleur des mondes possibles*, 2000), suom. Susanna Maaranen. Helsinki: Art House, 2004.
57. Réginald Outhier: Matka Pohjan perille. (*Journal d'un voyage au Nord*, 1744), suom. Marja Itkonen-Kaila. Rovaniemi: Väylä, 2011.
58. Jean-François Regnard: Retki Lappiin. (*Voyage de Laponie*, 1731), suom. Marja Itkonen-Kaila. Rovaniemi: Väylä, 2012.
58. Lassi Nummi: Le jardin de la vie. Ranskaksi kääntänyt Yves Avril. Orléans: Paradigme, 2015.
60. Auli Särkiö: Sarmatie. Ranskaksi kääntänyt Yves Avril. Mont de Laval: Grand Tétrás, 2015.
61. Eino Leino: "Doch ein Lied steht über allen..." Saksaksi kääntänyt Manfred Stern. Hampuri: Verlag Dr. Kovac, 2017.
62. Voltaire: Mikromegas. Filosofinen kertomus. (*Micromégas: histoire philosophique*, 1752), suom. Marja Haapio. Helsinki: Basam, 2019.

KIITÄMME

Kirjan aineiston kokoajat Pekka Neittaanmäki ja Kirsti Becker esittävät vielä kerran kiitoksensa kaikille kirjoittajille muistopuheenvuoron ja kuvien luovuttamisesta kirjaa varten. Lämpimimmät kiitokset osoitamme Petri Pekoselle ja Johan Sténille, jotka ovat pyynnöstämme erityisen paljon etsineet ja tarkistaneet tietoja sekä lähettäneet kuvia käsikirjoituksen eri vaiheissa ilmenneiden tarpeiden mukaisesti.

Kiitämme Agoran tilaisuuden järjestelystä auttanutta Päivi Fadjukoffia ja Timo Tiihosta.

Kiitämme kirjan toteutuksessa auttanutta IT-tiedekunnan viestinnän asiantuntijaa Teemu Rahikkaa.

Kiitämme FM Auli Poutasta avusta ranskankielisen tekstin käsittelyssä.

Kiitämme kirjan taittajaa Keijo Halttusta.

Meidän Osmomme

OSMO PEKONEN IN MEMORIAM

Tähän kirjaan olemme koonneet yhteen Osmon läheisten, ystävien ja työtovereiden muistotilaisuuksissa pitämät puheenvuorot. Pyrkimys on ollut saada tallennetuksi puheenvuorot tuoreeltaan ennen kuin aika muuttaa surua, muistoja ja tulkintojamme. On syntynyt yksi dokumentaatio siitä, mitä on ajateltu, mitä ja miten muistettu, mitä nostettu esiin muistopuheissa. On syntynyt myös konkreettinen muisto, jota voi selata ja johon voi palata.

On luultavaa, että kaikkien kuva Osmosta on saanut ja saa näin lisää sävyjä, ja käsityksemme hänestä on täydentynyt ja täydentyy entisestään. Kyse on muistojen, tiedon ja kaipauksen jakamisesta sekä kirjan kirjoittajien että sen lukijoiden kesken.

Pekka Neittaanmäki on Osmo Pekosen pitkäaikainen työtoveri ja ystävä, joka on toiminut Jyväskylän yliopiston vararehtorina, dekaanina ja Agora Centerin johtajana.

Kirsti Becker on Osmo Pekosen ystävä, joka on työskennellyt YLE:n kulttuuri-, dokumentti- ja tiedetoimituksissa.

Timo Siukonen on Osmo Pekosen ystävä, joka on toiminut Helsingin Sanomien toimittajana ja tietokirjailijana.

